

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка



СЛОБОЖАНСЬКИЙ НАУКОВИЙ ВІСНИК

Серія: Філологія

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Випуск 7, 2024



Видавничий дім
«Гельветика»
2024

Засновник – Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Журнал «Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія» засновано в 2023 році, виходить 4 рази на рік

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України
з питань телебачення і радіомовлення № 479 від 29.02.2024 року

Мови розповсюдження: українська, англійська, німецька, польська, іспанська, французька, болгарська

Фахова реєстрація (категорія «Б»): Наказ МОН України № 768 від 20 червня 2023 року (додаток 3)
Галузь знань: освіта/педагогіка, гуманітарні науки
Спеціальності: 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями), 035 – Філологія
Друкується згідно з рішенням вченої ради
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
(Протокол № 2 від 30.09.2024 р.)

Головний редактор:

Семеног О. М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови і літератури
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Члени редакційної колегії:

Архангельська А. М. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри славістики Університету імені Ф. Палацького в Оломоуці

Барановська Л. В. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освіти дорослих Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Бідюк Н. М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іншомовної освіти і міжкультурної комунікації Хмельницького національного університету

Герман В. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Горболіс Л. М. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Григоренко Т. В. – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри української мови та методики її навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Данилюк С. С. – доктор педагогічних наук, професор кафедри іноземних мов Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Загнітко А. П. – доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України, професор кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології, декан факультету філології, психології та іноземних мов Донецького національного університету імені Василя Стуса

Капранов Я. В. – доктор філологічних наук, професор, доцент факультету гуманітарних наук та образотворчого мистецтва Економіко-гуманітарного університету у Варшаві

Коваль В. О. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри української мови та методики її навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Козлова В. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології та лінгводидактики Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Кравець Л. В. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри філології Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці ІІ

Кульбабська О. В. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Морська Л. І. – доктор педагогічних наук, професор, професор Інституту Педагогіки Жешувського університету

Подосиннікова Г. І. – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології та лінгводидактики Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка.

Рудь О. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Сидоренко В. В. – доктор педагогічних наук, професор, директор Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України

Струк А. В. – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Хижняк І. А. – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету початкової, технологічної та професійної освіти Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

Цюняк О. П. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Шарова Т. М. – доктор філологічних наук, професор, завідувач сектору науково-методичного забезпечення роботи з обдарованою молоддю відділу роботи з обдарованою молоддю ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1 МОВОЗНАВСТВО

Бевз Юлія Сергіївна Фразеологічні одиниці з компонентом ‘ірреальна істота’ в українській та англійській мовах з опертям на класифікацію етнокодів культури.....	7
Будянський Дмитро Васильович, Семенов Олена Миколаївна Лінгвоперсоналогія майстра художнього слова у вимірах педагогічної майстерності.....	14
Ваховська Ольга Володимирівна Базові емоції, базові емоційні концепти, слова-імена базових емоційних концептів: у пошуках утілення.....	23
Гнатишева Ольга Олександрівна Мовні засоби вербалізації оцінки в сучасній військовій поезії (на матеріалі творів поетів-аматорів).....	31
Гуменюк Інна Леонідівна, Бондаренко Віктор Олександрович, Кумеда Олена Павлівна Мовні засоби вираження емотивності в англійськомовних пейзажних описах.....	36
Козлова Вікторія Вікторівна, Чорна Влада Сергіївна Стилістичні особливості персоналізованого наративу в дискурсі політичного лідерства республіканців.....	42
Куспіль Наталія Богданівна Комунікативно-прагматичний аспект функціонування дієслів у тексті англійськомовної туристичної реклами готельного бізнесу.....	48
Соха Ольга Валеріївна, Линтвар Ольга Миколаївна Інтерпретація вірша “If” Редьярда Кіплінга: перекладацький підхід Василя Стуса.....	54
Tamrazyan Namest A corpus-based approach to identifying top-level terms for developing a SKOS vocabulary for Ukrainian epigraphy.....	58
Хайруліна Наїля Фаритівна Еволюція романо-германських мов у контексті глобалізації: соціокультурні виклики та лінгвістичні взаємодії.....	66

РОЗДІЛ 2 ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Горболіс Лариса Михайлівна Погляди Бернарда Шоу і Якова Мамонтова на драматургію і театр.....	72
Гостра Катерина Вікторівна, Дудніков Микола Олексійович Екологічна література нон-фікшн на чорнобильську тему для дітей і дорослих: порівняльний аспект (на матеріалі книг К. Міхаліциної, С. Дворницького «Реактори не вибухають. Коротка історія Чорнобильської катастрофи та А. Higginbotham “Midnight in Chernobyl: The Untold Story of the World’s Greatest Nuclear Disaster”.....	77
Журба Світлана Степанівна Інтермедіальність поезії Богдана Лепкого.....	82
Томбулатова Іраїда Ігорівна Змінений стан свідомості як домінуюча стратегія поезики роману Ю. Іздрика «Воццек».....	87

РОЗДІЛ 3 МЕТОДИКА

Григоренко Тетяна Володимирівна, Грона Наталія Вікторівна Зміст мовно-методичної підготовки майбутніх учителів: досвід і сучасні тенденції.....	92
---	----

Капранов Ян Васильович, Жалко Діна Дмитрівна Методологія ідентифікації лінгвістичних маркерів у художніх інтертекстах американських та англійських письменників ХХ ст. (на прикладі твору “A history of the world in 10½ chapters” Дж. Барнса).....	102
Подосиннікова Ганна Ігорівна, Христич Ніна Сергіївна Формування англомовної лексичної компетентності старшокласників із використанням фешн-влогів.....	107
Скиба Ольга Володимирівна, Сорокіна Ольга Сергіївна Новаторство В. Винниченка в описі весільного дійства та шлюбних обрядодій (на основі аналізу тексту художніх творів «Панна Мара», «Записки Кирпатого Мефістофеля»)	116

CONTENT

SECTION 1 LINGUISTICS

Bevz Yuliia Phraseological units with the ‘Unreal Being’ component in Ukrainian and English languages based on the classification of cultural ethnocodes.....	7
Budianskyi Dmytro, Semenog Olena Linguistic personology of the master of artistic word in the context of pedagogical excellence.....	14
Vakhovska Olha Basic emotions, basic emotion concepts, basic emotion names: in search of embodiment.....	23
Hnatysheva Olha Language means of evaluation verbalization in modern war poetry (based on the works of amateur poets).....	31
Humeniuk Inna, Bondarenko Victor, Kumeda Olena Language means conveying emotiveness in English landscape descriptions.....	36
Kozlova Viktoriia, Chorna Vlada Stylistic means of the personalized narrative in the discourse of Republican political leadership.....	42
Kuspis Nataliia Communicative-pragmatic aspect of the verbs functioning of English tourist advertising of the hotel business	48
Sokha Olha, Lyntvar Olha Interpretation of the poem “If” by Rudyard Kipling: the translation approach of Vasyl Stus	54
Tamrazyan Hamest A corpus-based approach to identifying top-level terms for developing a SKOS vocabulary for Ukrainian epigraphy ..	58
Khairulina Nailia The Evolution of Romance and Germanic Languages in the Context of Globalization: Sociocultural Challenges and Linguistic Interactions.....	66

SECTION 2 LITERARY STUDY

Horbolis Larysa Views of Bernard Shaw and Yakiv Mamontov on dramaturgy and theater.....	72
Hostra Kateryna, Dudnikov Mykola Environmental non-fiction literature on Chernobyl theme for children and adults: a comparative aspect (based on the material of the books by K. Mikhalitsina, S. Dvornytskyi "Reactors do not explode. A short story of the Chernobyl disaster" and A. Higginbotham "Midnight in Chernobyl: The Untold Story of the World's Greatest Nuclear Disaster").....	77
Zhurba Svitlana Intermediality of Bohdan Lepky's poetry.....	82
Tombulatova Iraida The altered state of consciousness as a dominant strategy of the poetics of the novel “Wozzeck” by Yu. Izdryk.....	87

SECTION 3 METHODOLOGY

Hryhorenko Tetiana, Hrona Nataliia The content of the professional training of future teachers: modern trends.....	92
Kapranov Yan, Zhalko Dina Methodology for Identifying Linguistic Markers in the Artistic Intertexts of 20th-Century American and British Writers (Based on J. Barnes’ “A History of the World in 10½ Chapters”).....	102

Podosynnikova Hanna, Khrystych Nina

Formation of English lexical competence of high school students by using fashion vlogs.....107

Skyba Olha, Sorokina Olha

The innovation of V. Vinnichenko in the description of the wedding event and marriage rites
(based on the analysis of the text of the works of art “Virgin Mara”, “Notes of Curly Mephistopheles”)..... 116

РОЗДІЛ 1 МОВОЗНАВСТВО

УДК 81'373.7:398.4:[811.161.2+811.111]

DOI <https://doi.org/10.32782/philspu/2024.7.1>

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ З КОМПОНЕНТОМ 'ІРРЕАЛЬНА ІСТОТА' В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ З ОПЕРТЯМ НА КЛАСИФІКАЦІЮ ЕТНОКОДІВ КУЛЬТУРИ

Бевз Юлія Сергіївна,

здобувачка ОНП Філологія Philology третього (освітньої-наукового) рівня,
асистент кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології
Донецького національного університету імені Василя Стуса
ORCID ID: 0000-0001-6820-5975

У сучасній лінгвістичній парадигмі вітчизняні й зарубіжні мовознавці вивчають код у різних вимірах, а саме торкаються питання коду культури, лінгвокультурного коду, духовного коду культури, мовного коду, мовного коду культури; комунікативного коду; етнокоду, етномакрокоду, етносубкоду культури та ін. Однак типологічне визначення фразеологізмів із компонентом 'ірреальна істота' в українській та англійській мовах з опертям на класифікацію кодів культури не було порушено в цих наукових роботах, і не поставало об'єктом вивчення в сучасних лінгвістичних студіях, що й зумовлює актуальність нашої роботи.

Мета дослідження полягає в аналізі найменувань ірреальних істот з опертям на класифікацію етнокодів культури, актуалізованих у фразеологічних одиницях української та англійської мов і послідовне зіставлення вияву аналізованих компонентів у двох різносистемних мовах.

До демонологічно-антропоморфного етнокоду культури на матеріалі української мови зараховуємо такі назви ірреальних істот: бенера, біс, бісик, відьма, гаспид, диявол, дідько, лунь, чорт, а на матеріалі англійської мови вони охоплюють *brownie, damn, demon, devil, evil, ghost, Lucifer, spirit*. До релігійного етнокоду культури на матеріалі української мови належать такі найменування ірреальних істот: Адам, Бог, Господь, Каїн, а в англійській мові вони охоплюють такі: *Adam, angel, God, Lord, Methuselah, prophet*. Множину найменувань міфологічного етнокоду культури в українській мові становлять такі назви ірреальних істот: Амур, Ахілес, Геркулес, жар-птиця, Купідон, Пандора, сфінкс, в англійській мові множина охоплює такі: *Achilles, Damocles, genie, Pandora, Robin Hood*.

Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтованій типології фразеологічних одиниць із компонентом 'ірреальна істота' на матеріалі української та англійської мов із опертям на класифікацію культурних етнокодів.

У фразеології української та англійської мов представлено чимало спільних ірреальних істот: Адам – *Adam*; Бог, Господь – *God, Lord*; біс, бісик, бенера, гаспид, диявол, дідько, чорт – *demon, devil, Lucifer*; Ахілес – *Achilles*; Пандора – *Pandora*, що зумовлено адекватними біблійними віруваннями, демологічними образами та тотожним запозиченням назв істот з давньогрецької міфології. Крім того, в українській фразеології наявні унікальні ірреальні істоти: відьма, жар-птиця, Каїн, лунь, що утворились на ґрунті українських міфів, казок, притч, легенд, оповідань і билин. Також до української фразеології були запозичені назви істот із давньоримської (Амур, Купідон, Геркулес) та давньогрецької (сфінкс) міфології. Виключно на матеріалі англійської фразеології виокремлені найменування ірреальних істот *angel, damn, ghost, spirit, evil, Brownie, Methuselah, prophet*. Зазначені істоти є небесними безплотними силами та демонологічними уявленнями. Можна констатувати, що етнокодам культури на матеріалі української фразеології характерні прагнення відбити в образних метафоричних висловленнях, опрідметнити, зробити реальнішими й зрозумілішими умовно реальні істоти та явища – людей, птахів. Англійська фразеологічна репрезентація етнокоду культури відзначена прагненням метафоричної об'єктивації здебільшого неприродних істот і явищ, фантастичних, безтілесних.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, ірреальна істота, міфологічний етнокод, демонологічно-антропоморфний етнокод, релігійний етнокод.

Bevz Yuliia. Phraseological units with the 'Unreal Being' component in Ukrainian and English languages based on the classification of cultural ethnocodes

In the modern linguistic paradigm, domestic and foreign linguists study the code in different dimensions, namely, they address the issues of the culture code, linguistic and cultural code, spiritual code of culture, linguistic code, language code of culture, communicative code, ethnocode, ethnomacrocode, ethnosubcode of culture, etc. However, the typological definition of phraseological units with the component 'unreal being' in Ukrainian and English languages based on the classification of cultural ethnocodes has not been touched upon in these scientific works and has not been the object of study in modern linguistic studies, which determines the relevance of our work.

Purpose of the scientific study is to analyse the names of unreal being based on the classification of ethnocultures actualised in the phraseological units of Ukrainian and English and to compare the identification of the analysed component in two different languages.

The demonological and anthropomorphic ethnocode of culture in the Ukrainian language includes the following names of unreal beings: бенера, біс, бісик, відьма, гаспид, диявол, дідько, лунь, чорт, and in the English language they include *brownie, damn, demon, devil, evil, ghost, Lucifer, spirit*. The following names of unreal beings belong to the religious ethnocode of culture in the Ukrainian

language: Адам, Бог, Господь, Каїн, and in the English they include the following: Adam, angel, God, Lord, Methuselah, prophet. The plural of the names of the mythological ethnocode of culture in the Ukrainian language is made up of the following names of unreal beings: Амур, Ахілес, Геркулес, жар-птиця, Кунідон, Пандора, сфінкс, in English, the plural includes the following: Achilles, Damocles, genie, Pandora, Robin Hood.

The scientific novelty of the study lies in the substantiated typology of phraseological units with the component 'unreal being' on the material of Ukrainian and English based on the classification of cultural ethnocodes.

The phraseology of the Ukrainian and English languages has many common unreal beings: Адам – Adam; Бог, Господь – God, Lord; біс, бісук, бенеря, гаспид, диявол, дідько, чорт – demon, devil, Lucifer; Ахілес – Achilles; Пандора – Pandora which is due to adequate biblical beliefs, demological images and the identical borrowing of the names of beings from ancient Greek mythology. The Ukrainian phraseology contains unique unreal beings: відьма, жар-птиця, Каїн, лунь which were formed on the basis of Ukrainian myths, fairy tales, parables, legends, stories and epics. Names of beings from ancient Roman (Амур, Кунідон, Геркулес) and Greek (сфінкс) mythology were also borrowed into Ukrainian phraseology. The names of unreal beings such as angel, damn, ghost, spirit, evil, Brownie, Methuselah, prophet are based exclusively on the material of English phraseology. These beings are celestial, incorporeal forces and demonological representations. It can be stated that ethnocode of culture based on Ukrainian phraseology are characterised by the desire to reflect in figurative metaphorical expressions, to objectify, make more real and understandable conditionally real beings and phenomena – people, birds. The English phraseological representation of the ethnocode of culture is marked by the desire to metaphorically objectify mostly unnatural beings and phenomena, fantastic, incorporeal.

Key words: phraseological unit, unreal being, mythological ethnocode, demonological and anthropomorphic ethnocode, religious ethnocode.

Вступ. У сучасній лінгвістичній парадигмі вітчизняні й зарубіжні мовознавці вивчають код у різних аспектах, а саме торкаються питання коду культури (О. Селіванова [1], О. Снитко [2], К. Рапай [3]); лінгвокультурного коду (Н. Андрейчук [4]); духовного коду культури (Н. Шарманова [5]); мовного коду (Ф. Бацевич [6]); мовного коду культури (Я. Ісаєвич [7]); комунікативного коду (Н. Дев'ятко [8]); етнокоду, етномакрокоду, етносубкоду культури (Л. Савченко [9]) та ін. Однак типологічне покваліфікування фразеологізмів із компонентом 'ірреальна істота' в українській та англійській мовах з оперттям на класифікацію кодів культури не було порушено в цих та інших наукових дослідженнях, і не є об'єктом вивчення в сучасних лінгвістичних студіях, що й зумовило актуальність нашої роботи.

Уперше термін «код» у лінгвістику (а саме в семіотику) увів Ф. де Соссюр на початку ХХ ст. (1911 р.) і вживав його як синонім до поняття «мова». У сучасній науковій літературі існує декілька визначень цього терміна, зокрема: 1) від лат. codex «книга» та cultura «культура» – це семіотична система, що кодує певний зміст; 2) це сукупність знаків (символів) та їх смислів, котрі наявні в будь-якому предметі культури певної національної лінгвокультурної спільноти (знаходить вияв також в етнічній мові, мовній картині світу) [10, с. 74]; 3) це відповідна національна етнокультурна інформація, що кодується у формі, здатній ідентифікувати культуру, через сукупність вторинних знаків і символів, наділених такими смислами (та їх комбінаціями), які можуть проявлятися у предметах матеріальної та духовної діяльності людини на рівні семіотичного простору [11, с. 62]; 4) це мережа членування, категоризації, оцінок інтеріоризованого світу та внутрішнього досвіду людини, зумовлена культурою певного етносу й репрезентована в семіотичних системах природної мови, мистецтва, обрядів, звичаїв, вірувань, а також у нормах моралі, поведінці членів етнічної спільноти [12, с. 43]; 5) франц. code – умовне скорочення, від лат. codex – книга, список настанов – система умовних знаків, символів для передавання, опрацювання й зберігання різної інформації; спосіб запису, передачі інфор-

мації каналами зв'язку (комунікації) відповідно до їхніх технічних, соціально культурних особливостей і функцій; сукупність правил чи їхніх обмежень, що забезпечують функціонування природної мови або тієї чи іншої знакової системи; у комунікативістиці – у випадках міжособистісного та міжкультурного спілкування кодами виступають засоби певної ідіоетнічної мови, мови міжнаціонального й міжнародного спілкування, а іноді штучні мови [13, с. 308].

Коди культури є універсальними, але їх вияви в різних культурах мають свою специфіку. Науковці виділяють такі типи кодів культури: 1) соматичний, що відображає символічні функції різних частин людського тіла; 2) просторовий, який пов'язаний із поділом простору та локалізацією людини й предметного світу; 3) часовий, що фіксує уявлення про час та відношення людини до нього; 4) предметний, який відображає еталони метричної системи та побутові реалії; 5) біоморфний, що репрезентує сприйняття тваринного, рослинного й міфологічного світу; 6) духовний, котрий відображає моральні пріоритети та культурні цінності. Крім цього, виокремлюють інші коди культури, такі як антропний, космологічний, акціональний, релігійний, сенсорний та аксіологічний [14, с. 150-151].

Мета статті полягає в аналізі найменувань ірреальних істот з оперттям на класифікацію етнокодів культури, актуалізованих у фразеологічних одиницях української та англійської мов і послідовне зіставлення вияву аналізованих компонентів у двох різносистемних мовах. Для успішної реалізації мети необхідно вирішити такі завдання: 1) скваліфікувати основні погляди на етнокоди культури; 2) визначити кваліфікаційні й типологічні ознаки етнокоду культури; 3) здійснити зіставний аналіз фразеологічних одиниць із компонентом 'ірреальна істота' на матеріалі української та англійської мов з оперттям на класифікацію етнокодів культури.

Матеріали та методи. Матеріали наукової розвідки становлять 115 українськомовних фразеологічних одиниць з компонентом 'ірреальна істота' та 47 відповідних англійськомовних, дібраних шляхом суцільного обстеження з авторитетних лексикографічних праць (1, 2).

Серед загальнонаукових методів використовуємо описовий метод, метод узагальнення та систематизації, логіко-поняттєвий метод. Актуалізовано й спеціальні лінгвістичні методи, зокрема компонентного аналізу фразеологічної одиниці (для ідентифікації й відбору фразеологічних одиниць української та англійської мов з компонентом 'ірреальна істота'), метод параметричного аналізу семантичної структури фразеологізму (для розподілу фразеологічних одиниць за відповідними групами етнокодів), зіставний метод (для системного порівняння фразеологічних одиниць української та англійської мов із компонентом 'ірреальна істота' з метою виявлення її специфіки на тлі спільних рис).

Результати. Л. Савченко виокремлює п'ять етнокодів: 1) міфологічний етнокод; 2) етіологічний етнокод; 3) демонологічно-антропоморфний етнокод; 4) етнокод повір'я (прикмет); 5) релігійний етнокод. Їх підґрунтям постає саме менталітет людини, її колективні уявлення. Основою для виникнення ФО цієї групи стали міфологічне та релігійне світобачення, демонологічні уявлення, вірування та повір'я, закладені у свідомості етносу [11, с. 87].

Міфологічний, демонологічно-антропоморфний та релігійний етнокоди є ключовими в нашому студіюванні.

Демонологічно-антропоморфний етнокод культури. Демонологія описує сукупність міфічних уявлень та переконань про існування злих духів. Демони становлять собою абстрактні сили, неформлені й невідзначені. Українська демонологія, яка відома своїми анімістичними віруваннями, зображує фантастичні або антропоморфні істоти, що мають людські риси та впливають на живу та неживу природу. Деякі з цих образів із часом втратили свої демонічні атрибути, перетворившись на художньо-фантастичних персонажів у фольклорі [11, с. 190].

Демонологічно-антропоморфний етнокод культури репрезентує сукупність міфічних уявлень народу, що ґрунтовані на вірі в злих духів (демонів), які шкодять або сприяють людині в її справах [11, с. 190–191].

До демонологічно-антропоморфного етнокоду культури на матеріалі української мови зараховуємо такі ірреальні істоти: *бенеря*, *біс*, *бісик*, *відьма*, *гаспид*, *диявол*, *дідько*, *лунь*, *чорт* (9 істот, 93 ФО).

Бенеря: *бенеря вхопила* 'хто-небудь десь зник або помер' (2, с. 26); *бенеря носить* 'уживається для вираження незадоволення з приводу того, що хтось невчасно або багато, без потреби ходить, вештається в різних місцях' (2, с. 769).

Біс: *біс вселився* 'хто-небудь перебуває в збудженому стані, робить незрозумілі вчинки' (2, с. 32); *біс злизав* 'хто-небудь безслідно пропав, зник' (2, с. 32); *біси зна що* 'не те, що треба; не таке, як треба; те, що викликає осуд, подив і т. ін.' (2, с. 768); *біситися з жиру* 'вередувати, живучи в багатстві, без труднощів' (2, с. 33); *бісів син* 'уживається для вираження незадоволення, обурення і т. ін. ким-небудь' (2, с. 646); *до біса* 'багато, безліч', 'дуже, занадто, надзвичайно', 'уживається для вираження категоричного небажання

мати справу з ким-, чим-небудь, терпіти когось, щось', 'уживається, коли проганяють, відпускають або впускають кого-небудь кудись з невдоволенням, обуренням і т. ін.; геть звідси, куди завгодно' (2, с. 32–33); *до бісової матері* 'уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь, обурення, гніву і т. ін. з якогось приводу', 'уживається для підсилення висловлюваного; дотла, нанівець, неодмінно і т. ін. (2, с. 369)'; *ні біса* 'нічого, зовсім нічого' (2, с. 770); *один біс* 'все одно, однаково; те ж саме' (2, с. 767); *послати до біса* 'виляяти або прогнати геть когось' (2, с. 758); *сам біс ногу зломить* 'важко зрозуміти що-небудь, розібратися в чомусь; нічого не можна зрозуміти' (2, с. 767); *у біса* 'уживається як підсилення або при вираженні незадоволення', 'уживається для вираження заперечення, спростування чогось' (2, с. 770).

Бісик: *бісик в оці грає* 'веселий, грайливий настрій у когось' (2, с. 33); *бісики стрибають* 'хто-небудь веселий, перебуває в піднесеному настрої' (2, с. 33); *посилати бісики* 'грайливо дивитися на когось' (2, с. 547); *пускати бісики очима* 'кокетувати, загравати з ким-небудь' (2, с. 584).

Відьма: *колотоська відьма* 'зла, примхлива, підступна жінка' (2, с. 108); *як відьми вкрали* 'зовсім зникнути' (2, с. 108).

Гаспид: *гаспид знає* 'невідомо, незрозуміло' (2, с. 768); *до гаспида* 'дуже багато' (2, с. 770); *у гаспида* 'уживається як підсилення або при вираженні незадоволення' (2, с. 770); *хай йому гаспид* 'уживається для вираження сильного незадоволення ким-, чим-небудь, перев. із втратою інтересу до нього' (2, с. 767); *який гаспид* 'хто' (2, с. 770); *якого гаспида* 'чому, навіщо'; 'чого' (2, с. 770).

Диявол: *диявол знає* 'невідомо, незрозуміло' (2, с. 202); *дияволів син* 'уживається для вираження незадоволення, обурення і т. ін. ким-небудь' (2, с. 646).

Дідько: *віддати дідькові душу* 'продатися кому-небудь, відступивши від моральних норм' (2, с. 100); *дідько б тебе взяв* 'уживається для висловлення невдоволення, обурення, досади чи захоплення, здивування і т. ін. ким-, чим-небудь' (2, с. 202); *дідько вхопив* 'хто-небудь раптово помер, загинув' (2, с. 202); *дідько знає* 'невідомо, незрозуміло' (2, с. 768); *дідько лисий* 'ніхто або ніщо' (2, с. 768); *дідько ногу звихне* 'уживається для підкреслення надзвичайної складності, важкої доступності або заплутаності, незрозумілості чого-небудь' (2, с. 203); *дідько попутав* 'хто-небудь зробив щось погане, допустив помилку, не передбачивши небажаного результату; піддався спокусі' (2, с. 337); *дідько приніс* 'уживається для вираження незадоволення з приводу небажаної появи кого-небудь десь або неприємних наслідків чийогось приходу кудись' (2, с. 768); *один дідько* 'все одно, однаково; те ж саме' (2, с. 767); *сам дідько* 'ніхто, ніщо' (2, с. 203); *як дідько за грішну душу* 'вхопитися, триматися дуже міцно' (2, с. 769); *як дідько ладану (свяченої води)* 'боятися дуже сильно' (2, с. 769).

Лунь: *лунь ухопив* 'хтось помер' (2, с. 355); *як лунь* 'уживається для підсилення супровідних слів; дуже, зовсім' (2, с. 355–356).

Чорт: *до чорта в зуби* ‘у найнебезпечніше або найвіддаленіше місце’(2, с. 770); *у чорта на рогах* ‘дуже далеко, у далекому або небезпечному місці’(2, с. 770); *віддати чортові душу* ‘померти’, ‘продатися кому-небудь, відступивши від моральних норм’(2, с. 100); *відправити чортам на сніданок* ‘убити, згубити кого-небудь’(2, с. 105); *давати чортів* ‘критично оцінювати що-небудь, викриваючи вади, недоліки і т. ін.’, ‘бити, нещадно громити кого-небудь, розправлятися з кимсь’, ‘висловлювати осуд, докори кому-небудь; лаяти’(2, с. 180); *дивитися чортом* ‘виявляти неприязнь, ворожість до кого-небудь, підозріло ставитися до когось’, ‘напускати на себе суворість, неприступність’(2, с. 198); *до чорта* ‘дуже багато’, ‘значною мірою, дуже сильно’(2, с. 770); *і чорт лизне* ‘хто-небудь пропаде або помре’(2, с. 767); *іди під три чорти* ‘уживається для вираження злості, обурення, незадоволення чим-небудь, роздратування з приводу чогось, небажання бачити кого-небудь’(2, с. 27); *летіти до чорта* ‘зазнавати цілковитого провалу, краху; пропадати, гинути’(2, с. 277); *лізти чортові в зуби* ‘наражатися на безпеку; ризикувати потрапити у складну ситуацію’(2, с. 347); *ні чорта* ‘нічого, зовсім нічого’(2, с. 770); *ніякий чорт* ‘ніхто’(2, с. 767); *носитися як чорт із грішною душею* ‘приділяти надмірну увагу чомусь незначному’(2, с. 441); *один чорт* ‘все одно, однаково; те ж саме’(2, с. 767); *під три чорти* ‘геть, куди завгодно’(2, с. 771); *сам чорт ногу зломить* ‘важко зрозуміти що-небудь, розібратися в чомусь; нічого не можна зрозуміти’, ‘нема порядку; велике безладдя’, ‘дуже складний, заплутаний’(2, с. 767); *сам чорт у ступі не влучить* ‘хтось дуже хитрий, спритний, вміє вийти з будь-якої складної ситуації і нікому не вдається довести його причетність до чогось, спіймати на чому-небудь’(2, с. 118); *самому чорту брат і сват* ‘дуже грізний, підступний, жорстокий’(2, с. 37); *смикнув чорт за язика* ‘хто-небудь необдуманно, невчасно, недоречно сказав щось’(2, с. 767); *спекти чорта* ‘нічого не дістати, не одержати, не добитися’(2, с. 679); *у чорта* ‘уживається як підсилення або при вираженні незадоволення’, ‘уживається для вираження заперечення, спростування чогось’(2, с. 770); *у чортів голос* ‘дуже пізно, несвоечасно’(2, с. 160); *хай йому чорт (сім чортів)* ‘уживається для вираження сильного незадоволення ким-, чим-небудь, переважно із втратою інтересу до нього’(2, с. 767); *чорт батька знає* ‘уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь, обурення з якогось приводу’, ‘уживається для вираження здивування або захоплення з приводу кого-, чого-небудь’(2, с. 769); *чорт забирай* ‘уживається для вираження незадоволення, обурення, досади з приводу чогось’, ‘уживається для вираження задоволення, захоплення ким-, чим-небудь’(2, с. 768); *чорт би побрав* ‘уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь, побажання позбутися їх’(2, с. 767); *чорт довбнею не доб’є* ‘хто-небудь має міцне здоров’я; живучий’(2, с. 209–210); *чорт знає що* ‘не те, що треба; не таке, як треба; те, що викликає осуд, подив і т. ін.’(2, с. 768); *чорт знає* ‘невідомо, незрозуміло’, ‘уживається для вираження негативного ставлення до кого-, чого-небудь,

сумніву, досади з приводу чогось’(2, с. 768); *чорт із свічкою не знайде* ‘не можна розшукати, навіть докладно великих зусиль’(2, с. 766); *чорт лисий* ‘ніхто або ніщо’(2, с. 768); *чорт не брат* ‘хто-небудь сміливий, відважний, нічого не боїться, все може перебороти’(2, с. 767); *чорт не візьме* ‘з ким-небудь нічого поганого не трапиться, не станеться’(2, с. 769); *чорт не пізнає* ‘зовсім нічого не зрозуміло або не відомо’(2, с. 766); *чорт несе* ‘уживається для вираження незадоволення з приводу небажаної появи кого-небудь десь або неприємних наслідків чийогось приходу кудись’(2, с. 768); *чорт сім кіп гороху змолотив* ‘хто-небудь має віспини або шрами від них’(2, с. 769); *чорта з два* ‘уживається для вираження заперечення чогось’(2, с. 770); *чорти не вхопили* ‘хто-небудь живий, не вмер; з ким-небудь нічого не трапилось’(2, с. 771); *чортів пенюк* ‘уживається для вираження незадоволення ким-небудь’(2, с. 489); *чортове зілля* ‘міцне куриво; тюпюн’(2, с. 264); *чортове число* ‘тринадцять’(2, с. 764); *ще чорти навкучлачки не б’ються* ‘дуже рано’(2, с. 771); *як чорт за грішну душу* ‘вхопитися, триматися дуже міцно’(2, с. 769); *як чорт ладану (свяченої води)* ‘боятися дуже сильно’(2, с. 769); *як чорт лико (лика) дере* ‘кричати дуже сильно, голосно’(2, с. 769); *як чорт від ладану* ‘тікати надзвичайно швидко і злякано’(2, с. 769); *як чорт до сухої верби* ‘дуже сильно причепитися’(2, с. 769); *як чорт у суху грушу* ‘дуже сильно закохуватися’(2, с. 770); *як чортові в зуби кинути* ‘невідомо куди подіти кого-, що-небудь’(2, с. 294); *якого чорта* ‘чому, навіщо’, ‘чого’(2, с. 770).

На матеріалі англійської мови до демонологійно-антропоморфного етнокоду культури зараховуємо такі найменування ірреальних істот: *brownie, damn, demon, devil, evil, ghost, Lucifer, spirit* (7 істот, 23 ФО).

Brownie: *earn/get/score/win brownie points* ‘to get praise or approval for something you have done’ (1).

Damn: *be damned if you do and damned if you don’t* ‘used to say that you cannot escape being criticized, whatever you decide to do’ (1); *(well) I’ll be damned!* ‘an expression of complete surprise’ (1); *I’m damned if* ‘used to say that you will certainly not do something’ (1).

Demon: *the demon drink* ‘alcohol and its unpleasant effects’ (1).

Devil: *be between the devil and the deep blue sea* ‘to have two choices that are both equally unpleasant or not convenient’ (1); *the devil finds work for idle hands* ‘said to show that you believe people who have nothing to do are more likely to get into trouble or commit a crime’ (1); *the devil to pay* ‘a lot of trouble, difficulty, punishment, anger, etc.’ (1); *the devil’s own* ‘extremely difficult or bad’ (1); *(to) give the devil his due* ‘said when you admit that someone you do not like or admire does have some good qualities’ (1); *go to the devil* ‘something you say to someone annoying or bad to tell them to go away for ever’ (1); *speak/talk of the devil* ‘something you say when the person you were talking about appears unexpectedly’ (1); *the/a devil of a something* ‘an extremely difficult or serious type of something’ (1); *what/where/how/why the devil* ‘used to give emphasis to a question’ (1).

Evil: *the evil eye* ‘a look that someone gives other people that is believed to have the power to injure or harm them’ (1); *give someone evils* ‘to look at someone in a way that shows you are angry or dislike them’ (1); *the forces of evil* ‘things that have a very bad influence or effect’ (1).

Ghost: *give up the ghost* ‘to die’, ‘if a machine gives up the ghost, it stops working’, ‘to stop trying to do something because you know that you will not succeed’ (1); *look like/as though you've seen a ghost* ‘to look very shocked’ (1); *not have a/the ghost of a chance* ‘to have no chance at all’ (1).

Lucifer: *(as) proud as Lucifer* ‘extremely proud or satisfied with yourself’ (1).

Spirit: *as, if, when, etc. the spirit moves someone* ‘taking action only when you feel is the right time, not following a plan’ (1); *the spirit is willing, but the flesh is weak* ‘said when you would like to do something, but you do not have the time, skills, or energy necessary to do it’ (1).

Релігійний етнокод культури. Відомо, що релігія є особливою формою усвідомлення світу, основною характеристикою якої є віра в священне, надприродне, сакральне. Це – система моральних норм і типів поведінки індивіда, його сприйняття та оцінка власних учинків та дій інших через цю призму. Релігійна свідомість формується протягом тривалого часу, старі релігійні традиції не зникають, а перетворюються, природно включаються в нову систему релігійних поглядів та отримують нове значення, набуваючи в них своєрідного глибинного підтексту [11, с. 208].

ФО релігійного походження вносять у мовлення високу духовність і повчальний відгінки, відзначаються високою моральністю. Загальновідомі біблійні події передають чітко виражені норми, і Біблія є ніби моральним кодексом, до якого може звернутися кожний окремо й та чи та спільнота [11, с. 213].

До релігійного етнокоду культури на матеріалі української мови зараховуємо такі найменування ірреальних істот: *Адам, Бог, Господь, Каїн* (4 істоти, 15 ФО).

Адам: *як Адам і Єва в раю* ‘морально чистий; нехитрий, наївний’ (2, с. 19); *адамові слізки* ‘горілчані напої’ (2, с. 667); *від Адама* ‘дуже здалека, з самого початку’ (2, с. 19); *адамові діти* ‘люди’ (2, с. 208); *адамові реберце* ‘жінка’ (2, с. 596).

Бог: *Бог милував* ‘кому-небудь пощастило уникнути чогось неприємного, небажаного; все обійшлося’ (2, с. 34); *Бог на що таке* ‘невідомо що; щось неймовірне’ (2, с. 34); *з Богом, Парасю* ‘уживається як побажання: можеш іти’ (2, с. 34); *за малим Богом* ‘ледь, трохи’ (2, с. 34); *скляний бог* ‘алкогольні напої’ (2, с. 34); *як Боги* ‘почувати себе упевнено, добре’ (2, с. 34); *дай Бог ноги, а чорт колеса* ‘уживається для вираження необхідності раптової втечі звідкись’ (2, с. 186); *ні Богу свічка, ні чорту кочерга* ‘нічим не примітна, посередня людина’; ‘нема ніякої користі, толку з кого-чого’ (2, с. 637).

Господь: *Господь милував* ‘кому-небудь пощастило уникнути чогось неприємного, небажаного; все обійшлося’ (2, с. 34).

Каїн: *каїнова душа* ‘зрадлива, підступна людина’ (2, с. 228).

На матеріалі англійської мови до релігійного етнокоду культури належать такі назви ірреальних істот: *Adam, angel, God, Lord, Methuselah, prophet* (6 істот, 19 ФО).

Adam: *not know someone from Adam* ‘to have never met someone and not know anything about them’ (1).

Angel: *be no angel* ‘to sometimes behave badly’ (1); *be on the side of the angels* ‘to be doing something good or kind’ (1).

God: *those whom the gods love die young* ‘sometimes said when someone has died young’ (1); *(oh my) God!* ‘used to emphasize how surprised, angry, shocked, etc. you are’ (1); *God bless (you)!* ‘said when saying goodbye to someone, to say that you hope good things will happen to them’, ‘said when someone sneezes, to say that you hope they have good health’ (1); *God helps those who help themselves* ‘said to show you believe that if you make an effort to achieve something, you will be successful’ (1); *God knows* ‘used to emphasize that you do not understand something at all or have no knowledge of something at all’ (1); *God only knows* ‘it is impossible to say’ (1); *God willing* ‘used to say you hope everything happens in the way you want’ (1); *hope/wish/swear to God* ‘used for emphasis’ (1); *thank God* ‘something you say when you are happy because something bad did not happen’, ‘said to express happiness that something bad has been avoided or has finished’ (1); *there is a God!* ‘said in a bad situation when something good happens unexpectedly’ (1); *there but for the grace of God (go I)* ‘said when something bad that has happened to someone else could have happened to you’ (1).

Lord: *(oh) Lord* ‘used to express surprise, shock, or worry’ (1); *Lord knows* ‘used to say that you do not know’ (1); *lord it over someone* ‘to behave as if you are more important than someone and have a right to tell that person what to do’ (1).

Methuselah: *as old as Methuselah* ‘used to say that someone is very old’ (1).

Prophet: *prophet of doom* ‘someone who always expects bad things to happen’ (1).

Міфологічний етнокод культури. Як відомо, міф – давня форма пізнання та пояснення світу. Людина, не маючи наукового усвідомлення буття, творила міфи, і її мислення було міфологічним [11, с. 150].

Міфонім – «ім'я будь-якої сфери ономастичного простору в міфах, епопеях, казках, билинах». Міфонім відіграє важливу роль у системі мови та культури. Входячи до складу художнього тексту, він сприяє виявленню національно-культурних особливостей окремого етносу [11, с. 171].

До міфологічного етнокоду культури на матеріалі української мови уналежнюємо такі найменування ірреальних істот: *Амур, Ахілес, Геркулес, жар-птиця, Купідон, Пандора, сфінкс* (7 істот, 7 ФО).

Амур: *стріла Амура* ‘символ кохання’ (2, с. 698).

Ахілес: *ахілесова п'ята* ‘найвразливіше, найслабкіше місце у когось’ (2, с. 589).

Геркулес: *геркулесові стовпи* ‘кінцева межа, край; крайність’ (2, с. 694).

Жар-птиця: *спіймати жар-птицю* ‘стати везучим, досягти чогось значного’ (2, с. 682).

Купідон: *стріла Купідона* ‘символ кохання (від зображення міфологічного бога Амура з луком і стрілами)’ (2, с. 698).

Пандора: *скриня Пандори* ‘вмістище зла, лиховісний дар’ (2, с. 659).

Сфінкс: *як сфінкс* ‘мовчати повністю, абсолютно’ (2, с. 702).

Множину назв ірреальних істот у міфологічному етнокоді культури в англійській мові становлять: *Achilles, Damocles, genie, Pandora, Robin Hood* (5 істот, 5 ФО).

Achilles: Achilles heel ‘a small problem or weakness in a person or system that can result in failure’ (1).

Damocles: sword of Damocles ‘if you have a sword of Damocles hanging over you/your head, something bad seems very likely to happen to you’ (1).

Genie: let the genie out of the bottle ‘to allow something to happen that cannot then be stopped’ (1).

Pandora: Pandora's box ‘something that creates a lot of new problems that you did not expect’ (1).

Robin Hood: around Robin Hood's barn ‘going an indirect way to get to your destination, so that it takes a long time’ (1).

Висновки. У фразеології української та англійської мов представлено чимало спільних ірреальних істот: Адам – Adam; Бог, Господь – God, Lord; біс, бісик, бенеря, гаспид, диявол, дідько, чорт – demon, devil, Lucifer; Ахілес – Achilles; Пандора – Pandora, що зумов-

лено адекватними біблійними віруваннями, демологічними образами та тотожним запозиченням назв істот з давньогрецької міфології. Крім того, в українській фразеології репрезентовані унікальні найменування ірреальних істот: відьма, жар-птиця, Каїн, лунь, що утворились на ґрунті українських міфів, казок, притч, легенд, оповідань і билин. Також до української фразеології були запозичені назви істот із давньоримської (Амур, Купідон, Геркулес) та давньогрецької (сфінкс) міфології. Винятково на матеріалі англійської фразеології виокремлені найменування ірреальних істот *angel, damn, ghost, spirit, evil, Brownie, Methuselah, prophet*. Зазначені істоти є небесними безплотними силами та власне демонологічними уявленнями. Можна констатувати, що етнокодам культури на матеріалі української фразеології характерно прагнення відбити в образних метафоричних висловленнях, опредметнити, зробити реальнішими й зрозумілішими умовно реальні істоти та явища – людей, птахів. Англійська фразеологічна репрезентація етнокоду культури відзначена прагненням метафоричної об’єктивації здебільшого неприродних істот і явищ, фантастичних, безтілесних начал.

Перспектива дослідження полягає в опрацюванні фразеологічних одиниць з компонентом ‘ірреальна істота’ інших мов, укладанні спеціального зіставного словника на матеріалі одно- та різносистемних мов, формуванні експериментального науково-дослідницького текстового корпусу з адекватним відбиттям у його структурі текстових матеріалів різних мов.

Література:

1. Селіванова О. О. Міфологема мотивація номінативних одиниць (на матеріалі української мови). *Мовознавство*. 2006. № 6. С. 41-51.
2. Снитко О. С. Коды культуры у мовній об’єктивації дійсності. *Studia Linguistica*. 2008. Вип. 1. С. 115-121.
3. Clotaire Rapaille. *The Culture Code: An Ingenious Way to Understand Why People Around the World Live and Buy as They Do*. Crown, 2007. 224 p.
4. Андрейчук Н. І. Мова і культура у контексті системного підходу в науках про людину. *Вісник Львівського університету. Іноземні мови*. Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2010. Вип. 17. С. 169-175.
5. Шарманова Н. М. Духовний код як лінгвокультурний еталон нації (на матеріалі паремійних кліше). *Філологічні студії*. 2017. Вип. 15. С. 81-104.
6. Бацевич Ф. С. Духовна синергетика рідної мови: лінгвофілософські нариси: монографія. Київ : Академія, 2009. 192 с.
7. Ісаєвич Я. Д. Мовний код культури. Київ : Вища школа, 1997. 458 с.
8. Дев’ятко Н. В. Міфологічний образ України як втілення комунікативного коду національного інформаційно-культурного простору. *Гілея: Науковий вісник*. 2012. Вип. 57 (2). С. 418-424.
9. Савченко Л. В. Етномакрокод духовної культури як репрезентант фразеологічної картини світу. *Лінгвістичні дослідження*. 2014. Вип. 38. С. 36-42.
10. Бацевич, Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ: Довіра, 2007. 205 с.
11. Савченко, Л. В. Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови: етимологічний та етнолінгвістичний аспекти. Сімферополь: Доля, 2013. 600 с.
12. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2011. 844 с.
13. Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця : ТВОРИ, 2020. 920 с.
14. Бевз Ю. Фраземи з компонентом ‘міфологічна істота’: типологія і лінгвокультурологічний коментар. *Лінгвістичні студії*. 2023. Вип. 45. С. 150-161.

Список використаних джерел:

1. Словник фразеологізмів української мови / [уклад. В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, В. В. Дятчук]. К. : Наукова думка, 2003. 1104 с.
2. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/> (дата звернення: 27.08.2024).

References:

1. Selivanova, O. O. (2006). Mifolohemna motyvatsiia nominatyvnykh odynyts (na materialy ukrainskoi movy) [Mythologem motivation of nominal units (based on ukrainian language material)]. In : *Movoznavstvo [Linguistics]*. (6), pp. 41-51 [in Ukrainian].
2. Snytko, O. S. (2008). Kody kultury u movnii ob'iektyvatsii diisnosti [Cultural codes in linguistic objectivation of reality]. In : *Studia Linguistica*. Vyp. 1. pp. 115-121 (in Ukr.).
3. Clotaire, R. (2007). *The Culture Code: An Ingenious Way to Understand Why People Around the World Live and Buy as They Do*. Crown, 224 p.
4. Andreichuk, N. I. (2010). Mova i kultura u konteksti systemnoho pidkhodu v naukakh pro liudynu [Language and culture in the context of a systems approach in human sciences]. In : *Visnyk Lvivskoho universytetu. Inozemni movy [Bulletin of Lviv University. Foreign languages]*. Lviv : VTs LNU im. I. Franka. Vyp. 17. pp. 169-175 [in Ukrainian].
5. Sharmanova, N. M. (2017). Dukhovnyi kod yak linhvokulturnyi etalon natsii (na materialy paremiinykh klishe) [Spiritual code as a linguistic-cultural standard of a nation (based on proverbial clichés)]. In : *Filolohichni studii [Philological studies]*. Vyp. 15. pp. 81-104 (in Ukr.).
6. Batsevych, F. S. (2009). Dukhovna synerhetyka ridnoi movy: linhvofilosofski narysy: monohrafiia [Spiritual synergy of the native language: linguaphilosophical essays]. Kyiv : Akademiia. 192 p. [in Ukrainian].
7. Isaievych, Ya. D. (1997). *Movnyi kod kultury [Language code of culture]*. Kyiv : Vyshcha shkola. 458 p. [in Ukrainian].
8. Dev'iatko, N. V. (2012). Mifolohichni obraz Ukrainy yak vtillennia komunikatyvnoho kodu natsionalnoho informatsiino-kulturnoho prostoru [The mythological image of ukraine as an embodiment of the communicative code of the national informational-cultural space]. In : *Hileia: Naukovyi visnyk [Hilea: Scientific Bulletin]*. Vyp. 57 (2). pp. 418-424 [in Ukrainian].
9. Savchenko, L. V. (2014). Etnomakrokod dukhovnoi kultury yak reprezentant frazeolohichnoi kartyny svitu [Ethnomacrocode of spiritual culture as representative of the phraseological worldview]. In : *Linhvistychni doslidzhennia [Linguistic Research]*. Vyp. 38. pp. 36-42 [in Ukrainian].
10. Batsevych, F. S. (2007). *Slovnyk terminiv mizhkulturnoi komunikatsii [Dictionary of intercultural communication terms]*. Kyiv: Dovira. 205 p. [in Ukrainian].
11. Savchenko, L. V. (2013). Fenomen etnokodiv dukhovnoi kultury u frazeolohii ukrainskoi movy: etymolohichni ta etnolinhvistychni aspekty [The phenomenon of ethnocodes in the spiritual culture's phraseology of the ukrainian language: etymological and ethnolinguistic aspects]. Simferopol: Dolia. 600 p. [in Ukrainian].
12. Selivanova, O. O. (2011). *Linhvistychna entsyklopediia [Linguistic encyclopedia]*. Poltava : Dovkillia. 844 p. [in Ukrainian].
13. Zahnitko, A. (2020). *Suchasnyi linhvistychnyi slovnyk [Modern linguistic dictionary]*. Vinnytsia : TVORY. 920 p. [in Ukrainian].
14. Bevz, Yu. (2023). Frazemy z komponentom 'mifolohichna istota': typolohiia i linhvokulturolohiinyi komentar [Phraseology with the component 'mythological being': typology and linguacultural commentary]. In : *Linhvistychni studii [Linguistic Studies]*. Vyp. 45. pp. 150-161 [in Ukrainian].

ЛІНГВОПЕРСОНОЛОГІЯ МАЙСТРА ХУДОЖНЬОГО СЛОВА У ВИМІРАХ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Будянський Дмитро Васильович,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри сценічного мистецтва, естради та методики режисерування
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
ORCID ID: 0000-0002-5699-6359
Researcher ID: JYQ-5437-2024
Web of Science: JYQ-5437-2024
Scopus: 6504372523

Семеног Олена Миколаївна,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри української мови і літератури
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
ORCID ID: 0000-0002-8697-8602
Researcher ID: E-2994
Web of Science: E-2994-2018
Scopus: 57207763280

У статті представлено рефлексії щодо окремих аспектів лінгвоперсоналогії доцента української літератури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (90-і рр. ХХ ст. – 2012 р.) Василя Івановича Будянського у вимірі педагогічної майстерності. Публікація продовжує цикл статей, підготовлених у межах проєкту «Культура наставництва» відповідно до плану заходів до 100-річчя педагогічного університету.

У контексті розгляду самотнього ідіостилу В. Будянського схарактеризовано ключові поняття дослідження «елітарна мовна особистість», «лінгвоперсоналогія», «педагогічна майстерність», «мовна майстерність».

З урахуванням антропоцентричного, аксіологічного та акмеологічного підходів, біографічного методу та методу мовного портретування окреслено деякі світоглядні та лінгвальні характеристики формування мовної особистості Василя Будянського в родині та на різних етапах професійної діяльності: шкільне навчання – навчання в Харківському державному інституті мистецтв імені І. П. Котляревського – робота в Сумському театрі драми та музичної комедії імені М. С. Щепкіна, в Сумській обласній філармонії, на кафедрі української літератури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

На основі вивчення широкої джерельної бази (публікації, спогади вдячних сучасників про Майстра художнього слова, театральні виступи, відеозаписи, інтерв'ю, промови, лекції для студентів, посібники В. Будянського («Мистецтво виразного читання», «Риторика, мистецтво красномовства», «Педагогічна мудрість слобожанської родини» та ін.), а також на основі безпосереднього спілкування з Василем Івановичем Будянським зроблено припущення, що педагогічна майстерність Майстра художнього слова проявляється в авторській українськоцентричній театральній педагогічній діяльності, мистецькій педагогіці наставництва, художньо-педагогічній дії, що спрямована на розвиток особистості учнівської та студентської молоді.

Закцентована увага на мовній майстерності особистості з глибоким розумінням філософії та психології Українського Слова та його потужного виховного впливу, віртуозним володінням мистецтвом виразного читання, філософським оптимізмом та мовним патріотизмом, що так важливо підтримувати в час воєнного лихоліття у майбутніх учителів.

Ключові слова: лінгвоперсоналогія, елітарна мовна особистість, педагогічна майстерність, Будянський Василь Іванович, майстер художнього слова, театральна діяльність, викладацька діяльність.

Budianskyi Dmytro, Semenog Olena. Linguistic personology of the master of artistic word in the context of pedagogical excellence

This article explores various aspects of the linguistic personology of Vasyl Budianskyi, Associate Professor of Ukrainian Literature at Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko (active from the 1990s until 2012), particularly in the context of his pedagogical mastery. It forms part of a series of articles developed under the "Culture of Mentorship" project, which is aligned with the celebration of the university's 100th anniversary.

The discussion centers on V. Budianskyi's distinctive idiosyncrasy, emphasizing key concepts such as «elite linguistic personality», «linguoperonology», «pedagogical mastery», and «linguistic mastery». Using anthropocentric, axiological, and acmeological approaches, alongside biographical methods and linguistic portraiture, the article outlines certain worldview and linguistic traits that shaped Budianskyi's linguistic personality. These traits were cultivated within his family and during various stages of his professional journey, including his schooling, education at the Kharkiv State Institute of Arts named after I. P. Kotliarevskiy, and work at the Sumy Drama and Musical Comedy Theater named after M. S. Shchepkin, Sumy Regional Philharmonic, and the Department of Ukrainian Literature at Sumy State Pedagogical University.

Drawing from an extensive range of sources – publications, memoirs from grateful contemporaries, theatrical performances, videos, interviews, speeches, student lectures, and V. Budianskyi's educational materials («The Art of Expressive Reading», «Rhetoric, the Art of Eloquence», «Pedagogical Wisdom of the Slobozhanska Family», among others) – and supplemented by direct interactions with Budianskyi, the article suggests that his pedagogical skills are deeply embedded in his Ukrainian-centric theatrical and educational activities. His artistic mentorship and pedagogical practices are directed toward the holistic development of students.

The article highlights Budianskyi's linguistic expertise, marked by a profound understanding of the philosophy and psychology of the Ukrainian Word and its strong educational influence. His mastery in expressive reading, philosophical optimism, and linguistic patriotism are underscored as essential qualities to be nurtured in future educators, especially during times war.

Key words: *linguistic personology, elite linguistic personality, pedagogical mastery, Vasyl Budianskyi, master of the artistic word, theatrical practice, educational practice.*

Вступ. В умовах повномасштабної російської агресії проти України університетські колективи залишаються незламними та мужньо забезпечують успішний розвиток своїх закладів. Мужньо й гідно на всі виклики воєнного часу відповідає колектив Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Славні віхи сторічної історії педагогічного університету означені діяльністю непересічних особистостей викладачів, котрі вирізнялись «духовною елітарністю, інтелігентністю» (І. Зязюн) [1, с. 15–16]; «неповторним мовомисленням, індивідуалізованим світобаченням і світовідчуттям» (А. Романченко) [2, с. 8], «опочуттєвленням» професії, що так важливо зберегти в час воєнного лихоліття та в повоєнний час.

В останні роки розширюється предмет дослідження лінгвістичної персонології, що вивчає питання філософії і психології особистості, її мовлення в сукупності мовних здібностей та реалізацій. Саме «мовна індивідуальність виокремлює людину як особистість, і чим яскравіша ця особистість, тим повніше вона відображає мовні якості суспільства» [3], – доводив видатний український мовознавець О. Потебня.

Серед багатограних і самобутніх майстрів художнього слова знакове місце в університеті посідає Василь Іванович Будянський (19 вересня 1942 року – 30 вересня 2018 року). Театральний актор, письменник, поет, заслужений артист України, доцент кафедри української літератури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. Вагомі театральні роботи, новаторські читецькі програми, методологічно глибокі посібники, наукові статті В. Будянського з мистецтва виразного читання, риторики, української етнопедагогіки, в яких органічно поєдналися знання мовних знаків національної культури, мовний оптимізм і патріотизм, самобутній стиль фахового спілкування, його громадянська позиція, спонукають замислитися про те, як зберегти й розвинути в майбутніх учителів, що зранені війною, стійкість духу, природню самоповагу, інтелігентність, духовну елітарність, відкритість до нового досвіду у глобалізованому світі.

Ідеться про лінгвоперсонологічний вимір педагогічної майстерності, «комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі» [з виступів І.Зязюна на конференціях; 4, с. 12], системи цінностей, осмислених та практично виправданих дій майстра, що забезпечують високий рівень педагогічної взаємодії [5]. «Він має навчати своєю поведінкою, своїм статусом, своїми Знаннями, своєю Людяністю, своєю Свободою, своїм Щастям, своїм Талантом» [1, с. 18].

Аналіз наукових студій засвідчує, що актуальні питання лінгвоперсонології досліджують Ф. Бацевич, А. Загнітко, Т. Космеда, В. Папіш, В. Романенко, педагогічної майстерності – В. Кремень, О. Дубасенюк, О. Лавриненко, Н. Ничкало, А. Семенова та ін., лінгвоаксіологічний аспект педагогічної майстерності – М. Вовк, В. Сидоренко, специфіку елітарної мовної особистості певної професійної галузі – Г. Крохмальна, А. Романченко.

Творча діяльність В. Будянського частково висвітлена в енциклопедіях [6], розвідках В. Вертіля [7], Т.Литвяк [8], П. Нестеренко [9], Д. Будянського [10], натомість лінгвоперсонологія митця і педагога не була предметом наукового дослідження.

Матеріали та методи. У межах статті розглянемо деякі аспекти лінгвоперсонології, самобутнього індивідуально-творчого стилю Василя Івановича Будянського, ораторської вправності Майстра художнього слова у вимірі педагогічної майстерності, зокрема, в такому напрямі Я-концепції особистості, як українськоцентричність.

Для опису особистості залучено широку джерельну базу: посібники В. Будянського («Мистецтво виразного читання», «Риторика, мистецтво красномовства» [11], «Педагогічна мудрість слобожанської родини» [12]), «Літопис роду Будянських-Люблянських» [13], лекції для студентів, інтерв'ю, промови, театральні виступи, відеозаписи [14], безпосереднє спілкування з Василем Івановичем Будянським, а також публікації, спогади вдячних сучасників про Майстра слова.

Методологічною основою дослідження слугують ідеї антропоцентричного, аксіологічного та акмеологічного підходів, використані методи аналізу і синтезу наукових, публіцистичних джерел для здійснення теоретичних узагальнень та систематизації фактичного біографічного матеріалу, контекстуально-інтерпретаційний аналіз для вияву комунікативних інтенцій особистості; біографічний метод для вивчення життєвого шляху і творчого доробку дослідника, мовного портретування для формування мовно-ментальної, «психоментальної та аксіосистемної оригінальності» (А.Романченко) [2] елітарної мовної особистості Майстра художнього слова.

Стаття є продовженням публікацій [15–17] у межах проекту «Культура наставництва» (відповідно до плану заходів до 100-річчя Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка)).

Результати. Розглядаючи аспекти самобутнього ідіотипу Василя Івановича Будянського, враховуємо харак-

теристику ключових понять дослідження, – *елітарна мовна особистість, лінгвоперсоналогія, педагогічна майстерність, мовна майстерність*.

У «Словнику лінгвістичних термінів» поняття «*мовна особистість*» характеризується як прагнення мовця до свідомого ставлення до своєї мовної практики, творчого самовираження з урахуванням суспільно-соціального, територіального середовища і традицій виховання в національній культурі. Важливими складовими мовної особистості вчені називають ціннісний, світоглядний, культурологічний, поведінковий компоненти [18, с. 92–93]. Поняття «*мовна особистість*» є предметом дослідження лінгвоперсоналогії.

Новий міждисциплінарний напрям лінгвістики ґрунтується на дослідженнях мовознавства, психології, філософії, культурології, соціології (А.Загнітко, Т.Космеда, Л.Струганець). Активно розвиваючись з кінця 80-х рр. ХХ століття, лінгвоперсоналогія, зауважує А.Загнітко, досліджує *елітарну мовну особистість*, зокрема, питання щодо видозміни лінгвістичного портрета мовця в різні часові зрізи його життя [19–20].

Поняття «*елітарна мовна особистість*» «у широкому спектрі її дискурсивних виявів та практик» (А. Романченко) [2] запропоноване в наукових студіях А. Загнітка, І. Зязюна, Ф. Бацевича, Л. Мацько, В. Папіш, А. Романченко. У дослідженні керуємось визначенням А. Романченко: інтелектуально обдарована особистість, котра характеризується високим рівнем мовної свідомості, мовної та комунікативної компетенції, яскраво репрезентує себе в усному і писемному мовленні, досконало володіє комплексом мовних, комунікативних, моральних та етичних норм, створює максимально уяскравлені індивідуалізовані тексти [2, с. 166].

Опрацьовуючи посібники, аналізуючи відеозаписи виступів В. Будянського на театральній та читецькій сценах, переймаємося відчуттям того, що спілкуємося з естетично-креативним словом митця, котрий фахово володіє ораторською вправністю, композиційно-жанровими формами текстотворення.

Мовну майстерність Л. Мацько визначає як здатність особистості для викладу своїх думок обирати з можливих варіантів найбільш вдалий, точний у семантичному і стилістичному відношеннях. Мовна майстерність ґрунтується на орфографічно-пунктуаційній грамотності, стилістичній виразності, комунікативній доцільності та комунікативній оптимальності [21, с. 27].

Витоки педагогічної та мовної майстерності Василя Івановича – в життєвій народній мудрості. У книгах «Педагогічна мудрість слобожанської родини» та «Літопис роду Будянських-Люблянських» автор пише: «Живи по правді, дотримуйся народних традицій, шануй старших, турбуйся за немічних, не лінуйся, не роби зла іншим ні словом, ні ділом» [12–13].

Перечитування народно-педагогічних сповідей, безпосереднє спілкування з митцем дає підстави стверджувати: справжнім університетом становлення українськоцентричності Майстра художнього слова була родина. «З раннього дитинства я наслідував таланти моїх батьків»: згадає свій життєвий шлях В.Будянський,

який розпочався в козацькому краю, на хуторі Чернякове Вовчанського району на Харківщині у велике православне свято День Архистратига Михаїла або Михайлове Чудо 19 вересня 1942 року.

У зрілому віці Василь Іванович проведе дослідження роду Будянських, в якому «у всі віки, при всій недолі шанували пісню й волю!», «були знакові постаті: відомі священики, архітектори ХVІІ століття»: саме про них згадає історик Дмитро Багалій у праці «Історія Слобідської України» [цит. за 13].

Бабуся Євдокія («*мій мистецький шлях у театр був мабуть визначений ще бабусею Євдокією, яка напророкувала мені неспокійну долю*»), батько Іван Пилипович з його запальним темпераментом, співочим талантом, яскравим гумором і беззаперечним авторитетом, мама Олександра Дмитрівна з її родинним заповітом («*Тоді будеш спати спокійно, коли житимеш по совісті*») виховували життєвий оптимізм, бо «без надії, що без одягу і в теплу погоду холодно», формували уміння наполегливо «*рухатись і здійснити потаємну заповітну мрію стати артистом*» («*батько радів і всіляко заохочував до сцени. Він був першим наставником і порадиником*»).

У родині навчали читати молитву уважно, з розумінням кожного слова («*Найпершою молитвою в кожній українській родині є «Отче наш». Багато віків ця молитва прищеплює гуманістичну мораль нащадкам росів, русинів, аланів, роксоланів, з дитячого віку і до останніх днів життя*»), слухати, чути, насолоджуватись і виконувати народні пісні та гуморески («*двері хати були гостинно відкриті для кобзарів, чумаків, мисливців, а свіжі новини трансформувалися художнім мисленням у цікаві оповідання та гуморески. Романтика пісень змінювалась мистецтвом оповіді. Прислухаючись, я вчився на анекдотичних оповіданнях, складених батьком про односельчан і про себе*») [13, с. 5].

Із соковитого говіркового мовлення жителів хутора Лошаків Василь Іванович зберіг і загалував у власному мовленні значну кількість прислів'їв, метафор, епітетів, порівнянь, алітерацій: *До свого роду, хоч через воду; Найкраця подушка – чиста совість; Живіть з усмішкою.*

Ми, браття, будем ті Будянські,
Які не гнулися в дні радянські.

Нас терли, м'яли, часом били,
Та слимаками не зробили.

Хоч не жили, а виживали,
Пред можними не плазували [12–13].

Принагідно звернемо увагу на тогочасну мовно-етнічну специфіку сіл Харківщини, в яких мешкала родина. Хлопець чув українську і російську мови, навчався в російськомовних школах і, водночас, саме в дитинстві були закладені основи його україноцентричності (за І. Огієнком): «навчатися соборної літературної мови; завжди й повсюди розмовляти рідною мовою; розвивати культуру своєї мови» [22, с. 38–40], бо найстрашніше, коли «слова мовчать» (Ліна Костенко).

У час, коли відбувалось подальше зросійщення, були прийняті урядові документи «Про заходи щодо поліп-

шення викладання російської мови у школах Української РСР» (1960) і *«кожного ранку по радіо співали рабам, що вони найвільніші люди, а ми вірили, і раділи. І нам всім хотілося, щоб люди всього світу так жили, як ми! А хто прозрівав і залишався за “бугром”, той ставав ворогом, дисидентом, націоналістом та ще й буржуазним. Ми були «щасливі», бо не знали, що можна жити краще!»* – згадує Василь Іванович, вдячна сільська аудиторія хутора Лошаків та села Грачовка захоплено сприймала вірші, байки, усмішки українських митців Є.Кравченка, Остапа Вишні, С.Олійника, О.Ковіньки, П.Ключини у запальному виконанні кмітливого хлопчини.

Через багато років у 1976 р. В.Будянський отримує диплом престижного республіканського конкурсу читців, на якому головував сам Юрій Тимошенко (Тарапунька), а серед членів журі були відомі Андрій Сова, Юхим Березін (Штепсель), Павло Глазовий, багато інших письменників-гумористів [10].

Хоча школа, в якій навчався юнак, була російськомовна, директор школи, офіцер-фронтвик Мітла Ксенофонт Миколайович зібрав міцний педагогічний колектив: математику читав навіть професор Харківського університету, який переховувався від сталінських репресій. Дуже теплі спомини у Василя Івановича про вчительку фізики Медову Раїсу Олександрівну (Розу Абрамівну), романтично-прекрасну людину, котра «підіймала слобожанських аборигенів до свого рівня» і навчала уважно слухати свого співбесідника, щиро цікавитись людьми, завжди знаходити в житті місце, де можна використати елементи гумору, адже «гумор – це мудрість життя».

Ця школа, як хата, для нас Альма-матір,
Дала нам освіту і крила в політ.
Щоб ми всі зростали і щастя пізнали,
І чесно й правдиво дивились у світ [13].

Після закінчення десятирічки Василь Будянський за наполяганням батька здобуває передусім професійно-технічну освіту, однак, мрію про сцену не полишає. На формування мовленнєвої поведінки, комунікативного досвіду, артистичної індивідуальності значною мірою вплинула активна участь юнака в багатьох заходах в якості ведучого та читця і під час навчання у Вовчанському технікумі механізації сільського господарства (1958–1962 рр.), і на строковій військовій службі в Східній Німеччині (1962–1965 рр.). Служив, писав Василь Іванович, і, як «колись Шевченко, дякував Богу, що не дав солдатській муштрі убити в ньому людину», адже, «тільки поодиноким вдавалося зберегти в той час індивідуальність в діях і мисленні».

Яскрава індивідуальність і надзвичайна працездатність (глибоке й уважне перечитування художніх текстів, постійне тренування пам'яті) допомогла наполегливому юнакові подолати конкурс у 25 чоловік на одне місце, на «відмінно» скласти всі три тури й у 1965 році успішно вступити на театральний факультет Харківського державного інституту мистецтв імені І. П. Кот-

ляревського. До слова, серед вступників В. Будянський був єдиним, хто писав твір українською мовою («це вже була моя усвідомлена позиція у відстоюванні самодостатності української мови» – В. Б.).

«Із Сумської, 34 розпочався мій шлях у професійне мистецтво», – напише пізніше Василь Іванович [13]. Роки навчання – це роки титанічної фізичної і духовної напруги..., життя віч-на-віч з мовою, з мудрими книгами світової і вітчизняної літератури, з історії театрив та різних мистецтв, щоб, як у Григорія Сковороди, «душа живилась й росла», адаптування до міського менталітету, системне опрацювання системи К.Станіславського, дослідження психології та принципів творчості театрального актора: волі, пошуків, переживання, втілення, впливу, переконання, «зараження».

Професійне зростання студентської молоді в інституті відбувалося на кафедрах театрознавства, майстерності актора, режисури театру, сценічної мови завдяки викладачам, котрі вміли доторкуванням філософсько-театральної, психологічної проблематики до всіх сфер життя виховували основи естетико-інтелектуальної культури й естетичного саморозвитку, розвивали мовне чуття, правильність, виразність, ясність, точність, стислість, доцільність мовлення, увагу до найменших дрібниць у тексті, в образі.

Подальший успішний шлях випускника Харківського державного інституту мистецтв імені І. П. Котляревського пов'язаний із Сумським театром драми та музичної комедії імені М. С. Щепкіна (1969–1975 рр.). Кожна вистава, в якій одну з провідних ролей виконував молодий актор («Григорій і Параскева» Івана Кавалерідзе, «Безталанна» Івана Карпенка-Карого, «Запорожець за Дунаєм» Семена Гулака-Артемівського та ін.), як показує аналіз відгуків театральних критиків [7–9] та глядачів, проходила з аншлагом. В опері «Запорожець за Дунаєм» Гулака-Артемівського молодому артистові доводилося грати навіть п'ять ролей.

Глядачів зачаровувало переконливе, емоційно насичене, колоритне мовлення Василя Будянського: спокійний, щирий, наповнений всеперемагаючим оптимізмом голос, пріємний тембр, дикція. Можливо, це й слугувало однією з передумов того, що саме 29-річному В. Будянському випала унікальна можливість уперше в історії українського театру на Сумській театральній сцені втілити складний, глибокопсихологічний образ філософа Григорія Сковороди у п'єсі видатного митця, новатора, авангардиста Івана Кавалерідзе «Григорій і Параскева» (постановка заслуженого артиста УРСР І. Рибчинського).

У драматургічному доробку І. Кавалерідзе понад десяти п'єс, дві з яких – «Перша борозна» та «Григорій і Параскева» були поставлені в складний у політичному, соціальному та ідеологічному сенсах час на сцені Сумського обласного музично-драматичного театру ім. М. Щепкіна [23–24]. Драматург та сценарист досконало володів значним арсеналом літературних засобів побудови сценічних подій, завдяки чому монологи та діалоги персонажів були надзвичайно експресивними, виразними й колоритними. Важливо було знайти

артиста, який втілює заповітну мрію автора «прожити життям» Григорія Сковороду, переконались у важливості «сродної» праці, до якої людина має природний нахил, хист, здібності. Молодий сумський артист отримав схвальний відгук самого метра.

Аналіз публікацій у періодичних виданнях 70-х років ХХ ст., проведений нами в попередніх статтях [23], дає можливість окреслити деякі риси мовної особистості В.Будяньського: «артист веде роль Сковороди сильно, переконливо, з піднесенням. Відчувається, що блискучого зовнішнього і психологічного перевтілення він досяг великою роботою»; «своєю грою актор вдало показав постать людини, яка чужі страждання сприймає як свої». Неймовірна психоенергетика особистості, мовленнєвий магнетизм (за О. Булатовою), сугестія захоплювала глядачів.

Образ видатного філософа у п'єсі характеризується такими якостями, як працьовитість, чесність, скромність, моральна чистота, поняття *серця* як невидимої природи психічного життя людини, властиві образу видатного філософа, формував у собі молодий актор. Як і Григорій Сковорода, В.Будяньський захоплювався мудрою організацією, гармонією та досконалістю бджолиного рою, в якому кожна комаха працює відповідно до свого призначення (ідея «сродної» праці) на загальне благо.

Прем'єра вистави відбулася в Сумах 21 жовтня 1972 року, а згодом виставу мали нагоду переглянути тисячі телеглядачів. Артист Василь Будяньський був відзначений дипломом III ступеня на Республіканському огляді робіт театрів з молодими акторами.

Світлогляд В. Будяньського «шліфувався» у взаємодії з мовним хистом: «*Я, як і шістдесятники, натомився сприймати дійсність у світлі соціалістичного реалізму, бо важко було жити законами, написаними компартійною системою* [13, с. 50]. *Кого ж вважали моральним наші предки? Моральною вважалася та людина, яка своїми вчинками, словом і ділом, сприяла зростанню добробуту роду чи племені, захищала від ворогів, до того ж була працьовитою, миролюбною, гостинною, справедливою, людяною, зберігала честь свою і свого роду. Той, хто не знає свого минулого, не вартий майбутнього*» [12, с. 52].

Акторський, читецький та сценарно-режисерський потенціал В. Будяньського в повному обсязі розкрився у високохудожніх читецьких програмах, які артист створював у Сумській обласній філармонії. Упродовж 1976–1992 рр. Василь Іванович підготував понад 20 сольних літературних програм: «Слово о полку Ігоревім», «Тарас Шевченко», «Платон Воронько», «Остап Вишня» та інші. Побачити драматичні історії, сповіді пощастило глядачам Сумщини, Києва, Львова, Одеси.

Зразком енергетично неймовірної педагогічної дії була, власне, кожна програма. Учасники заходів згадують: «наче для мене особисто, для зміцнення душі»; «я вже не вперше слухаю Василя Івановича. Захоплює робота майстра»; «ми прийшли на захід тому, що прагнули відчувати радість і тривоги, рефлексії непересічної особистості».

«Слово о полку Ігоревім» уперше зазвучав у читецькому виконанні в супроводі органу. Спочатку Василь Будяньський виконував твір українською мовою у перекладі М. Рильського, потім – староукраїнською, літописною мовами. «З героями «Слова о полку Ігоревім» я подумки пройшов їхніми шляхами, згадував актор, й органічно доповнював композицію «Плачем Ярославни» в перекладі Тараса Шевченка.

В. Будяньський – автор глибоких програм краєзнавчого циклу «Шевченко і Сумщина»: «Тарас Шевченко», до якої увійшли твори «Сон», «Кавказ», «І мертвим, і живим...», уривки з поеми «Наймичка» (до 175-річчя від дня народження Кобзаря), вистави «Я так її, я так люблю мою Україну широку...» (до 200-ї річниці від дня народження Т. Шевченка). Кожна із програм «промовляла» до розуму і серця глядачів через психолінгвістичне спостереження за образом.

У 1981 році робота Василя Івановича Будяньського була поцінована високим званням заслуженого артиста України.

Як запам'ятати, відтворити, передати відчуття численних текстів, як тримати глядацький зал упродовж години-дві одному; а як залучити до участі у виставах родину: сина Дмитра Будяньського й онуків Івана та Софію – часто запитували глядачі. «Так, я можу читати один і відчувати насолоду, бо я живу цим твором. Оплески, слава – це все другорядні речі акторської професії». – відповідав в одному з інтерв'ю артист. Читаючи поезію Кобзаря, я мислив так, як він сам, – зауважував митець [10–13]. Опрацьовуючи вірші, поринаємо у природність мови з її лексичним, синтаксичним та фразеологічним ладом.

Важливо працювати і з голосом, і з мімікою, адже це не тільки зовнішня зміна виразу обличчя, це передусім зміна психічного стану. Ці настанови Василя Івановича добре пам'ятають і враховують у своїй роботі співавтори статті.

В акторській роботі Василь Іванович дотримувався методу ефективного запам'ятовування Ціцерона «Римської кімнати», який ніколи не використовував у своїх виступах записів, натомість відтворював з пам'яті безліч фактів, цитат, історичних дат і імен. Суть методу полягає в тому, що одиниці інформації, які важливо запам'ятати, подумки розставляються в добре знайомій кімнаті, в суворо визначеному порядку. Потім лиш досить згадати цю кімнату, щоб відтворити необхідну інформацію. Коли Ціцерон готувався до виступу, він прогулювався по своєму будинку і подумки розміщував у ньому ключові моменти виступу [11, с. 78]. Можна використовувати для запам'ятовування, зауважував Василь Іванович, і добре вивчені маршрути від будинку до зупинки, до найближчого магазину, улюблену доріжку парку.

В умовах воєнного лихоліття і дистанційних занять зі студентами так важливо звернутись до порад Василя Івановича, адже діяльність педагога, і особливо його педагогічна дія, спрямовані на людину, на її розвиток; саме педагог у своїй педагогічній дії постійно працює з «живою психологією» (О. Лавріненко) суб'єкта.

Ішли роки, поступово напрацьовувалась акторська техніка, вдосконалювалася мовна майстерність, при-

ходило усвідомлення того, що театральне мистецтво і українське художнє слово, його українськоцентричне світосприйняття є дієвим чинником виховання, вдосконалення культури й техніки мовлення, уваги, уяви, креативності. Цей досвід театральний актор, письменник, поет успішно втілював у 90-х – на початку XXI ст., працюючи доцентом кафедри української літератури Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка.

З 1969 року – погодинно, а з 1975 по 2012 рр. – на постійній основі Василь Іванович Будянський працював на кафедрі української літератури й опікувався театральним гуртком. Випускники і дотепер пам'ятають лекції доцента В.Будянського з давньої української літератури, риторики, виразного читання, української етнопедагогіки.

Наскрізною рисою лекцій, посібників «Мистецтво виразного читання», «Риторика, мистецтво красномовства» є педагогічна дія. Майбутнім педагогам, зауважував Василь Іванович, важливо усвідомити головний принцип системи К. Станіславського – збудником будь-яких емоцій, переживань є дія. Саме в дії поєднується думка, почуття, поведінка. Педагог, як і актор, одночасно є творець і інструмент навчального процесу, а дія слугує матеріалом для творчості вчителя-майстра, формування його педагогічної індивідуальності, розвитку уміння «прибирати» на себе образ учителя-порадника, наставника, старшого товариша, помічника [25].

Високою майстерністю художнього слова виховував численну плеяду вчителів, які продовжують справу свого Вчителя. Працював за методикою В. Сухомлинського («Чим багатші знання педагога, тим яскравіше розкривається його особисте ставлення до знань, науки, книги, розумової праці, інтелектуального життя» [26, с. 183], філософії педагогічної дії І.Зязюна (майстер відшукував завжди оригінальні прийоми зацікавлення аудиторії (незвичний початок, психологічні паузи, монолог як уявний діалог [4–5]), свободної і відповідальної праці, результати якої передають іншим Ліни Костенко: «Різні бувають естафети. Воїни воїнам передають багнети. Майстри майстрам – свої таємниці...» [27].

Кожною лекцією, виставою театрального гуртка (разом зі студентами-філологами поставив на сцені університету вистави «Назар Стодоля» Тараса Шевченка, «Сватання на Гончарівці» Григорія Квітки-Основ'яненка, «За двома зайцями» Михайла Старицького), публікацією (написав посібники «Шкільний театр», «Педагогічна мудрість слобожанської родини», декілька п'єс за творами «Слово о полку Ігоревім», Ліни Костенко та ін.), виступом-порадою студентам Василь Будянський нагадував, що життя – це важка праця мозку і серця, спрямована на вдосконалення власних дій до найвищого рівня – майстерності.

Колеги, учні відзначають інтелігентність, гострий розум, ерудованість, відкритість, а головне – готовність ділитися знаннями та сприяти піднесенню престижу української мови. Захоплювало і вміння уважно слухати свого співбесідника, поважати його думки, радіти від спілкування, заохочувати до роботи щедрою похвалою.

Потужний струмінь у лекціях, в розмові вносили спонукальні дієслова у крилатих висловах Будянського, адже «думка повинна розвиватися, отже, і мова повинна рости, але непомітно, як трава росте» (О. Потебня): *Найбільше впливає усмішка, яка випромінюється з середини, із самого серця; Посміхайтесь друзям, рідним, слухачам; Ні про кого не говоріть погано, але розкажіть все найкраще, що знаєте про кожного; Велич людини проявляється у його ставленні до простих людей; Навчіться примушувати співбесідника страшенно чогось захотіти; Ніколи, нікого не можна категорично засуджувати, адже навіть сам Бог не наважується засуджувати людину на цьому світі.*

Василь Будянський по-особливому розумів, наприклад, такі слова, як **МОЛИТВА** («Якщо не молитесь, то бодай від серця дякуйте світові і долі за те, що маєте. А також молитовно згадуйте рідних, кого вже немає з вами на цьому світі. Матимете велику поміч»), **ДОБРОТА** («тільки добротою і любов'ю можна досягти взаємності»; кожного разу, вийшовши з промовою, подивіться на слухачів, в їхні розумні і добрі очі, побажайте добра всім і кожному зокрема. Відчуйте теплоту в серці до присутніх і подумки скажіть: «Які чуйні, добрі, прекрасні люди зібралися сьогодні у залі. Я радий спілкуватися з цими людьми. Дай, Боже, щастя їм і їхнім родинам». Після цієї формули можна починати дію словом, з любов'ю і повагою, на благо»).

Зі спогадів студентів: «він завжди світився добротою, любов'ю до життя, до своїх рідних, друзів, колег» (письменник Анатолій Близнюк); «талановитий педагог та неймовірної доброти Людина! Його заняття були для нас, студентів, завжди були святом! (Вікторія Рибіна); «я з великою радістю ходила на заняття до нашого незабутнього вчителя» (журналіст Раїса Скорик); «кожне заняття було особливим, практично спрямованим та цікавим; з його завзятістю, креативністю нікому не було нудно. Купа мудрих порад, настанов...» (канд. пед. н. Тетяна Серих); «це була унікальна людина, знав мудрість того, що найбільшою наукою в житті є доброта. І він завжди був добрий. Я спостерігала, як він працював зі студентами... У методиці є така сентенція: від любові до вчителя починається любов до предмета» (канд.філ.н. В. Владимірова).

І наші зустрічі з Василем Івановичем переконують: в основі містких та лаконічних міркуваннях – глибокі знання мовних засобів, письменства, він умів зацікавити, заволодіти читацькою увагою з першого й до останнього рядка легко і, здається, просто. У курсі методики навчання української літератури і дотепер читаємо «з олівцем», виконуємо зі студентами таку вправу: *Проілюструйте жестами, без слів, Шевченківські слова:*

“Реве та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Додолу верби гне високі,
Горами хвилі підійма.
І блідий місяць на ту пору
Із хмари де – де виглядав,
Неначе човень в синім морі,
То виринав, то потопав.

Намагаємось уявити себе: Дніпром, ... вітром, ... вербами, ... хвилиною, ... місяцем, ... хмарою, човном, ... морем; описуємо письмово чи усно свої бачення і відчуття [12].

Випускники часто згадували баритон Василя Івановича: «то вишукано інтелігентний і ліричний, то грізної тональності, коли йшлося про ворогів українського народу». Дійсно, як показує проведене нами інтерв'ювання в численних аудиторіях (учнівській, студентській, вчительській, викладацькій), слухачів зачаровувало колоритне мовлення: спокійний, щирий, наповнений всеперемагаючим оптимізмом голос, приємний різнобарвний тембр, уміння говорити виразно, впевнено і широко, модулюючи темп мовлення й інтонації, тонке й доречне використання засобів невербальної мови.

Читаючи навчальні дисципліни в магістратурі, Василь Будянський неодноразово аналізував з майбутніми викладачами поради М. Гоголя у праці «Про академічне красномовство» (1833 р.): «Слово професора повинно бути захоплюючим, вогненным. ... Його переконання повинні бути такими сильними, ... такими природними, щоб слухачі побачили істину до того, як вкаже на неї професор... Розповідь ... повинна ... збуджувати високі думки, але разом з тим повинна бути простою і зрозумілою для кожного. Істинно високе одягнуте величною простотою: де велич, там і простота» [цит. за 11].

У цьому контексті Майстер художнього слова звертався до психотехніки словесної дії К. Станіславського. Педагогові, як і актору, важливо вміти спостерігати та запам'ятовувати природні явища, поведінку людей, характери, взаємини, розвивати уяву, збагачувати її читанням художньої літератури, відвідуванням музеїв, театрів, концертів, кіно, пробуджувати постановкою різних питань і пошуками відповідей на них. У здатності оратора захоплювати інших образними баченнями – сила мистецтва художнього слова.

Власне, авторська педагогічна діяльність Василя Івановича Будянського дозволяє і нагепер виховувати майбутніх учителів як майстрів педагогічної дії.

Висновки. Проведений аналіз засвідчує, що Василь Іванович Будянський посідає чільне місце в когорті видатних українських митців і просвітителів, які зробили значний внесок у розвиток української культури та освіти.

Поняття «елітарна мовна особистість» розглядаємо за А. Романченко: інтелектуально обдарована особистість, котра характеризується високим рівнем мовної свідомості, мовної та комунікативної компетенцій, яскраво репрезентує себе в усному і писемному мовленні, досконало володіє комплексом мовних, комуні-

кативних, моральних та етичних норм, створює максимально уяскравлені індивідуалізовані тексти; поняття «педагогічна майстерність», за І. Зязюном, як «систему системи цінностей, осмислених та практично виправданих дій майстра, що забезпечують високий рівень педагогічної взаємодії»; поняття «мовна майстерність», за Л. Мацько, як «здатність особистості для викладу своїх думок обирати з можливих варіантів найбільш вдалий, точний у семантичному і стилістичному відношеннях».

Проведений аналіз широкої джерельної бази (публікації, спогади вдячних сучасників про Майстра художнього слова, театральні виступи, відеозаписи, інтерв'ю, промови, лекції для студентів, посібники В. Будянського («Риторика, мистецтво красномовства», «Педагогічна мудрість слобожанської родини» та ін.), а також на основі безпосереднього спілкування з Василем Івановичем Будянським зроблено припущення, що педагогічна майстерність Майстра художнього слова проявляється в авторській українськоцентричній театральній педагогічній діяльності, мистецькій педагогіці наставництва, художньо-педагогічній дії, що спрямована на розвиток особистості учнівської та студентської молоді.

Студіювання з урахуванням антропоцентричного, аксіологічного та акмеологічного підходів, біографічного методу та методу мовного портретування формування мовної особистості Василя Будянського в родині та на різних етапах професійної діяльності: шкільне навчання – навчання в Харківському державному інституті мистецтв імені І. П. Котляревського – робота в Сумському театрі драми та музичної комедії імені М. С. Щепкіна, в Сумській обласній філармонії, на кафедрі української літератури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка дає підстави зробити припущення, що в основу мовної майстерності особистості майстра художнього слова покладено глибоке розуміння філософії та психології Українського Слова, його потужного виховного впливу, віртуозне володіння мистецтвом виразного читання, філософський оптимізм та мовний патріотизм.

Як театральний актор, Майстер художнього слова, поет і викладач, В. Будянський поєднав у своїй діяльності глибокі знання з теорії і методики розвитку акторської майстерності, виразного читання, риторики, давньої української літератури, етнопедагогіки. Його акторські та читецькі роботи, літературні праці, унікальна методика викладання утворюють спадщину, яка є потужним джерелом насаги для нинішнього та майбутніх поколінь, особливо у складних умовах випробувань для української нації.

Література:

1. Зязюн І.А. Духовні чинники елітарної особистості. Розвиток особистості в полікультурному освітньому просторі: зб. матер. Міжнар. конгресу – IV Слов'янські педагогічні читання. Черкаси: Вид-во ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2005. С. 15–19.
2. Романченко А. П. Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти: монографія. Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2019. 541 с.
3. Потебня О. Думка й мова (фрагменти): Слово Знак Дискурс Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст., за ред. М. Зубрицької. Львів, 1996. С. 23–39.
4. Зязюн І. Аксіологічні ресурси педагогічної дії вчителя. *Естетика і етика педагогічної дії*: зб. наук. пр. К.-Полтава, 2011. С. 9–24.

5. Зязюн І. Педагогічна психологія чи психологічна педагогіка ?! *Естетика і етика педагогічної дії*. зб. наук. пр. 2012. Вип. 3. С. 20–38.
6. Будянський Василь Іванович. Сумщина в іменах : енцикл. довід. 2-ге вид., перероб. та допов. Київ, 2004. С. 55.
7. Вертіль О. Слово і сцена Майстра . Сумщина. 2012. 19 верес. С. 26.
8. Литвяк Т. Г. Зустрічі перед мікрофоном. Суми : Мрія-1, 2015. С. 65–69.
9. Нестеренко П. Покликання. Джерела натхнення: творчі портрети сумських митців. Суми : Мрія-1, 2018. С. 115–135.
10. Будянський Д. Заслужений артист України Будянський Василь Іванович. Календар знаменних і пам'ятних дат Сумщини на 2022 рік. Сумська обл. універс. наук. б-ка; упоряд. О.К. Линник. Суми, 2021. С. 43–49. URL: <https://library.snau.edu.ua/.../%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%B5...>
11. Будянський В.І, Будянський Д.В. Риторика – мистецтво красномовства. навч. посіб. Суми: «Козацький вал», 2007. 119 с.
12. Будянський В.І., Будянський Д.В. Педагогічна мудрість слобожанської родини. Суми. 2012. 349 с.
13. Будянський В. Літопис роду Будянських-Люблянських. 2005. 38 с.
14. Василь Іванович Будянський. URL: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLRWJUrc5YboGVUM1kTPwmo4EOBPg813-o>
15. Семенов О.М. Постать мовознавиці в об'єктиві науково-академічного дискурсу. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2024. Вип. 4 (138). С. 124–139.
16. Семенов О. Цінності академічної культури мовознавця Сергія Дорошенка. *Слобожанський науковий вісник. Серія Філологічні науки : науковий журнал*, 2023. Вип. 1. С. 31–35. DOI: <https://doi.org/10.32782/philspu/2023.1.6>
17. Семенов О. М., Козлова О. Г. (2024). Науково-педагогічний портрет ректора: ціннісні виміри. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*, (2), 112-127. <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2024.2.15>
18. Єрмоленко С., Бирик С., Тодор О. Мовна особистість. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ : Либідь, 2001. 221 с.
19. Загнітко А. Теорія лінгвоперсонології : монографія. Вінниця : Нілан-Лтд, 2017. 136 с.
20. Загнітко А., Загнітко Н. Теорія сучасної лінгвоперсонології: рівні й категорії. *Studia Ukrainica Posnaniensia. Zeszyt IV. Poznań*, 2016. С. 23–33.
21. Мацько Л. Українська мова в освітньому просторі: навч. посіб. для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр». К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. 607 с.
22. Огієнко І. (митрополит Іларіон). Рідна мова. упоряд., авт. передмови та коментарів М. С. Тимошик. Київ : Наша культура і наука, 2010. 436 с.
23. Будянський Д.В. Драматургія Івана Кавалерідзе на сумській сцені. Сумський історико-архівний журнал. № XXXVI. 2021. С. 37–45. DOI: doi.org/10.21272/shaj.2021.i36.p.37
24. Барабан, Л. (2013). Дещо про Івана Кавалерідзе-драматурга. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім.І. К. Карпенка-Карого. Збірник наукових праць*, 12, 263-272.
25. Будянський Д.В. Використання елементів системи К.С.Станіславського у процесі формування педагогічного артистизму майбутніх учителів гуманітарних дисциплін. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: Збірник наукових праць. Вип. 1 (11). К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2004. С. 138–147.
26. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві. К. : Рад. шк., 1988. 304 с.
27. Костенко Л. Естафети. URL: <http://poetyka.uazone.net/default/pages.phtml?place=kostenko&page=kost12>

References:

1. Ziaziun, I. (2005). Dukhovni chynnyky elitarnoi osobystosti. Rozvytok osobystosti v polikulturnomu osvithnomu prostori: zb. mater. Mizhnar. konhresu – IV Slovianski pedahohichni chytannia. Cherkasy: Vyd-vo ChNU imeni Bohdana Khmelnytskoho, 2005. P. 15–19 [in Ukrainian].
2. Romanchenko, A. (2019). Elitarna movna osobystist u prostori naukovoho dyskursu: komunikatyvni aspekty: monohrafiia. Odesa : Odeskyi natsionalnyi universytet imeni I. I. Mechnykova. 541 p. [in Ukrainian].
3. Potebnia, O. (1996). Dumka y mova (fragments): Slovo Znak Dyskurs Antolohiia svitovoi literaturno-krytychnoi dumky KhKh st, za redaktsiieiu Marii Zubrytskoi Lviv [in Ukrainian].
4. Ziaziun, I. (2012). Pedahohichna psykhohihiia chy psykhohichna pedahohika ?! *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii*: zb. nauk. pr. Vyp.3. P. 20–38 [in Ukrainian].
5. Ziaziun, I. (2011). Aksiolohichni resursy pedahohichnoi dii vchytelia. *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii*: zb. nauk. pr. K.-Poltava. P. 9–24 [in Ukrainian].
6. Budianskyi Vasyl Ivanovych (2005). *Sumshchyna v imenakh* : entsykl. dovid. 2-he vyd., pererob. ta dopov. Kyiv. P. 55 [in Ukrainian].
7. Vertil, O. (2012). Slovo i stsena Maistra. *Sumshchyna*. 19 veres. P. 26 [in Ukrainian].
8. Lytviak, T (2015). Zustrichi pered mikrofonom. Sumy: Mriia-1. P. 65-69 [in Ukrainian].
9. Nesterenko, P. (2018). Poklykannia. Dzherela natkhnennia: tvorchi portrety sumskykh myttsiv. Sumy: Mriia-1. P. 115-135. [in Ukrainian].
10. Budianskyi, D. (2021). Zasluzhenyi artyst Ukrainy Budianskyi Vasyl Ivanovych. Kalendar znamennykh i pamiatnykh dat Sumshchyny na 2022 rik. Sumska obl. univers. nauk. b-ka ; uporiad. O.K. Lynnyk. Sumy. P. 43-49. URL: <https://library.snau.edu.ua/.../%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%B5...> [in Ukrainian].
11. Budianskyi, V. Budianskyi, D. (2007). Rytoryka – mystetstvo krasnomovstva. Navchalnyi posibnyk. Sumy: «Kozatskyi val». 119 p. [in Ukrainian].

12. Budianskyi, V., Budianskyi, D. (2012). Pedahohichna mudrist slobozhanskoi rodyny. Sumy 349 p. [in Ukrainian].
13. Budianskyi, D. (2005). Litopys rodu Budianskykh-Liublianskykh. 38 p. [in Ukrainian].
14. Vasyl Ivanovych Budianskyi. URL: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLRWJUrc5YboGVUM1kTPwmo4EOBPg813-o> [in Ukrainian].
15. Semenoh, O. (2024). Postat movoznavytsi v obiektyvi naukovo-akademichnoho dyskursu. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*. Vyp. 4 (138). P. 124-139 [in Ukrainian].
16. Semenoh, O. Values of academic culture of a linguist Serhiy Doroshenko. *Slobozhan Scientific Bulletin*. Series: Philology. 2023. Issue. 1. P. 31–35 [in Ukrainian].
17. Semenoh, O., Kozlova, O. (2024). Naukovo-pedahohichniy portret rektora: tsinnisni vymiry. *Akademichni studii. seriia «Pedahohika»*, (2), P. 112–127. <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2024.2.15>. [in Ukrainian].
18. Yermolenko, S., Bybyk, S., Todor, O. (2001). Movna osobystist. Korotkyi tлумachnyi slovnyk linhvistychnykh terminiv. Kyiv: Lybid. P. 92–93 [in Ukrainian].
19. Zahnitko, A. (2017). Teoriia linhvopersonolohii: monohrafiia. Vinnytsia : Nilan-Ltd. 136 p. [in Ukrainian].
20. Zahnitko, A., Zahnitko, N. (2016). Teoriia suchasnoi linhvopersonolohii: rivni y katehorii. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. Zeszyt IV. Poznań. P. 23–33 [in Ukrainian].
21. Matsko, L. (2009). Ukrainska mova v osvithomu prostori: navch. posib. dlia studentiv-filolohiv osvithno-kvalifikatsiinoho rivnia «mahistr». K.: Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova. 607 p. [in Ukrainian].
22. Ohiienko, I. (mytropolyt Ilarion). (2010). Ridna mova / uporiad., avt. peredmovy ta komentariv M. S. Tymoshyk. Kyiv : Nasha kultura i nauka. 436 p. [in Ukrainian].
23. Budianskyi, D. Dramaturhiia Ivana Kavaleridze na sumskii stseni. *Sumskiy istoryko-arkhivnyi zhurnal*. № XXXVI. 2021. P. 37–45. DOI: doi.org/10.21272/shaj.2021.i36.p.37 [in Ukrainian].
24. Baraban, L. (2013). Deshcho pro Ivana Kavaleridze-dramaturha. Naukovyi visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu teatru, kino i telebachennia im.I. K. Karpenka-Karoho. Zbirnyk naukovykh prats 12, p. 263–272 [in Ukrainian].
25. Budianskyi, D. (2004). Vykorystannia elementiv systemy K.S. Stanislavskoho u protsesi formuvannia pedahohichnoho artystyzmu maibutnykh uchyteliv humanitarnykh dystsyplin. *Tvorcha osobystist uchytelia: problemy teorii i praktyky*: Zbirnyk naukovykh prats. Vyp. 1 (11). K.: NPU imeni M.P. Drahomanova. P. 138–147 [in Ukrainian].
26. Sukhomlynskyi, V. (1988). Sto porad uchytelvi. K. : Rad. shk. 304 p. [in Ukrainian].
27. Kostenko L. Estafety. Retrieved from: <http://poetyka.uazone.net/default/pages.phtml?place=kostenko&page=kost12> [in Ukrainian].

БАЗОВІ ЕМОЦІЇ, БАЗОВІ ЕМОЦІЙНІ КОНЦЕПТИ, СЛОВА-ІМЕНА БАЗОВИХ ЕМОЦІЙНИХ КОНЦЕПТІВ: У ПОШУКАХ УТІЛЕСНЕННЯ

Ваховська Ольга Володимирівна,

кандидат філологічних наук (Україна), доцент,
магістр когнітивної науки (Німеччина),
докторант кафедри германської і фіно-угорської філології
Київського національного лінгвістичного університету
ORCID ID: 0000-0002-7720-0970
WoS Researcher ID: U-9472-2017

У статті досліджено особливості утілення базових емоцій, базових емоційних концептів і слів-імен базових емоційних концептів. Вихідним для дослідження стало положення про те, що в еволюції вербалізованого концепту вирізняються його діахронічна глибина та його діахронічне варіювання. Діахронічну глибину концепту визначено як архаїчний ментальний образ, який сформувався перцептивно в процесах взаємодії людини як мислячого суб'єкта з навколишнім середовищем. Стверджено, що саме діахронічна глибина є свідченням утілення концепту.

Охарактеризовано взаємообернення образів і концептів у мисленні людини, в якому ментальний образ (непропозиційна думка) обертається на концепт (пропозиційна думка), і навпаки. Ясовано роль цього обернення в еволюції людської свідомості, коли навічмін архаїчної свідомості, властивістю якої є ментальний образ, розвинулася свідомість сучасна, властивістю якої є концепт. Ясовано роль цього обернення в словесному спілкуванні людей; словесне спілкування визначено на основі нейрофізіологічного й психологічного пересвідчень як таке, що залучає зорову і слухову зони мозку людини, разом із пов'язаними органами сприйняття, а також глибокі і поверхневі шари мислення людини, де індивідуальна (не)свідомість сягає колективного несвідомого з його архетипами. Стверджено, що всі концепти у мисленні людини є утіленими, оскільки всі вони мають діахронічну глибину у відповідній картині світу, при тому, що людина успадковує цю картину світу разом із мовою, якою розмовляє.

Конкретизовано, що базові емоційні концепти в англійськомовній та українськомовній картинах світу є утіленими завдяки архаїчному образу руху, який лежить у діахронічній глибині цих концептів, а слова-імена базових емоційних концептів в англійській та українській мовах є утіленими завдяки тому, що несуть у своїх внутрішніх формах цей образ із діахронічної глибини. Базові емоції людини узначено як біологічні універсали, які є утіленими завдяки своїй психосоматичній і сенсомоторній природі. Тим доведено, що базові емоції, базові емоційні концепти і слова-імена базових емоційних концептів ґрунтуються на різних аспектах утілення людини як виду.

Ключові слова: базова емоція, базовий емоційний концепт, ментальний образ, слово-ім'я базового емоційного концепту, утілення.

Vakhovska Olha. Basic emotions, basic emotion concepts, basic emotion names: in search of embodiment

This paper exposes the aspects of human embodiment in basic emotions, basic emotion concepts, and basic emotion names. The aspects of embodiment in basic emotions are shown to be different from those in basic emotion concepts and basic emotion names. This paper presents its argument in the succession of four steps.

First, the evolution of a linguistic concept is shown to embrace this concept's diachronic depth and this concept's diachronic variation in the worldview this concept belongs to. The diachronic depth of a concept is the archaic image that was prerequisite for this concept to emerge. This image had formed perceptually in the mind of a human being who sensed and cognized the surrounding world through interaction with this world, which is assumed to account for this concept's embodiment in terms of those opportunities for conceptualization that the human body with its peculiar morphology then afforded to the human mind.

Second, mental images and concepts are shown to undergo a mutual conversion in the human mind, whereby a modal mental representation (a mental image as a non-propositional object in the mind) is converted into an amodal mental representation (a concept as a propositional object in the mind), and back. This conversion is shown to be the case in the past when in the evolution of human consciousness the archaic consciousness with its rich mental images transitioned to the modern consciousness with its developed concepts, and also to be the case in the present when in verbal communication humans switch between the visual and auditory codes, which orchestrates the visual and auditory areas of the brain, with the respective organs of sense, and the deep and shallow layers of the mind, with the individual (un)consciousness transcending into the collective unconscious and its archetypes. On that, all concepts generally are embodied as long as all such concepts have diachronic depths in their worldviews and also in the minds of the people(s) who inherit these worldviews together with the languages they come to speak. Words (linguistic entities) manifest concepts (mental entities); linguistic concepts are the lexical meanings of those words that act as these concepts' names in language.

Third, basic emotion concepts in the English and the Ukrainian worldviews are specifically shown to be embodied in virtue of the archaic image of movement that lies at the diachronic depths of these concepts, whereas basic emotion names in the English and the Ukrainian languages are embodied in virtue of their capacity to carry in their inner forms this image from within the diachronic depths.

Fourth, basic emotions of humans are characterized as biological universals in terms of their modality, which suggests that these emotions are evolutionarily determined by the properties of the human body. It is then concluded that basic emotions are embodied in virtue of their psychosomatic (the mind-body, or psychology-physiology, interaction) and sensorimotor (the interaction of physical senses and body movements, and of the nerve signals controlling these) nature.

Key words: basic emotion, basic emotion concept, basic emotion name, embodiment, mental image.

Вступ. У статті розкрито аспекти утілення базових емоцій людини, базових емоційних концептів і слів-імен базових емоційних концептів. Доведено, що аспекти утілення базових емоцій відрізняються від аспектів утілення базових емоційних концептів і слів-імен базових емоційних концептів. Дослідження виконано у послідовності чотирьох етапів.

По-перше, показано, що еволюція вербалізованого концепту охоплює діахронічну глибину (за [1]) та діахронічне варіювання (за [2]) цього концепту в тій картині світу, частиною якої він постає [3]. Зроблено припущення, що діахронічною глибиною концепту є архаїчний образ, сформований перцептивно у мисленні людини, яка відчувала і пізнавала навколишній світ шляхом взаємодії з цим світом [3, с. 197], що *per se* свідчить про утілення цього концепту в термінах тих можливостей для концептуалізації, які були надані (в якості ментальних аффордансів [4; 5; 6; 7; 8]) мисленню людини морфологією її (людини) тіла, відмінною від морфології тіла інших істот.

По-друге, обґрунтовано, що ментальні образи і концепти зазнають взаємообернення у мисленні людини, за якого модальна ментальна репрезентація (ментальний образ як непропозиційний об'єкт у мисленні) обертається на амодальну ментальну репрезентацію (концепт як пропозиційний об'єкт у мисленні), і навпаки [3, с. 195]. Вказано на роль цього обернення в еволюції людської свідомості, коли етап архаїчної свідомості (за [33]) з її багатими ментальними образами закінчився, а етап сучасної свідомості (за [там само]) з її розвиненими концептами почався. Вказано також на роль цього обернення в словесному спілкуванні людей, в якому відбувається переключення між зоровим і слуховим кодами [39], що задіює зорову і слухову зони мозку, разом із відповідними органами чуття [40; 41], й глибокі і поверхневі шари мислення [42], де мислення виходить за межі індивідуальної (не)свідомості у колективне несвідоме з його архетипами [43]. Узагальнено, що всі концепти у мисленні людини є утіленими, оскільки всі такі концепти мають діахронічну глибину у своїх картинах світу, а також у мисленні людей, які успадковують ці картини світу разом з природними мовами, якими ці люди розмовляють: слова (одиниці мови) вербалізують концепти (одиниці мислення); вербалізовані концепти постають в якості лексичних значень тих слів, які іменують ці концепти в мові (за [9; 10]).

По-третє, конкретизовано, що базові емоційні концепти в англійськомовній та українськомовній картинах світу є утіленими завдяки архаїчному образу руху, який лежить у діахронічній глибині цих концептів [11], а слова-імена базових емоційних концептів в англійській та українській мовах є утіленими завдяки властивості цих слів нести у своїх внутрішніх формах (за Потєбнею О. О., цит. за [3, с. 196]) цей образ із діахронічної глибини [11].

По-четверте, базові емоції людини (за [12; 13]) охарактеризовано як біологічні універсалиї в термінах їхньої модальності, що передбачає еволюційну визначеність цих емоцій властивостями людського тіла (за

[14]). Підсумовано, що базові емоції є утіленими завдяки своїй психосоматичній (взаємодія психології і фізіології людини) і сенсомоторній (взаємодія фізичних відчуттів і рухів тіла людини, а також нервових сигналів, що контролюють ці відчуття і рухи) природі.

Матеріали та методи. Система наукових поглядів на утілену свідомість як теоретико-методологічна база дослідження. 'Не припускайтеся помилки, це є той матеріал, з якого зроблено мислення людини: мозок, тіло і середовище' [15, с. 33] (курсив за оригіналом; тут і далі переклад наш). Теорія **утіленого мислення** передбачає, що мислення людини є утіленим (embodied) у тому розумінні, що воно каузоване і конституційоване тілом мислячого суб'єкта, при тому, що це тіло в особливий спосіб сприймає те середовище, в якому знаходиться, а також в особливий спосіб взаємодіє з цим середовищем [16]. Вплив тіла на мислення настільки великий, що саме тіло як ціле, а не лише мозок, вважається місцеперебуванням мислення живих організмів [17]. **Сприйняття** (perception) при цьому визначається як 'розширений (extended) процес, який розповсюджується на весь організм, що перебуває в русі у певному середовищі <...>. Процеси зорового сприйняття, наприклад, не замикаються в очі або навіть у мозку, а натомість залучають увесь організм під час того, як цей організм рухається середовищем' [18].

Сприйняття постачає людині ту сукупність суб'єктивного досвіду, яка виринає в свідомість людини завдяки **акту усвідомлення**; цей досвід може бути описаний словами, що передбачає **акт іменування**, але в цілому **суб'єктивний досвід** залишається невимовним (ineffable) [19]. Сприйняття характеризується особливою інтенційністю та феноменологією [20]; **фізично**, воно відбувається в процесі активного пізнання людиною світу, коли формується залежність між рухами і сенсорними станами людини, з одного боку, і навколишнім світом, з іншого: так, мислення людини характеризується як енактивне (enactive), тобто взаємодіюче, в тому розумінні, що мислення виникає як наслідок сенсомоторної активності, і навіть конститується цією активністю [21], коли відбувається динамічна зчіпка (dynamic coupling) мозку, тіла і середовища в єдину когнітивну систему [22]. Мислення людини характеризується також як вбудоване (embedded), в тому розумінні, що потенціал мислення залежить від середовища, при тому, що це середовище може бути (не)належним чином організоване, аби цей потенціал реалізувався [23]. Фізичне утілення супроводжується утіленням **культурним** [24], адже культурне середовище також формує мислення людини.

Теорія утіленого мислення, природно, знаходить своє застосування по відношенню до концептів як одиниць мислення. Характеризуючи концепт як утілений, розуміють, що морфологічні властивості людського тіла впливають на формування (змісту і структури) концептів у мисленні людини [25, с. 19].

Результати. Система наукових поглядів на утілення концептів як одиниць мислення людини. **Концепт** визначається як об'єкт у мисленні людини, а

також як операційна одиниця мислення людини: концепт – це квант структурованого знання, здобутого людьми досвідним шляхом у процесах пізнання світу [10].

Концепти явлені в мові, як явлені вони і в інших системах знаків, використовуваних людьми. Концепти, схоплені мовними знаками, постають в якості значень цих знаків. Слова виокремлюються серед знаків інших рівнів мовної системи, як-от морфем або речень, завдяки тому, що саме *слова* зв'язують когніцію (мислення), тобто концептуальну картину світу, і комунікацію (спілкування), тобто мовну картину світу. Концептуальна і мовна картини світу перетинаються між собою, але ніколи не співпадають, адже концептуальна картина світу ширша, і семантично ємніша, в порівнянні з мовною картиною світу, через що концепти лише частково явлені в лексичних значеннях тих слів, які слугують іменами цих концептів у мові [1; 2; 10].

Концепти піддаються діахронічному варіюванню (diachronic variation), адже концепти змінюються з плином часу, що визначається як їхня *еволюція* [2] в тій картині світу, якій ці концепти належать. Еволюція поступова і безперервна; вона стосується мислення, адже і саме це мислення є продуктом еволюції [26]. У царині лінгвістики, дослідженням концептів з огляду на їхню еволюцію займається діахронічна семантика: так, концепти реконструюються в діахронії на основі семантичного аналізу слів-імен цих концептів у певній мові, яка знаходиться в історичному розвитку [2]. Ми як фахівець з діахронічної семантики у своїх дослідженнях [3; 11; 27; 28; 29; 38 тощо] дійшли висновку, що має бути проведене фундаментальне розрізнення між діахронічною глибиною (термін за [1]) концепту і діахронічним варіюванням концепту (термін за [2]), при тому, що еволюція концепту охоплює як його діахронічну глибину, так і його діахронічне варіювання у певній картині світу [3].

Діахронічна глибина концепту (the diachronic depth of a concept) – це архаїчний образ, формування якого у мисленні людини було передумовою виникнення цього концепту як такого [3, с. 197]. Як образи об'єктів світу, діахронічні глибини концептів стосуються насамперед органів зору людини. Ці образи сформувалися перцептивно (через сприйняття) у мисленні людських істот, які (істоти) сприймали і пізнавали навколишній світ під час взаємодії з цим світом, що, вважаємо, свідчить про те, що концепти у мисленні людини є утілесненими. Тим ми стверджуємо, що *всі концепти є утілесненими*, оскільки – й якщо – ці концепти мають діахронічні глибини у тій картині світу, яку ці концепти складають, а також у мисленні тих людей, які цій картині світу належать, успадковуючи її разом із мовою, якою розмовляють.

Це твердження залучає також і *абстрактні концепти*. Через те, що абстрактні концепти відносяться до 'сутностей, які не є ані виключно фізичними, ані просторово обмеженими' [30, с. 129], утілеснення саме абстрактних концептів постало найскладнішим для наукового показу й привернуло неабияку дослідницьку

увагу; див. [31] серед інших. Наше твердження полягає в тому, що саме діахронічна глибина абстрактного концепту має розглядатися в якості доказу утілесненості цього концепту. 'Немає абстрактного мистецтва. Ти завжди повинен почати з чогось. Згодом ти можеш видалити всі сліди реальності,' Пікассо П., цит. за [32, с. 74]. Ментальні образи в діахронічних глибинах концептів є тим безпосереднім зоровим досвідом (direct visual experience), з якого свого часу люди почали сприймати світ, який потім концептуалізували.

Запропоноване нами розрізнення між діахронічною глибиною і діахронічним варіюванням концепту в його (концепту) еволюції резонує з поглядами Гебзера Ж. [33] на етапи *еволюції людської свідомості*, що ми розуміємо як приналежність архаїчних образів *міфічній свідомості* (mythical consciousness), при тому, що концепти належать *ментальній свідомості* (mental consciousness). Свідомість людини *per se* є утілесненою [20, с. 408], і тіло людини разом із середовищем, в якому це тіло знаходиться, формують думку людини [34; 35]. Ця думка може бути непропозиційною (non-propositional) і пропозиційною (propositional) [36]; або, в інших термінах, модальною і амодальною, або неконцептуальною і концептуальною [37], відповідно. Якщо *архаїчні образи* в діахронічних глибинах концептів є структурами непропозиційної думки, то *концепти* як такі є структурами пропозиційної думки, і саме в якості структур пропозиційної думки концепти піддаються діахронічному варіюванню у картині світу [3]. Діахронічна глибина концепту визначається як точка відліку й програма діахронічного варіювання цього концепту, оскільки архаїчний образ в діахронічній глибині концепту є архетипним: він є насінною (seed image), яка породжує у ґрунті відповідної культури ті множинні ментальні репрезентації, що їх згодом охоплює цей концепт [3, с. 195–197; 38, с. 243–244].

Думаємо, що в еволюції мислення людини мало місце обернення (conversion), в якому формат ментальних репрезентацій обернувся з *модального на амодальний* (converted from modal to amodal). Ми посилаємося на роботу [37], автори якої стверджують, що в розвитку людини (в онтогенезі) ці два формати взаємодіють задля забезпечення низки когнітивних функцій різного порядку, але ми уточнюємо твердження колег тим, що ця взаємодія полягає в оберненні модальних ментальних репрезентацій на амодальні ментальні репрезентації, і навпаки. Вважаємо, що це обернення свого часу підтримало еволюцію мислення людини (в філогенезі), коли етап *архаїчної свідомості* (archaic consciousness) з її багатими ментальними образами закінчився, а етап *сучасної свідомості* (modern consciousness) з її розвиненими концептами почався; етапи еволюції свідомості, за [33]. Вважаємо також, що це обернення і сьогодні залишається ключовим у забезпеченні спілкування людей за допомогою слів [39], де воно (обернення) задіює *зорову і слухову зони мозку* людини, з відповідними органами сприйняття, а також *глибокі і поверхневі шари мислення* людини, простягаючись за межі індивідуальної несвідомості і свідомості у колективне

несвідоме з його архетипами; нейрофізіологія словесного спілкування, за [40; 41]; розшарування мислення людини, за [42]; індивідуальне (не)свідоме, а також колективне несвідоме та архетипи колективного несвідомого, за [43].

Перші слова в еволюції людини (в філогенезі) виникли як *символи*, форми яких у священний спосіб були синкретичні зі значеннями (Маковський М. М., цит. за [3, с. 196]). Думаємо, що ці слова інгерентно були перцептивними символами (perceptual symbols, за [44]), синкретизм яких обумовлювався тими образами світу, які виникали в ранній свідомості (emerging consciousness) давніх людей. З плином часу, цей синкретизм розпався, в результаті чого слова постали в якості *знаків*, форми і значення яких тепер були зв'язані між собою лише довільно, тобто слова втратили ті архаїчні ментальні образи, які вони (слова) початково в собі несли. Ці образи, як ми показуємо [11], лежать у діахронічних глибинах концептів; вони скерували розвиток людського інтелекту, який (розвиток) почався саме з образів, і образного мислення; вони постали тими смислами (за [45]), яких люди дійшли у пізнанні світу; вони є внутрішніми формами (за Потєбнею О. О., цит. за [3, с. 196]) тих слів, які іменують концепти в мові, й реконструюються в якості етимологічних значень (за [46]) цих слів. Так, з огляду на утіленість, онтогенез концепту в мисленні має розглядатися нерозривно разом з онтогенезом слова-імені цього концепту в мові. Якщо *концепт є утіленням* завдяки тому архаїчному ментальному образу, який лежить у діахронічній глибині цього концепту, то *слово є утіленням* завдяки властивості слова нести у своїй внутрішній формі цей образ із глибини.

Аспекти утілення базових емоцій, базових емоційних концептів і слів-імен базових емоційних концептів. У низці робіт [3; 11; 27; 29 тощо], ми досліджуємо буття концепту ЕМОЦІЯ в англійськомовній та українськомовній картинах світу, з розумінням того, що ЕМОЦІЯ – це утілений концепт, іменами якого є слова *emotion* в англійській та *емоція* в українській мовах. Оскільки емоції людини як об'єкти нематеріального світу неможливо побачити оком або відчутти на дотик, показ у дослідженні того відбитку людського тіла, який несуть на собі концепт ЕМОЦІЯ та його імена, є завданням *нетривіальним*. У цій статті, наша увага зосереджується на базових емоціях людини як біологічних універсалиях, а також на базових емоційних концептах в англійськомовній та українськомовній картинах світу і словах-іменах базових емоційних концептів в англійській та українській мовах, – з метою розкрити різні аспекти їхнього утілення.

Базові емоції людини як явища об'єктивного світу постають у суб'єктивному досвіді людини в якості кваліа, або якісних характеристик переживаного емоційного досвіду [47]. Кваліа – це феноменологія переживаного досвіду (наприклад, як саме відчувається емоція людині; *страх відчувається мені так*), на відміну від пропозиційного ставлення як судження людини про переживаний досвід (наприклад, що думає людина про

переживану емоцію; *я знаю, що я є наляканий*) (див. [48; 49]). Так, базові емоції виокремлюються у феноменальній свідомості людини, а словесний опис базових емоцій стає можливим завдяки свідомості доступу, яка контролює логіку і (мовленнєву, і не лише) діяльність (див. [50]).

Базові емоції характеризуються як вроджені емоції людини; розрізнення базових емоцій здійснюється за їхніми особливими 'біологічними підписами,' в якості яких слугують вирази обличчя людини в момент переживання цих емоцій, а також фізіологічні процеси, відстежувані в цей момент в тілі людини [12; 13]. Базовими емоціями є гнів, огида, страх, щастя, сум і здивування [там само]; дискретність цих емоцій було визначено за їхніми прототиповими 'біологічними підписами,' прослідженими еволюційно [там само, з посиланням на роботи Дарвіна Ч.]. Базові емоції, враховуючи їхню прототипну біологічну природу, характеризуються як модальні [14, с. 707], в тому розумінні, що ці емоції явлені в людському тілі. Тож, *базові емоції є утіленнями* в силу своєї психосоматичної і сенсомоторної природи, що передбачає взаємодію психології і фізіології людини та взаємодію фізичних відчуттів і рухів тіла людини, а також нервових сигналів, які контролюють ці відчуття і рухи, відповідно (див. [14]).

Базові емоційні концепти визначаються як кванти структурованого знання про емоції, здобутого людьми у пізнанні світу; базові емоційні концепти є опертивними одиницями мислення, в тому розумінні, що мислення людини оперує цими концептами, що саме і забезпечує протікання процесів мислення; базові емоційні концепти складають фрагмент концептуальної картини світу й укладаються в концептуальну категорію [27]. Відповідно до перелічених вище базових емоцій, базовими емоційними концептами в англійськомовній та українськомовній картинах світу є ГНІВ, ОГИДА, СТРАХ, ЩАСТЯ, СУМ і ЗДИВУВАННЯ.

Ці *базові емоційні концепти є утіленнями* в силу архаїчного ментального образу руху, який лежить в їхніх діахронічних глибинах [11]. Архаїчний образ руху є архетипним [28, с. 182], де знаходимо, що архетипний образ 'може бути чимось однокомпонентним, як-от статичний образ із сновидіння, або ж він може бути цілим нарративом у всій його багатокомпонентності, рівно як і цілі оповіді, подібно до поодиноких образів, можуть бути метафорою' [51, с. 56]. Так, рух в діахронічних глибинах базових емоційних концептів постає як послідовність образів, комбінаторика яких у двох культурах є різною [11]. Образи у такій послідовності мають цілісне композиційне значення. Відбувається 'позначення шляхом зображення' [52, с. 30–35], за якого поєднання кількох простих образів дає 'імажиністський ефект' [там само, с. 31] і позначає складний абстрактний концепт [53].

Слова-імена базових емоційних концептів є одиницями природної мови, які слугують меті спілкування між людьми про переживані емоції; слова-імена базових емоційних концептів складають фрагмент мовної картини світу й укладаються в лексико-семантичне

поле [27]; це лексико-семантичне поле накладається на концептуальну категорію емоцій, мапуючи її; кожне слово в складі лексико-семантичного поля є іменем відповідного концепту в складі концептуальної категорії; поняття когнітивного мапування, за [10]. Відповідно до перелічених вище базових емоційних концептів, словами-іменами базових емоційних концептів в англійській мові є *anger, disgust, fear, happiness, sadness* і *surprise*, в українській мові – *гнів, огида, страх, щастя, сум і здивування*.

Іменники *emotion* в англійській та *емоція* в українській мовах сходять через латинське *emovere* ‘рухати,’ від асимільованої форми *ex* ‘назовні; звідси; туди’ та *movere* ‘рухати(ся),’ до протоіндоєвропейського кореня **meu-* ‘рухатися’ [27, с. 305–308]. Відповідно, кожен базовий емоційний концепт у своїй діахронічній глибині містить трансформацію архаїчного образу руху, як-от, наприклад, діахронічною глибиною ЦАСТЯ в англійськомовній картині світу є образ руху людини, яка виконує ритуал поклоніння Божеству біля священного вогню, а в українськомовній картині світу – образ руху Божества, Який відрізає частину загального блага і дає цю частину людині [11, с. 54–55]; поняття трансформації, див. [43; 54, с. 2, 4–6]). Трансформації архаїчного образу руху в діахронічних глибинах базових емоційних концептів були встановлені шляхом етимо-

логічної інтерпретації відповідних слів-імен базових емоційних концептів, й реконструйовані в якості внутрішніх форм цих слів-імен [11, с. 53]. Так, *слова-імена базових емоційних концептів є утілесненими* в силу властивості цих слів-імен нести у своїх внутрішніх формах трансформації архаїчного образу руху із діахронічних глибин відповідних базових емоційних концептів.

Висновки. У статті розкрито аспекти утілеснення базових емоцій людини, базових емоційних концептів і слів-імен базових емоційних концептів. Доведено, що аспекти утілеснення базових емоцій відрізняються від аспектів утілеснення базових емоційних концептів і слів-імен базових емоційних концептів. Так, базові емоції утілеснені в силу своєї психосоматичної і сенсомоторної природи; базові емоційні концепти утілеснені в силу архаїчних ментальних образів (продуктів зорового сприйняття), які лежать в діахронічних глибинах цих концептів; слова-імена базових емоційних концептів утілеснені в силу того, що несуть у своїх внутрішніх формах ці архаїчні ментальні образи із діахронічних глибин відповідних концептів.

Перспективу дослідження становить визначення пропозиційного змісту і фреймової структури базових емоційних концептів в англійськомовній та українськомовній картинах світу у синхронії.

Література:

1. Vasko R.V. Semiotic and culturological passportization of numeric phraseosymbols. *Logos*. 2019. № 98. P. 94–103. doi.org/10.24101/logos.2019.10.
2. Шевченко І.С. Еволюційні механізми когнітивної семантики. *Когніція, комунікація, дискурс*. 2016. № 13. С. 131–141. doi.org/10.26565/2218-2926-2016-13-07.
3. Vakhovska O.V. Emotions and the archaic consciousness of man: a diachronic semantic reconstruction of the names of emotions in English. *Amazonia Investiga*. 2023. № 12(69). P. 194–203. doi.org/10.34069/AI/2023.69.09.17.
4. Gibson J.J. The theory of affordances. *Perceiving, acting, and knowing. Toward an ecological psychology* / Shaw R., Bransford J. Hillsdale: NJ, Lawrence Erlbaum Associates, 1977. P. 67–82.
5. Jorba M. Husserlian horizons, cognitive affordances and motivating reasons for action. *Phenomenology and the Cognitive Sciences*. 2020. № 19(5). P. 847–868. doi.org/10.1007/s11097-019-09648-z.
6. McClelland T. The mental affordance hypothesis. *Mind*. 2020. № 129(514). P. 401–427. doi.org/10.1093/mind/fzz036.
7. Scarantino A. Affordances explained. *Philosophy of Science*. 2003. № 70. P. 949–961.
8. Vakhovska O.V. The role of affordances in metaphor production and comprehension: a view of metaphors of emotions. *Innovations in philology: whims of the need of the hour: papers of the international scientific conference*. Częstochowa, Poland, 6–7 December 2023. Częstochowa: Akademia Polonijna w Częstochowie, 2024. P. 107–110. doi.org/10.30525/978-9934-26-383-5-28.
9. Жаботинська С.А. Семантика лінгвальних мереж у навчальному комбінаторному тезаурусі. *Studia Philologica*. 2019. № 13. P. 17–27. doi.org/10.28925/2311-2425.2019.13.3.
10. Zhabotynska S.A. Saussure’s theory of the linguistic sign: a cognitive perspective. *Papers of the International Congress of Linguistics*, online, 20–27 July, 2013. Genève: Département de Linguistique de l’Université de Genève. www.cil19.org/uploads/documents/Saussure_Theory_Of_The_Linguistic_Sign-A_Cognitive_Perspective.pdf.
11. Vakhovska O.V. Emotions and consciousness: reconstructing emotion concepts’ diachronic depths with the use of proto-language data. *LOGOS*. 2024. № 119. P. 49–58. https://doi.org/10.24101/logos.2024.26.
12. Ekman P. An argument for basic emotions. *Cognition and Emotion*. 1992. № 6(3/4). P. 169–200. doi.org/10.1080/02699939208411068.
13. Ekman P. Basic emotions. In Dalgleish T., Power, T. (Eds.), *The Handbook of Cognition and Emotion*. U.K.: Wiley & Sons, Ltd., 1999. P. 45–60.
14. Scherer K.R. What are emotions? And how can they be measured? *Social Science Information*. 2005. № 44(4). P. 695–729.
15. Spivey M.J. *The continuity of mind*. Oxford: OUP, 2007. 421 p.
16. Varela F.J., Thompson E., Rosch E. *The embodied mind*. Cambridge, MA: Massachusetts Institute of Technology Press, 2017. 328 p.
17. Gallagher Sh. *How the body shapes the mind*. Oxford: OUP, 2005. 294 p.

18. Shapiro L., Spaulding Sh. Embodied cognition. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ed. by Zalta E.N., Nodelman U. Stanford: Stanford University Press, 2024. plato.stanford.edu/entries/embodied-cognition/ [accessed 2024.08].
19. Zahavi D. Subjectivity and selfhood: investigating the first-person perspective. Cambridge, MA: Massachusetts Institute of Technology Press, 2005. 280 p. doi.org/10.7551/mitpress/6541.001.0001.
20. Merleau-Ponty M. Phenomenology of perception. London: Routledge, 1962/2013. 696 p.
21. Ward D., Silverman D., Villalobos M. The varieties of enactivism. *Topoi*. 2017. № 36(3). P. 365–375. doi.org/10.1007/s11245-017-9484-6.
22. Chemero A. Dynamical explanation and mental representations. *Trends in Cognitive Science*. 2001. № 5(4). P. 141–142. doi.org/10.1016/S1364-6613(00)01627-2.
23. Martin T., Schwartz D.L. Physically distributed learning: adapting and reinterpreting physical environments in the development of fraction concepts. *Cognitive Science*. 2005. № 29(4). P. 587–625. doi.org/10.1207/s15516709cog0000_15.
24. Kimmel M. Properties of cultural embodiment: lessons from the anthropology of the body. *Sociocultural Situatedness, Volume 2*, ed. by Frank R.M., Dirven R., Ziemke T., Bernárdez E. Berlin, New York: De Gruyter Mouton, 2008. P. 77–108. doi.org/10.1515/9783110199116.1.77.
25. Lakoff G., Johnson M. Philosophy in the flesh: the embodied mind & its challenge to Western thought. New York: Basic Books, 1999. 640 p.
26. Bergson H. Creative evolution. NY: Holt & Co, 1911. 407 p.
27. Ваховська О.В. Емоції у мовній картині світу: досвід когнітивного лінгвокомпаративного аналізу імен емоцій в англійській та українській мовах. *Modern philology: theory, history, methodology: Scientific monograph. Part 1* / Djakons R. (Ed.). Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2024. С. 290–342. doi.org/10.30525/978-9934-26-425-2-15.
28. Vakhovska O.V. The sin of the translator: on words and mental images in translation. *Amazonia Investiga*. 2022. № 11(54). P. 178–188. doi.org/10.34069/AI/2022.54.06.17.
29. Vakhovska O.V., Borozenets A.R. Emotions and the archaic consciousness of man: a diachronic semantic reconstruction of emotion names in Ukrainian. *Modern Ukrainian linguospace: ethnomental, axiological, pragmatic aspects: Scientific monograph* / Djakons R. (Ed.). Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2023. P. 26–48. doi.org/10.30525/978-9934-26-365-1-2.
30. Barsalou L.W., Wiemer-Hastings K. Situating abstract concepts. *Grounding cognition: the role of perception and action in memory, language, and thinking*, ed. by Pecher D., Zwaan R.A. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. P. 129–163. doi.org/10.1017/CBO9780511499968.007.
31. Borghi A.M., Binkofski F. Words as social tools: an embodied view on abstract concepts. New York: Springer, 2014. 127 p. doi.org/10.1007/978-1-4614-9539-0.
32. Moholy-Nagy L. In defense of ‘abstract’ art. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*. 1945. № 4(2). P. 74–76. doi.org/10.2307/426079.
33. Gebser J. The ever-present origin. Athens: Ohio University Press, 1986. 647 p.
34. Heidegger M. The basic problems of phenomenology, tr. by Hofstadter A. Bloomington: Indiana University Press, 1988. 396 p.
35. Husserl E. Cartesian meditations: an introduction to phenomenology, tr. by Cairns D. Dordrecht: Springer Science & Business Media, 2012. 176.
36. Kosslyn S.M., Thompson W.L., Ganis G. The case for mental imagery. Oxford: OUP, 2006. 260 p. doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195179088.001.0001.
37. Kaup B., Ulrich R., Bausenhardt K.M., Bryce D., Butz M.V., Dignath D., Dudschig C., Franz V.H., Friedrich C., Gawrilow C., Heller J., Hufli M., Hütter M., Janczyk M., Leuthold H., Mallot H., Nürk H.-Ch., Ramscar M., Said N., Svaldi J., Wong H.Y. Modal and amodal cognition: an overarching principle in various domains of psychology. *Psychological Research*. 2024. № 88. P. 307–337. doi.org/10.1007/s00426-023-01878-w.
38. Vakhovska O.V., Isaienko O.M. Language, culture, and image-driven interpretations in translation: a case for the university translation classroom in Ukraine. *Amazonia Investiga*. 2021. № 10(47). P. 240–249. doi.org/10.34069/AI/2021.47.11.25.
39. Jusuk F.F., Vakhovska O.V. Image-driven interpretations in professional communicative mediation: bringing translation and psychotherapy together. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. 2021. № 48(261). P. 63–67. doi.org/10.31174/SEND-HS2021-261IX48-11.
40. Zada Z., Goldstein A., Michelmann S., Simony E., Price A., Hasenfratz L., Barham E., Zadbood A., Doyle W., Friedman D., Dugan P., Melloni L., Devore S., Flinker A., Devinsky O., Nastase S., Hasson U. A shared linguistic space for transmitting our thoughts from brain to brain in natural conversations. Unpublished preprint, 2023. doi.org/10.1101/2023.06.27.546708.
41. Kumar S., Sumers T., Yamakoshi T., Goldstein A., Hasson U., Norman K., Griffiths Th., Hawkins R., Nastase S. Shared functional specialization in transformer-based language models and the human brain. *Nature Communications*. 2024. № 15. P. 5523. doi.org/10.1038/s41467-024-49173-5.
42. Minsky M. Society of mind. NY: Simon and Schuster, 1988. 336 p.
43. Jung C.G. Archetypes and the collective unconscious. *Collected works of C.G. Jung. Volume 9. Part 1* / G. Adler, R.F.C. Hull. Princeton: Princeton University Press, 1981. 480 p.
44. Barsalou L.W. Perceptual symbol systems. *Behavioral and Brain Sciences*. 1999. № 22(4). P. 577–609. doi.org/10.1017/s0140525x99002149.
45. Frege G. Über Sinn und Bedeutung. *Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik*. 1892. Neue Folge, № 100/1. S. 25–50.

46. Левицький В.В. Основи германістики. Вінниця: Нова книга, 2008. 528 с.
47. Lewis C.I. *Mind and the world-order: outline of a theory of knowledge*. New York: Dover, 1929. 446 p. doi.org/10.2307/2180045.
48. Chalmers D. Facing up to the problem of consciousness. *Journal of Consciousness Studies*. 1995. № 2. P. 200–219. doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195311105.003.0001.
49. Dennett D. A history of qualia. *Topoi*. 2020. № 39. P. 5–12. doi.org/10.1007/s11245-017-9508-2.
50. Block N. Consciousness and cognitive access. *Proceedings of the Aristotelian Society*. 2008. № 108(1). P. 289–317. doi.org/10.1111/j.1467-9264.2008.00247.x.
51. Goodwyn E. *The neurobiology of the gods: how brain physiology shapes the recurrent imagery of myth and dreams*. London & New York: Routledge, 2012. 256 p. doi.org/10.4324/9780203141526.
52. Eisenstein S. The cinematographic principle and the ideogram. In Leyda J. (Trans., Ed.), *Film Form: Essays in Film Theory*. New York: Harcourt, 1929. P. 28–44.
53. Shershnova A. Meaning-making through montage in English-language haiku. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow*. 2020. № 1. P. 314–349. lartis.sk/issue-1-2020/.
54. Ваховська О.В. Переклад: слово, яке обернулося образом. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Том 33(72), № 5 Том 2. С. 1–8. 10.32782/2710-4656/2022.5.2/01.

References:

1. Vasko, R.V. (2019). Semiotic and culturological passportization of numeric phraseosymbols. *Logos*, 98, 94–103. doi.org/10.24101/logos.2019.10.
2. Shevchenko, I.S. (2016). Evoliutsiini mekhanizmy kohnityvnoi semantyky [The evolutionary mechanisms of cognitive semantics]. *Cognition, Communication, Discourse*, 13, 131–141. doi.org/10.26565/2218-2926-2016-13-07. [In Ukrainian].
3. Vakhovska, O.V. (2023). Emotions and the archaic consciousness of man: a diachronic semantic reconstruction of the names of emotions in English. *Amazonia Investiga*, 12(69), 194–203. doi.org/10.34069/AI/2023.69.09.17.
4. Gibson, J.J. (1977). The theory of affordances. In Shaw, R., & Bransford, J. (Eds.), *Perceiving, acting, and knowing. Toward an ecological psychology*, 67–82. Hillsdale, NJ, Lawrence Erlbaum Associates.
5. Jorba, M. (2020). Husserlian horizons, cognitive affordances and motivating reasons for action. *Phenomenology and the Cognitive Sciences*, 19(5), 847–868. doi.org/10.1007/s11097-019-09648-z.
6. McClelland, T. (2020). The mental affordance hypothesis. *Mind*, 129(514), 401–427. doi.org/10.1093/mind/fzz036.
7. Scarantino, A. (2003). Affordances explained. *Philosophy of Science*, 70, 949–961.
8. Vakhovska, O.V. (2023). The role of affordances in metaphor production and comprehension: a view of metaphors of emotions. *Innovations in philology: whims of the need of the hour: papers of the international scientific conference*, 107–110. Częstochowa, Poland, 6–7 December 2023. Częstochowa: Akademia Polonijna w Częstochowie. doi.org/10.30525/978-9934-26-383-5-28.
9. Zhabotyńska, S.A. (2019). Semantyka linhvalnykh merezh u navchalnomu kombinatnomu tezaurusi [Semantics of lingual networks in learner’s combinatory thesaurus]. *Studia Philologica*, 13, 17–27. doi.org/10.28925/2311-2425.2019.13.3. [In Ukrainian].
10. Zhabotyńska, S.A. (2013). Saussure’s theory of the linguistic sign: a cognitive perspective. *Papers of the International Congress of Linguistics*, online, 20–27 July 2013. Genève: Département de Linguistique de l’Université de Genève. www.cil19.org/uploads/documents/Saussure_Theory_Of_The_Linguistic_Sign-A_Cognitive_Perspective.pdf.
11. Vakhovska, O.V. (2024). Emotions and consciousness: reconstructing emotion concepts’ diachronic depths with the use of proto-language data. *LOGOS*, 119, 49–58. https://doi.org/10.24101/logos.2024.26.
12. Ekman, P. (1992). An argument for basic emotions. *Cognition and Emotion*, 6(3/4), 169–200. doi.org/10.1080/02699939208411068.
13. Ekman, P. (1999). Basic emotions. In Dalgleish, T., & Power, T. (Eds.), *The Handbook of Cognition and Emotion*, 45–60. U.K.: Wiley & Sons, Ltd.
14. Scherer, K.R. (2005). What are emotions? And how can they be measured? *Social Science Information*, 44(4), 695–729.
15. Spivey, M.J. (2007). *The continuity of mind*. Oxford: OUP.
16. Varela, F.J., Thompson, E., & Rosch, E. (2017). *The embodied mind*. Cambridge, MA: Massachusetts Institute of Technology Press.
17. Gallagher, Sh. (2005). *How the body shapes the mind*. Oxford: OUP.
18. Shapiro, L., & Spaulding, Sh. (2024). Embodied cognition. In Zalta, E.N., & Nodelman, U. (Eds.), *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Stanford: SUP. plato.stanford.edu/entries/embodied-cognition/ [accessed 2024.08.22].
19. Zahavi, D. (2005). *Subjectivity and selfhood: investigating the first-person perspective*. Cambridge, MA: Massachusetts Institute of Technology. doi.org/10.7551/mitpress/6541.001.0001.
20. Merleau-Ponty, M. (1962/2013). *Phenomenology of perception*. London: Routledge.
21. Ward, D., Silverman, D., & Villalobos, M. (2017). The varieties of enactivism. *Topoi*, 36(3), 365–375. doi.org/10.1007/s11245-017-9484-6.
22. Chemero, A. (2001). Dynamical explanation and mental representations. *Trends in Cognitive Science*, 5(4), 141–142. doi.org/10.1016/S1364-6613(00)01627-2.
23. Martin, T., & Schwartz, D.L. (2005). Physically distributed learning: adapting and reinterpreting physical environments in the development of fraction concepts. *Cognitive Science*, 29(4), 587–625. doi.org/10.1207/s15516709cog0000_15.

24. Kimmel, M. (2008). Properties of cultural embodiment: lessons from the anthropology of the body. In Frank, R.M., Dirven, R., Ziemke, T., & Bernárdez, E. (Eds.), *Sociocultural Situatedness, Volume 2*, 77–108. Berlin, New York: De Gruyter Mouton. doi.org/10.1515/9783110199116.1.77.
25. Lakoff, G., & Johnson, M. (1999). *Philosophy in the flesh: the embodied mind & its challenge to Western thought*. New York: Basic Books.
26. Bergson, H. (1911). *Creative evolution*. New York: Holt & Co.
27. Vakhovska, O.V. (2024). Emotsii u movnii kartyni svitu: dosvid kohnityvnoho lnhvokomparatyvnoho analizu imen emotsii v anhliiskii ta ukrainskii movakh [Emotions in the linguistic worldview: a cognitive linguacomparative analysis of emotion names in English and Ukrainian]. In Djakons, R. (Ed.), *Modern philology: theory, history, methodology: Scientific monograph. Part 1*, 290–342. Riga, Latvia: Baltija Publishing. doi.org/10.30525/978-9934-26-425-2-15. [In Ukrainian].
28. Vakhovska, O.V. (2022). The sin of the translator: on words and mental images in translation. *Amazonia Investiga*, 11(54), 178–188. doi.org/10.34069/AI/2022.54.06.17.
29. Vakhovska, O.V., & Boroznets, A.R. (2023). Emotions and the archaic consciousness of man: a diachronic semantic reconstruction of emotion names in Ukrainian. In Djakons, R. (Ed.), *Modern Ukrainian linguospace: ethnolomental, axiological, pragmatic aspects: Scientific monograph*, 26–48. Riga, Latvia: Baltija Publishing. doi.org/10.30525/978-9934-26-365-1-2.
30. Barsalou, L.W., & Wiemer-Hastings, K. (2005). Situating abstract concepts. In Pecher, D., & Zwaan, R.A. (Eds.), *Grounding cognition: the role of perception and action in memory, language, and thinking*, 129–163. Cambridge: Cambridge University Press. doi.org/10.1017/CBO9780511499968.007.
31. Borghi, A.M., & Binkofski, F. (2014). *Words as social tools: an embodied view on abstract concepts*. New York: Springer. doi.org/10.1007/978-1-4614-9539-0.
32. Moholy-Nagy, L. (1945). In defense of 'abstract' art. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 4(2), 74–76. doi.org/10.2307/426079.
33. Gebser, J. (1986). *The ever-present origin*. Athens: Ohio UP.
34. Heidegger, M. (1988). *The basic problems of phenomenology*, tr. by Hofstadter, A. Bloomington: Indiana University Press.
35. Husserl, E. (2012). *Cartesian meditations: an introduction to phenomenology*, tr. by Cairns, D. Dordrecht: Springer Science & Business Media.
36. Kosslyn, S.M., Thompson, W.L., & Ganis, G. (2006). *The case for mental imagery*. Oxford: OUP. doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195179088.001.0001.
37. Kaup, B., Ulrich, R., Bausenhardt, K.M., Bryce, D., Butz, M.V., Dignath, D., Dudschig, C., Franz, V.H., Friedrich, C., Gawrilow, C., Heller, J., Huf1, M., Hütter, M., Janczyk, M., Leuthold, H., Mallot, H., Nürk, H.-Ch., Ramscar, M., Said, N., Svaldi, J., & Wong, H.Y. (2024). Modal and amodal cognition: an overarching principle in various domains of psychology. *Psychological Research*, 88, 307–337. doi.org/10.1007/s00426-023-01878-w.
38. Vakhovska, O.V., & Isaienko, O.M. (2021). Language, culture, and image-driven interpretations in translation: a case for the university translation classroom in Ukraine. *Amazonia Investiga*, 10(47), 240–249. doi.org/10.34069/AI/2021.47.11.25.
39. Jusuk, F.F., & Vakhovska, O.V. (2021). Image-driven interpretations in professional communicative mediation: bringing translation and psychotherapy together. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*, 48(261), 63–67. doi.org/10.31174/SEND-HS2021-261IX48-11.
40. Zada, Z., Goldstein, A., Michelmann, S., Simony, E., Price, A., Hasenfratz, L., Barham, E., Zadbood, A., Doyle, W., Friedman, D., Dugan, P., Melloni, L., Devore, S., Flinker, A., Devinsky, O., Nastase, S., & Hasson, U. (2023). *A shared linguistic space for transmitting our thoughts from brain to brain in natural conversations*. Unpublished preprint. doi.org/10.1101/2023.06.27.546708.
41. Kumar, S., Sumers, T., Yamakoshi, T., Goldstein, A., Hasson, U., Norman, K., Griffiths, Th., Hawkins, R., & Nastase, S. (2024). Shared functional specialization in transformer-based language models and the human brain. *Nature Communications*, 15, 5523. doi.org/10.1038/s41467-024-49173-5.
42. Minsky, M. (1988). *Society of mind*. NY: Simon and Schuster.
43. Jung, C.G. (1981). Archetypes and the collective unconscious. In Adler, G., & Hull, R.F.C., *Collected works of C.G. Jung. V.9*. Princeton: Pr. UP.
44. Barsalou, L.W. (1999). Perceptual symbol systems. *Behavioral and Brain Sciences*, 22(4), 577–609. doi.org/10.1017/s0140525x99002149.
45. Frege, G. (1892). Über Sinn und Bedeutung [On sense and reference]. *Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik*, 100/1, 25–50. [In German].
46. Levytskyi, V.V. (2008). *Osnovy hermanistyky [Basics of Germanic studies]*. Vinnytsia: Nova knyha. [In Ukrainian].
47. Lewis, C.I. (1929). *Mind and the world-order: outline of a theory of knowledge*. New York: Dover. doi.org/10.2307/2180045.
48. Chalmers, D. (1995). Facing up to the problem of consciousness. *Journal of Consciousness Studies*, 2, 200–219. doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195311105.003.0001.
49. Dennett, D. (2020). A history of qualia. *Topoi*, 39, 5–12. doi.org/10.1007/s11245-017-9508-2.
50. Block, N. (2008). Consciousness and cognitive access. *Proceedings of the Aristotelian Society*, 108(1), 289–317. doi.org/10.1111/j.1467-9264.2008.00247.x.
51. Goodwyn, E. (2012). *The neurobiology of the gods: how brain physiology shapes the recurrent imagery of myth and dreams*. London & New York: Routledge. doi.org/10.4324/9780203141526.
52. Eisenstein, S. (1929). The cinematographic principle and the ideogram. In Leyda, J. (Trans., Ed.), *Film Form: Essays in Film Theory*, 28–44. New York: Harcourt.
53. Shershnova, A. (2020). Meaning-making through montage in English-language haiku. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow*, 1, 314–349. lartis.sk/issue-1-2020/.
54. Vakhovska, O.V. (2022). Pereklad: slovo, yake obernalosia obrazom [Translation: the word that converted into an image]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V.I. Vernadskoho. Seriya: Filolohiia. Zhurnalistyka*, 33(72), № 5 Tom 2, 1–8. 10.32782/2710-4656/2022.5.2/01. [In Ukrainian].

МОВНІ ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ОЦІНКИ В СУЧАСНІЙ ВОЄННІЙ ПОЕЗІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ ПОЕТІВ-АМАТОРІВ)

Гнатишева Ольга Олександрівна,
аспірант

Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди,
викладач

Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова
ORCID ID: 0000-0002-0417-5460

У статті схарактеризовано особливості вербалізації категорії оцінки в сучасній воєнній поезії 2022–2024 років. Окреслено основні мотиви написання творів авторами-аматорами та роль цих творів у відображенні мовної картини світу українських громадян. Звернено увагу на те, які засоби вираження оцінності використовуються для опису резонансних подій сучасної Великої війни. Закцентовано увагу на різноманітні негативнооцінної лексики, яка найчастіше фігурує в оцінному полі поезії, а також на процеси зміни полюсів оцінки деяких лексем. Продемонстрована роль топонімів та їх перехід у новітні символи. Проаналізований у статті мовний матеріал включає аматорську поезію, присвячену трьом резонансним подіям сучасності: блокаді «Азовсталі», воєнним злочинам в окупованих містах Київщини та руйнуванню Каховської дамби. Приділено увагу різноманіттю негативнооцінної лексики, яка найчастіше з'являється в оцінному полі поезії для експлікації трагедії, такої як принизливі слова на адресу ворожих солдатів, описи знищених сіл тощо. Також проілюстровані процеси зміни оцінних полюсів деяких нейтральних лексем на негативні (наприклад, група слів зі значенням «вода» для опису наслідків повені). Продемонстровані також способи вираження позитивних конотацій, які у поезії авторів-аматорів зазвичай пов'язуються з українськими захисниками: міфологічні та історичні порівняння, біблійні терміни (Бог, янгол) тощо. Роль топонімів і перехід їх у нові, символічні значення, демонструється на прикладі топоніма «Буча», який став асоціюватися із закатованими мирними жителями, а відтак став синонімом людських страждань в цілому. Майбутня перспектива дослідження матеріалу, який представлений у статті, полягає в більш поглибленому вивченні оцінних засобів, що використовуються у поезіях для опису подій сучасної війни.

Ключові слова: категорія оцінки, негативнооцінної лексики, воєнна поезія, оцінне поле, мовна картина.

Hnatysheva Olha. Language means of evaluation verbalization in modern war poetry (based on the works of amateur poets)

The article describes the peculiarities of the evaluation category verbalization in modern military poetry of 2022–2024. The main motives for writing works by amateur authors and the role of these works in reflecting the linguistic picture of the world of Ukrainian citizens are outlined. Attention is drawn to what means of severity of assessment are used to describe resonant events of full-scale invasion. Attention is focused on the variety of negatively evaluative vocabulary that appears in the evaluative field of poetry, as well as on the processes of changing the evaluation poles of some lexemes. The role of toponyms and their transformation into modern symbols is demonstrated. The language material analyzed in the article includes amateur poetry dedicated to three most resonant events of the invasion: Azovstal blockade, war crimes in occupied towns of Kyiv region and the destruction of the Kahovska dam. Attention is focused on the variety of negative vocabulary, which most often appears in the evaluation field of poetry to explicit the tragedy, such as derogatory words for enemy soldiers, descriptions of destroyed villages etc. We can also see the processes of changing the evaluation poles of some lexemes into the negative ones (e.g. the word group with the meaning water and water bodies becomes negative to describe the consequences of flood). However, the positive connotation in such poetry is usually connected with the Ukrainian defenders and expressed with the help of mythological and historical comparisons, as well as biblical terms (angel, different kind of author's prayers to God). The role of toponyms and their transition into new, symbolic meanings are demonstrated on the example of Bucha, which became associated with civilians being tortured and killed, and so it became a synonym for suffering. The future perspective of this material is to widen the topic by analyzing more poetry dedicated to said events.

Key words: evaluation category, negative evaluation vocabulary, war poetry, evaluation field, language picture.

Вступ. Із самого початку Великої війни почали з'являтися дописи від користувачів популярних соціальних мереж, які висвітлюють конкретні події цього періоду. Тематика таких дописів дуже різноманітна: деякі з них мають щоденниковий характер і демонструють власний життєвий досвід авторів та їхні переживання, а інша категорія спрямована на громадський розголос всередині країни або інформування іноземних громадян та фактично є закликами до подальших дій. Але навіть у дуже простих, побутових записках свідків війни є своя місія, бо зараз, незважаючи на тотальну диджиталізацію та відносно легкий доступ до Інтернету, ворог намагається приховати свої злочини та викривити кар-

тину для сторонніх споглядачів. Тому соціальні мережі стали ще одним способом збереження важливих спогадів, своєрідним неофіційним літописом сучасної війни.

Однак функцію живого архіву може виконувати не тільки фактичний матеріал, такий як відеозаписи або свідчення постраждалих. Окреме місце посідають дописи, пов'язані з творчим відображенням трагічних подій; одним із їх різновидів є поезії, які опубліковані на електронних ресурсах.

Мета наукової розвідки – схарактеризувати мовленеві процеси щодо вербалізації категорії оцінки, які відбуваються в поезіях письменників-аматорів, чий твори присвячені подіям сучасної Великої війни.

У фокусі дослідження – мовні засоби вираження оцінки, наявні в поезії авторів-аматорів, які відображають декілька найбільш резонансних трагічних подій: блокаду «Азовсталі», скоєння злочинів окупантами в Київській області та підрив дамби Каховської ГЕС.

Увага дослідників неодноразово приділялась мові творів сучасної воєнної доби: так, В. Калініченко розглядає мілітпсевдоніми як особливий вид антропонімів [2], Г. Сюта аналізує лінгвософічну опозицію *свій-чужий* [11], Є. Пересада досліджує лексикалізацію латинських літер, зокрема в поезіях часів Великої війни [8], а Н. Піддубна аналізує засоби сакралізації в лінгвокультурі воєнного періоду [9]. Сучасні проблеми категорії оцінки окреслюються в роботах таких науковців, як Т. Космеда, Н. Карпенко, О. Халіман, Т. Яковлева та інші. Утім, аналізу мовних засобів оцінки на матеріалі поезій авторів-аматорів не було присвячено увагу як комплексному явищу, бо більшість наявних на цей час праць, присвячених аналізу мови воєнної доби, розглядає засоби оцінки тільки у дискурсі ЗМІ (Н. Кісс, Т. Вільчинська, Т. Коць та інші).

Матеріали та методи. Поезії для даного дослідження взято з порталу «Поезія Вільних», створеного Міністерством культури, та відкритих сторінок мережі Інстаграм, а тому не завжди існує можливість ідентифікувати справжнє ім'я авторів даних поезій.

Основними методами цього дослідження є аксіологічний, комунікативно-прагматичний, контекстуально-інтерпретаційний, а також метод культурно-історичного аналізу.

Результати. Мотиви написання творів авторами-аматорами можуть бути різними – від бажання поділитися пережитим до прагнення стати своєрідним громадським рупором, – але основний наголос, як правило, зроблено на емоційному складникові набутого особистого або суспільного досвіду, адже емоційність є певною формою сприйняття світу [12, с. 293]. Але там, де наявний особистий емоційний досвід, не може обійтися без оцінності, яка теж є способом відображення та пізнання дійсності [6, с. 18]. Таким чином, ці поезії є не просто фактичним відображенням подій, а і їх оцінкою з погляду авторської моралі.

З огляду на все зазначене в поезії воєнного часу, окрім інформаційної, є ще одна важлива місія – терапевтична. Найчастіше явища, які широко описуються у віршах, передаються за допомогою вербальних одиниць з негативною конотацією, бо трагічні події породжують бажання висловити свої почуття, щоб не залишатися з ними наодинці. Ідея про те, що поезія є способом лікування емоційних травм, активно розвивається в сучасній психологічній науці: простір поетичного твору може стати безпечним простором для вираження сильних емоцій [13, с. 50], тоді як автор поезії отримує можливість переміститися «з місця того, хто пережив події, на місце їх свідка», щоб краще осмислити свій досвід, дивлячись на нього нібито ззовні [16, с. 70]. Згідно з А. Фінчем, таким чином утворюється певний лінгвістичний парадокс: «Хоча в суспільстві є популярною думка, що існують поняття, які важко передати звичайними словами, достатньо використати

ці слова в поетичних творах, і вони одразу набувають більшої експресії» [14, с. 55]. Для читачів, які пережили схожий досвід, прочитання такої літератури несе можливість не тільки краще розібратися у власних почуттях, але й не відчувати себе на самоті у важку годину [15, с. 604]. Отже, написання та прочитання поезій є формою не тільки індивідуальної, а й колективної терапії для суспільства, яке переживає важкий історичний період, а тому важливо розглянути ці твори через призму лінгвоаксіології та вкладених у них меседжів.

Однією з перших подій, яка отримала гостру реакцію в поезії авторів-аматорів, була блокада «Азовсталі», що почалася 18 березня 2022 року та стала однією з найбільших трагедій сучасної війни. На лексичному рівні негативні конотації нерідко демонструються за допомогою вживання слів з емоційно-оцінним змістом. Серед таких домінує лексема *біль* «*І лилися дощем сльози болю, гіркої втрати! / Азовсталь назавжди запеклася нам болем німим*» (Херсонська Пташка); «*І як той біль за душу важко спік / Сталевими обличчями "Азову"!*» (О. Кириченко); «*Біль, лютий гнів та гірку печаль, / Все, що доводиться відчувати / Людям, одягненим в Азовсталь*» (Каріна). Крім того, часто фіксованою є лексема *голод* та похідний від неї прикметник *голодний* («*Азовсталь, вирізаю на шкірі / Щоб читали, якщо зникне голос, / В їх сміливих очах чутно голод*» (М. Осіпова); «*А я дивлюсь у вічі голодній дівчорі. / Я п'ятдесятий день у бруді та намулі*» (О. Михайлишин).

Образ ворога, який тримає місто в облозі, змальовано за допомогою іменників із негативною конотацією *нелюд*, *чорт*, *виродок* та ін.: «*Сонце, рідний берег, Азовсталь... / Та кортіло нелюдам напасти*» (У. Василів); «*Вони наближують перемогу, / Кидають в пекло чортів подалі*» (Каріна); «*Ненавиджу...нема виправдань тому божевіллю, / Ви – просто хворих виродків згряя!*» (І. Ковтун).

Однією з ключових лексем у віршах-присвятах цим трагічним подіям є іменник *сталь* та похідний від нього прикметник *сталевий*. Вони стають елементами тропейстики: якщо іменник найчастіше виступає у складі порівняльних конструкцій «*Азов тримається мов сталь!* / *Сила, міць, відвага й мужність*» (М. Янішевська), то прикметники стають здебільшого позитивно-оцінними епітетами «*Сталева воля "Азовстали" – полк "Азов"*» (О. Дубенко).

У поезіях також трапляються порівняння, у яких компонентом є лексика на позначення різноманітних твердих мінералів, які показують стійкість захисників та підкреслюють промислову спеціалізацію регіону, де відбуваються події («*Надія одна – на Бога – / Хоч дух, як граніт і сталь!*» (С. Слободян). Іноді ця паралель між людською міцністю та камінням може виражатися за допомогою гіперболічних конструкцій («*Ці люди мабуть з фулериту*» (С. Кумановська).

Серед інших позитивно-оцінних епітетів – лексеми *незламний*, *непохитний*, *міцний* та *мужній* («*Наші м'язи міцні, їх кували на Азовсталі*» (Сергій); «*Але попри усе пірнає у блакитну даль – / Непохитний Азовсталь*» (О. Шевчук).

У віршах також використовуються іншомовні топоніми, які за допомогою позитивнооцінних конотацій підкреслюють масштаби подій та ставлять їх в один ряд зі стародавніми епічними легендами, як, наприклад, *Вальхала* – у германо-скандинавській міфології велика зала бога Одіна в місті Асгард, у якій за божим вибором спочивають звитязні воїни після їхньої смерті (*В місті охрещенім кров'ю і битвами / За Азовсталь безперервна молитва. / Тут ваш притулок і Ваша Вальхала* (О. Дубовська); або ж *Фермоіли* – місце героїчної битви грецьких військ з армією персів у 480 р. до н. е. (*Немов Фермоіли, з легенди луна. / Стоїть Азовсталь, наче скеля, стіна!* (І. Златьєва).

У творах часів Великої війни спостерігаємо активізацію вживання релігійної лексики, зокрема біблійзмів *Бог* та *янгол*, які в поетичному контексті передають позитивну оцінність та демонструють щире вболівання авторів за долю учасників блокади (*Звір так близько уже підійшов, / Взяв "Азов" у пекельну облогу. / Не злічити вже тих молитов, / Що вознесені подумки Богу!* (Г. Чехута). Лексема *янгол* тут вживається у переносному значенні – вона сакралізує воїнів, які стали янголами-охоронцями для всіх українських громадян [9, с. 287] (*Наші янгולי тихо ждуть, / Поки пролетять ракети, / Що їм закривають путь / І ловлять в свої тенета* (Т. Пальонко). Звертання до Бога в цих поезіях звучать як авторські молитви за спасіння людей, заблокованих ворогом на території підприємства (*Боже, врятуй наш "Азовсталь"!* (Х. Сенік).

Окрім того, сама назва «Азовсталь» іноді стає частиною порівнянь з позитивнооцінною конотацією, яка вказує на міцність та стійкість об'єкта, що порівнюється (*Звучать дні і ночі тривогами. / Як Азовсталь тримаємся...* (Оксана) Таким чином, ми бачимо, як назва металургійного підприємства спочатку переходить у розряд топонімів, що позначають місце трагедії, а згодом стає символом.

Отже, негативнооцінна лексика домінує в описі подій блокади, вербалізуючи моральні та фізичні страждання захисників, а самі захисники змальовані за допомогою позитивнооцінних лексем, які підкреслюють їхню міцність і стійкість.

Наступною трагічною подією сучасної Великої війни стала окупація Київської області, яка закінчилась на початку березня 2022 року. Тоді українці й світ побачили злочини проти цивільного населення, скоєні в таких містах, як Буча, Ірпінь, Бородянка та ін.

Аналіз творів показує, що в поезіях авторів-аматорів найчастіше фігурує топонім *Буча*, яке позначає назву невеликого міста під Києвом, що стало відомим як одне з місць найбільш кривавих розправ російських військових із цивільним населенням. Він набуває негативнооцінної конотації, символізуючи страшні тортури мирного населення (*Мені хочеться знищити вицент їхню раішку @бучу / І попри всю етику та мораль / Зробити їм персональну Бучу* (Н. Дубограй); *Корупція, злі війни, Бабин Яр, / Майдан у Києві, Бахмут, Одеса, Буча* (Н. Шпаковець). Як ми бачимо, зазначений ойконім стає прецедентним, вбираючи у себе культурні конота-

ції, які раніше не були йому притаманними [3, с. 57]. У результаті згаданих семантичних трансформацій топонім *Буча* стає конотонімом, який несе негативнооцінне значення, оскільки в ньому актуалізовано семи 'страждання', 'вбивство', 'загибель'.

Крім того, ці топоніми стають базою для створення оригінальних тропів, передовсім метафоричних епітетів, метонімії, які вербалізують негативнооцінні конотації (*Криком в думках шумить закатована огками Буча* (Херсонська Пташка); *Розлючена Буча плаче від болю* (Д. Зябченко).

Щоб підсилити негативні конотації, автори поезій описують реакцію світової та української спільноти на події, що відбулись у Київській області, за допомогою гіперболізації, показуючи як масштаби трагедії, так і безжальність, безпринципність окупантів, які не стидуються публічно скоювати злочини (*як знуцались над Бучею, на очах всієї планети* (О. Бистрова); *Для людства цілого болить – / Жалем пече, жахіттям мучить / Із диких зроджена століть, / В яв увірвавшись, правда Бучі* (О. Магурін). У контексті розгляду оцінності увагу привертає лексема *правда*, яка, маючи позитивну конотацію, у воєнній поезії змінює її на негативну; тобто відбувається ковзання по шкалі оцінки, коли поєднання звичайних лексем із прецедентними породжує протилежні конотації [5, с. 97].

Одним із лексичних маркерів негативної оцінки дій російських військових, як і Росії в цілому, у поезії воєнної доби є лексеми *злочин*, *звірство*, *божевілля*, у яких негативна оцінка закладена в самому предметно-поняттєвому ядрі, на що вказують дослідники, зокрема Л. Лисиченко, яка зауважила: «У таких словах емоції є суттю їх предметно-поняттєвої віднесеності, отже, в них логічний і експресивний компоненти збігаються» [7, с. 21], напр.: *Та суд людський і Божий суд / Словна скарають злочин Бучі* (О. Магурін); *Це звірство, якого не знала Земля / Буча, Гостомель, Ірпінь – погляньте лише [...] нема виправдань тому божевіллю* (І. Ковтун). Зазначені негативнооцінні лексеми-іменники вказують на трагізм подій та злочинний характер їхніх ініціаторів.

Подекуди ойконім *Буча* уживається як компонент словосполучень з негативною конотацією на кшталт "*Освободьона*" *Буча*, порівн.: "*Освободьона*" *плаче Буча* (О. Капініс), у якому варваризм *освободьона*, який у російській мові-джерелі має позитивну конотацію і, відповідно, вербалізує таку ж оцінку, в українському поетичному дискурсі набуває негативно-саркастичної конотації. Русизми-варваризми, подібні до цього, вкоренились у свідомості українських громадян завдяки мові ЗМІ, яка є більш відкритою для новоутворень, ніж інші дискурси. З одного боку, дихотомія «*своє – чуже*» притаманна ще міфологічній свідомості, тому це протиставлення переноситься і на опозицію «*рідна мова – мова ворога*». З іншого – використання таких варваризмів є дуже характерним для української мови постколоніального періоду, бо негативна оцінка, яку вони вербалізують, пов'язана із протестом проти чужої, нав'язаної ідеології [4, с. 202]. Як результат, ця негативна конотація переходить з носіїв ворожої політичної влади на носіїв мови у цілому.

У творах, які розповідають про жахливі події часів окупації Київщини, використовуються здебільшого лексеми, що несуть негативну оцінку, а ті нечисленні позитивнооцінні слова та вирази, які трапляються в поезіях, змінюють значення на протилежне. Зміна полюсів оцінки відбувається або внаслідок використання варваризмів з російської мови, які набувають саркастичного відтінку, або через ковзання оцінних значень використаних в поезіях лексем.

Серед подій, що найбільше відгукнулись українцям в усьому світі, був також підлив Каховської ГЕС 6 червня 2022 року, який призвів до масштабних руйнувань та екоциду.

Для демонстрації справжніх масштабів трагедії автори-аматори нерідко використовують кількісні числівники *десяток*, *сотня* та *тисяча* як елемент експресивних негативнооцінних конструкцій (*Я не знала, що під воду підуть тисячі тіл херсонців. / Я не знала, що снитимуться сотні вбитих тварин* (А. Богорад); *І затоплена земля... / Десятки сіл* (А. Григораш); *Тисячі тварин стали безхатками, / Плавали будинки, знесені водою* (О. Костюк).

У таких поезіях лексема *вода* стає негативнооцінною, бо означає руйнівну, нездолану стихію (*Відчай серце розбив із потоком нестримної води!!! / І лилася вода, затопивши стежини дитинства!* (Херсонська Пташка); *Вода. Потоп. Усе накрило, / Що було серцю твою мило* (М. Шуріпа). Іноді для підкреслення масштабів катастрофи разом із цією лексемою вживаються традиційні епітети (*Ой, була вода глибока...* (Н. Чернова); *Доба третя від великої води, / Що зробив кацап, прийшовши сюди* (Боже-дар) . Крім лексеми *вода*, можуть також використовуватись інші мовні одиниці, що експлікують концепт «Вода» й іменують поняття, пов'язані з водою або водними об'єктами (*потік, болото*), часто у складі епітетів, порівн.: *«Поглинув варварський потік усе: / Затоплені міста, поля і села»* (В. Павленко); *«Нелюдська, ворожа сила / Враз болото там зробила»* (Н. Чернова).

Для загального опису події широко використовуються іменники, які несуть негативну оцінність (*пекло, трагедія, вбивство*): *Сльозами й кров'ю зрошена вона / Та зірваної ГЕС смертельним виром. / Перетворила варварська війна / Її на пекла вогняне горнило* (В. Павленко); *Каховська трагедія... / Ніяк не доберу слова [...] Це катастрофа взагалі!!!* (Г. Васілішина); *Гола Пристань моя, наш Херсон і Олешки в воді! / Це настільки жорстоке насильницьке нації вбивство!!!* (Херсонська Пташка). В останньому прикладі при написанні лексеми *вбивство* із латинською літерою *w* маємо справу не з графемою в класичному значенні цього терміна, а, з одного боку, зі способом подолати цензуру в соціальних мережах, згідно з якою більшість контенту стосовно великої війни є «чутливим» та може призвести до блокування сторінок користувачів [1]. З другого боку, вживання латинських літер *Z* та *V* зумовлене тим, що окупаційні сили перетворили їх на бренд для прихильників агресії, а тому українське словотворення реагує на це створенням неологізмів, які мають негативну оцінність (Пересада, 2023, с. 153) (*Йдуть на війну – наче замбі, / Все, що лихе – проявилось* (Л. Серкова); *Мозкві б уже второпати – Нас не подолати!* (Н. Башинська); *За*

правом сильного живе: / Убити, вкрасти! Вам начхать на всіх. / На резолюціях ООН zet-вето (В. Павленко).

Іноді у текстах використовуються інослов'янські топоніми, пов'язані з іншими залитими водою містами. Їхня функція – показати масштаб трагедії, порівнюючи постраждалі українські землі з відомими реальними або міфологічними місцями, які перш за все асоціюються із затопленням (*Ні не Венеція, не Атлантида! / Це потопає Вкраїнська земля* (Т. Шпак).

В аналізованому фактичному матеріалі трапляються також негативнооцінні комплекси, що омовлюють безсильність або небажання світової спільноти зробити хоч щось для того, щоб не допустити трагедії. У дискурсі поезії це набуває семантики докору за бездіяльність як суспільству (*Дахи, дахи... / І скрізь лише вода... / Світ закриває очі... / Їм лиш шкода* (А. Григораш), так і божественним силам (*Жінка з дітьми на даху молить небо. / Тільки не чують її небеса* (Т. Шпак).

У поезіях, які описують наслідки підливу Каховської ГЕС, домінують вислови, що несуть негативну оцінність: до їх числа входять як ті лексеми, у семантиці яких негативне значення входить до предметно-понятійного ядра, так і ті, які стають негативнооцінними в контексті згаданих подій (наприклад, ті, що пов'язані з водою).

Висновки. Отже, як бачимо з результатів дослідження, у творах, присвячених резонансним подіям Великої війни, автори-аматори використовують широкий спектр оцінної лексики, яка переважно має негативну конотацію. В описах трагічних подій сучасності домінують лексеми *біль, злочин, вбивство, божевілля*, а ворожі солдати описані за допомогою принизливої лексики (*чорт, нелюд, звір*). У деяких випадках ми бачимо зміну оцінності лексеми або групи лексем із позитивним значенням, що експлікують певну понятійну категорію, на негативну, відповідно до контексту твору: так, концепт «Вода» набуває негативної оцінності при опису потопу після знищення Каховської ГЕС. Важливу роль також грають латинські літери *V* і *Z*, які стають частинами неологізмів із негативною оцінністю (*зомбі, Мозква*).

Формуванню негативнооцінних значень також сприяє використання традиційних тропів (епітети, метафори, порівняння). Трапляються також випадки переходу ойконімів – місць, де відбулись описані події – у новітні конотоніми; так, *Буча, Ірпінь, Бородянка* та інші населені пункти, жителі яких стали свідками злочинів окупантів, стають новітніми символами людських страждань. У поезіях нерідко наявний елемент докору світовому суспільству, яке не бажає правильним чином реагувати на трагедії, що виражений відповідними негативнооцінними комплексами.

Позитивнооцінні конотації в поезіях авторів-аматорів трапляються набагато рідше та насамперед пов'язані з захисниками України. Вони виражені за допомогою історичних та міфологічних паралелей (*спартанці, іншомовні топоніми Вальхала та Фермопіли*), а також бібліїзмів (*янголи*).

Перспективою дослідження вбачаємо поглиблене вивчення засобів вербалізації оцінки у поезіях, які присвячені подіям сучасної Великої війни.

Література:

1. Гевко О. Хейт, чутливий контент та мова ворожнечі: як уникнути блокувань від Facebook. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20220901-hejt-chutlyvyj-kontent-ta-mova-vorozhnechi-yak-unyknuty-blokuvan-vid-facebook> (дата звернення: 27.02.2022).
2. Калініченко В. І. Мілітіпсевдоніми як особливий вид антропонімів у вітчизняних лінгвістичних студіях. *Лінгвістичні дослідження*. 2022. Вип. 56. С. 256–267.
3. Котович В. В. Ойконімія України як культурний феномен. Дрогобич : Посвіт, 2020, 448 с.
4. Космеда Т. А. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2020. 350 с.
5. Космеда Т. А. Вербалізація соціально-психологічного феномена медіаобразів у дискурсі сучасної українсько-російськомовної газети: актуалізація асоціативних зв'язків. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди* : Харків, 2021. Вип. 54. Ч. С. 89–102.
6. Космеда Т. А., Халіман О. В. Граматика оцінки як актуальна проблема сучасного мовознавства. *Лінгвістичні студії*. 2022. Вип. 22, С. 17-23.
7. Лисиченко Л. А. Лексико-семантична система української мови. Харків, 2006, 131 с.
8. Пересада Є. Лексикалізація, семантикалізація і прагматикалізація латинських літер в українсько-російськомовному мовному просторі в період російсько-української війни. *Національні наукові традиції в слов'янському світі: матеріали III Міжнародної славистичної конференції, присвяченої пам'яті святих Кирила і Мефодія*. Харків, 2023. С. 151–153.
9. Піддубна Н. В. Вербалізація біблійності в сучасній українській поезії про війну: націокультурні особливості. *Національні наукові традиції в слов'янському світі: матеріали III Міжнародної славистичної конференції, присвяченої пам'яті святих Кирила і Мефодія*. Харків, 2023. С. 285–290.
10. Поезія Вільних. URL: <https://warpoetry.mkip.gov.ua> (дата звернення: 07.01.2024).
11. Сютя Г. М. Лінгвософія опозиції «свій – чужий» у текстах періоду російсько-української війни. *Українська мова*. 2023. Вип. 2(86). С. 3–34.
12. Шидловська В. О. Поняття емоції, емоційності та емотивності у сучасній лінгвістиці. VI Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих науковців за міжнародної участі "Сучасні філологічні дослідження та навчання іноземної мови в контексті міжкультурної комунікації". 2015. С. 292–295.
13. Eriksson I. Communicating existential issues through reading poetry. *Creative writing in health and social care*. London : Jessica Kingsley. 2004. P. 38–57.
14. Finch A. The body of poetry: Essays on women, form and the poetic self. University of Michigan Press : Michigan, USA, 2005. 192 pp.
15. Haosen Xiang D., Moon Yi A. A Look Back and a Path Forward: Poetry's Healing Power during the Pandemic. *J Med Humanit*. 2020. Vol. 41(4). P. 603–608.
16. Laub D. Truth and testimony: the process and the struggle. Trauma: Explorations in memory. John Hopkins University Press : Baltimore, MA, USA, 1995. P. 61–75.

References:

1. Eriksson, I. (2004). Communicating existential issues through reading poetry. *Creative writing in health and social care*. London: Jessica Kingsley, P. 38–57 [in English].
2. Finch, A. (2005). The body of poetry: Essays on women, form and the poetic self. University of Michigan Press. Michigan, USA, 192 pp. [in English].
3. Haosen Xiang, D., Moon Yi, A. (2020). A Look Back and a Path Forward: Poetry's Healing Power during the Pandemic. *J Med Humanit*. 41(4), P. 603–608 [in English].
4. Hevko, O. (2022, September 1). Kheit, chutlyvyi kontent ta mova vorozhnechi: yak unyknuty blokuvan vid Facebook. <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20220901-hejt-chutlyvyj-kontent-ta-mova-vorozhnechi-yak-unyknuty-blokuvan-vid-facebook> [in Ukrainian].
5. Kalinichenko, V. I. (2022). Militipsevdonimy yak osoblyvyi vyd antroponimiv u vitchyznianskykh linhvistychnykh studiakh. *Linhvistychni doslidzhennia*, 56, P. 256–267 [in Ukrainian].
6. Kosmeda T. A., Khaliman, O. V. (2011). Hramatyka otsinky yak aktualna problema suchasnoho movoznavstva. *Linhvistychni studii*. Vypusk 22, P. 17-23 [in Ukrainian].
7. Kosmeda, T. A. (2000). Aksiolohichni aspekty prahmalinhvistyky: formuvannia i rozvytok katehorii otsinky. Lviv: LNU im. I. Franka, 350 pp. [in Ukrainian].
8. Kosmeda, T. A. (2021). Verbalizatsiia sotsialno-psykhologichnoho fenomena mediaobraziv u dyskursi suchasnoi ukrainsko- y rosiiskomovnoi hazety: aktualizatsiia asotsiatyvnykh zviazkiv. *Linhvistychni doslidzhennia: zb. nauk. pr. Khark. nats. ped. un-tu imeni H. S. Skovorody*. Kharkiv, Vyp. 54, Ch. I, P. 89–102 [in Ukrainian].
9. Kotovych, V. V. (2020). Oikonimiia Ukrainy yak kulturnyi fenomen. Drohobych: Posvit, 448 pp. [in Ukrainian].
10. Laub, D. (1995). Truth and testimony: the process and the struggle. Trauma: Explorations in memory. Baltimore, MA, USA: John Hopkins University Press, P. 61–75 [in English].
11. Lysychenko, L. A. (2006). Leksyko-semantychna systema ukrainskoi movy. Kharkiv, 131 pp. [in Ukrainian].
12. Peresada, Ye. (2023). *Leksykalizatsiia, semantychalizatsiia i prahmatykalizatsiia latynskykh liter v ukrainsko-rosiiskomovnomu movnomu prostori v period rosiisko-ukrainskoi viiny*. Natsionalni naukovy tradytsii v slovianskomu sviti: materialy III Mizhnarodnoi slavistychnoi konferentsii, prysviachenoї pamiaty sviatykh Kyryla i Mefodiia. Kharkiv, P. 151–153 [in Ukrainian].
13. Piddubna, N. V. (2023). *Verbalizatsiia bibliinosti v suchasni ukrainskii poezii pro viinu: natsiokulturni osoblyvosti*. Natsionalni naukovy tradytsii v slovianskomu sviti: materialy III Mizhnarodnoi slavistychnoi konferentsii, prysviachenoї pamiaty sviatykh Kyryla i Mefodiia. Kharkiv, P. 285–290 [in Ukrainian].
14. Poesiia Vilnykh. URL: <https://warpoetry.mkip.gov.ua> [in Ukrainian].
15. Kalinichenko, V. I. (2022). Militipsevdonimy yak osoblyvyi vyd antroponimiv u vitchyznianskykh linhvistychnykh studiakh. *Linhvistychni doslidzhennia*, 56, P. 256–267 [in Ukrainian].
16. Shydlovska, V. O. (2015). *Poniattia emotsii, emotsiinosti ta emotyvnosti u suchasni linhvistytsi*. VI vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia studentiv, aspirantiv ta molodykh naukovtsiv za mizhnarodnoi uchasti "Suchasni filolohichni doslidzhennia ta navchannia inozemnoi movy v konteksti mizhkulturnoi komunikatsii", P. 292–295 [in Ukrainian].

МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕМОТИВНОСТІ В АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ПЕЙЗАЖНИХ ОПИСАХ

Гуменюк Інна Леонідівна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов

Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

ORCID ID: 0000-0003-0412-8389

Researcher ID: X-4038-2019

Бондаренко Віктор Олександрович,

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри англійської філології та лінгводидактики

Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

ORCID ID: 0000-0001-7784-5691

Researcher ID: JZE-3961-2024

Кумеда Олена Павлівна,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови і літератури

Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

ORCID ID: 0000-0001-6879-1388

Стаття присвячена вивченню мовних засобів вираження емотивності в англійськомовних пейзажних описах. Поставлено за мету виокремити мовні засоби вираження емотивності пейзажних описів в англійськомовній художній прозі завдяки проведеному контекстуальному аналізу. У праці проаналізовано реалізацію емоцій засобами фонетичного, морфологічного, лексичного й синтаксичного мовних рівнів на матеріалі описів природи, дібраних з англійськомовних прозових художніх творів. У результаті опрацювання наявних джерел визначено теоретичну базу, окреслено основні напрями наукового пошуку об'єктивації емотивності в описових фрагментах. Визначено, що емоційно марковані мовні одиниці здатні виконувати емотивну функцію, завдяки чому створюється емоційна картина оточуючого середовища в уяві гіпотетичного читача. Установлено, що на фонетичному рівні приголосні фонем та їхні сполучення передають рух живих істот, зміни освітлення, різні звуки природи. Голосні надають мінорного або мажорного ладу краєвидам. Зазначено, що серед одиниць морфологічного рівня пейзажним замальовкам притаманне вживання суфіксів з позитивною та негативною конотацією, а також зміна морфологічного складу лексеми. З'ясовано, що лексика є найпродуктивнішим із засобів актуалізації емотивності англійськомовних прозових описів. Серед різних лексико-семантичних груп широко вживається оцінна лексика і сенсоризми, до яких відносять лексико-семантичні поля «погода-клімат», «світло-темрява», звукономінальні й звуко символічні слова, одоризми, колоризми, слова на позначення стихії, температурних коливань, тактильні лексеми, а також лексика зі зниженим стилістичним тоном. Виявлено, що характерними для пейзажних фрагментів синтаксичними вербалізаторами є інверсія, емфатичне використання дієслова do, окличні й питальні речення.

Ключові слова: пейзажний опис, емотивність, мовний засіб, англійськомовна проза, контекстуальний аналіз, сенсоризм, оцінна лексика, фонема, синтаксичний вербалізатор.

Humeniuk Inna, Bondarenko Victor, Kumeda Olena. Language means conveying emotiveness in English landscape descriptions

The article is devoted to the study of language means expressing emotiveness in English landscape descriptions. The objective is to distinguish language means conveying emotiveness of landscape descriptions in English belles-lettres works by means of context analysis. In the paper realization of emotions in landscape descriptions by means of phonetic, morphological, lexical and syntactical language units is analyzed. The samples of descriptive fragments were selected from English prose belles-lettres texts. Analysis of present sources resulted in defining theoretical basis and outlining main trends in scientific research of objectivizing emotiveness in descriptive texts. It was established that emotionally marked language units can fulfill emotive function. Due to this an emotional picture of the surrounding world is created in a hypothetical reader's imagination. It was stated that on the phonetic level consonants and consonant clusters convey movements of living creatures, illumination changes, different sounds of nature. Vowels impart minor or major keys to landscape descriptions. It is noted that using suffixes with positive and negative connotation and change of morphological composition of a unit prevail on the syntactical level. It was found that lexis is the most fruitful means of actualizing emotiveness in English prose descriptions. Among various lexical-semantic groups evaluative lexis and sensor units (lexical-semantic fields "weather-climate", "light-darkness", sound nominating and sound symbolizing words, odour units, colour units, words denoting natural elements, temperature fluctuations, tactile units), lexis with low stylistic tone are widely used. It was established that inversion, usage of emphatic do, exclamatory and interrogative sentences are characteristic syntactical verbalizers in landscape fragments.

Key words: landscape description, emotiveness, language means, English prose, context analysis, sensor word, evaluative lexis, phoneme, syntax verbalizer.

Вступ. Емоції як невід’ємний складник життя людини залишаються у колі інтересів науковців, які працюють у різних наукових парадигмах. Саме завдяки своїй багатогранності емоції дістали ґрунтовне висвітлення у медицині, філософії, психології, а згодом й у лінгвістичних дослідженнях. Емоційне життя кожної людини варіює залежно від характеристик особистості, об’єктивних обставин, її місця в соціумі й інших факторів, що знаходять своє відображення в художній літературі та її сприйнятті читачем. Саме художні твори є невичерпним джерелом виникнення різноманітних почуттів та емоцій, завдяки чому емотивність художнього тексту є однією з провідних його ознак. Емотивність є функціональною ознакою як твору в цілому, так і його окремих складових і пейзажного опису зокрема.

Художній текст, його структура, категорії завжди знаходяться у полі уваги лінгвістів, що зумовлено антропоцентричністю наукової парадигми. Мовознавчі розвідки в цьому напрямі залишаються актуальними й постійно доповнюються новими доробками, що засвідчують численні праці, присвячені різним аспектам текстології. Розглядаючи художній текст як складне ціле, що відбиває навколишній світ через призму внутрішнього світу автора та здатне впливати на емоції гіпотетичного читача, лінгвісти визначають емотивність тексту як важливу текстову категорію. Як зазначено у працях Г. Дідук-Ступ’як, Л. Головаті [1, с. 40], М. М. Мілової [2, с. 104], О. О. Селіванової [3, с. 151], емоція є категорією психології та знаходить своє відображення у будь-якому творі на мовному рівні, де вона трансформується в емотивність. Проблематика репрезентації емоцій у художньому творі або його частині розробляється з позицій різноманітних підходів та на матеріалі різних мов у роботах Н. В. Бохун [4, с. 46–48], У.В. Кемінь [5, с. 24–29], А. С. Малій, О. І. Опанасенко [6, с. 132–136]. Традиційним є поділ засобів відтворення емоцій на вербальні та невербальні. Такий підхід забезпечує холистичний розгляд емотивності тексту. Уважаючи лексичний рівень мови найбагатшим у вираженні будь-яких емоцій, У. В. Кемінь вивчає функціонування емотивної лексики на матеріалі творів одного автора [5, с. 24–29], А. Б. Підгорна, С. Г. Романюк, С. М. Лучина досліджують зазначений вище клас лексики у конкретному творі [7, с. 66–70; 8, с. 100–111]. Питання вербалізації емотивності графічними, граматичними, синтаксичними й фонетичними мовними засобами достатньо опрацьоване М. М. Міловою [2, с. 104], А. С. Малій, О. І. Опанасенко [6, с. 132–136], М. Степанюк [9, с. 57–60], а проблему їхньої стильової параметризації висвітлено у праці

Г. Дідук-Ступ’як, Л. Головаті [1, с. 38–45]. Цікавою є спроба А. С. Малій та О. І. Опанасенко [6, с. 132–136] розглянути емотивну лексику у зіставному аспекті. Вивченню особливостей перекладу англійських емотивів українською мовою присвячено наукову розвідку С. Г. Романюк і С. М. Лучиною [8, с. 100–111]. Дослідники І. Б. Морозова, К. І. Єршова [10, с. 20–26], Н. В. Цинтар [11, с. 53–54] розглядають засоби вербалізації емоцій також і в гендерному

аспекті, визначаючи гендерні ознаки жіночого та чоловічого роману. Не залишилося поза увагою текстолога А. Б. Підгорної питання мовної актуалізації невербальних засобів прояву емоцій [7, с. 66–70]. Проте, віддаючи належне науковим здобуткам згаданих вище мовознавців, слід звернути увагу на те, що певні параметри передачі емотивності художнього тексту й опису природи як однієї з його композиційно-мовленневих форм потребують більш докладного розгляду. З огляду на останнє, метою статті є виокремлення мовних засобів вираження емотивності пейзажних описів в англійській художній прозі шляхом вивчення їхніх фонетичних, морфологічних, лексичних, синтаксичних особливостей.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження слугували 154 пейзажні описи, дібрані з англійськомовних прозових творів. Мета праці зумовила застосування загальних наукових методів, а саме: методу суцільної вибірки задля відбору й створення корпусу експериментального матеріалу; дедуктивного методу для комплексного аналізу описових фрагментів; контекстуального аналізу для визначення здатності мовних одиниць набувати певного емотивного відтінку в даному контексті.

Результати. Традиційно мовознавці, серед яких М. М. Мілова [2, с. 104–107], О. О. Селіванова [3, с. 151], розглядають емотивність як категорію, притаманну твору в цілому, і не беруть до уваги його окремі складові, як-от опис, оповідь, роздум, які є складовими будь-якого художнього тексту. На нашу думку, згадані вище композиційно-мовленневі форми можуть виконувати емоційну функцію, а отже, їм також може бути притаманний певний рівень емотивності, що репрезентується на різних мовних рівнях. Пейзажний опис є композиційним компонентом й елементом образної системи художнього твору, де він виконує не лише роль тла, а й здатний впливати на сприйняття читачем цілісної картини твору. На наше переконання, лінгвальні засоби різних рівнів можуть бути емоційно зарядженими мовними одиницями у контексті опису природи.

На фонетичному рівні виокремлюють голосні й приголосні звуків або їхні сполучення (фонестеми), які зустрічаються в анлаутній, інлаутній та ауслаутній позиціях у слові. Найчастотнішими в англійській мові вважаються такі сполучення приголосних *fl, bl, sl, kr, br; dr; str; sp, sw, sk, gr*, що асоціюються з різнополярними емоціями. Так, звукосполучення */gr/, /kr/* викликають неприємні емоції, бо несуть елемент зі значенням «гарчати, скрипіти», «гуркотіти, хрумтіти». У свою чергу, фонестеми */tr/, /gl/, /fl/* навпаки – здатні передавати швидкість руху, блиск світла й тим самим створювати в уяві читача приємні картини швидкого руху тварини або сходу ранкового сонця. Не менш важливою вбачається роль голосних фонем, які також надають мажорного або мінорного ладу картині природи. Фонетисти виділяють певні зв’язки між звуком та значенням слова (звуковий символізм та звуконаслідування), що відображається у відповідних лексичних групах.

На морфологічному рівні вербалізація емотивності опису реалізується у словах з певними афіксами, які маркують ставлення до явища або предмета. Напри-

клад: суфікси *-ard, -eer, -ster, -ish* мають негативну конотацію, а морфеми *-y, -let, -kin* вказують на позитивну оцінку. Зміна морфологічного складу слова (утворення ступенів порівняння прикметників) також здатна відтворювати певні емоції в англомовних описах природи.

На лексичному рівні емоційно марковані одиниці представлені різними частинами мови, які називають (прямі номінанти), описують (дескриптори) та виражають (експлікатори) емоції. Найчастіше передача емоцій відбувається за допомоги оцінної лексики, яка виражає авторське ставлення або характеристику певного об'єкта, дії, явища природи. Емоційно-оцінні лексичні одиниці є засобом реалізації авторського задуму, художнім складником прозового тексту. Для збагачення образності картини природи автори також використовують фразеологізми, які залежно від їхнього семантичного значення номінують деталі навколишнього середовища, характеризують психологічний стан героїв, впливаючи у такий спосіб на емотивний зміст й тональність твору або його частини. Певний ступінь емотивності досягається завдяки вживанню емоційно-оцінних вигуків, як-то *ah, alas, eh, hmm, oh, uh, oho*. У випадку вживання вигуку з визначеною позитивною або негативною конотацією читач безпомилково сприймає тон емоції. Але здебільшого контекст описового фрагменту або поєднання вигуків з емоційно-забарвленою лексикою сприяють визначенню причини емоційної напруги, типу емоції.

Окрім фонетичних, морфологічних та лексико-семантичних засобів, вираження емотивності в художній прозі виділяють також синтаксичні індикатори досліджуваної текстової категорії. На думку М. Д. Марінашвілі, Т. В. Весни, Л. П. Складарової емоційно марковане мовлення відзначається вживанням усіх комунікативних типів речень. Проте окличні речення є найчастотнішими у вираженні оцінки, емоційного стану героїв, а отже, здатні впливати на емоції гіпотетичного читача [12, с. 90–94]. До проявів емотивного синтаксису М. М. Мілова [2, с. 104–107], І. Б. Морозова, К. І. Єршова [10, с. 90–94], М. Степанюк [9, с. 57–60] відносять також еліптичні речення, повтори, парцельовані конструкції, умовчання (обрив речення), інверсію, вживання емфатичного дієслова *do*.

Ураховуючи викладене вище та результати аналізу експериментального матеріалу, було виокремлено й узагальнено такі мовні засоби репрезентації емотивності в англомовних пейзажних описах.

На фонетичному рівні для описів природи типовим є вживання звуків та звукосполучень у різних позиціях, що є елементами звуконаслідувальної підсистеми. У наступному прикладі дієслова, які мають у своєму складі фонестеми *bl, spr, spl*, та звуки */t/, /ʃ/*, передають швидкий рух повітря/шторму, бризки й биття штормових хвиль об стіни хиткої будівлі. Приголосний */D/* в ауслатній позиції асоціюється з чимось неприємним, брудним: “*As night fell, the promised storm blew up around them. Spray from the high waves splattered the walls of the hut and a fierce wind rattled the filthy windows*” [13, с. 37].

На морфологічному мовному рівні було також зафіксовано емотиви у пейзажні замальовці, що описує настання літнього ранку у селі: “*It grew lighter and lighter until at last the sun touched the tops of the still trees and a new day began in the village. Doors were opened, men, women came out, yawning, to dig in the fields and to lead the bony cows to breakfast on the weeds by the road side*” [14, с. 23]. Певного емотивного навантаження наведеному уривку додає вживання прикметника *lighter* у вищому ступені порівняння, що у комбінації із синтаксичним повтором, передає приємні емоції від поступового сходу сонця й початку нового трудового дня селян.

Беручи до уваги самотність авторського стилю й образність описових фрагментів у художньому творі, їхня лексика відрізняється різноманітністю й більшою емотивною насиченістю. Так, насамперед привертають увагу звукообразжальні й звуко-символічні лексеми, головними ознаками яких є гучність, різкість, висота звуку, що найчастіше передається семантично. Даній групі лексем на позначення голосів тварин, звуків природи або символічної характеристики ознак живих істот, станів навколишнього середовища притаманна також якісна опозиція, яка сприймається читачем як негативна або позитивна конотація. В описі нічного села “*Then a dog began to howl somewhere in a farmhouse far down the road – a long, agonized wailing, as if from fear*” [15, с. 21] протяжне виття собаки передається ономагопами *howl, wailing* й підсилюється прикметником з негативною конотацією *agonized*, викликаючи у такий спосіб моторошне відчуття небезпеки й страху.

Звуко-символічним емотивам властива позитивна й негативна конотація, яка інколи поєднується з іншими аспектами символіки. Про існування зазначеної особливості свідчить наведений нижче приклад: “*My bed, made up of all our traveling-rugs, was installed in a delightful grotto, adorned with magnificent stalagmites and carpeted with fine sand. It was half-light. There was no torch or lamp burning, yet certain inexplicable gleams of light were filtering in through a narrow opening in the grotto. I could also hear a vague, mysterious murmur, something like the sound of waves breaking on a shore, and now and then a noise like the whistling of wind*” [16, с. 160]. За допомоги ідеофону *murmur* автору вдається відобразити слабкий звук дзюрчання води в гроті, а лексемою *whistling* зі звуко-символічним компонентом *wh* передати швидкий рух повітря. Проаналізовані звуко-символічні характеристики даного пейзажу викликають у читача задоволення від сприйняття печери з приглушеним освітленням, розміреного хлюпотіння води й подиху морського бризу.

У створенні емотивного фону й напруги у творі емоційно-оцінна лексика відіграє провідну роль. Варто зауважити, що в пейзажних описах окреме місце посідають оцінні сенсоризми, до яких зараховують лексико-семантичні поля «погода-клімат», «світло-темрява», одоризми, колоризми, слова на позначення стихії, температурних коливань, тактильні лексеми. Аналіз дібраного експериментального матеріалу дає підстави

стверджувати, що спільною рисою одиниць на позначення різних фізичних відчуттів є їхнє емоційне забарвлення й уживаність залежно від типу або виду пейзажу. Символічність і семантика колоризмів ґрунтується на їхніх змістових і ціннісних опозиціях, що впливає на конотацію в описі природи й оцінку читача. Чистота, насиченість, хроматичність, ахроматичність, відтінок кольору тісно пов'язані з негативною або позитивною конотацією одиниці даного лексично-семантичного поля [5, с. 26]. Прослідкувати описані вище характеристики кольоративів можна на такому прикладі: *“The days and nights are all a wonder and a wild delight, and though I had little time from my dreary work, I stole odd moments to gaze and gaze at the unending glory of what I never dreamed the world possessed. Above, the sky is stainless blue – blue as the sea itself, which, under the forefoot, was of the colour and sheen of azure satin. All around the horizon are pale, fleecy clouds, never changing, never moving, like a silver setting for the flawless turquoise sky”* [17, с. 212–213]. У наведеному описі автор змалював насичену барвами картину морського пейзажу, яка протиставляється марудній, монотонній роботі головного героя. Незважаючи на обмаль вільного часу, він із захопленням і подивом спостерігає за красвидом, якого він не бачив раніше: небесна блакить передається лексемою *blue*, чистота відтінку якої підкреслюється прикметником *stainless*; на горизонті бліді (*pale*) хмаринки виглядають срібним обрамленням (*a silver setting*) бірюзового (*turquoise*) неба, а море виглядає як атлас лазурного відтінку (*azure satin*).

Для передачі негативних емоцій і вражень письменники іноді використовують лексику зі зниженим стилістичним тоном, що унаочнює неприємну картину природи. Так, у контексті *“He drew up his legs, and the man-eater seemed no more than barely to touch one foot, sinking back onto the water with a splash. But at the moment of contact Thomas Mugridge cried out. Then he came in like a fresh-caught fish on a line, clearing the rail generously and striking the deck in a heap, on hands and knees, and rolling over. But a fountain of blood was gushing forth. The right foot was missing, amputated neatly at the ankle”* [17, с. 265] вжито емотивний вербалізатор *man-eater*, яким автор називає акулу-людожеру і тим самим створює жахливі враження від результату зустрічі людини з морським чудовиськом.

Для маніфестації різнополярних емоцій в англійських художніх прозових творах письменники звертаються на синтаксичному рівні до вживання засобів, які у комбінації з одиницями інших мовних рівнів здатні створити емоційну напругу в пейзажному описі. Наступний фрагмент демонструє підсилення емотивності завдяки взаємодії негативною конотації лексем *cold, cheerless, beating, roaring* та інверсії: *“... but day broke, cold and cheerless, with the same clouded sky and beating wind and roaring seas”* [17, с. 292].

Не менш уживаним емотивним синтаксичним засобом є різні за комунікативним типом речення. На окрему увагу заслуговують окличні й питальні речення як засіб створення емотивності в прозових карти-

нах природи. Використання окличних і питальних речень сприяє вираженню емоцій з різною конотацією. У художній прозі ми знаходимо опис підземної печери, де захват і здивування героїв від незвичайних відтінків лави, шароподібних кристалів передано окличними реченнями й питаннями: *“It’s magnificent! I cried spontaneously. ‘What a sight, Uncle! Don’t you admire those shades of lava imperceptibly passing from reddish brown to bright yellow? And those crystals which look like lighted globes?’”* [16, с. 111–112].

Для відтворення глибини почуттів та зростання емоційної напруги персонажів, життя яких залежать від примх стихії, або збудження сильної емоційної реакції в читача письменники використовують повтори окремих слів, конструкцій або цілих речень. Також емоційного навантаження пейзажним замальовкам надає емфатичне використання дієслова *do*, що сприяє підсиленню певних деталей пейзажу або протиставленню окремих лексем. Так, у запропонованому описі дієсловом *do* інтенсифіковано неприємні деталі міського кладовища. Страх і відраза від споглядання білих надгробків в обрамленні дерев, сприйняття нічних звуків передаються читачеві завдяки синтаксичному повтору та слову-інтенсифікатору *such*: *“Never did tombs look so ghastly white; never did cypress, or yew, or juniper so seem the embodiment of funeral gloom; never did bough creak so mysteriously; and never did the far-away howling of dogs send such a wonderful presage through the night”* [15, с. 252].

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Результати дослідження дають підстави стверджувати, що пейзажні описи відіграють помітну роль у формуванні емотивної тональності англійських прозових описів природи. Задля адекватного й всебічного відображення спектру емоцій, викликаних пейзажною замальовкою, автори залучають вербалізатори фонетичного, морфологічного, лексичного й синтаксичного мовних рівнів. Урахування специфіки англійськомовних описів красвидів дає підстави констатувати, що на фонетичному рівні переважають фонемні та фонестемні, які є елементами звуконаслідувальної підсистеми. На морфологічному мовному рівні емотивність маніфестують прикметники у граматичних формах вищого і найвищого ступенів порівняння. Найчастотнішими вербальними засобами вираження емоцій на лексико-семантичному рівні є емоційно-оцінна лексика, звуко-символічні емотиви, сенсоризми. Серед синтаксичних вербалізаторів емотивності переважають окличні й питальні речення. Певний рівень емоційного напруження у пейзажних замальовках також досягається шляхом використання інверсії, синтаксичних повторів та емфатичного дієслова *do*. Завдяки комбінації різнорівневих емотивних мовних засобів реалізується емоційна функція описів красвидів – вплив на емоції й почуття читача. Перспективними напрямками вбачаємо поглиблений розгляд ролі одиниць фонетичного рівня в забезпеченні емотивності озвучених описів природи, а також вивчення механізму взаємодії мовних засобів різних рівнів у відтворенні емотивності різножанрових художніх текстів.

Література:

1. Дідук-Ступ'як Г., Головата Л. Стильова параметризація засобів емотивності. *Наукові записки ТНПУ. Серія: Мовознавство*. 2019. Вип. I (31). С. 38–45.
2. Мілова М.М. «Експресивність» та «емотивність» у мові та мовленні. Рівні передачі емоцій у художньому англійському тексті. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія*. 2014. № 9. С. 104–107.
3. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава, 2010. 810 с.
4. Бохун Н.В. Мовні засоби створення пейзажу в іспанській поезії ХХ століття. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія*. 2020. № 45. С. 46–48.
5. Кемінь У.В. Реалізація емоційної оцінки у мовотворчості Марії Матіос: лексико-фразеологічний рівень. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Том 32 (71). № 6. Ч. 1. С. 24–29.
6. Малій А.С., Опанасенко О.І. Лексика на позначення емоцій у художньому тексті (на прикладі німецької та англійської мов). *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 25. Том 1. С. 132–136.
7. Підгорна А.Б. Мовна актуалізація невербальних засобів прояву емоції персонажів (на матеріалі роману Дж. Остин «Sense And Sensibility»). *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. 2017. № 1. С. 66–70.
8. Романюк С.Г., Лучина С.М. Функціонування емотивної лексики в художньому тексті та особливості її перекладу українською мовою (на матеріалі роману С. Фрая «The Hippopotamus»). *Записки романо-германської філології*. 2022. Вип. 1 (48). С. 100–111.
9. Степанюк М. Графічні та граматичні засоби вираження емоцій у романах Ш. Бронте й Е. Бронте. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2014. Вип. 5. С. 57–60.
10. Морозова І.Б., Єршова К.І. Лінгвальні засоби вираження емотивності в жіночому романі. *Мова: наук. –теорет. часоп. з мовознав.* 2019. № 31. С. 20–26.
11. Цинтар Н.В. Лексичні засоби, що виражають емоції в англійських художніх творах авторів-чоловіків ХІХ – ХХІ стст. *Science and education a New Dimention. Philology*. 2018. VI (54), Issue 183. С. 53–54.
12. Марінашвілі М.Д., Весна Т.В., Скларова Л.П. Мовні засоби вираження емотивності в художньому діалозі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2022. № 56. С. 90–94.
13. Rowling J.K. Harry Porter and the Philosopher's Stone. London: Bloomsbury Publishing Plc., 2000. 223 p.
14. Dickens Ch. Tale of Two Cities. London: Penguin Books, 1994. 367 p.
15. Stoker B. Dracula. London : Penguin Books, 1994. 449 p.
16. Verne J. Journey to the Centre of the Earth. London : Penguin Books Ltd., 1994. 254 p.
17. London J. Tales of the North: The complete novels of White Fang, The Sea-Wolf, The Call of the Wild, The Cruise of the Dazzler plus fifteen short stories. N.J. : Castle, 1979. 488 p.

References:

1. Diduk-Stupiak, H., Holovata, L. (2019). Stylova parametryzatsiia zasobiv emotyvnosti. [Style Parameterization of Means of Emotivality]. *Naukovi zapysky TNPU. Serii: Movoznavstvo*. Issue I (31). P. 38–45 [in Ukrainian].
2. Milova, M.M. (2014). "Ekspresyvnist" ta "emotyvnist" u movi ta movlenni. Rivni peredachi emotsii u khudozhniomu teksti. ["Expressiveness" and "Emotiveness" in Language and Speech. The Levels of Emotional Transition in a Fiction English Text]. *Naukovyi visnyk humanitarnoho universytetu. Serii Filolohiia*. No 9. P. 104–107 [in Ukrainian].
3. Selivanova, O.O. (2010). Linhvistychna entsyklopediia. [Linguistic Encyclopedia]. Poltava. 810 p. [in Ukrainian].
4. Bohun, N.V. (2020). Movni zasoby stvorennia peizazhu v ispanskii poezii XX stolittia. [Language Means of Landscape Creation in Spanish Poetry of the XX century]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnogo humanitarnogo universytetu. Serii Filolohiia*. No 45. P. 46–48 [in Ukrainian].
5. Kemin, U.V. (2021). Realizatsiia emotsiinoi otsinky u movotvorchosti Marii Matios: leksyko-frazeologichniy riven. [Realization of Emotional Evaluation in the Work of Maria Matios: Lexico-phraseological Level]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Filolohiia/ Zhurnalistyka*. Volume 32 (71). No 6. P. 1. P. 24–29 [in Ukrainian].
6. Malii, A.S., Opanasenko, O.I. (2022). Leksyka na p oznachennia emotsii u khudozhniomu teksti (na prykladi nimetskoï ta anhliiskoi mov). [Vocabulary Designating Emotions in a Literary Text (on the Example of the German and English Languages)]. *Zakarpatski filolohichni studii*. Volume 1. P. 132–136 [in Ukrainian].
7. Pidgorna, A.B. (2017). Movna aktualizatsiia neverbalnykh zasobiv proiavu emotsii personazhiv (na materialii romanu Dzh. Ostina "Sense And Sensibility"). [Lingual Actualization of Non-verbal Means of Expressing Emotions by Literary Characters (on the basis of J. Austen's novel "Sense And Sensibility")]. *Naukovyi zhurnal Lvivskoho derzhavnogo universytetu bezpeky zhyttiedialnosti "Lvivskiy filolohichniy chasopys"*. No 1. P. 66–70 [in Ukrainian].
8. Romaniuk, S.H., Luchyna, S.M. (2022). Funktsionuvannia emotyvnoi leksyky v khudozhniomu teksti ta osoblyvosti ii perekladu ukrainskoiu movoiu (na materialii romanu S. Fraia "The Hippopotamus"). [Functioning of the Emotive Vocabulary in Belles-lettres Texts and its Translation into Ukrainian (based on the novel "The Hippopotamus" by S. Fry)]. *Zapysky romano-hermanskoï filolohii*. Issue 1 (48). P. 100–111 [in Ukrainian].
9. Stepaniuk, M. (2014). Hrafichni ta hramagychni zasoby vyrazhennia emotsii u romanakh Sh. Bronte i E. Bronte. [Graphical and Grammatical Means of Expressing Emotions in Novels by Sh. Bronte and E. Bronte]. *Naukovyi visnyk Shkhidnoevropeiskoho natsionalnogo universytetu imeni Lesi Ukrainky. Filolohichni nauky. Movoznavstvo*. Issue 5. P. 57–60 [in Ukrainian].
10. Morozova, I.B., Yershova, I.B. (2019). Lingvalni zasoby vyrakhennia emotyvnosti v zhinchomu romanii. [Lingual Means of Expressing Emotivity in Female Novel]. *Mova: nauk.-teoret. chasop. z movoznav.* No 31. P. 20–26 [in Ukrainian].

11. Tsyntar, N.V. (2018). Leksychni zasoby, shcho vyrazhaiut emotsii v anhliiskykh khudozhnikh tvorakh avtoriv-cholovikiv XIX–XXI stst. [Lexical Means Expressing Emotions in the English Prose Texts of the Male Authors of XIX–XXI Centuries]. *Science and education a New Dimention. Philology*. VI (54), Issue 183. P. 53–54 [in Ukrainian].
12. Marinashvili, M.D., Vesna, T.V., Skliarova, L.P. (2022). Movni zasoby vyrazhennia emotyvnosti v khudozhniomu dialozi. [Lingual Means of Expressing Emotivity in Fictional Dialogue]. *Naukovy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia*. No 56. P. 90–94 [in Ukrainian].
13. Rowling J.K. Harry Porter and the Philosopher's Stone. London: Bloomsbury Publishing Plc., 2000. 223 p. [in English].
14. Dickens Ch. Tale of Two Cities. London: Penguin Books, 1994. 367 p. [in English].
15. Stoker B. Dracula. London : Penguin Books, 1994. 449 p. [in English].
16. Verne J. Journey to the Centre of the Earth. London : Penguin Books Ltd., 1994. 254 p. [in English].
17. London J. Tales of the North: The complete novels of White Fang, The Sea-Wolf, The Call of the Wild, The Cruise of the Dazzler plus fifteen short stories. N.J. : Castle, 1979. 488 p. [in English].

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРСОНАЛІЗОВАНОГО НАРАТИВУ В ДИСКУРСІ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА РЕСПУБЛІКАНЦІВ

Козлова Вікторія Вікторівна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології та лінгводидактики
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
ORCID ID: 0000-0001-6882-2738
Researcher ID: GSM-7330-2022
Scopus Author ID: 58486441000

Чорна Влада Сергіївна,

студентка факультету іноземної та слов'янської філології
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
ORCID ID: 0009-0003-0509-5600

У статті досліджуються стилістичні особливості персоналізованого наративу в дискурсі політичного лідерства республіканців на Національній конвенції 2024. Особливу увагу приділено розгляду понять наративу та наративної риторики в контексті дискурсивних досліджень. Наративна риторика осмислюється як формування переконань і емоційних реакцій через залучення оповідей як інструменту впливу. Персоналізовані наративи, що функціонують у дискурсі політичного лідерства республіканців, базуються на особистих історіях та досвіді, що забезпечує переконливість та автентичність основних меседжів. За результатами дослідницьких розвідок виділено два типи персоналізованого наративу республіканських лідерів: наратив втілення американської мрії (Джей Ді Венса) та наратив протистояння загрозам (Дональда Трампа) і схарактеризовано емоційний тон, спрямованість на аудиторію, теми наративу. Здійснено аналіз стилістичних виразних засобів і прийомів втілення персоналізованого наративу в дискурсі політичного лідерства республіканців, з акцентом на функціональний аспект. Установлено теми наративу втілення американської мрії: захист традиційних цінностей, подолання труднощів завдяки підтримці важливої людини, сприяння патріотизму гаслом «Зробимо Америку сильною знову», популізм та антиелітизм, економічний націоналізм; та теми наративу протистояння загрозам: зіткнення з небезпекою, фізичним стражданням та пораненням, ціннісний вибір, що виявилися суголосними з тематичними домінантами республіканської риторики. Лінгвостилістичний аналіз показав, що репрезентація персоналізованих наративів втілення американської мрії та протистояння загрозам забезпечується стилістичними синтаксичними виразними засобами: тавтологія, повторення; стилістичними семасіологічними виразними засобами: метафора, епітет, метонімія, синекдоха, іронія, гіпербола; стилістичними синтаксичними прийомами: анафора, паралелізм; стилістичними семасіологічними прийомами: антитеза, алюзія. Схарактеризовані функціональні особливості досліджуваних наративів.

Ключові слова: дискурс політичного лідерства республіканців, персоналізований наратив, теми наративу, наративна риторика, функції персоналізованого наративу, стилістичні виразні засоби, стилістичні прийоми.

Kozlova Viktoriia, Chorna Vlada. Stylistic means of the personalized narrative in the discourse of Republican political leadership

The article focuses on the stylistic means of personalized narrative in the discourse of Republican political leadership at the 2024 National Convention. Particular attention is paid to the concepts of narrative and narrative rhetoric in the context of discourse studies. Narrative rhetoric is viewed as the formation of beliefs and emotional reactions through the narrative's use as an instrument of influence. The personalized narratives that function in the discourse of Republican political leadership are based on personal stories and experiences, which ensures the persuasiveness and authenticity of the main messages. Based on the results of the research, two types of personalized narratives of Republican leaders are identified: the narrative of the American dream (J.D. Vance) and the narrative of confronting threats (Donald Trump). The emotional tone, audience focus, and narrative themes are characterized. The article analyses the stylistic expressive means and devices of representation of a personalized narrative in the discourse of Republican political leadership, with an emphasis on the functional aspect. The author identifies the themes of the narrative of the American dream: defense of traditional values, overcoming difficulties through the support of an important person, promotion of patriotism with the slogan "Make America Great Again", populism and anti-elitism, economic nationalism; and the themes of the narrative of confronting threats: facing danger, physical suffering and injury, value choices, which turned out to be in line with the thematic dominants of Republican rhetoric. The linguistic and stylistic analysis has revealed that the representation of personalized narratives of the American dream and confronting threats is provided by stylistic syntactic expressive means: tautology, repetition; stylistic semasiological expressive means: metaphor, epithet, metonymy, synecdoche, irony, hyperbole; stylistic syntactic devices: anaphora, parallelism; semasiological devices: antithesis, allusion. The functional properties of the studied narratives are distinguished and characterized.

Key words: discourse of Republican political leadership, personalized narrative, narrative themes, narrative rhetoric, functions of personalized narrative, stylistic expressive means, stylistic devices.

Вступ. Сучасний політичний дискурс США характеризується застосуванням риторичних прийомів, що відіграють ключову роль у процесі формування іміджу політичних лідерів та впливають на сприйняття електоратом політичних програм. Англomовний дискурс політичного лідерства – це складна система мовних і соціальних практик, що включає в себе способи комунікації, ідеологічні погляди та взаємодію між учасниками [1, с. 64]. Для дискурсу політичного лідерства республіканців США характерне активне використання особистих історій (нарративів), спрямованих на налагодження емоційного контакту з виборцями, культивування почуття єдності та підтримку партійної ідеології.

Дослідниця Р. Хьойсман визначає нарратив як спосіб структурування та презентації життєвого досвіду [2]. За В. Лабовим, нарратив є одним із методів повторення минулого досвіду шляхом зіставлення словесної послідовності речень із послідовністю подій, які справді відбулися [3, с. 359]. Нарративи передбачають простоту та ясність, а отже переконують у своїй суті [4]. Спільнота може існувати лише через усну (публічну) вербалізацію, оскільки сприйняття інформації на слух дозволяє глибше занурюватися в середовище [5]. Компонентами нарративу є теза, орієнтація, послідовність ідей, оцінка, підсумок та повернення оратора у реальність [6]. Оратори інтерпретують досвід у контексті власного світу, щоб продемонструвати іншим, яким насправді має бути світ [7, с. 1]. Тобто, через нарративи вони створюють так званий «місток» між собою та аудиторією. Такі нарративи стають важливим інструментом впливу в політичній комунікації, що дозволяє політикам мобілізувати виборців, підсилюючи свої позиції на політичній арені. У межах дискурсивних досліджень активно розробляються проблеми структурування нарративів (S. Polletta [8], R. Franzosi [9], R. Varoni [10]), вивчаються когнітивні механізми, що лежать в основі створення та сприйняття нарративів (D. Herman [11], Г. В. Лещенко [12]), аналізуються нарративні стратегії (С. Г. Шурма [13], В. О. Ніколаєнко [14]). Втім, попри наявний інтерес до структурних, семантичних та прагматичних аспектів нарративів, їх стилістичні особливості залишаються поза увагою сучасних дискурсивних студій, що і зумовлює актуальність нашого дослідження. Назрілим є комплексний аналіз лінгвостилістичних засобів репрезентації персоналізованих нарративів в англomовному дискурсі політичного лідерства республіканців під час виборчої кампанії 2024 року.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження слугували промови республіканських лідерів (кандидата в президенти Дональда Трампа та кандидата у віце-президенти Джей Ді Венса), обрані методом суцільної вибірки з виступів на Національній конвенції (з'їзді) Республіканської партії, яка проходила у м. Мілвокі (штат Вісконсін) з 15 до 18 липня 2024 р. Об'єктом дослідження є персоналізовані нарративи, що функціонують у дискурсі політичного лідерства республіканців. Предметом дослідження є стилістичні виразні засоби і прийоми втілення персоналізованого нарративу в дискурсі політичного лідерства республікан-

ців, з акцентом на функціональний потенціал. Методи дослідження включають метод словникових дефініцій, що застосовувався для визначення понять, які характеризують досліджуване явище; описово-аналітичний метод, що забезпечив критичне вивчення науково-теоретичних джерел із проблематики дослідження; контент-аналіз, що дозволив виявити ключові теми, тон, та мовні засоби, які використовуються для продукування нарративу; метод лінгвостилістичного аналізу, що послугував для з'ясування стилістичних виразних засобів і прийомів втілення персоналізованого нарративу в дискурсі політичного лідерства республіканців; дослідницькі прийоми лінгвістичного спостереження, класифікації та систематизації даних.

Результати. Нарративну риторичку розглядаємо як застосування оповідей з метою впливу на аудиторію задля формування переконань і емоційних реакцій. Нарративна риторика дискурсу політичного лідерства є потужним інструментом просування ключових тематичних домінант республіканців: 1) Безпека та захист країни; 2) Популізм та антиелітизм; 3) Підтримка консервативних цінностей; 4) Економічний націоналізм; 5) Захист особистих свобод; 6) Зовнішня політика «Америка понад усе»; 7) Підтримка американського патріотизму гаслом «Зробимо Америку сильною знову». Ефективна форма представлення нарративу створює відчуття нормальності та правдоподібності. Через причинно-наслідкові зв'язки між подіями, представленими в оповіді, формується відчуття структурованості, що робить промови логічними та реалістичними [15]. Американська соціологиня М. Соммерс, виокремлює чотири види нарративу: персоналізовані (особисті історії); публічні (соціальні історії); менарративи (історії створені в різних просторово-часових межах); концептуальні (спеціалізовані історії, створені для опису об'єкта вивчення дослідниками) [16].

Персоналізовані нарративи мають рефлексивний характер, сприяючи особистісному зростанню та самодослідженню. Вирішальним елементом є емоційний зв'язок з аудиторією, оскільки увага акцентується на внутрішньому розвитку оповідача, який ділиться власним досвідом. Саморефлексія є відправною точкою, що веде оратора до ключових моментів життя, які глибоко вкорінені в його пам'яті. Сила персональних нарративів полягає у здатності передавати особисті істини та процеси трансформації. Цілеспрямоване використання персоналізованих нарративів у промовах політичних лідерів активізує аудиторію, стимулює формування нової адженди та інтегрує слухачів у спільний досвід. Вибір стилістичних засобів і прийомів має визначальне значення для реалізації нарративів у дискурсі політичного лідерства оскільки вони сприяють формуванню ідеалізованого образу лідера, посилюють вплив на аудиторію та підтримують основні меседжі. Вивчення персоналізованих нарративів у роботі передбачає врахування наступних ознак: тип нарративу та його тон, спрямованість на аудиторію, теми нарративу, стилістичні виразні засоби й прийоми.

За результатами аналізу промов кандидата у віце-президенти Джей Ді Венса та кандидата в пре-

зиденти Дональда Трампа було виокремлено два типи персоналізованих наративів: наратив втілення американської мрії (особистої історії успіху) та наратив протистояння зарозам.

Для Джей Ді Венса притаманним виявилось використання персоналізованих наративів втілення американської мрії (особистої історії успіху). Оскільки ці наративи націлені на аудиторію представлену робітничим класом (білі виборці з промислових районах США), мовець встановлює з ними довіру через позиціонування своєї близькості, використовує співчутливий тон, надсилаючи меседжі про розуміння проблеми звичайних американців.

Захист американських традиційних цінностей (чесність *spoke their minds*, працелюбність *built with their hands*, релігійність та духовність *loved their God*, пріоритет родини *loved their family*, підтримки місцевої спільноти *their community* патріотизм *their country*) формують основну тематику наративу, підкреслюючи значущість моральних та етичних принципів, що є важливою частиною американської національної ідентичності: *"I grew up in Middletown, Ohio, a small town where people spoke their minds, built with their hands, and loved their God, their family, their community and their country with their whole hearts"* [17]. Мовець формує образ типової американської спільноти, апелюючи до глибоко вкорінених традиційних цінностей, що слугують основою його персоналізованого наративу. Епітет, яким схарактеризовано місто Мідлтаун, не лише підвищує рівень довіри з боку аудиторії, а й позиціонує мовця як «свого» в межах дихотомії «свій-чужий»; використання фонетичного стилістичного прийому алітерації у паралельних синтаксичних конструкціях *their God, their family, their community, their country with their whole hearts* надає висловлюванню ритмічності, створює логічність сприйняття, посилюючи цінності відданості своїй країні. Метонімія *loved their God* імплікує релігійність і духовність, акцентуючи глибокий зв'язок із моральними цінностями, а тавтологія *with their whole hearts* додає емоційної глибини, акцентуючи щирість громади. Використання стилістично нейтральної лексики забезпечує зрозумілість висловлювань для пересічного виборця, сприяючи побудові відвертого та близького електорату образу лідера.

Наступна тема персоналізованого наративу зосереджена на **подоланні труднощів завдяки підтримці важливої людини**: *"Now, I was lucky. Despite the closing factories and the growing addiction in towns like mine, in my life, I had a guardian angel by my side. She was an old woman who could barely walk but she was tough as nails"* [17]. Протиставлення, що представлено словосполученнями з прикметниками негативної оцінної семантики *closing factories* та *growing addiction*, та висловлювання позитивної оцінної семантики *I was lucky* формує відчуття напруги між соціальними випробуваннями та особистим успіхом. Словосполучення *towns like mine* символізує соціальні верстви, які мають подібні економічні та соціальні складнощі. Метафора *a guardian angel* уособлює наставництво та захист, а епі-

тет *an old woman* номінує суб'єкт захисту як реальну людину, що супроводжувала оповідача під час труднощів. Порівняння *tough as nails* базується на зіставленні позитивних особистих якостей жінки з фізичними характеристиками цвяхів, гіперболізуючи міцність для акцентування її виняткової стійкості. Антитеза *barely walk – tough as nails* демонструє контраст між фізичною слабкістю та емоційною силою. Персоналізовані наративи з тематикою американських традиційних цінностей та подолання труднощів завдяки підтримці важливої людини реалізують функцію створення емоційного зв'язку з аудиторією.

У персональних наративах Джей Ді Венса розкривається **тематика сприяння патріотизму гаслом «Зробимо Америку сильною знову»**. Зокрема в історичному ракурсі соціального наративу терористичної атаки 11 вересня 2001 року політик акцентує власний вибір вступити до морської піхоти США як реакцію на патріотичний підйом: *"After 9/11, I did what thousands of other young men my age did in that time of soaring patriotism and love of country: I enlisted in the United States Marines"* [17]. Алюзія на події «9/11», коли «Аль-Каїда» здійснила терористичні атаки на США, що призвели до загибелі майже 3000 людей є маркером інтертекстуального посилання, яке покликане створити емоційний зв'язок з аудиторією, що переживала ці події. Гасло «Зробимо Америку сильною знову!» як частина наративної риторики, спонукає до відновлення національної гордості та єдності в умовах кризових ситуацій. Метафора *soaring patriotism* використовується для образного вираження зростання патріотичних почуттів і національної гордості. Гіперболізація, підсилює інтенсивність та масштаб патріотичних переживань, для створення сильного емоційного впливу. Дихотомія «своєї-чужі», *I did what thousands of other young men my age did* дозволяє Венсу конструювати свій образ як частини соціального руху, що підкреслює його єдність з широкими верствами населення, а не з елітарними структурами. Словосполучення *love of country* є тавтологічною, оскільки термін *patriotism* вже включає в себе концепцію любові до країни. За рахунок дублювання семантичного змісту в іншій синтаксичній формі мовець акцентує свої патріотичні почуття, створюючи позитивний емоційний контекст для комунікації з виборцями. Наратив реалізує функцію створення емоційного зв'язку з аудиторією та формування сприятливого іміджу лідера.

У персоналізованих наративах Д Венса репрезентована **тема популізму та антиелітизму**. Він використовує популістську риторіку для підкреслення невдач політичної еліти та формування негативного ставлення до Джо Байдена, фокусуючи увагу на економічних і зовнішньополітичних проблемах, що стали наслідками його рішень: *"When I was in the fourth grade, a career politician by the name of Joe Biden supported NAFTA, a bad trade deal that sent countless good jobs to Mexico. When I was a sophomore in high school, that same career politician named Joe Biden gave China a sweetheart trade deal that destroyed even more good American middle-class*

manufacturing jobs. When I was a senior in high school, that same Joe Biden supported the disastrous invasion of Iraq” [17]. Паралелізм як синтаксичний стилістичний прийом репрезентує критичний розвиток його політичної платформи, у контексті негативного впливу економічного націоналізму попередників. Д. Венс використовує лексичні одиниці з негативною конотацією для дискредитації Джо Байдена та висвітлення його політичних дій у невідомому світі. Синтаксичний виразний засіб повторення імені Байдена та вживання епітету *career politician* експлікують тривалість його політичної кар’єри і дистанцію від життя робітників середнього класу. Венс ілюструє хронологію політичних рішень Байдена, які, на його думку, мали руйнівний вплив на американську економіку, зокрема, через торгові угоди (NAFTA і угода з Китаєм) і зовнішню політику (війна в Іраці). Метафора *destroyed jobs* та гіпербола *countless jobs* підсилюють драматичність наслідків, представляючи їх як катастрофічні. Застосування антитези між політичними діями Байдена та їх наслідками, синекдохи *trade deal* (угода використовується для позначення наслідків), іронії в постійному згадуванні Байдена, а також алюзії до історичних подій, таких як війна в Іраці та NAFTA, слугує для переконання виборців, які відчувають себе обдуреними і покинутими. Це також підкреслює необхідність згуртування проти політичної еліти, яку Венс вважає шкідливою для країни.

Наративи Венса містять когнітивні метафори, що використовуються для посилення критики попереднього політика: *“Joe Biden screwed up, and my community paid the price”* [17]. Метафора *screwed up* створює образ некомпетентності та серйозної помилки, а метафора *paid the price* символізує негативні наслідки, які були понесені спільнотою як результат помилок Байдена. Це створює емоційний ефект. Мовець використовує метафору, анафору, паралелізм для критики міжнародної політики попередника: *“Our country was flooded with cheap Chinese goods, with cheap foreign labor – and in the decades to come, deadly Chinese fentanyl”* [17]. Метафора *flooded* вказує на надмірну присутність іноземних товарів і робочої сили в країні, імплікуючи руйнівні наслідки та навіюючи відчуття терміновості і необхідності змін, в аспекті масштабності проблеми. У цьому наративі виявляється тематична домінанта республіканців – **економічний націоналізм**. Анафоричний повтор в синтаксичних паралельних конструкціях з прийменником *with*, створює ритмічну єдність наративу і підсилює значення кожного іменникового словосполучення, що семантизують негативний вплив на країну, створюючи цілісну картину руйнівних наслідків політики діючого президента.

У своїй промові на національному з’їзді Республіканської партії в Мілвокі Дональд Трамп використовує персоналізований наратив протистояння загрозам, який вибудовується навколо замаху, що трапився напередодні в місті Батлер, штат Пенсильванія. Його мотиви суголосні ключовими тематичними домінантами республіканців: безпека та захист країни, підтримка консервативних цінностей, популізм та антиелітизм. Тон

персоналізованого наративу характеризується високим рівнем емоційної насиченості та драматизму, що відповідає меті – створення ефекту емпатії та емоційної близькості з аудиторією, яка представлена білими виборцями із індустріальних штатів.

Тематикою персоналізованого наративу є **зіткнення з небезпекою, фізичним стражданням та пораненням**, а функцією є створення іміджу лідера й емоційна реакція співчуття та підтримки: *“I heard a loud whizzing sound and felt something hit me really, really hard. On my right ear. And moved my right hand to my ear, brought it down. My hand was covered with blood. Just absolutely blood all over the place”* [18]. Трамп вдається до детального опису події, акцентуючи свої емоційні переживання, щоб залучити аудиторію до своєї розповіді. Він використовує **асиндетон** *on my right ear, brought it down*, що імітує панічну реакцію на ситуацію та створює відчуття негайності. Гіпербола *blood all over the place* підсилює відчуття небезпеки та драматичності. Епітет *loud* передає інтенсивність звуку, додаючи напруженості. Аудиторія відчуває страх та емпатію, оскільки цей сильний емоційний зв’язок залучає її не лише до переживань мовця, але й пробуджує зацікавленість у безпеці лідера. Д. Трамп прагне створити образ лідерської стійкості та мужності, демонструючи, що поранення він отримав у боротьбі за інтереси своїх виборців, підкреслюючи власну жертвовність і відданість, при цьому він гуманізує себе в очах аудиторії, демонструючи вразливість: *“The assassin’s bullet came within a quarter of an inch of taking my life...you’ll never hear it from me a second time, because it’s actually too painful to tell”* [18]. Алюзія *the assassin’s bullet* нагадує про історичні події, коли політичні діячі ставали жертвами насилля, натякаючи на ступінь небезпеки, а метафора *taking my life* підсилює драматичність ситуації, представляючи життя як щось, що можна фізично забрати, таким чином акцентуючи серйозність загрози та створюючи сильний емоційний вплив на аудиторію. Метафора *too painful to tell* експлікує емоційну глибину та важкість досвіду, припускаючи, що подія була настільки травматичною, що її неможливо навіть переказати знову. У персоналізованих наративах Д. Трампа також використовує релігійну символіку для посилення свого авторитету та встановлення вищої мети власного лідерства.

“The most incredible aspect of what took place on that terrible evening...I stand before you in this arena only by the grace of almighty God” [18]. Метафора *the grace of almighty God* ідентифікує його порятунок як частину великого божественного плану, спонукаючи аудиторію до співчуття і захоплення лідером. Потужним стилістичним виразним засобом є повторення *“I’m not supposed to be here tonight. Not supposed to be here”* [18], що забезпечує консолідацію електорату, створюючи відчуття екстраординарних обставин, які його супроводжують, адже його виживання після замаху є чудом. Трамп створює образ себе як особи, що виступає за захист країни та боротьбу з небезпеками, що прямо корелює з республіканською позицією на підтримку сильної національної безпеки. It jlys’ Ще однією темою

персоналізованого нарративу Д. Трампа є **ціннісний вибір**. Мовець використовує синтаксичні та семасіологічні стилістичні засоби і прийоми для посилення емоційного впливу та створення образу жертви і героя:

“*They saw me go down. They saw the blood, and thought, actually most did, that I was dead. These are great people at great risk, I tell you... They just, this beautiful crowd, they didn't want to leave me. They knew I was in trouble. They didn't want to leave me*” [18]. Анафора забезпечує ритмічний і емоційний ефект. Антитеза репрезентує контраст між моментом падіння і реакцією натовпу, підкреслюючи перехід від небезпеки до підтримки. Синтаксичний паралелізм *They didn't want to leave me* символізує відданість прихильників перед обличчям небезпеки. Опис Трампом реакції натовпу у той день є цілеспрямованим прийомом для демонстрації солідарності серед прихильників. Використання метонімії *blood* символізує серйозність ситуації і загрозу життю, акцентуючи на важливості події. Вживаючи епітети *great people at great risk* та *beautiful crowd*, він підносить їх до героїчного статусу. Це не тільки підвищує бойовий дух аудиторій, а й нагадує про ідентичність групи, яка тримається разом під час кризи. Опис реакції натовпу та відданості його прихильників відображає популістський і антиелітний підхід.

Висновки. Персоналізований нарратив у дискурсі політичного лідерства республіканців на виборах 2024 року представлений двома типами: втілення американської мрії (особиста історія успіху) та протистояння загрозам. Для реалізації нарративу втілення американської мрії Джей Ді Венс використовує широкий спектр різнорівневих стилістичних засобів та прийомів.

Так у межах теми захисту традиційних цінностей залучаються синтаксичний стилістичний прийом паралелізм та семасіологічні виразні засоби: епітети, метонімія, а також синтаксичний виразний засіб тавтологія. Втілення тем подолання труднощів завдяки підтримці важливої людини та сприяння патріотизму гаслом «Зробимо Америку сильною знову» забезпечується набором семасіологічних виразних засобів (метафора, епітет, гіпербола) та прийомів (антитеза, порівняння, алюзія). Тема популізму та антиелітизму (дискредитування попереднього президента) реалізована вибором синтаксичних виразних засобів повторення та прийому паралелізму, та набором семасіологічних виразних засобів (гіпербола, синекдоха, іронія та когнітивні метафори) та прийому алюзії. Тема економічного націоналізму (навіювання відчуття необхідності змін) репрезентована за допомогою метафори, анафори, паралелізму. Персоналізований нарратив втілення американської мрії реалізує функції створення емоційного зв'язку з аудиторією та формування сприятливого іміджу лідера. Дональд Трамп використовує нарратив протистояння загрозам, тематикою якого є зіткнення з небезпекою та ціннісний вибір, а функціями – створення іміджу лідера та емоційна реакція співчуття й підтримки. Для досягнення цілі він використовує асиндетон, семасіологічні виразні засоби (гіперболи, метафори, епітети, метонімію), семасіологічні прийоми (антитеза, алюзія), а синтаксичні прийоми (анафора, паралелізм).

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні прагматичних аспектів реалізації соціальних нарративів у дискурсі політичного лідерства республіканців та демократів в межах виборчих кампаній США.

Література:

1. Dijk T.A. Critical discourse studies: A sociocognitive approach. In R. Wodak and M. Michael (eds), *Methods of critical discourse analysis*, 2nd ed. London; Sage. 2009. P. 62–86.
2. Fulton H., Murphet, J., Huisman R., Dunn A. *Narrative and Media*. Cambridge University Press, 2005. 329 p.
3. Labov W. The transformation of experience in narrative syntax. *Language in the Inner City*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia, PA, 1972. P. 354–397.
4. Iversen S. Narratives in Rhetorical Discourse. *Handbook of Narratology*. 2014. Vol. 25. P. 575–587.
5. Crick N. *Rhetorical Public Speaking*. Second Edition. Louisiana State University, 2014. 195 p.
6. Hyvärinen M. Analyzing Narratives and Story-Telling. In: Alasuutari P., Bickman L., Brannen J. (eds.) *The SAGE Handbook of Social Research Methods*. London, 2008. P. 11–27.
7. Riessman C. K. Narrative Analysis. In: *Narrative, Memory & Everyday Life*. University of Huddersfield, Huddersfield, 2005. P. 1–7.
8. Polletta, S. *It Was Like a Fever: Storytelling in Protest and Politics*. University of Chicago Press, 2006. 242 p.
9. Franzosi R. Narrative Analysis – Or Why (And How) Sociologists Should be Interested in Narrative. *Annual Review of Sociology*. 1998. Vol. 24. P. 517–554.
10. Baroni R. Introduction: The Many Ways of Dealing with Sequence in Contemporary Narratology. *Narrative Sequence in Contemporary Narratology*. Columbus, Ohio State University Press, 2016. P. 1–11.
11. Herman D. Cognitive Narratology. *The Living Handbook of Narratology*. Hamburg, 2013. URL <https://www-archiv.fdm.uni-hamburg.de/lhn/node/38.html>
12. Лещенко Г.В. Сучасна когнітивна наратологія: напрями і пріоритети досліджень. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки*. 2017. № 12. С. 47–52.
13. Шурма С.Г. Поняття нарративної стратегії у публіцистичному дискурсі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2016. С. 205–208.
14. Ніколаєнко В.О. Наративні стратегії переказів сновидінь: інстанції фокалізації. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*. 2020. С. 23–30.
15. Filimowicz M. Rhetoric & Normalization. *Narrative and New Media*. 2023. URL: <https://medium.com/narrative-and-new-media/rhetoric-normalization-cf568f4fbe17>
16. Somers M.R. The narrative constitution of identity: A relational and network approach. 1994. P. 605–649.

17. Transcript of J.D. Vance's Convention Speech. URL: <https://www.nytimes.com/2024/07/17/us/politics/read-the-transcript-of-jd-vances-convention-speech.html>
18. Transcript of Donald J. Trump's Convention Speech. URL: <https://www.nytimes.com/2024/07/19/us/politics/trump-rnc-speech-transcript.html>

References:

1. Dijk, T.A. (2009). Critical discourse studies: A sociocognitive approach. In R. Wodak and M. Michael (eds), *Methods of critical discourse analysis*, 2nd edn. London; Sage. P. 62–86.
2. Fulton, H., Murphet, J., Huisman, R., & Dunn, A. (2005). *Narrative and Media*. Cambridge University Press. 329 p.
3. Labov, W. (1972). The transformation of experience in narrative syntax. *Language in the inner city*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia, PA. P. 354–397.
4. Iversen, S. (2014). Narratives in Rhetorical Discourse. *Handbook of Narratology*. Vol. 25. P. 575–587.
5. Crick, N. (2014). *Rhetorical Public Speaking*. Second Edition. Louisiana State University. 195 p.
6. Hyvärinen, M. (2008). Analyzing Narratives and Story-Telling. In: Alasuutari P., Bickman L., Brannen J. (eds.) *The SAGE Handbook of Social Research Methods*. London. P. 11–27.
7. Riessman, C. K. (2005) *Narrative Analysis*. In: *Narrative, Memory & Everyday Life*. University of Huddersfield, Huddersfield, P. 1–7.
8. Polletta, S. (2006). *It Was Like a Fever: Storytelling in Protest and Politics*. University of Chicago Press. 242 p.
9. Franzosi, R. (1998). Narrative Analysis – Or Why (And How) Sociologists Should be Interested in Narrative. *Annual Review of Sociology*. Vol. 24. P. 517–554.
10. Baroni, R. (2016). Introduction: The Many Ways of Dealing with Sequence in Contemporary Narratology *Narrative Sequence in Contemporary Narratology*. Columbus, Ohio State University Press. P. 1–11.
11. Herman, D. (2013). *Cognitive Narratology*. *The Living Handbook of Narratology*. URL: <https://www-archiv.fdm.uni-hamburg.de/lhn/node/38.html>
12. Leshchenko, H.V. (2017). Suchasna kohnityvna naratolohiia: napriamy i priorytety doslidzhen [Modern cognitive narratology: directions and priorities of research]. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu*. Ser.: Filolohichni nauky. 2017. № 12. Ss. 47–52 [in Ukrainian].
13. Shurma S.H. Poniattia naratyvnoi stratehii u publitsystychnomu dyskursi [The Concept of Narrative Strategy in Publicistic Discourse]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Seriiia «Filolohiia». 2016. Ss. 205–208 [in Ukrainian].
14. Nikolaienko V.O. Naratyvni stratehii perekaziv snovydin: instantsii fokalizatsii. [Narrative strategies of dream retellings: instances of focalization]. *Visnyk KhNU imeni V.N. Karazina*. Seriiia: Inozemna filolohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov. 2020. Ss. 23–30 [in Ukrainian].
15. Filimowicz, M. (2023). *Rhetoric & Normalization*. *Narrative and New Media*. URL: <https://medium.com/narrative-and-new-media/rhetoric-normalization-cf568f4fbe17>
16. Somers, M.R. (1994). The narrative constitution of identity: A relational and network approach. P. 605–649.
17. Transcript of J.D. Vance's Convention Speech. URL: <https://www.nytimes.com/2024/07/17/us/politics/read-the-transcript-of-jd-vances-convention-speech.html>
18. Transcript of Donald J. Trump's Convention Speech. URL: <https://www.nytimes.com/2024/07/19/us/politics/trump-rnc-speech-transcript.html>

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДІЄСЛІВ У ТЕКСТІ АНГЛОМОВНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ РЕКЛАМИ ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ

Куспись Наталія Богданівна,
асистент кафедри іноземних мов,
аспірант кафедри англійської філології
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: 0000-0003-4221-9281

Статтю присвячено лінгвістичному дослідженню англійських рекламних текстів. У статті детально аналізуються різні форми дієслів з погляду комунікативно-прагматичного підходу. Зокрема у статті розглянуто питання комунікативно-прагматичного підходу та еволюцію його функціонування в тексті різними лінгвістами. Також автором зазначено ключові особливості функціонування дієслів у рекламному тексті. Актуальність теми дослідження полягає в тому, щоб виявити та продемонструвати основні тенденції застосування різноманітних дієслівних форм у англійських рекламних текстах, які дотепер залишаються дослідженими неповною мірою та перебувають у постійному центрі уваги мовознавців, а також виділити з-поміж них найбільш застосовувані. У статті доведено, що застосування різноманітних дієслівних форм збагачує рекламний текст високим ступенем експресивності, допомагає рекламодавцям яскраво виділити та наголосити на основних перевагах готелю, що рекламується, і тим самим запам'ятати. Крім того, в статті зазначено, що основним завданням дієслів у рекламному тексті є втілення конкретної комунікативної мети. У тексті детально розглядаються такі дієслівні форми: наказові дієслова, дієслівні форми теперішнього та майбутнього часу, фразові дієслова та модальні дієслова. У процесі аналізу нами виявлено застосування дієслів наказового способу в дев'ятнадцяти рекламних текстах, дієслів у формах теперішнього та майбутнього часу у восьми рекламних текстах, фразових дієслів у шести рекламних текстах та модальних дієслів у п'яти рекламних текстах. Виявлено також, що найбільш використовуваними дієслівними формами в тексті реклами є дієслова наказового способу. Отже, від влучного поєднання дієслівних форм у рекламних текстах значною мірою залежить ефективність сприйняття реклами реципієнтом, його бажання зупинитись в готелі та скористатися конкретним видом готельних послуг.

Ключові слова: реклама, рекламний текст, комунікативно-прагматичний підхід, дієслово, дієслівні форми.

Kuspis Nataliia. Communicative-pragmatic aspect of the verbs functioning of English tourist advertising of the hotel business

The article is devoted to the linguistic study of the advertising texts in English. Various forms of verbs from the point of view of the communicative-pragmatic approach are analyzed in the article. In particular, the issue of the communicative-pragmatic approach and the evolution of its functioning in the text by various linguists is examined in the article. The key features of the functioning of verbs in the advertising text are also indicated by the author. The relevance of the research topic is to identify and demonstrate the main trends in the use of various verb forms in English advertising texts, which remain incompletely researched until now and are in the constant focus of linguists' attention, as well as to highlight the most used ones. Their use enriches the advertising text with a high degree of expressiveness, helps advertisers to highlight and emphasize the main advantages of the advertised hotel, and thus be remembered is proved in the article. In addition, in the article is mentioned that the main task of verbs in an advertising text is to realize a specific communicative goal. The following verb forms are considered in detail in the text: imperative verbs, present and future verb forms, phrasal verbs and modal verbs. In the process of analysis, we found the use of imperative verbs in nineteen advertising texts, verbs in the present and future tense forms in eight advertising texts, phrasal verbs in six advertising texts, and modal verbs in five advertising texts. It was also found that the most used verb forms in the advertising text are imperative verbs. So, the effectiveness of the recipient's perception of the advertisement will depend on the correct combination of verb forms in the advertising texts, and on his desire to stay in the hotel and use a specific type of hotel services.

Key words: advertisement, advertising text, communicative-pragmatic approach, verb, verb forms.

Вступ. Реклама залишається найбільш досліджуваним феноменом для лінгвістів, проте, безсумнівно, інтерес спричинила, власне, не сама реклама як феномен, а її мова, організація та значення, спрямовані на реципієнтів. Ключовим предметом розвідки мовознавців є рекламний текст з його окресленим прагматичним напрямком. Крім інформативної функції реклами (про розповсюдження серед реципієнтів відомостей про продуцента та його предмети торгівлі), вагомою функцією є комунікативна, яка базується на процесі творення необхідності у товарі та підштовхуванні до його купівлі. Здійснення цих функцій призводить до необхідності застосування в рекламному тексті особливих

засобів мови. Усебічного аналізу потребують частини мови, залучені до процесу організації рекламного тексту з метою реалізації комунікативно-прагматичного завдання рекламодавців [1, 21].

Сучасні дослідження в сфері лінгвістики здійснюються не лише з погляду прагматичного підходу до розуміння тексту реклами, а й з огляду комунікативно-прагматичного підходу. Щодо прагматичного підходу, то основна увага зосереджена на застосуванні одиниць мови відносно комунікантів і сприяє швидкому осягненню рекламного тексту як комунікативно-прагматичного формату. Отже, з погляду прагматики, як вважають Н. Г. Іщенко, К. І. Телегіна, рекламний текст можемо

досліджувати як реклама виробів, як словесний матеріал, ключові елементи якого допомагають щонайбільше зацікавити клієнтів конкретного виробництва та як комунікативна частина, що сприяє якомога краще втілювати рекламний задум, добитися дієвості від рекламної кампанії. На противагу прагматичному підходу, в межах комунікативно-прагматичного підходу вивчаються конкретні питання рекламного тексту, наприклад: ціль, мотив, заголовок або ж предмет, припущення щодо ставлення учасників комунікації до рекламного повідомлення. Однією з характерних ознак даного підходу є те, що речення яке у мовній ієрархії вважається панівним елементом, досліджується в рамках даного підходу як нижчий елемент, діапазон якого прирівнюється одному висловлюванню, а текст вважається панівним елементом спілкування, комплексною комунікативною подією, яка реалізується реципієнтом з конкретною інтенцією спілкування. Таким чином, в даній комплексній комунікативній події застосовується належна композиція конкретних прийомів прагматики та прийомів справити враження на реципієнта, за допомогою яких втілюється прагматичний напрям тексту реклами [2, 32].

За Т. В. Мелкумовою, комунікативно-прагматичні розвідки допомагають досягнути процес комунікації. Інтерес до теоретичного пізнання діяльнісних характеристик текстів, нестача загального розуміння параметрів комунікативно-прагматичного призначення, цілісної точки зору щодо їхньої ситуативності, обмежений ступінь розробки питання підвищення авторитетності тексту визначають важливість наукового дослідження. Крім того, автор наголошує і на тому, що мову вивчають як роботу із заміною різнобічними повідомленнями для здобутку позакомунікативних і комунікативних цілей, для гарантування соціального добробуту індивідів, їхніх співдіянь в громаді [3, 65].

Варто також зазначити, що комунікативно-прагматичний аспект лінгвопрагматичного стандарту рекламного дискурсу базується на рекламних актах комунікації. Під рекламним актом спілкування розглядаємо співдіяння адресанта і адресата, яка започатковується наміром адресанта рекомендувати продукт чи послугу на основі мультимодального рекламного тексту, тобто вербальним та невербальним засобам мови. З огляду масштабних завдань рекламного дискурсу – заохочування реципієнта до немовних актів, доречно розглядати ключовим рекламним дискурсивним актом ілюкутивний вид настанов. Адресант володіє ілюкутивною метою переконувати реципієнта надати перевагу конкретному товару чи послугі та перлюкутивну мету примусити його чи її придбати товар чи скористатися послугою [4, 11].

Але для того, щоб зрозуміти, як функціонує комунікативно-прагматичний підхід у рекламному тексті, реалізований завдяки дієсловам, насамперед необхідно розглянути особливості функціонування частин мови у тексті реклами.

У процесі вивчення стилістичних засобів морфології В. Ващенко підкреслював: «Різні частини мови можуть створювати різний стилістичний колорит мовлення,

який здебільшого дуже витончений і на перший погляд малопомітний. Зрозуміло, що навіть у відмінних за стилістичними настановами контекстах уживаються всі частини мови, і вибір їх зумовлюється логіко-семантичними обставинами мовлення. Тому частини мови, перебуваючи в певному взаємозв'язку, виконують насамперед комунікативну функцію. Але з огляду виражальних можливостей вони небайдужі й до стилістичного спрямування тексту, бо кожна з них більшою чи меншою мірою стилістично осмислена. Стилiстичні функції частин мови впливають як із самої значеннєвої природи кожної з частин мови, своєрідної та відмінної від інших, так і зі способів їх використання у відповідному контексті. Навіть попередня порівняльна характеристика частин мови показує, що дієслова яскравіше передають динамічні картини реальної дійсності, іменники у виразності самі явища, а прикметники наголошують на якісній характеристиці цих явищ» [5, 244].

Отже, характерними рисами роботи одиниць мови, їх взаємозв'язок у тексті реклами пов'язаний з потребою організації лаконічного інформування, що поєднує належну кількість відомостей для зацікавлення, підштовхування до діяннн або ухвалення рішення. Характерним для текстів реклами є посиленна значна роль застосування ключової частини мови – дієслова, через зниження кількісного якості інших частин мови [3, 26].

Лінгвісти зробили значний внесок у дослідження рекламного тексту на засадах комунікативно-прагматичного підходу, однак, з огляду на те, що рекламні тексти створюються щодня із шаленою швидкістю, його дослідження завжди залишається актуальним.

Мета дослідження полягає в аналізі та висвітленні особливості функціонування дієслів в англomовних рекламних текстах туристичної реклами готельного бізнесу із позицій комунікативно-прагматичного підходу. **Мета дослідження передбачає вирішення кількох завдань:**

- окреслити поняття та особливості застосування дієслів у рекламному тексті відповідно до комунікативно-прагматичного підходу;
- розкрити основний потенціал функціонування частин мови в рекламному тексті;
- провести детальний аналіз застосування дієслів в англomовному рекламному тексті туристичної реклами готельного бізнесу.

Матеріали та методи. Для розв'язання поставлених у статті завдань застосовувалися такі методи наукового дослідження: описовий метод – для окреслення понять комунікативно-прагматичного підходу специфіки його застосування у текстах англomовної туристичної реклами, а також для окреслення специфіки функціонування різних дієслівних форм у тексті реклами, метод порівняння – для здійснення порівняльного аналізу застосування дієслівних форм у рекламному тексті та метод узагальнення отриманих результатів.

Матеріалом дослідження стали численні наукові статті, посібники та журнали Travel+Leisure періоду 2021–2022 рр., Preferred Travel. Preferred Hotels & Resorts періоду 2022–2023 рр.

Результати. Ключовою ознакою рекламного тексту є застосування рекламодавцями багаторазове дієслів і неособових форм дієслова. Наголошуючи на стилістичній вазі дієслів, В. Ващенко підкреслював, що «дієслова в їхніх взаєминах з іменниками організують виклад думок, пов'язаних з діяльністю людини, з різноманітними процесами. Дієслова можуть не тільки називати життєві процеси, а й зображати їх. Якщо іменниковість створює ефект мовної статичності, то дієслівність забезпечує динамічне розгортання дії» [5, 248]. Наведено рисунок для більшої наочності.



Рис. 1. Частотність застосування різних форм дієслів у рекламному тексті готельного бізнесу

Застосування дієслів розглядається найважливішим способом, спроможним підштовхувати реципієнта до здійснення конкретного діяння. Саме тому найчастіше, як стверджує О. І. Зелінська, великий відсоток складають дієслова наказового способу [6, 28]. У проаналізованих ста рекламних текстах готельного бізнесу виявлено

дев'ятнадцять прикладів, що становить дев'ятнадцять відсотків від загального числа. Розглянемо приклади: *“Imagine those memorable moments where life’s beauty comes into full view”* [7, 41] та інші (див. таблицю 1) У даних прикладах творці реклами послуговуються іллокутивною метою, яка полягає в тому, щоб переконати реципієнта скористатися конкретними готельними послугами через такі форми наказового дієслова, як *imagine, enjoy, plan, check for, customize* та ін., та перлокутивною метою, наголошуючи на перевагах конкретного готелю, щоб стимулювати реципієнта остаточно зупинитися в цьому готелі.

Як вважає О. І. Зелінська, дієслова використовуються в основному у формах теперішнього чи майбутнього часу, у минулому часі й умовному способі практично не застосовуються. Неспроможність застосування дієслів у минулому часі автор пояснює тим, що власне рекламний текст спрямований на майбутнє, реципієнту рекомендується здійснити певний акт чи послугуватися діями інших учасників або предметів після перцепції тексту [6, 28–29]. Для того, щоб прослідкувати таку тенденцію, необхідно розглянути рекламні приклади: *“Its restaurant, the River Pavilion, cooks dishes like roasted chicken with salsa verde over a wood fire”* [7, 80] та інші (див. таблицю 2). У процесі нашого аналізу ми виявили, що в проаналізованих ста рекламних текстах виявлено вісім прикладів, що становить вісім відсотків від загального числа. У цих прикладах рекламодавці намагаються вдало втілити дві мети – іллокутивну та перлокутивну. Щодо іллокутивної мети, то вона реалізована через застосування таких дієслів-

Таблиця 1

Приклади застосування дієслів наказового способу
<i>“Get to know Cancún’s timeless appeal, from outdoor activities to retail therapy, at the Fiesta Americana Cancún Villas or relax at the adults-only Live Aqua Beach Resort Cancún. Enjoy beachside fun at the Fiesta Americana Condesa Cancún All Inclusive or the Grand Fiesta Americana Coral Beach Cancún All Inclusive Spa Resort”</i> [7, 54].
<i>“Connect to nature at this all-inclusive adventure resort with world class service, delicious dining, and unforgettable experiences. Plan a special dinner in the jungle and visit nearby archaeological sites”</i> [7, 55].
<i>“With nothing but blue skies on the horizon, make this summer the one you’ve been waiting for”</i> [8, 107].
<i>“Experience the timeless charm and unrivaled hospitality found only in Charleston, South Carolina. The perfect stay awaits”</i> [9, 9].
<i>“Check in with confidence and stay in comfort at Eau Palm Beach Resort & Spa, where your safety and ease of mind is always our top priority”</i> [10, 25].
<i>“Imagine those memorable moments where time stands still”</i> [10, 107].
<i>“Come, let this special destination enliven your senses”</i> [11, 46].
<i>“Discover Halepuna Waikiki by Halekulani and create memorable moments in a refined oasis”</i> [11, 88].
<i>“Customize your stay further through Halepuna Waikiki’s “Especially for You” amenity program and choose among several extras to enhance your visit, including early check in; late check out; complimentary breakfast; upgrades; and resort credits. Feel at ease with Halepuna’s comprehensive health and safety program that implements stringent policies at every level”</i> [11, 88].
<i>Check for attractive deals like complimentary room upgrades or discounted suite upgrades. To celebrate your timeless love, choose a package with a bottle of bubbly, flowers, and breakfast in bed”</i> [12, 89].
<i>“To mark meaningful moments, enjoy a private meal on a secluded sandbank or a lantern-lit private yacht through the resort’s customized Dine by Design culinary concept”</i> [12, 90].
<i>“Rest and renew in a casita-style room and engage your senses at the Life Balance Spa, an award-winning haven at all three locations</i> [12, 91].
<i>“Unpack your bags at The St. Regis Atlanta, where you’ll enjoy St. Regis Butler service and a host of opulent amenities”</i> [12, 110].
<i>“Celebrate travel—and life’s moments, big and small—at the beautifully restored The Langham, Boston”</i> [13, 100].
<i>“Relax at the Ranch’s secluded hilltop pool, and enjoy lunch and cocktails at the Plunge Pool Bar”</i> [13, 136].
<i>“Wake up to the ocean at the newly renovated Kaimana Beach Hotel”</i> [13, 138].
<i>“BASK IN THE LUXURY AND COMFORT OF PUERTO RICO’S FINEST HOTEL”</i> [14, 20].
<i>“In your spacious one- or two-bedroom apartment, slip into a deep-soaking tub in a spa-inspired bathroom, and prepare meals in a well-equipped kitchen with granite countertops”</i> [13, 137].

них форм теперішнього та майбутнього часу як *cooks, has been, 'll feel, escapes, stays* та ін. (див. таблицю 2), щоб «підштовхнути» реципієнта до дії, тоді як перлокутивна мета втілена завдяки акцентуванню на основних перевагах кожного готелю зокрема і, таким чином, переконуючи реципієнта зробити вибір на користь конкретного готелю.

Щодо використання фразових дієслів у рекламному тексті, то цей термін уперше застосував англійський грамати́ст Логан Пірсл Смітт у словнику “*Words and Idioms*”, розглядаючи фразові дієслова найефективнішою ідіоматичною характеристикою англійської мови. З-поміж назв, порекомендованих для зображення таких сполучень, узвичаєним стало поняття фразове дієслово (*phrasal verb*) [15, 198].

На думку О. С. Янчук, О. О. Залужної, виразною характеристикою фразових дієслів є ідіоматичність, що уможливорює іменувати фразові комбінації сталими сполуками слів, які вирізняються стійкою лексикою, граматичною структурою і загальновідомими для адресата значенням, що не виділяється зі змісту компонентів конкретного сполучення [15, 198]. У процесі нашого аналізу ми виявили, що в проаналізованих ста рекламних текстах, виявлено шість прикладів, що становить шість відсотків від загальної кількості: “*Soak up the beauty of Cozumel at the Fiesta Americana Cozumel All Inclusive, where you'll enjoy diverse culinary offerings from Asian and Italian fare to fresh fish*” [7, 54] та інші (див. таблицю 3). У цих прикладах спостерігаємо застосування фразових дієслів – ідіоматичних висловів (дієслово+прислівник / прийменник), наприклад: *go on, soak up, settle into* значення яких можна збагнути лише в конкретному контексті. Щодо комунікативної мети

цих повідомлень, то як і в попередніх прикладах наявна іллокуція, втілена через дані фразові дієслова з метою переконання та перлокуція через зазначення окремих переваг готелю для додаткового привернення уваги реципієнта.

Ще однією важливою особливістю рекламного тексту є використання модальних дієслів. Згідно С. Романюк, модальність – комплексна, різнобічна, комунікативно важлива категорія. Зазвичай, модальність характеризується як функціонально-семантична категорія, яка позначає різні типи взаємозв'язку висловлювання до реальності, а також відмінні типи упередженої оцінки того, про що інформується. У дискурсі англійської реклами готельного бізнесу переважає епістемічна модальність, яка базується на епістемічному становищі реципієнта та позначається на колективній обстановці комунікації між сторонами підтверджених обставин. Тобто, це такий вид модальності, що демонструє ставлення мовця до суті повідомлення, рівень розпізнаваності реципієнтом взаємозв'язків і відношень реальності [17, 260–261]. Таким чином, у процесі аналізу виявлено п'ять рекламних текстів зі ста, в яких застосовуються модальні дієслова. Розглянемо рекламні приклади: “*George and Edith Vanderbilt built their Southern getaway so that friends and family could renew their spirits with fresh mountain air and unmatched hospitality. Today, staying overnight on the estate affords you the same luxuries*” [12, 94] та інші (див. додаток 4). Кожне модальне дієслово містить різне семантичне значення, яке відображається у певному контексті. Зокрема модальне дієслово *can/could* застосовується в основному для вираження дозволу чи здатності до виконання дії у теперішньому чи минулому часі, особливо коли вживається разом

Таблиця 2

Приклади застосування дієслів теперішнього та майбутнього часів
“ <i>Surrounded by plants, you'll feel calmed and inspired by the free-flowing energy of the space and its thoughtful accents</i> ” [7, 104].
“ <i>WITH ITS BOUTIQUE beach resorts and sandfloored restaurants spread along an idyllic stretch of windswept Uruguayan coastline, José Ignacio has long been one of the most desirable escapes in South America</i> ” [7, 54].
“ <i>The hotel restaurant, Wildflower, pays homage to the city's Mexican and Italian settlers with dishes like smoked-chorizo-topped chilaquiles and beet salad with burrata imported from Puglia</i> ” [10, 20].
“ <i>Auberge Resorts Collection appointed interior design star Celerie Kemble to infuse character into the Mayflower's main building by replacing the damask and frills with one-of-a-kind pieces, including Turkish rugs, paper-flower arrangements, and a shoppable library of first-edition volumes from Johnnycake Books</i> ” [10, 22].
“ <i>From weekend escapes to romantic stays, Hotel Ivy offers special packages with added treats, such as complimentary valet parking or spa credits</i> ” [12, 89].
“ <i>It's easy to see why people have fallen in love with the great weather, pretty architecture, and delicious food at nearly every turn—and to top it all off, beautiful beaches less than a half-hour away. With so many facets to explore—nature, history, restaurants, and a lion's share of award-winning hotels—Charleston serves up new experiences, visit after visit</i> ” [13, 3].
“ <i>Updated with a chic edge of its very own, the Biltmore is for those seeking elegant adventures beautifully wrapped in a level of personalized service and attention to detail not typically found in resorts of this size</i> ” [14, 31].
“ <i>Thompson Hotels connects guests and locals alike to culture – from the classic to the contemporary, from the world-renowned to the underground. Inspire and be inspired at the place where culture lives</i> ” [14, 47].

Таблиця 3

Приклади застосування фразових дієслів
“ <i>Set on a dock, this Astoria hotel has stunning views of the Columbia River</i> ” [12, 100].
“ <i>Go on an outback hike, try a floating workout using yoga and Pilates movements, or take a nutrition workshop</i> ” [12, 91].
“ <i>Settle into one of 38 private, individually decorated cottages, personalized with your very own wooden name plate while in residence</i> ” [12, 92].
“ <i>Urban elegance comes through with touches like black-and-white historical photos, high-end furnishings, and art deco lightning</i> ” [16, 53].
“ <i>The luxury beachfront hotel is just steps away from renowned surf breaks, the city's historical wooden pier landmark, and the Oceanside Strand – a pedestrian-friendly ocean-front pathway perfect for strolls along the palm-dotted Harbor Beach</i> ” [14, 23].

Приклади застосування модальних дієслів
"All guests of the hotel can enjoy the new pool, hot tub, fitness center, and daily complimentary Heritage Tour, which offers insight into the building's history and art collection. Guests can purchase club access to retreat to The Langham Club, a new private sanctuary in which to work, socialize, and savor food and drinks" [13, 101].
"A dream destination that might just be described as "paradise," Southern California has it all: the sun, the beach, the lifestyle" [13, 129].
"With personalized, intuitive service, renowned dining, exquisite accommodations, and spectacular scenery, you can expect a legendary stay" [13, 90].
"Those looking for something a little less intense can get their steps in on the dance floor, swim laps in the heated pool, or relax in the hot tub" [14, 26].

з іншим дієсловом та підсилює його дію. У тексті реклами це модальне дієслово допомагає привернути увагу реципієнта до готелю, що рекламується. Щодо модального дієслова *might*, то воно найчастіше застосовується в тексті реклами для вираження припущення чи дозволу. У другому прикладі таблиці 4 це дієслово застосовується як дозвіл до виконання конкретної дії. Отже, можемо зробити висновок, що завдяки модальним дієсловом як *can/could* та *might* рекламодавці заохочують, переконують та наводять переконливі аргументи на користь певного готелю, і тим самим «підштовхують» реципієнта до дії. Тобто рекламодавець володіє ілюквативною метою переконати реципієнта обрати конкретний готель, застосовуючи одне із поданих модальних дієслів, та перлюквативною метою – примушуючи його чи її зробити остаточний вибір, наводячи додатковий спектр переваг рекламованого готелю.

Висновки. Таким чином, доходимо висновку, що дослідження комунікативно-прагматичного підходу до вивчення особливостей застосування різних форм дієслів у рекламному тексті готельного бізнесу є достатньо складним та різнобічним процесом. Дослідження тенденцій застосування різних форм дієслів у наявних рекламних текстах переконливо засвідчило той факт, що дієслівні форми не є повністю дослідженими та потребують подальшого ретельного дослідження. Отже, у процесі дослідження ста рекламних текстів

готельного бізнесу, ми виявили, що дієслова наказового способу застосовуються у дев'ятнадцяти рекламних текстах, що становить дев'ятнадцять відсотків від загального числа, дієслова теперішнього та майбутнього часів у восьми рекламних текстах, що становить вісім відсотків від загального числа, фразові дієслова у шести рекламних текстах, що становить шість відсотків від загального числа та модальні дієслова у п'яти рекламних текстах, що становить п'ять відсотків від загального числа. Кожна із проаналізованих форм дієслова містить своєрідні семантичні ознаки, значення яких можна дослідити лише у конкретному рекламному контексті. Крім того, кожен рекламний текст базується на актах комунікації, мета яких майстерно втілюється рекламодавцями з наміром привернення уваги реципієнта до готелю, що рекламується.

Подальше дослідження застосування комунікативно-прагматичного підходу до аналізу різних форм дієслів у англомовному рекламному тексті готельного бізнесу залежатиме від більшої бази рекламних текстів і буде свідчити про підтвердження чи спростування висновків, яких ми дійшли у цьому аналізі. Вважаємо, що завдяки застосуванню різних дієслівних форм рекламний текст буде виділятися з-поміж інших типів тексту, буде зосереджена увага на значеннєвості та привертатиметься увага потенційної аудиторії до готельних послуг, що рекламуються.

Література:

1. Дерєга С. В. Особливості функціонування частин мови в англомовних рекламних текстах. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2020. Vol. 8 (66). P. 21–25. URL: https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/04/fil_viii_218_66.pdf
2. Іщенко Н. Г., К. І. Телегіна Рекламний текст як форма соціального впливу. *Advanced education : збірник наукових праць*, 2014. Вип. 1. С. 30–35. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/10474>
3. Мелкумова Т. В. Стан дослідження комунікативно-прагматичних функцій мовних одиниць. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького педагогічного університету*, 2016. Вип. 15. С. 63–72.
4. Безугла Л. Р., Безугла Т. А. Функції мови у лінгвопрагматичній моделі рекламного дискурсу. *Вісник Харківського університету імені В. Н. Каразіна*, 2020. № 92. С. 7–15. URL: <https://periodicals.karazin.ua/foreignphilology/article/view/17244>
5. Сучасна українська літературна мова: В 5-ти т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка. 1973. Т. 4: Лексика і фразеологія. 440 с.
6. Зелінська О. І. Особливості функціонування частин мови в рекламних текстах. *Нова Філологія. Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки*, 2017. Вип. 3 (50). С. 26–30.
7. Travel+Leisure World's Best Awards. 2021. Vol. 10. P. 174.
8. Preferred Travel. Preferred Hotels & Resorts. 2022. Vol. 18. P. 108. URL: <https://www.flipsnack.com/preferredhotels/preferred-travel-volume-18.html>
9. Preferred Travel. Preferred Hotels & Resorts. 2023. Vol. 23. URL: <https://www.flipsnack.com/preferredhotels/preferred-travel-magazine-volume-23/full-view.html>
10. Travel+Leisure. The Great Escape. 2022. Vol. 7. P. 108.
11. Travel+Leisure. The Hotels Issue. 2021. Vol. 5. P. 108.
12. Travel+Leisure. The water Issue. 2022. Vol. 2. P. 130.

13. Travel+Leisure 50th Anniversary. 2021. Vol. 8. P. 162.
14. Travel+Leisure. Summer Escapes. 2021. Vol. 6. P. 108.
15. Янчук О. С., Залузна О. О. Статус фразових дієслів у сучасній лінгвістичній парадигмі англійської мови. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. Вінниця, 2021. Т. 1. Вип. 13. С. 197–200.
16. Travel+Leisure. Mexico. 2022. Vol. 1. P. 226.
17. Романюк С. К. Модальність в дискурсі американської комерційної реклами та засоби її вираження. *Каразінські читання : Людина. Мова. Комунікація : матеріали ІХ міжнародної наук. конф.*, 5 лют. 2010 р. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. С. 260–261.

References:

1. Dereha, S. V. (2020). Osoblyvosti funktsionuvannya chastyn movy v anhломovnykh reklamnykh tekstakh [Peculiarities of the functioning of parts of speech in advertising texts in English]. *Science and Education a New Dimension. Philology*. Vol. 8 (66). P. 21–25. URL: https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/04/fil_viii_218_66.pdf (accessed 22 lypnia 2024) [in Ukrainian].
2. Ishchenko, N. H., Tieliehina K. I. (2014). Reklamnyi tekst yak forma sotsialnoho vplyvu [Advertising text as a form of social influence]. *Advanced education : zbirnyk naukovykh prats*. Vol. 1. P. 30–35. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/10474> (accessed 26 serpnia 2024) [in Ukrainian].
3. Melkumova, T. V. (2016). Stan doslidzhennia komunikatyvno-prahmatychnykh funktsii movnykh odynyts [The state of research of communicative and pragmatic functions of language units]. *Filolohichni studii. Naukovyi visnyk Kryvorizkoho pedahohichnoho universytetu*. Issue 15. P. 63-72. URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/63-72%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/63-72%20(1).pdf) (accessed 22 lypnia 2024) [in Ukrainian].
4. Bezuhla, L. R., Bezuhla, T. A. (2020). Funktsii movy u linhvoprahmatychnii modeli reklamnoho dyskursu [Language functions in the linguopragmatic model of advertising discourse]. *Visnyk Kharkivskoho universytetu imeni V. N. Karazina*. Issue 92. P. 7–15. URL: <https://periodicals.karazin.ua/foreignphilology/article/view/17244> (accessed 26 serpnia 2024) [in Ukrainian].
5. (1973). Suchasna ukrainska literaturna mova [Modern Ukrainian literary language]: V 5-ty t. / AN URSS In-t movoznavstva im. O. O. Potebni. Kyiv: Naukova dumka. Vol. 4: Leksyka i frazeolohiia. 440 p. [in Ukrainian].
6. Zelinska, O. I. (2017). Osoblyvosti funktsionuvannya chastyn movy v reklamnykh tekstakh [Peculiarities of the functioning of parts of speech in advertising texts]. *Nova Filolohiia. Derzhava ta rehiony. Seriia: Humanitarni nauky*, iss. 3 (50). P. 26–30. URL: http://humanities.stateandregions.zp.ua/archive/3_2017/7.pdf (accessed 22 lypnia 2024) [in Ukrainian].
7. (2021). Travel+Leisure World's Best Awards. Vol. 10. P. 174 [in English].
8. (2022). Preferred Travel. Preferred Hotels & Resorts. Vol. 18. P. 108. URL: <https://www.flipsnack.com/preferredhotels/preferred-travel-volume-18.html> (accessed 23 lypnia 2024) [in English].
9. (2023). Preferred Travel. Preferred Hotels & Resorts. Vol. 23. URL: <https://www.flipsnack.com/preferredhotels/preferred-travel-magazine-volume-23/full-view.html> (accessed 23 lypnia 2024) [in English].
10. (2022). Travel+Leisure. The Great Escape. Vol. 7. P. 108 [in English].
11. (2021). Travel+Leisure. The Hotels Issue. Vol. 5. P. 108 [in English].
12. (2022). Travel+Leisure. The water Issue. Vol. 2. P. 130 [in English].
13. (2021). Travel+Leisure 50th Anniversary. Vol. 8. P. 162 [in English].
14. (2021). Travel+Leisure. Summer Escapes. Vol. 6. P. 108 [in English].
15. Ianchuk, O. S., Zalužna, O. O. (2021). Status frazovykh diiesliv u suchasni linhvistychnii paradyhmi anhliiskoi movy [The status of phrasal verbs in the modern linguistic paradigm of the English language]. *Visnyk studentskoho naukovoho tovarystva Donetskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stusa*. Vinnytsia. Vol. 1., iss. 13. P. 197–200. URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/9985-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-19891-1-10-20210506%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/9985-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-19891-1-10-20210506%20(1).pdf) (accessed 22 lypnia 2024) [in Ukrainian].
16. (2022). Travel+Leisure. Mexico. Vol. 1. P. 226. [in English].
17. Romaniuk, S. K. (2010). Modalnist v dyskursi amerykanskoj komertsiinoi reklamy ta zasoby yii vyrzhennia [Modality in the discourse of American commercial advertising and means of its expression]. / S. K. Romaniuk // *Karazinski chytannia : Liudyna. Mova. Komunikatsiia: materialy IX mizhnarodnoi nauk. konf.*, 5 liut. Kharkiv: KhNU imeni V.N. Karazina, P. 260–261. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/15671/> (accessed 22 lypnia 2024) [in Ukrainian].

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ВІРША “IF” РЕДЬЯРДА КІПЛІНГА: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ ПІДХІД ВАСИЛЯ СТУСА

Соха Ольга Валеріївна,

студентка

Національного авіаційного університету

ORCID ID: 0009-0001-0873-6069

Линтвар Ольга Миколаївна,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри англійської філології і перекладу

Національного авіаційного університету

ORCID ID: 0000-0003-4671-5514

У статті розглядається перекладацька діяльність Василя Стуса, а саме його переклад вірша Редьярда Кіплінга “If”. Основна увага приділяється порівняльному аналізу того, як обидва автори трактують концепцію свободи і відповідальності через поетичні образи та стилістичні засоби. Вірш Кіплінга, написаний у формі поради батька своєму синові, відзначається ідеалізацією самостійності та мужності в умовах життєвих випробувань. У свою чергу, переклад Стуса не лише зберігає оригінальну сутність мотиву свободи, але й надає йому нові відтінки, характерні для українського контексту та ідеалів. Редьярд Кіплінг – один із найвідоміших англійських поетів і його вірш “If” вважається класичним твором, який виражає життєву мудрість і важливу філософію принципу моральної освіти та виховання. Процес перекладу досліджується як креативний акт трансформації, що дозволяє передати не лише лексичний, але й емоційний та культурний контекст оригінального твору. У статті також висвітлено аналіз того, як у перекладі відображаються ключові теми вірша, такі як мужність, витривалість та особистісна гідність. Самобутня індивідуальність Василя Стуса-перекладача виявляється у використанні контекстуально та оказіонально трансформованих фразеологізмів, які не лише адекватно передають емоційно-експресивне наповнення оригіналу, але й подекуди загострюють і драматизують авторські вирази. У статті розглядається процес перекладу, аналізуються стилістичні особливості перекладу, а також порівнюється оригінальний текст Кіплінга з українською версією. Зокрема, акцентується увага на тому, як Стус, будучи відомим своєю майстерністю в перекладі, зумів зберегти емоційну і семантичну глибину оригіналу, водночас адаптуючи його до українського культурного контексту. Стаття пропонує новий погляд на перекладацьке мистецтво Стуса, його інтерпретацію та адаптацію класичної англійської поезії для українського читача.

Ключові слова: переклад, Василь Стус, Редьярд Кіплінг, мотив свободи, художній переклад.

Sokha Olha, Lyntvar Olha. Interpretation of the poem “If” by Rudyard Kipling: the translation approach of Vasyl Stus

The article deals with the translation activity of Vasyl Stus, namely his translation of poem “If” by Rudyard Kipling. The main focus is on the comparative analysis of how both authors interpret the concept of freedom and responsibility through poetic images and stylistic means. Kipling’s poem, written in the form of a father’s advice to his son, is marked by the idealisation of independence and courage in the face of life’s trials. In turn, Stus’s translation not only preserves the original essence of the motif of freedom, but also gives it new shades that are characteristic of the Ukrainian context and ideals. Rudyard Kipling is one of the most famous English poets and his poem “If” is considered a classic work that expresses the wisdom of life and an important philosophy of the principle of moral education and upbringing. The process of translation is studied as a creative act of transformation that allows us to convey not only the lexical but also the emotional and cultural context of the original work. The article also analyses how the translation reflects the key themes of the poem, such as courage, endurance and personal dignity. The distinctive personality of Vasyl Stus as the translator is manifested in the use of contextually and occasionally transformed phraseology, which not only adequately conveys the emotional and expressive content of the original, but also sometimes sharpens and dramatizes the author’s expressions. The article discusses the process of translation, analyses the stylistic features of the translation, and compares the original Kipling text with the Ukrainian version. In particular, the article focuses on how Stus, being known for his skill in translation, managed to preserve the emotional and semantic depth of the original while adapting it to the Ukrainian cultural context. The article offers a new perspective on Stus’s art of translation, his interpretation and adaptation of classical English poetry for the Ukrainian reader.

Key words: translation, Vasyl Stus, Rudyard Kipling, motif of freedom, literary translation.

Вступ. Переклад є найважливішим засобом між-культурної комунікації, оскільки культура має особливе значення для перекладацької діяльності. Саме поезія є тим мовним мистецтвом, яке передбачає максимальне використання мовних засобів, а також творення нових поетичних образів, тобто нових семантичних зв’язків. Перекладачеві, який повинен бути водночас і поетом, висуваються великі вимоги. З одного боку, він повинен

зберегти мовну норму і досягти еквівалентності з текстом оригіналу, а з іншого – відобразити емоційно-естетичний зміст твору.

Письменник виробляє «свою окрему мову», має свої характерні вислови, звороти, будову фраз, свої улюблені слова. Дослідження емотивної лексики цікаве тим, що про справжню природу людських почуттів, пристрастей, емоцій, про їхню силу можна дізнатися завдяки

тій формі, яку вони набувають, потрапляючи з внутрішнього світу людини в зовнішній, тобто завдяки слову. Вивчення саме такої лексики є важливим і необхідним для усвідомлення ідейного змісту художнього тексту і для розуміння людської психології у цілому.

Матеріали та методи. Мета дослідження – перекладацька діяльність Василя Стуса та ефективність відтворення мотиву свободи у перекладі вірша Редьярда Кіплінга “If”.

Розгляд матеріалу дослідження передбачає застосування таких методів: індукція – для аналізу одиничних прикладів і засобів вираження для подальшого розуміння емотивності окремої культури загалом; метод порівняльного аналізу був залучений для порівняння характеристик засобів вираження емоцій в оригіналі і перекладі; семантико-стилістичний метод – аналіз взаємозв’язку мовних засобів і загального стилістичного забарвлення функціональних стилів.

Результати. Художній переклад є складовою частиною духовної культури людства. Метод перекладу має вирішальне значення для майбутнього життя художнього твору в новому для нього мовному та культурному середовищі. Перекладач може фальсифікувати оригінал, змушуючи автора висловлювати чужі йому ідеї; може «засушити» першотвір механічним копіюванням і перетворити його на музейний експонат, муляж, неспроможний нікого схвилювати.

Художній переклад збагачує кожну національну культуру, вносячи в неї думки та образи великих письменників усіх часів та народів. Ця подвійна роль перекладів художньої літератури зумовлює їх складну природу. З одного боку, переклад на будь-яку мову є частиною літератури, створеної цією мовою. Отже, він має підкорятися й усім тим закономірностям, які властиві оригінальним текстам, написаним цією мовою. Цей висновок начебто логічно випливає з попереднього засновку. Але в тому й полягає складна природа художнього перекладу, що не завжди ми можемо вкласти її в прокрустове ложе логічних міркувань. [4, ст. 36]

Художня дійсність першотвору, яка відтворюється в перекладі, виступає як каталізатор потенцій української літературної мови. Так реалізується взаємодія «свого» і «чужого» в перекладі. Переклад відбиває спосіб мислення автора оригіналу і його персонажів, відтворює риси їх психології, їх ставлення до навколишньої дійсності. Тут так само не можна припускати спрощень, як і в мові перекладу: герої іншомовного твору мають і в перекладі залишатися самі собою. Разом з тим незвичні для самого перекладача та його читачів особливості мислення та поведінки персонажів літературного твору мимоволі осмислюються як такі в процесі перекладу, що знаходить те чи інше відображення в його тексті. Ці, часом ледве відчутні, риси перекладу також є свідченнями синтезу в ньому іонаціонального, породженого оригіналом, з тим, що властиве культурі, якій належить переклад. Але при всіх відмінностях історичних і культурних традицій, суспільного й літературного розвитку, відбитих у першотворі і властивих тому середовищу, яке його засвоює

через переклад, між ними існує глибинна подібність, без якої переклад взагалі був би річчю нездійсненою. Ця глибинна подібність зумовлена інтернаціональною основою всіх культур світу [4, с. 41].

Вагомий внесок в розвиток українського перекладознавства зробив і Василь Стус. У його листах друзям можемо віднайти міркування про специфіку перекладу як феномену культури. Для нього переклад став актуалізацією спрямування на досягнення засад культури. Стус пропонує підхід до перекладу як до діалогу.

У зверненнях до рідних зв’язок між перекладом і свободою увиразнюється поруч із думками про виклики перекладацької праці і цінність комунікації із колегами. У багатьох листах він подає і тексти власних перекладів. Василь Стус сприймав перекладацьку творчість як спосіб самонаповнення. Із залишених йому в місцях неволі варіантів комунікації – переклад і листування виявилися тими способами буття які неможливо було заборонити.

У процесі перекладу відбувається творче перекодування тексту, що супроводжується частковою втратою інформації та додаванням нової, що залежить від естетичних, етичних та ідеологічних установок інтерпретатора. Переадресація тексту реципієнту, що не володіє мовою оригіналу, супроводжується змінами у прагматичній та семантичній структурі тексту. При перекладі художнього твору неможливо досягти повного збігу синтаксису, лексики, фонетики та зберегти стрункність вихідного тексту одночасно. Досить небезпечно далеко відходити від першотвору, адже можна втратити щось надзвичайно важливе, але й прагнення до буквалізму з ігноруванням законів мови перекладу не покращить якості перекладеного тексту. Оскільки ефективність перекладу досягається завдяки максимальному зближенню образу автора з образом перекладача, у сферу перекладознавчого дослідження вводять категорію образу самого перекладача як «точку перетину (свого роду «заломлення») авторських інтенцій та пресупозицій з читацькими перцепціями й експектаціями» [6, с. 242], що досліджується з позицій висвітлення перекладача як творчої особистості. Оскільки образ перекладача є «стратегією перекладу, зумовленою специфікою інтерпретації першотвору, в якій зміст, «закладений» автором, комбінується зі змістом, «доданим перекладачем» [6, с. 250], відтворення у перекладі авторського задуму відбувається саме так, як це відчув та зобразив інтерпретатор.

Співіснування та взаємодія образів перекладача та автора може впливати на подальшу долю перекладеного твору та на сприйняття у певній культурі. Результатом формування невірних стереотипу в уявленні читачів може стати ігнорування перекладачем ідіотилію письменника та схильність до надмірної адаптації його творів.

Історія перекладу вірша “If” Стусом свідчить про особливу важливість поеми для українського письменника, який помістив різні версії її перекладу в листах до сина Дмитра і дружини Валентини Попелюх. З листів Василя Стуса стає зрозуміло, що він захоплюється

Кіплінговим віршем і обрав його як засіб виховання власного сина. Також у листах дуже яскраво проявляється Стусова сентенція про те, що людині доводиться наполегливо працювати, щоб навчитися жити.

Малоймовірна літературна спорідненість Кіплінга і Стуса, суттєво розділених у часі і просторі, що характеризується глибокою спорідненістю останнього з першим, призвела до створення перекладу, який за суто літературною оцінкою може навіть перевершити оригінал [2, с. 17].

Василь Стус часто розглядає переклад як співтворчість, причому у його епістолярії з'являються вказівки на інтуїтивне відчуття перебування перекладача у просторі між мовами і смислами. Його відмова від дієслова *перекладати* на користь *віддавати* вказує на його прагнення відмежуватися від спрямування на буквальність.

Редьярд Кіплінг у своєму вірші "If" передає філософію стоїцизму, де самоконтроль, мужність, відвага, прагнення свободи і розуміння природи життєвих викликів виступають основними елементами людського буття. Василь Стус, перекладаючи цей вірш, не тільки зберігає основний мотив оригіналу, а й додає свої стилістичні елементи, підсилюючи акцент на свободі та внутрішній силі особистості.

У першій строфі:

*«Коли ти бережеш залізний спокій
всупер загальній паніці й клятьбі,
коли наперекір хулі жорстокої
між невірів ти віриш сам собі»* [7]

Стус акцентує увагу на збереженні «залізного спокою» та віри в себе навіть всупереч «хулі жорстокої». Внутрішня свобода особистості від зовнішніх впливів є центральною темою вірша. Вміння «берегти залізний спокій» та «вірити самому собі» підкреслює незалежність від зовнішніх обставин і думок інших людей.

Вже у другій строфі перекладу:

*«Коли ти вмєши ждати без утоми,
обмовлений, не станеш брехуном,
ошуканий, не піддаєшся злому
і власним не хизуєшся добром»* [7]

Він закликає нас протистояти негараздам життя, а саме брехні та злості. Для того, щоб справді досягнути висот в житті потрібно мати величезну силу волі та сміливість, щоб не «зламатись» під впливом обставин. Ці рядки також відображають внутрішню свободу людини, яка не дозволяє зовнішнім чинникам змінювати її моральні принципи.

Важливим аспектом свободи в оригіналі є контроль над своїми мріями та думками у рядках:

*«Коли тебе не порабують мрії,
в кормигу дум твоїй дух себе не дасть»* [7]

Цей переклад відображає здатність людини залишатися вільною від ілюзій та надмірного мислення, що може обмежити її свободу. Якщо людина навчиться користуватися силою думки повною мірою, то вона стане володарем всього Всесвіту. Потрібно завжди завершувати розпочаті справи, незважаючи на будь-які перешкоди, які можуть траплятися на шляху до цілі. Можна стверджувати, що поєднання слів у Стуса оман-

ливе, воно здається дещо пересічним, але насправді є дуже оригінальним, як і в цих рядках, що відповідають Кіплінгівському "If you can dream—and not make dreams you're master."

У строфі:

*«Коли ти годен правди пильнувати,
з якої вже зискують махлярі,
розбитий витвір знову доробляти,
хоча начиння геть уже старі»* [7]

Василь Стус передає мотив свободи через стійкість перед життєвими випробуваннями, коли необхідно знову й знову будувати своє життя. Цей аспект відображає здатність бути вільним навіть після втрат та невдач. Стус наголошує на тому, що не потрібно боятися проблем і негараздів в житті.

У Стуса в третій строфі зберігається цілісність образа воїна – у Кіплінга його герой взагалі не виявляє своїх емоцій: на карту все, що заробив працею. У Кіплінга *pitch-and-toss* (орлянка) та *one heap of all your winnings* (виграші) – ця гра слів створює ефект матеріальності гри, у Стуса цей значеннєвий відтінок збережено: «Коли ти можеш всі свої надбання поставити на кін, аби за мить проциндрити без жалю й дорікання – адже тебе поразка не страшить». В цілому Стус зберігає авторський синтаксис, наслідую розмір – шестистопний ямб – та навіть тип римування – перехресне [3, с. 161].

У наступній строфі переклад підкреслює волю та здатність триматися навіть коли всі сили вичерпано:

*«Коли змертвілі нерви, думи, тіло
ти можеш знову кидати у бій,
коли триматися немає сили
і тільки воля владно каже: стій!»* [7]

Цей аспект відображає ідею, що справжня свобода полягає в здатності рухатися вперед завдяки внутрішній волі.

Мотив свободи також проявляється у здатності залишатися гідним та простим, незалежно від соціального оточення:

*«Коли в юрбі шляхетності не губиш,
а бувши з королями — простоти»* [7]

Це підкреслює незалежність від зовнішніх соціальних впливів.

Отже, порада Стуса синові, написана в нелюдських умовах за тисячі кілометрів від дому, незважаючи ні на що, є «м'яким» посланням, яке відображає його віру в людську доброту. Те, що Стус був натхненний дійти такого висновку, безсумнівно, дуже промовисто свідчить про його прочитання вірша Кіплінга, а також про сам текст Кіплінга. Можливо, це приклад перекладача, який перекладає з культури в культуру задля зрозумілості.

Малоймовірна літературна спорідненість Кіплінга і Стуса, суттєво розділених у часі і просторі, що характеризується глибокою спорідненістю останнього з першим, призвела до створення перекладу, який за суто літературною оцінкою може навіть перевершити оригінал.

Перспективою досліджень визначено розуміння впливу Василя Стуса на розвиток української літератури, адже переклад може стати каталізатором для нових літературних тенденцій і стилів.

Література:

1. Алкашева С. С. Особливості передавання авторського стилю Редьярда Кіплінга в україномовних перекладах. *Молодь: наука та інновації: праці V всеукраїнської науково-технічної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених*, м. Дніпро, 28-29 листопада 2017 р. Дніпро, 2017. С. 15-32.
2. Голікова О. М. Переклади віршу Р. Кіплінга «Якщо» Стуса, Донцова та Стріхи в світлі теорії еквівалентності. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: збірник наукових праць* / за ред. Л. Л. Товажнянський, О. Г. Романовський. Харків : НТУ «ХПІ», 2009. С. 473-486.
3. Григошкіна Я.В. Перекладацька діяльність Василя Стуса. *Василь Стус: життя, ідеологія, творчість, соціополітичний і літературний контекст: праці VI міжнародної науково-практичної конференції*, м. Вінниця, 20-21 квітня 2018 р. Вінниця, 2018. С. 157-162.
4. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу : навчальний посібник. Київ: Вища школа, 1982. 164 с.
5. Коцюбинська М. Х. Поет. Стус В. С. Твори: в 4 т. / за ред. М. Гончарук; Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Львів: Просвіта, 1994. Т. 1. С. 7-39.
6. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі: монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.
7. Синові. Редьярд КІПЛІНГ (в перекладі Василя Стуса): веб-сайт. URL: <http://maysterni.com/publication.php?id=1145>.
8. Kipling R. If: веб-сайт. URL: <https://www.poetryclub.com.ua/printpoem.php?id=573064>

References:

1. Alkasheva S. S. (2017) Osoblyvosti peredavannia avtorskoho styliu Rediarda Kiplinha v ukrainomovnykh perekkladakh. *Molod: nauka ta innovatsii: pratsi V vseukrainskoi naukovo-tekhnichnoi konferentsii studentiv, aspirantiv i molodykh vchenykh*. Dnipro, 28-29 lystopada 2017. [Peculiarities of transmission of Rudyard Kipling's authorial style in Ukrainian translations. Proceedings of the 5th All-Ukrainian scientific and technical conference of students, postgraduates and young scientists]. Dnipro. P. 15-32 [in Ukrainian].
2. Holikova O. M. (2009) Pereklady virshu R. Kiplinha «Iakshcho» Stusa, Dontsova ta Strikhy v svitli teorii ekvivalentnosti: zbirnyk naukovykh prats/ za red. L. L. Tovazhnianskyi, O. H. Romanovskyi. [Translations of Kipling's "If" by Stus, Dontsov and Strikha in the light of equivalence theory: collection of scientific papers]. Kharkiv: National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute". P 473-486 [in Ukrainian].
3. Hryhoshkina Ya.V. (2018) Perekladatska diialnist Vasyliia Stusa: pratsi VI mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Translation activity of Vasyl Stus: proceedings of the VI international scientific and practical conference]. Vinnytsia. P. 157-162 [in Ukrainian].
4. Koptilov V.V. (1982) Teoriia i praktyka perekladu : navchalnyi posibnyk. [Theory and practice of translation: study guide]. Kyiv: Vyshcha shkola. 164 p.
5. Kotsiubynska M. Kh. (1994) Poet. Stus V. S. Tvory: v 4 t. / za red. M. Honcharuk [Poet. Stus V. S. Works: in 4 volumes / edited by M. Honcharuk]. Lviv: Institute of Literature named after T. G. Shevchenko, National Academy of Sciences of Ukraine, p. 7-39 [in Ukrainian].
6. Rebrii O. V. (2012) Suchasni kontseptsii tvorchosti u pereklyadi: monohrafiia. [Modern concepts of creativity in translation: monograph]. Kharkiv: Kharkiv National University named after V. N. Karazin. 376 p.
7. Synovi. Rediard KIPLING (v pereklyadi Vasyliia Stusa). URL: <http://maysterni.com/publication.php?id=1145>.
8. Kipling R. If. URL: <https://www.poetryclub.com.ua/printpoem.php?id=573064>

A CORPUS-BASED APPROACH TO IDENTIFYING TOP-LEVEL TERMS FOR DEVELOPING A SKOS VOCABULARY FOR UKRAINIAN EPIGRAPHY

Tamrazyan Hamest,

Associate professor, PhD,

Department of Germanic Languages, Faculty of Foreign Languages,

Dragomanov Ukrainian State University

ORCID ID: 0000-0001-9630-0195

Scopus ID: 5914771920

Scientific collaborator, Collège des humanités,

École polytechnique fédérale de Lausanne

INN 140 (Bâtiment INN), Station 14, CH-1015,

Lausanne, Switzerland

This study aims to identify and classify top-level terms in Ukrainian epigraphy to develop a SKOS vocabulary and facilitate the categorization, organization, and retrieval of epigraphic inscriptions. This research fills a significant gap in the digital humanities, where Ukrainian epigraphic heritage has been underrepresented. The foundation for describing epigraphic artifacts in Ukrainian academia is the «Corpus of Inscriptions of Saint Sophia Cathedral Kyiv» by V. Korniyenko, which represents a structured format of Ukrainian epigraphic heritage. The study is based on comparative methods and detailed corpus-based linguistic analysis of the contextual application of terms in academic discourse. The use of the "Corpus of Inscriptions of Saint Sophia Cathedral Kyiv" is a justified choice due to its structured format and systematic approach to the description of epigraphic artefacts. An important element of the study is the analysis of the structure and content of Korniyenko's works for developing a standardized SKOS vocabulary for Ukrainian epigraphic inscriptions. The research proposes a systematic approach to developing a SKOS vocabulary for Ukrainian epigraphy, integrated with existing frameworks such as the EAGLE vocabulary for Greco-Roman artifacts. This is not only a technical step but also a strategic one, ensuring broader applicability and interoperability, allowing Ukrainian inscriptions to be studied alongside those of other cultures. The findings contribute to a more integrated and accessible digital representation of epigraphic heritage, enriching the global digital humanities landscape and ensuring proper attention and scholarly recognition of the rich epigraphic heritage of Ukraine. The importance of digital tools and corpus analysis for the development of digital humanities, particularly digital epigraphy, is emphasized in this study. Developing a comprehensive SKOS vocabulary for Ukrainian epigraphy will enable the integration of these vocabularies with existing frameworks such as the EAGLE vocabulary for Greco-Roman artifacts, ensuring broader applicability and interoperability, allowing Ukrainian inscriptions to be studied alongside those of other cultures and enhancing cross-cultural and cross-linguistic research.

Key words: SKOS, digital epigraphic heritage, EAGLE vocabulary, Ukrainian epigraphy

ТАМРАЗЯН Амест Сержиківна. Корпусний підхід до визначення термінів верхнього рівня для створення SKOS словника української епіграфіки

Метою дослідження є ідентифікація та класифікація термінів верхнього рівня в українській епіграфіці для розробки словника SKOS, що сприятиме категоризації, організації та пошуку епіграфічних написів. Дане дослідження заповнює значну прогалину в цифрових гуманітарних науках, де українська епіграфічна спадщина була недостатньо представлена. Основою для опису епіграфічних артефактів в українській академії обрано «Корпус графімі Софії Київської» В. Карнієнка, який представляє структурований формат української епіграфічної спадщини. Дослідження ґрунтується на порівняльних методах та детальному корпусному лінгвістичному аналізі контекстного застосування термінів у науковому дискурсі. Корпус графімі Софії Київської є обґрунтованим вибором завдяки його структурованості та систематичному підходу до опису епіграфічних пам'яток. Важливим елементом дослідження є аналіз структури та змісту робіт Карнієнка для розвитку стандартизованого словника SKOS для українських епіграфічних написів. Дослідження пропонує систематизований підхід до розвитку словника SKOS для української епіграфіки, інтегрованого з існуючими рамками, такими як словник EAGLE для греко-римських артефактів. Це не лише технічний, а й стратегічний крок, який забезпечує ширшу застосовність та інтероперабельність, дозволяючи вивчати українські написи поряд із написами інших культур. Отримані результати сприяють більш інтегрованому та доступному цифровому уявленню епіграфічної спадщини, що не лише збагачує світовий ландшафт цифрових гуманітарних наук, а й забезпечує належну увагу та наукове визнання багатой епіграфічної спадщини України. Важливість цифрових інструментів та корпусного аналізу розвитку цифрових гуманітарних наук, зокрема цифрової епіграфіки, наголошується у цьому дослідженні. Розробка комплексного словника SKOS для української епіграфіки дозволить інтегрувати ці словники з існуючими рамками, такими як словник EAGLE для греко-римських артефактів, що забезпечить ширшу застосовність та інтероперабельність, дозволяючи українським написам вивчати поряд з написами між мовами та культурами.

Ключові слова: SKOS, цифрова епіграфічна спадщина, лексика EAGLE, українська епіграфіка

Introduction. Ukrainian epigraphy, with its decades-long academic traditions and centuries-long history, boasts a well-developed terminological system to describe its primary objects of study. However, despite its rich

and invaluable collections, this field is underrepresented in the digital domain and has not received the attention it deserves from global digital epigraphic, archaeological, and historical communities [1, p. 8–14; 2, p. 41]. To

decipher and share these assets with the global academic community, it is essential to make these collections Linked Open Data (LOD) [3; 4, p. 57–61]. LOD is a way of publishing data on the web so that different pieces of information can be connected to each other. This makes it easier for people and computers to find, share, and use data across different websites and platforms. LOD principles ensure that data is interconnected and can be used across different systems and platforms, facilitating a richer and more integrated understanding of the data. The Simple Knowledge Organization System (SKOS) [14] plays a vital role in this by providing a framework for organizing knowledge in a way that is both machine-readable and human-understandable [4, p. 1–55; 5, p. 611–630]. SKOS is a standard used to organize knowledge in a structured way. It allows concepts to be represented in a machine-readable format, making it easier to share, link, and integrate information across different systems and platforms.

Our research strives to develop a SKOS vocabulary specifically dedicated to the Ukrainian epigraphic collections to facilitate the categorization, organization, and retrieval of epigraphic inscriptions [15]. The initial step in this process is the compilation of a sample structured vocabulary. This vocabulary, which includes a diverse range of terms and concepts related to Ukrainian epigraphic inscriptions, serves as a foundation for developing a comprehensive SKOS framework. This sample vocabulary can then be expanded and enriched over time, accommodating the evolving needs of the epigraphic domain and integrating feedback from ongoing research and usage.

The objectives of our research are multifaceted and aim to address several key areas. Firstly, the project seeks to enhance digital epigraphy by developing comprehensive SKOS vocabularies for Ukrainian epigraphic inscriptions. This effort fills a significant gap in the digital humanities where Ukrainian epigraphic heritage has been underrepresented. By creating these vocabularies, the research aims to integrate them with existing frameworks, such as the EAGLE vocabulary [16] for Greco-Roman artifacts. The integration with the EAGLE vocabulary is not only a technical step but also a strategic one, as it ensures broader applicability and interoperability, allowing Ukrainian inscriptions to be studied alongside those of other cultures and enhancing cross-cultural and cross-linguistic research.

The aim of this research is to identify a set of category labeling terms within Ukrainian epigraphic terminology, analyze the key terms that denote the main subjects and categories in Ukrainian epigraphy, and compare these terms with their English counterparts found in the EAGLE vocabularies. This will help us identify the top elements of our SKOS-based vocabulary and establish the relationships between these terms and the conceptual schema.

This study involves a detailed examination of terms in Ukrainian, focusing on their usage patterns within our corpus. The detailed analysis of the frequency, context, and variations of these terms will help to comprehend their roles and nuances in Ukrainian academic discourse and their overall significance in the field. Moreover, it will clarify how equivalent concepts are labeled in EAGLE

vocabularies. Additionally, we seek to understand how linguistic and cultural contexts shape the usage of these terms in epigraphic studies and identify the reasons behind the preference for certain terms over others. By examining these aspects, we aim to uncover the linguistic, cultural, and contextual factors that influence terminology choices in Ukrainian epigraphy.

The insights gained from this analysis will enable us to propose clear usage patterns for the selected terms, thereby reducing ambiguity and enhancing the clarity and coherence of epigraphic discourse. We also aim to underscore the importance of digital tools and corpus-based analysis, demonstrating their effectiveness and potential in digital humanities and specifically in digital epigraphy.

Materials and methods. For our research, we investigate the terms used as labels for referring to the main objects of epigraphic collections in both digital and non-digital domains in Ukrainian and English academia. To fully understand the peculiarities of the usage patterns of these terms in academic discourse, we employ both comparative methods and detailed corpus-based linguistic analysis of their contextual application.

As the basis for describing epigraphic artifacts in Ukrainian academia, we have chosen the «Корпус графіті Софії Київської» by V. Korniyenko, published across 12 books [6; 7; 8; 9; 10; 11; 12]. Our decision to use Korniyenko's work is based on several key factors:

Structured Format: The series represents one of the few published versions of Ukrainian epigraphic heritage in a structured format in Ukrainian. This makes it an invaluable resource for our work.

Systematic Approach: Korniyenko's detailed and systematic approach to medieval epigraphy, his use of the Ukrainian language, comprehensive methodology, clear classification system, focus on authenticity, and inclusion of new findings provide a robust foundation for our research.

Linguistic and Cultural Context: Previous works were mainly published in Russian. Korniyenko's corpus, being published in Ukrainian, aligns better with the linguistic and cultural context of the inscriptions and our goal of compiling an epigraphic vocabulary in Ukrainian.

By analyzing the structure and content of Korniyenko's work, we aim to develop a comprehensive understanding of the classification principles used in Ukrainian epigraphy and how they compare to those in the EAGLE vocabulary. This analysis will provide the foundation for developing a standardized SKOS vocabulary for Ukrainian epigraphic inscriptions.

The language data for our research is the specialized sample corpus containing Ukrainian files specifically related to epigraphic inscriptions. Our corpus, the "Ukrainian Epigraphic Corpus," consists of two sub corpora: «Web Epigraphy» and «Academic.» The sizes of these sub corpora are as follows: Academic publications: 1,038,140 tokens (74.751%), Web Epigraphy: 350,654 tokens (25.249%)

A significant portion of the Academic sub corpus was derived from scholarly books and monographs dedicated to the study of epigraphy and dictionary and encyclopedia

entries. These texts provided in-depth analyses, historical context, and detailed descriptions of inscriptions. The sub corpus consists of 18 files, including 9 books/monographs, 5 articles, 1 report, and 3 dictionary or encyclopedia entries. Most of the monographs presented published versions of Ukrainian epigraphic heritage in a structured format. Articles from academic journals offered current and specialized insights into specific aspects of epigraphy. These publications often included the latest research findings, methodologies, and theoretical discussions. Various scientific publications and conference proceedings provided additional valuable texts, often including papers presented at epigraphic and archaeological conferences, offering insights into current trends, challenges, and innovations in the field.

The web sub corpus was compiled with the help of Sketch Engine [17], employing custom tuples like «епіграфіка графіті корпус» to systematically scrape the web for relevant texts. The goal was to survey the range of epigraphic terms circulating on the internet. The rationale behind the choice of these terms is as follows: First, the term *епіграфіка* represents the academic discipline of interest. Second, the term *графіті* is the most frequently used term in published editions dedicated to Ukrainian epigraphic heritage. This term represents the object of research in the epigraphic discipline. Third, the term *корпус* was selected to include not only scientific articles but also special published editions representing the corpus of Ukrainian epigraphy.

As a result, the compiled corpus comprises academic publications, including articles, dissertations, and web resources dedicated primarily to Ukrainian epigraphic heritage, providing a rich dataset for analysis. As expected, the majority of the resources included in our corpus turned out to be primarily academic publications, providing valuable insights into the academic discourse surrounding these terms within the field of epigraphy. A key limitation of our sample corpus is the substantial inclusion of texts by Korniyenko V. V. on the epigraphic heritage of Ukraine. This led to an over-representation of what could be termed «the personal academic vocabulary» of a single author. However, it is noteworthy that Korniyenko V. V. acknowledges the collaborative nature of the corpus on Sofiiski graffiti, particularly under the guidance of Dr. N. Nikitenko, who contributed significantly to the study of epigraphic monuments from the old Russian period [6, p. 6].

Relevant websites and digital archives were also scoured for texts, with 96% of the texts extracted from the wordpress.com website. These online resources included digital repositories of epigraphic data, scholarly articles, and project websites that document ongoing epigraphic research. Various scientific publications and conference proceedings provided additional valuable texts, often including papers presented at epigraphic and archaeological conferences, offering insights into current trends, challenges, and innovations in the field.

The selected sources contributed to the comprehensive understanding of epigraphic studies in several ways. Firstly, the inclusion of diverse types of texts ensured that

the corpus covered a wide range of topics, from detailed descriptions of individual inscriptions to broader theoretical discussions about epigraphy as a discipline. By integrating sources that provided historical, cultural, and linguistic contexts, the corpus offered a multidimensional view of epigraphic studies. This richness was crucial for developing a vocabulary that accurately reflects the complexities of Ukrainian inscriptions. Additionally, the use of reputable scholarly works, especially those by recognized experts like Professor Korniyenko, Nikitenko, and others, added credibility and depth to the corpus. These authoritative sources ensured that the extracted terms and concepts were grounded in rigorous scholarship.

Discussion. In the first digital corpus, the broader term used is *Hanus*. According to the Ukrainian literary encyclopedia, "Напис" encompasses various forms of inscriptions differentiated by their execution technique, such as carved inscriptions (інскульпт), painted inscriptions (дипінті), and scratched inscriptions (графіті). This implies that *Hanus* encompasses various forms of inscriptions differentiated by their execution technique. However, in non-digital collections, we observed that *Hanus* is not used as a labeling term; rather, it is used synonymously with графіті.

In Ukrainian academia, digital and non-digital epigraphic artifacts are differentiated at the top level according to their execution technique. As seen in the Greco-Roman digital collections and those that use EAGLE vocabulary, they generally do not differentiate inscriptions according to the technique at the top level. They use the term inscription with a unique identifier, providing information about the execution technique later in the file dedicated to each inscription using the terms collected in the EAGLE Execution Technique vocabulary.

In all the resources where we have a structured corpus of inscriptions in Ukrainian, *графіті* along with *інскульпт* and *дипінті* are the main terms to denote each item in the corpus, usually followed by a unique number assigned to that particular inscription. Moreover, in Ukrainian academic discourse, these three terms are used as the main objects of any epigraphic collections as three types of *епіграфічних пам'яток*.

Understanding linguistic, cultural, and contextual factors is crucial as they shape how epigraphic terms are classified and interpreted within local scholarship. These factors also influence the integration of such terms into global frameworks like EAGLE, ensuring their accurate representation and cross-cultural comparison.

Results. *Comparative analysis of the terms графіті, інскульпт, and дипінті in non-digital publications:* As mentioned above, we have chosen for describing epigraphic artifacts in Ukrainian academia, we have chosen the «Корпус графіті Софії Київської» (The Corpus of Inscriptions of Saint Sophia Cathedral, Kyiv) by V. Korniyenko, published across 12 books [6; 7; 8; 9; 10; 11; 12].

To fully understand the hierarchical structure of the future SKOS vocabulary, it was essential to comprehend how Korniyenko categorizes inscriptions at the top level. He states: «Графіті поділяються на дві великі групи – написи

та малюнки а кожна з них розбивається за зовнішніми характеристиками графіті на менші категорії» [10, p. 9]. This indicates that Korniyenko first differentiates graffiti based on their form into inscriptions (написи) and drawings (малюнки). However, this differentiation is not reflected in the top-level labels. Both groups of inscriptions are then further subdivided into smaller categories based on external characteristics and content. All these categories are reflected in Категорія, demonstrating a hierarchical structure where Графіті is a top-level label while Категорія includes different types of написи та малюнки according to their content and form. For написи-графіті, the categories include молитовні, пам'ятні, написи календарного змісту, окремі слова та словосполучення, абетки склади та окремі літери and others. For малюнки-графіті, the categories include хрести, монограми та теонімограми, зображення святих, символи пов'язані з частинами людського тіла, предмети релігійного життя та артефакти, and others.

As the focus of our study was the set of terms used to label the main objects of epigraphic collections, we specifically concentrated on the section that includes the unique number given to each artifact in the collection:

«Графіті № 2097 (табл. IV 3) На поверхні стіни прокреслений напис, що складається з чотирьох літер. Дві перші впевнено визначаються як АБ, дві останні менш впевнено як ОВ. Датування: За формою написання в з округлою петлею графіті датується в межах другої чверті XI – кінця XII ст. Категорія: абетки склади та окремі літери» [6, p. 10].

As observed in the structured corpora, each entry is given a unique identifier. To include only the terms used for labeling each item in the collection, we restricted our search to [word="№"] [word="\d+"]. Later, we examined the most frequent collocates preceding this expression, which were in upper case, as the labels of the categories are written in upper case across the published corpora. Out of 53 collocates, we chose five common nouns in singular in uppercase – **Графіті, Інскульпт, Напис, Запис, and Дипінті**.

The most frequently used collocate is the term **Графіті**, which is also the most evenly distributed term across the whole corpus, as you can observe in Figure 1.

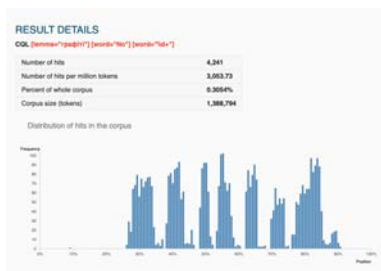


Fig. 1. Quantitative data for the term **Графіті**

Examining the context of usage of the term **Напис**, we found that it is not a label for the entry of the collection. Though it is used to refer to specific inscriptions with unique identifiers, they are used in the text to refer to the inscription labeled as **Графіті** No:

<Графіті No 140 (табл. XXX 4) Під час публікації напису No 365 С. Висоцький вказав малюнок на фотографії та прорисовці [Висоцький 1985 табл. XXXIX 1 2] однак у коментарі зовсім його не згадував. По личкувальному розчину прокреслений простий чотириконтинентний хрест. 42 Розділ I. >

(Token number 877118, Document number 409, doc. FT Published corpus File ID file 32708432, File name Korpus_hrafiti_tserkvy_Spasa_na_Berestovi.pdf)

We observe a similar situation with the term **Запис**:

< Графіті No 1362б (табл. LXXXI) Праворуч від шостого рядка запису No 1362 при повторному дослідженні було виявлено дві невеликі літери І та Ї. Тиньк за ними пошкоджений, тож вірогідно тут знаходились інші літери, а все слово варто реконструювати як ії[іізè] 'поможи'. Датування: За формою написання І з виступом зверху графіті >

(Token number 692528, Document number 409, doc. FT Published corpus File ID file 32708431, File name Korpus_hrafiti_Sofii_Kyivskoi_XI_pochatok_XVIII_st_Chastyna_II.pdf)

Korniyenko in his collection of Sofiiski graffiti [6, p. 12], mentions that he uses the terms написи and графіті as synonymous terms to avoid the repetition of the same term. During our research, we established that the terms **графіті, напис, and запис** referring to the epigraphic inscriptions share common collocates including numerals and functional words which show some overlap in their usage contexts. Yet, each term's unique collocates direct to different semantic fields or usage contexts. Each term, through its specific usage and collocates, highlights distinct facets of epigraphic work, ranging from the documentation of ancient writings to the organization of numerical data and the academic discourse surrounding these inscriptions. The term **графіті** is frequently associated with the tangible part of the inscription characterized by its historical and archaeological significance. **Напис** typically accentuates the textual composition and structure of the inscription, whereas **запис** is often associated with the role of inscriptions as documented records, incorporating numerical information or historical records [13, p. 92–110].

The term **Інскульпт** occurs only 8 times in our corpus as a labeling term and is not evenly distributed (Figure 2). To fully understand the usage pattern of the term, we investigated its usage across our corpus without restricting our search.

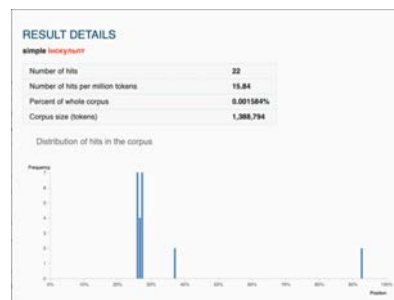


Fig. 2. Quantitative data for the term **Інскульпт**

Focusing on *інскульпт*, we observe that it occurs 22 times in our corpus with uneven distribution. This term is used in specific contexts often referring to carved or engraved inscriptions. Its top collocates include terms such as *№, табл., написи, вирізані, and вигравійовані*. In 8 out of 22 cases, *інскульпт* serves as a category label containing information about the ID of each inscription, emphasizing its role in cataloguing and classification. In 4 cases, it is used to refer to a specific entry in the collection. For example, in Korniienko's work, one of the labels reads:

<або В. Датування. Середина XII – третя чверть XVI ст.; за формою прорізів. Категорія. Абетки склади та окремі літери. Інскульпт No 13 (табл. VIII) Публікації. В. Вуйцик30 В. Корнієнко31. Розташування. Знаходиться на фасадній стіні>

(Token number 370355, Document number 407, file 31952920, File name – Korniienko – 2010 – Korpus hrafiti Sofii Kyivs'koї (XI – pochatok XVII.pdf)

This label provides detailed information about the specific inscription, including its placement on a facade.

In seven cases, the term appears in the context of *графіті та дипінті*, referring to epigraphic artifacts. For instance:

<у науковий обіг матеріалів. Виходом з такої ситуації покликана стати публікація максимально повного корпусу інскульптів, графіті та дипінті, що надасть до рук дослідників необхідний масив інформації залучення якого в подальшому>

(Token number 359057, Document number 407, File ID file 31952920, File name Korniienko – 2010 – Korpus hrafiti Sofii Kyivs'koї (XI – pochatok XVII.pdf)

Additionally, in two instances, it refers to specific artifacts, highlighting its application in identifying particular carved or engraved inscriptions, such as:

<з Крилоса налічує сорок п'ять одиниць. Специфікою Успенської церкви можна назвати наявність в її стінах низки інскульптів, що відносяться як до часів зведення храму у 1579–1584 рр. (плити на східному фасаді зі згадками Романа Івановича та>

(Token number 513865, Document number 407, File ID file 31952920, File name Korniienko – 2010 – Korpus hrafiti Sofii Kyivs'koї (XI – pochatok XVII.pdf)

The term *Дипінті* is used in contexts involving painted inscriptions, often referenced in descriptions of artistic or decorative elements such as *емблеми* and *фреска* (Figure 3). The top collocates for *дипінті* include *графіті, табл., категорія, напис*, and *емблеми*, indicating its association with painted and decorative inscriptions.

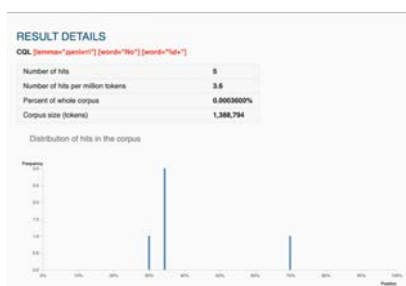


Fig. 3. Quantitative data for the term *Дипінті*

Similar to *інскульпт*, *дипінті* is used as a category label in five cases, such as:

<1 2 Таблиця ССХVI Фотографія та прорисовка: 1 – графіті No 756; 2 – дипінті No 759. 414 Розділ III. Епіграфічні пам'ятки церкви св. Пантелеймона>

(Token number 512319, Document number 407, File ID file 31952920, File name Korniienko – 2010 – Korpus hrafiti Sofii Kyivs'koї (XI – pochatok XVII.pdf)

In seven instances, it appears in the context of *графіті та дипінті*, as shown in:

<у науковий обіг матеріалів. Виходом з такої ситуації покликана стати публікація максимально повного корпусу інскульптів, графіті та дипінті, що надасть до рук дослідників необхідний масив інформації залучення якого в подальшому>

(Token number 359057, Document number 407, File ID file 31952920, File name Korniienko – 2010 – Korpus hrafiti Sofii Kyivs'koї (XI – pochatok XVII.pdf)

In comparing these terms, *графіті* emerges as the dominant term in the corpus, reflecting its general use for various types of inscriptions. *Інскульпт*, on the other hand, is specifically used for carved or engraved inscriptions, indicating a narrower scope. Meanwhile, *дипінті* is associated with painted inscriptions often linked to artistic or decorative contexts. Both *інскульпт* and *дипінті* refer to specific methods of inscription, each with distinct contextual uses and collocates, highlighting their specialized applications within the field of epigraphy.

Labeling terms in Digital Publication: To fully understand and precisely establish the hierarchy of the terms labeling the objects of research in epigraphy as an academic domain and the labels used for identifying entries in epigraphic corpora, we also researched how these entries were labeled in the digital domain. Unfortunately, there exists only one corpus of epigraphic heritage from Ukraine, «Inscriptions of the Northern Black Sea» (IOSPE) [18], which is represented in English and Russian. The Ukrainian version is not fully ready, but the top-level pages and nomenclature have been translated. In this corpus, the top-level label is *Напис* and *Inscription* in English. Later, it is divided into *Серія 1 (Лapidарні написи)*. We also come across «Готується до публікації: II. 1 Графіті та дипінті Борисфену/Березані» and the English version «Series 2 of the corpus will contain graffiti and dipinti». As can be seen, in the digital domain, the preferred term to refer to inscriptions is *Напис*, which is translated into *Inscription* in English. However, on the top level, they are differentiated according to the execution technique in Ukrainian academia in the digital domain, just like in the non-digital domain.

We searched the top-level labels used in most known corpora of Greco-Roman epigraphic heritage. There are many published editions, corpora, and books dedicated to epigraphic heritage that differentiate the epigraphic artifacts based on the technique of execution from the start. However, digital collections do not differentiate inscriptions from graffiti or dipinti. They are included under the same top-level term *Inscriptions* with a unique ID. These inscriptions are indexed according to the execution technique as

the difference between them is established with the help of the EpiDoc schema usage [19]. EpiDoc is a set of guidelines and an XML schema used for encoding and sharing scholarly editions of ancient texts, particularly inscriptions. It provides a standardized framework for the digital representation of epigraphic data, ensuring that information is consistent, interoperable, and accessible across different digital platforms. In most cases, the <physDisc> is used to encode these using the terms included in the EAGLE <EXECUTION TECHNIQUE> vocabulary [20]. In the digital corpora, this information is encoded according to EpiDoc guidelines in the <physDesc> section using one term. This vocabulary collects all writing techniques and types as attested in the EAGLE BPN [21], a framework developed under the EAGLE project that sets guidelines and standards for cataloging and describing ancient Greek and Latin inscriptions. It aims to harmonize epigraphic data across different collections, making it easier to access, share, and compare information within the field of digital epigraphy. A major classification problem is faced in this respect by epigraphists. In some cases, the distinction between the method used to produce a text is used as a principle for a definition; in others, the name of the writing technique is based on the result obtained, no matter the method used. For example, Punctum litt., Scariphatis, and litt. Eminentibus are definitions of this second type.

According to the EAGLE BPN a first distinction that should be made when defining a writing technique should be whether: the text has been obtained by adding material; the text has been obtained by subtracting material; the text has been obtained by modifying the material (as in cases of impression with a matrix which does not always involve subtraction of material).

For instance, in the Epigraphic Database Heidelberg (EDH) [22], there is an Extended Search option where, in the drop-down window, you can refine your search according to the execution technique (Figure 4).



Fig. 4. The Epigraphic Database Heidelberg (EDH)

On the contrary, in Ukrainian academia, the differentiation of inscriptions based is not based on the writing technique: «Залежно від техніки письма виділяють такі різновиди епіграфем (написів): інскульпт – написи вирізані чи вигравійовані на твердому матеріалі; дипінті – зроблені пензлем; графіті – видряпані гострим предметом. Сукупність написів наз. епіграфією.» (Українська літературна енциклопедія) [23]. Here the emphasis is on the execution technique.

A sample of SKOS vocabulary for ukrainian epigraphy: As part of this effort, we developed a sample SKOS vocab-

ulary that categorizes key terms within Ukrainian epigraphy, such as *графіті*, *інскульпт*, and *дипінті*. This SKOS vocabulary provides a structured framework for organizing these terms, ensuring consistency and interoperability with global frameworks like EAGLE. Below is an example of how these terms are represented within the SKOS framework:

```
<rdf:RDF xmlns:rdf="http://www.w3.org/1999/02/22-
rdf-syntax-ns#"
xmlns:rdfs="http://www.w3.org/2000/01/rdf-schema#"
xmlns:skos="http://www.w3.org/2004/02/skos/core#">
```

```
<!-- Concept Scheme -->
<skos:ConceptScheme rdf:about="http://example.org/
skos/ukrainian_epigraphy">
<rdfs:label>Ukrainian Epigraphy SKOS Vocabulary</
rdfs:label>
<rdfs:comment>A SKOS vocabulary for categorizing
Ukrainian epigraphic terms.</rdfs:comment>
</skos:ConceptScheme>
```

```
<!-- Concept: Графіті -->
<skos:Concept rdf:about="http://example.org/skos/
ukrainian_epigraphy/graffiti">
<rdfs:label>Графіті</rdfs:label>
<skos:inScheme rdf:resource="http://example.org/skos/
ukrainian_epigraphy"/>
<skos:broader rdf:resource="http://example.org/skos/
ukrainian_epigraphy/inscription"/>
<skos:definition>Scratched inscriptions, typically
carved into a surface using a sharp object.</skos:definition>
<skos:related rdf:resource="http://example.org/skos/
ukrainian_epigraphy/insculpt"/>
<skos:related rdf:resource="http://example.org/skos/
ukrainian_epigraphy/dipinti"/>
</skos:Concept>
```

```
<!-- Concept: Інскульпт -->
<skos:Concept rdf:about="http://example.org/skos/
ukrainian_epigraphy/insculpt">
<rdfs:label>Інскульпт</rdfs:label>
<skos:inScheme rdf:resource="http://example.org/skos/
ukrainian_epigraphy"/>
<skos:broader rdf:resource="http://example.org/skos/
ukrainian_epigraphy/inscription"/>
<skos:definition>Carved or engraved inscriptions on
a hard material.</skos:definition>
<skos:related rdf:resource="http://example.org/skos/
ukrainian_epigraphy/graffiti"/>
<skos:related rdf:resource="http://example.org/skos/
ukrainian_epigraphy/dipinti"/>
</skos:Concept>
```

```
<!-- Concept: Дипінті -->
<skos:Concept rdf:about="http://example.org/skos/
ukrainian_epigraphy/dipinti">
<rdfs:label>Дипінті</rdfs:label>
<skos:inScheme rdf:resource="http://example.org/skos/
ukrainian_epigraphy"/>
```

```

<skos:broader rdf:resource="http://example.org/skos/ukrainian_epigraphy/inscription"/>
<skos:definition>Painted inscriptions, often associated with decorative or artistic elements.</skos:definition>
<skos:related rdf:resource="http://example.org/skos/ukrainian_epigraphy/graffiti"/>
<skos:related rdf:resource="http://example.org/skos/ukrainian_epigraphy/insculpt"/>
</skos:Concept>

<!-- Broader Concept: Inscription -->
<skos:Concept rdf:about="http://example.org/skos/ukrainian_epigraphy/inscription">
<rdfs:label>Inscription</rdfs:label>
<skos:inScheme rdf:resource="http://example.org/skos/ukrainian_epigraphy"/>
<skos:narrower rdf:resource="http://example.org/skos/ukrainian_epigraphy/graffiti"/>
<skos:narrower rdf:resource="http://example.org/skos/ukrainian_epigraphy/insculpt"/>
<skos:narrower rdf:resource="http://example.org/skos/ukrainian_epigraphy/dipinti"/>
<skos:definition>A general term for any text or image inscribed on a surface.</skos:definition>
</skos:Concept>

</rdf:RDF>

```

Fig. 6. sample SKOS ConceptScheme

Explanation (Figure 6):

- **ConceptScheme:** Represents the overall SKOS vocabulary, titled "Ukrainian Epigraphy SKOS Vocabulary."
- **Concepts:** Each <skos:Concept> represents a specific term within the epigraphic domain:
 - **Графіті (Graffiti):** Defined as scratched inscriptions and related to other terms like "інскульпт" and "дипінті."
 - **Інскульпт (Insculpt):** Defined as carved or engraved inscriptions, also related to "графіті" and "дипінті."
 - **Дипінті (Dipinti):** Defined as painted inscriptions, with relationships to "графіті" and "інскульпт."
 - **Broader Concept:** "Inscription" is the broader term that encompasses "графіті," "інскульпт," and "дипінті."

This sample demonstrates how key terms within Ukrainian epigraphy can be structured and defined using SKOS, facilitating their integration into larger digital humanities frameworks like EAGLE.

This research successfully identified and analyzed the key terminological categories within Ukrainian epigraphy, focusing on their usage in both digital and non-digital contexts. A significant finding is the difference in top-level labels between EAGLE and Ukrainian epigraphic discourse. Ukrainian epigraphy categorizes inscriptions primarily based on their execution techniques, using terms such as "графіті," "інскульпт," and "дипінті" as top-level labels within collections. These terms reflect the historical and archaeological significance of the inscriptions within Ukrainian heritage. In contrast, the EAGLE framework, widely used for Greco-Roman epigraphic collections, typically employs a broader top-level term "inscription," with detailed information about the execution technique provided at a later stage within each entry. This underscores the importance of understanding the linguistic, cultural, and contextual factors that influence terminology choices in this domain to compile truly effective SKOS vocabularies that integrate Ukrainian digital epigraphy into the global network.

Integrating Ukrainian epigraphic vocabularies with the EAGLE framework is a strategic step towards enhancing cross-cultural and cross-linguistic research. By developing a SKOS vocabulary tailored to Ukrainian inscriptions and aligning it with established frameworks like EAGLE, we can promote a more integrated and accessible digital representation of epigraphic heritage. This effort not only enriches the global digital humanities landscape but also ensures that the rich epigraphic heritage of Ukraine receives the recognition and scholarly attention it deserves.

Looking ahead, we plan to compile a similar SKOS for Armenian epigraphy. Additionally, we will test our developed SKOS vocabulary on a sample trilingual corpus of Armenian epigraphic heritage from Ukraine. This approach will allow us to evaluate the adaptability and effectiveness of the SKOS model across diverse cultural and linguistic contexts. By doing so, we aim to foster cross-cultural integration and contribute to the preservation and digitization of Armenian epigraphic heritage alongside Ukrainian inscriptions, further enriching global digital humanities initiatives.

Bibliography:

1. Німчук В. Історія української мови. Хрестоматія X–XIII ст. Житомир: Полісся, 2015. 384 с.
2. Скржинська М. В., Котляр М. Ф. Епіграфіка [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2005. 672 с.: іл. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Епіграфіка> (останній перегляд: 18.06.2024).
3. Pattuelli M. C., Miller M., Lange L., Fizzell S., Li-Madeo C. Crafting linked open data for cultural heritage: Mapping and curation tools for the linked jazz project. Code 4 Lib, 21, July 2013.
4. Oomen J., Baltussen L., van Erp M. Sharing cultural heritage the linked open data way: Why you should sign up. Paper presented at Museums and the Web 2012, San Diego, CA, 2012.
5. Moraitou E., Aliprantis J., Christodoulou Y., Teneketzis A., Caridakis G. Semantic Bridging of Cultural Heritage Disciplines and Tasks. Heritage. 2019; 2(1):611-630. DOI: <https://doi.org/10.3390/heritage2010040>.
6. Корнієнко В. В. Корпус графіті Софії Київської (XI – початок XVIII ст.) [у 3 ч.]. Київ, 2009–2011. Ч. 1: Приділ св. Георгія Великомученика. – 2009. 464 с. Ч. 2: Приділ свв. апостолів Петра і Павла. – 2010. 272 с. Ч. 3: Центральна нава. – 2011. 400 с.
7. Корнієнко В. В. Корпус графіті Софії Київської (XI – початок XVIII ст.), Ч. V: Приділ свв. Іоакима та Анни (південна сторона). Київ, 2015. 440 с.

8. Корнієнко В. В. Корпус графіті Софії Київської (XI – початок XVIII ст.), Ч. V: Приділ свв. Іоакима та Анни (північна сторона). Київ, 2013. 656 с.
9. Корнієнко В. В. Корпус графіті Софії Київської (XI – початок XVIII ст.), Ч. II: Приділ свв. апостолів Петра і Павла. Київ, 2010. 272 с.
10. Корнієнко В. В. Корпус графіті Софії Київської (XI – початок XVIII ст.), Ч. VII, Т. 1: Західна зовнішня галерея. Київ, 2016. 240 с.
11. Корнієнко В. В. Епіграфіка сакральних пам'яток Галича (XII–XIX ст.). Галич, 2017. 448 с.
12. Корнієнко В. В. Корпус графіті церкви Спаса на Берестові (остання третина XI – перша третина XVIII ст.). Київ, 2013. 304 с.
13. Тамразян А. С. Exploring Descriptive Terminology in Ukrainian Epigraphy: A Corpus-Based Study of Synonymous Triplet «графіті», «напис» and «запис» // *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов.* 2024. № 27. С. 23-35.
14. <https://www.w3.org/2004/02/skos/>
15. https://epigraphy.info/ontologies_wg/ Accessed 10 May 2024
16. <https://www.eagle-network.eu> Accessed 10 May 2024
17. <https://www.sketchengine.eu> Accessed 10 May 2024
18. <https://iospe.kcl.ac.uk/index.html> Accessed 10 May 2024
19. <https://epidoc.stoa.org/gl/latest/> Accessed 10 May 2024
20. <https://www.eagle-network.eu/resources/vocabularies/writing/> Accessed 22 May, 2024
21. <https://www.eagle-network.eu/wp-content/upload>
22. <https://edh.ub.uni-heidelberg.de> Accessed 26 Aprile 2024
23. <http://izbornyk.org.ua/ulencycl/ule.htm> Accessed 26 Aprile 2024

References:

1. Nimchuk, V. (2015). *Istoriia ukrainskoi movy* [The history of the Ukrainian Language]. Zhytomyr: Polissia. [In Ukrainian].
2. Skryzhynska, M.V., & Kotliar, M.F. (2005). EPIGRAFIKA [Elektronnyi resurs]. In V. A. Smolii (Ed.), *Entsyklopediia istorii Ukrainy: T. 3: E-I* (pp. 672). K.: V-vo "Naukova dumka". Retrieved from <http://www.history.org.ua/?termin=Epigrafika> [In Ukrainian] (last accessed: 18.06.2024).
3. Pattuelli, M. C., Miller, M., Lange, L., Fitzell, S., & Li-Madeo, C. (2013). Crafting linked open data for cultural heritage: Mapping and curation tools for the linked jazz project. *Code 4 Lib*, 21.
4. Oomen, J., Baltussen, L., & van Erp, M. (2012). Sharing cultural heritage the linked open data way: Why you should sign up. Paper presented at Museums and the Web 2012, San Diego, CA.
5. Moraitou, E., Aliprantis, J., Christodoulou, Y., Teneketzis, A., & Caridakis, G. (2019). Semantic Bridging of Cultural Heritage Disciplines and Tasks. *Heritage*, 2(1), 611-630. <https://doi.org/10.3390/heritage2010040>
6. Korniienko, V. V. (2009-2011). *Korpus hrafiti Sofii Kyivskoi (XI – pochatok XVIII st.)* [Corpus of graffiti of St. Sophia of Kyiv (XI – early XVIII century)]. [In 3 parts]. Kyiv [In Ukrainian].
7. Korniienko, V. V. (2015). *Korpus hrafiti Sofii Kyivskoi (XI – pochatok XVIII st.)*, Chastyna V: Pridil svv. Ioakima ta Anny (pivdenna storona) [Corpus of graffiti of St. Sophia of Kyiv (XI – early XVIII century), Part V: Chapel of Sts. Joachim and Anna (south side)]. Kyiv [In Ukrainian].
8. Korniienko, V. V. (2013). *Korpus hrafiti Sofii Kyivskoi (XI – pochatok XVIII st.)*, Chastyna V: Pridil svv. Ioakima ta Anny (pivnichna storona) [Corpus of graffiti of St. Sophia of Kyiv (XI – early XVIII century), Part V: Chapel of Sts. Joachim and Anna (north side)]. Kyiv [In Ukrainian].
9. Korniienko, V. V. (2010). *Korpus hrafiti Sofii Kyivskoi (XI – pochatok XVIII st.)*, Chastyna II: Pridil svv. apostoliv Petra i Pavla [Corpus of graffiti of St. Sophia of Kyiv (XI – early XVIII century), Part II: Chapel of Sts. Peter and Paul]. Kyiv [In Ukrainian].
10. Korniienko, V. V. (2016). *Korpus hrafiti Sofii Kyivskoi (XI – pochatok XVIII st.)*, Chastyna VII, tom 1: zakhidna zovnishnia halereia [Corpus of graffiti of St. Sophia of Kyiv (XI – early XVIII century), Part VII, Vol. 1: Western outer gallery]. Kyiv [In Ukrainian].
11. Korniienko, V. V. (2017). *Epihrafika Sakralnykh Pamiatok Halycha (XII–XIX st.)* [Epigraphy of Sacred Monuments of Halych (XII–XIX centuries)]. Halych [In Ukrainian].
12. Korniienko, V. V. (2013). *Korpus hrafiti Tserkvy Spasa na Berestovi (ostannia tretyna XI – persha tretyna XVIII st.)* [Corpus of graffiti of the Church of the Saviour on Berestove (last third of the XI – first third of the XVIII century)]. Kyiv [In Ukrainian].
13. Tamrazyan, A.C. (2024). Exploring Descriptive Terminology in Ukrainian Epigraphy: A Corpus-Based Study of Synonymous Triplet «графіті», «напис» and «запис» [Exploring Descriptive Terminology in Ukrainian Epigraphy: A Corpus-Based Study of Synonymous Triplet "graffiti", "inscription" and "entry"]. *Naukovyi Chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 9. Suchasni tendentsii rozvytku mov*, 27.
14. <https://www.w3.org/2004/02/skos/>
15. https://epigraphy.info/ontologies_wg/ Accessed 10 May 2024
16. <https://www.eagle-network.eu> Accessed 10 May 2024
17. <https://www.sketchengine.eu> Accessed 10 May 2024
18. <https://iospe.kcl.ac.uk/index.html> Accessed 10 May 2024
19. <https://epidoc.stoa.org/gl/latest/> Accessed 10 May 2024
20. <https://www.eagle-network.eu/resources/vocabularies/writing/> Accessed 22 May, 2024
21. <https://www.eagle-network.eu/wp-content/upload>
22. <https://edh.ub.uni-heidelberg.de> Accessed 26 Aprile 2024
23. <http://izbornyk.org.ua/ulencycl/ule.htm> Accessed 26 Aprile 2024

ЕВОЛЮЦІЯ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКИХ МОВ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: СОЦІОКУЛЬТУРНІ ВИКЛИКИ ТА ЛІНГВІСТИЧНІ ВЗАЄМОДІЇ

Хайруліна Наїля Фаритівна,

кандидат філологічних наук,
завідувач кафедри романо-германської філології
Навчально-наукового інституту філології і журналістики
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
ORCID ID: 0000-0003-3983-3627
Researcher ID: HRA-3198-2023
Scopus ID: 58725529400

Стаття розглядає роль романо-германських мов в сучасній лінгвістиці, зосереджуючись на їхньому впливі та взаємодії в лінгвістичному середовищі. Значна увага приділяється етимологічному аспекту мов, що розглядає походження та еволюцію слів у романо-германських мовах. Аналізується взаємовплив лексики та граматики цих мов, виокремлюючи ключові фактори, які формують їхню сучасну структуру. Стаття розглядає також важливість романо-германських мов у сучасному світі, зокрема їх роль у міжнародних комунікаціях та в глобалізованому суспільстві. Автор досліджує, як ці мови впливають на формування культурного обміну та сприяють розвитку міжкультурного розуміння.

Особлива увага приділяється інноваційним підходам у вивченні романо-германських мов, враховуючи сучасні методи та технології, що сприяють розвитку лінгвістичних досліджень. Мета цієї статті полягає в розгляді ролі романо-германських мов в сучасній лінгвістиці та вивченні їхнього впливу та взаємодії в лінгвістичному контексті та проаналізувати етимологічні особливості цих мов, висвітлити їхні взаємовідносини у сферах лексики та граматики, а також визначити їхню роль у сучасному глобалізованому суспільстві.

Для досягнення поставленої мети використовуються різноманітні методи дослідження. Автор звертається до етимологічного аналізу слів, щоб вивчити їхнє походження та еволюцію в романо-германських мовах. Крім того, стаття використовує синтез лінгвістичних даних, щоб висвітлити спільні та відмінні риси цих мов, та включає аналіз їхнього впливу на міжнародні комунікації та культурний обмін. Завершальна частина статті ставить перед собою завдання визначити перспективи розвитку романо-германських мов у майбутньому, розглядаючи їхні можливості та виклики в контексті сучасних лінгвістичних тенденцій.

Ключові слова: лінгвістика, німецька мова, англійська мова, романо-германські мови, компаративна лінгвістика, етимологія.

Khairulina Nailia. The Evolution of Romance and Germanic Languages in the Context of Globalization: Sociocultural Challenges and Linguistic Interactions

The article explores the role of Romance-Germanic languages in modern linguistics, focusing on their influence and interaction in the linguistic environment. Significant attention is given to the etymological aspect of languages, examining the origin and evolution of words in Romance-Germanic languages. The analysis delves into the interplay of vocabulary and grammar in these languages, highlighting key factors shaping their contemporary structure. The article also considers the importance of Romance-Germanic languages in the modern world, particularly their role in international communication and a globalized society. The author examines how these languages contribute to cultural exchange and foster the development of intercultural understanding.

Special emphasis is placed on innovative approaches in studying Romance-Germanic languages, considering modern methods and technologies that contribute to advancing linguistic research. This article aims to examine the role of Romance-Germanic languages in contemporary linguistics, study their influence and interaction in the linguistic context, and analyze the etymological features of these languages. It aims to illuminate their relationships in vocabulary and grammar and determine their role in today's globalized society.

Various research methods are employed to achieve the stated goal. The author conducts an etymological analysis of words to study their origin and evolution in Romance-Germanic languages. Additionally, the article utilizes the synthesis of linguistic data to highlight common and distinctive features of these languages, including an analysis of their impact on international communication and cultural exchange. The concluding part of the article identifies the prospects for developing Romance-Germanic languages in the future, considering their possibilities and challenges in the context of contemporary linguistic trends.

Key words: linguistics, German language, English language, Romance-Germanic languages, comparative linguistics, etymology.

Вступ. Актуальність дослідження романо-германських мов у контексті сучасної лінгвістичної науки набуває надзвичайної значущості, оскільки даний сегмент мовознавчої діяльності є фундаментальним для визначення векторів розвитку та синергетичної взаємодії між різними культурними формаціями та етнічними спільнотами [10, с. 29]. Основна увага приділяється вивченню історії та розвитку мов, що входять до романо-германської групи, зокрема, англійської, французької, німецької, іспанської та італійської.

Сучасна лінгвістика наголошує на комплексному вивченні мовних систем та їх впливі на суспільство, а романо-германські мови відіграють ключову роль у взаємодії культур та формуванні міжнародних стосунків. Зростання інтернаціональних зв'язків у сучасному світі підкреслює необхідність розуміння та вивчення цих мов для ефективного спілкування та співпраці. Дослідження сучасних лінгвістичних явищ у романо-германських мовах дозволяє виявляти та аналізувати нові тенденції в лінгвістичній еволюції.

Зокрема, вивчення впливу глобалізації на мовні структури та вживання слів іншомовного походження стає важливим аспектом досліджень у сучасній лінгвістиці [14, с. 47].

Романо-германські мови залишаються ключовим полем дослідження у сучасній лінгвістиці, оскільки вони відображають складні соціальні, історичні та культурні процеси, що вплинули на їх розвиток. Одним із важливих аспектів досліджень є вплив латинської та германської основ на формування сучасних мовних систем. Як зазначає З. Акрамова: «Латинська мова залишила слід у всіх романських мовах, заклавши основи їх граматичних й лексичних структур, тоді як германські мови розвинулися на основі діалектів давніх германських племен, зберігаючи елементи синтетичних мов» [1, с. 37]. У романських мовах спостерігається тенденція до аналізу (спрощення морфології), в той час як германські мови часто утримують риси синтетизму, хоча також відзначається певна еволюція у бік аналітизму.

У сучасній лінгвістиці також широко досліджуються питання лексичних запозичень, що відображають процеси глобалізації та інтернаціоналізації. За даними дослідження Л. Бракхадж: «Германські та романські мови активно обмінюються лексичними елементами через посилення міжкультурних контактів, а англійська мова виступає посередником цього процесу, особливо у технічній, науковій та бізнес-сферах» [4, с. 61]. Це підкреслює важливість вивчення взаємодії між мовами та їх еволюції у контексті сучасної комунікації, що робить романо-германські мови важливим об'єктом для подальших лінгвістичних досліджень.

Відповідно аспекти вивчення романо-германських мов у сучасній лінгвістиці пов'язані з їх важливою роллю в контексті глобалізації та культурної взаємодії. За дослідженнями А. Біццоккі, глобалізація спричиняє мовні зміни, прискорюючи взаємопроникнення мов, а також спрощення граматичних структур [3, с. 3]. Водночас деякі науковці, як-от Н. Хайруліна, застерігають про загрозу мовного знеособлення й втрати національних мовних особливостей. Відповідно такі процеси викликають потребу в дослідженні, як глобальні соціокультурні тенденції впливають на романо-германські мови, зокрема на їхнє функціонування в різних сферах життя [7, с. 27]. Відповідно, дослідники та науковці виокремлюють основні дослідницькі питання в даній тематиці, а саме:

1. Як сучасні соціокультурні процеси, як-от глобалізація та цифровізація, впливають на розвиток романо-германських мов? За словами Р. Дарвіна та Т. Сана, цифрові технології змінюють мовні практики через популяризацію «нових мов комунікації» [5, с. 16].

2. Які механізми мовної взаємодії цих мов із неєвропейськими? А. Перельтсвайг наголошує, що романо-германські мови активно інтегрують іншомовні запозичення, зокрема з англійської, що викликає зростання англіцизмів [13, с. 21].

3. Як мовна політика впливає на збереження цих мов у багатомовних суспільствах? Приміром, Л. Бракхадж досліджує, як мовна політика може сприяти збе-

реженню мовного різноманіття, зокрема через освіту та мовне законодавство [4, с. 13].

Відповідаючи на ці питання, науковці зазначають, що глобалізація посилює процеси мовної гібридизації, що може впливати на культурну ідентичність. Деякі країни застосовують активну мовну політику для захисту мовної автентичності, тоді як інші більш відкриті до інновацій.

Висхідний інтерес до вивчення романо-германських мов свідчить про їхню ключову роль у сучасному суспільстві, адже мови є не лише засобом комунікації, але і невід'ємною частиною культурного спадку та ідентичності. Вивчення мов допомагає розкрити багатство культурного спадку та сприяє зближенню різних національностей у сучасному світі.

Матеріали та методи. Останні дослідження романо-германських мов в сучасній лінгвістиці зосереджуються на кількох ключових аспектах. Акрамова З., Бракедж Л., Брига Т., Дарвін Р., Кройц Р., Метьюз П., Монтруль С., Полінскі М., Сан Т., Юл Г. у своїх наукових роботах відзначають, що компаративна лінгвістика та етимологія залишаються актуальними, адже вивчається схожість та відмінність між мовами, а також розширюється етимологічне розуміння словникового складу через спільне походження слів та фраз.

Окрім цього, такі науковці, як Барт Р., Бенвеніст Е., Бухольц М., Маллінсон К., Мік М., Парк-Джонсон С., Перельтсвайг А., Селіванова О., Скіннер Дж. К., Хадлі А., Шин С. наголошують на синтаксичних та граматичних аспектах романських та германських мов. Вчені розглядають структурні відмінності та подібності у підходах до побудови речень та фраз, розширюючи розуміння синтаксичних систем цих мов.

Мета дослідження. Метою дослідження є аналіз взаємовпливу романо-германських (англійської та німецької) мов в сучасній лінгвістиці, зокрема вивчення спільних лексичних елементів та граматичних особливостей, які визначають їхню сучасну структуру.

Результати. Романо-германські мови, як одні з найпотужніших субстратів індоєвропейської мовної макросім'ї, займають виняткове місце в парадигмі сучасного лінгвістичного дослідження [4, с. 91]. Їхня еволюція та сучасне функціонування підлягають комплексному аналізу, який охоплює діахронічні процеси, що призвели до формування їхніх сучасних структур, а також синхронічні аспекти, які розглядають їхні фонологічні, морфосинтаксичні та лексико-семантичні особливості. В умовах глобалізації та інтенсивної міжкультурної взаємодії романо-германські мови відіграють провідну роль у формуванні глобальної мовної політики та культурної гегемонії, що стимулює подальші дослідження в межах соціолінгвістики та лінгвокультурології.

З огляду на важливість романо-германських мов у сучасному науковому дискурсі, їх вивчення є ключовим для розуміння як макроеволюційних процесів у мовній системі, так й мікроаналізу окремих лінгвістичних феноменів [5, с. 9]. Інтердисциплінарний підхід, що поєднує історичне мовознавство, теоретичну граматику, фонологію та прагматику, дозволяє розкривати

складні закономірності, які формують комунікативний потенціал цих мов у сучасному суспільстві.

Сучасна лінгвістика відзначається великим розмаїттям мов та мовних систем, серед яких особливо важливе місце займають романо-германські мови. Такий лінгвістичний підклас містить романські мови, такі як французька, італійська, іспанська, португальська, румунська, а також германські мови, серед яких англійська, німецька, голландська [6, с. 91], – тому саме романо-германські мови займають значуще місце в європейському мовному ландшафті та є об'єктом широкого лінгвістичного дослідження.

Однією з ключових особливостей романо-германських мов є їхні історичні корені, що витікають зі спільної системи, але надалі піддаються еволюційній зміні [13 с. 204]. Вивчення цього лінгвістичного спадку дозволяє розкрити динаміку мовного розвитку в Європі та вивчити вплив різних культурних, історичних та соціальних чинників на формування мовних систем.

Сьогодні аналіз функціонування романо-германських мов виходить за рамки вивчення самої структури мов, тому це є важливим аспектом в контексті культурної антропології та взаємодії різних етнічних груп. Лінгвістика цих мов може відкривати нам історичні зв'язки та впливи, що сприяють розумінню складного мозаїчного образу мовного розвитку в Європі.

Романо-германські мови є однією з основних груп мов у європейській мовній сім'ї, тому науковці виокремлюють особливості романо-германських мов в контексті сучасної лінгвістики:

1. Лінгвістичні спільності та родові особливості, адже мови цієї групи мають спільні лінгвістичні корені, що пов'язані з праїноєвропейською мовою та чимало мов романської гілки мають спільні латинські корені, що відображається у великій кількості спільних лексичних одиниць.

2. Граматичні риси, адже саме в германських мовах характерні риси, такі як система відмінювання і родова система. Наприклад, німецька має чотири роди (*Maskulinum*, *das Femininum*, *das Neutrum*) й відмінює іменники за числами та відмінками. У романських мовах граматична структура зазвичай менш складна, але вони мають свої відмінності, такі як велика увага до різних часових форм у дієслові.

3. Фонетичні особливості, тобто германські мови відрізняються від романських вимовою та системою звуків. Наприклад, німецька має складну систему довгих і коротких голосних, а також специфічні приголосні звуки, а романські мови, навпаки, часто мають м'які звуки та менше варіантів голосних.

4. Значна кількість лексичних одиниць в романських мовах походить від латинської мови. Наприклад, французька та італійська мають багато спільних слів з латинськими коренями, а от германські мови використовують інші корені, і їхні лексичні відмінності можуть виникати з інших мовних впливів, таких як готська та англосаксонська.

5. Романо-германські мови взаємодіють між собою та з іншими мовами через культурні обміни, переклади

та глобалізацію, наприклад, вплив англійської мови (германської гілки) в сучасному світі значно зростає завдяки її ролі у науці, технологіях, бізнесі [2, с. 64, 115, 132].

Варто зауважити, романо-германські мови, як важливі представники індоєвропейської мовної сім'ї, є предметом інтенсивного наукового дослідження у сучасній лінгвістиці, зокрема, в аспекті діахронічного та синхронічного аналізів. Їхня структура та еволюція відображають складні процеси лексичного, фонологічного та морфосинтаксичного зсуву, що підкреслює їхню значущість у контексті компаративного мовознавства. Наприклад, романські мови, демонструють, як відзначають С. Монтрул та М. Полінський: «Інноваційні процеси граматикизації, зокрема, утворення аналітичних конструкцій, що замінили синтетичні форми латинського дієслова» [11, с. 311].

З іншого боку, германські мови характеризуються більш консервативними фонологічними явищами, зокрема, збереженням значного числа приголосних кластерів, що є реліктами давньогерманської фонетики [7, с. 29]. У сучасному мовознавстві дослідження германських мов часто зосереджуються на питанні кореляції між синтаксичною структурою та інформаційною структурою речення. Наприклад, у німецькій мові наявність V2-порядку слів (“*Verb-second*”) вважається: «Функціональною адаптацією до вимог інформаційної прагматики, що забезпечує гнучкість у розташуванні тематичних та рематичних елементів» [11, с. 407].

Крім того, сучасна лінгвістика активно досліджує вплив романських та германських мов на глобалізаційні процеси, зокрема, через призму лінгвокультурології та мовної політики. Англійська мова, як найпотужніший представник германської групи, стала “*lingua franca*” сучасного світу, що викликає, як відзначає Г. Юл: «Глибокі трансформації у мовній свідомості народів, особливо у контексті диглосії та мовного планування» [14, с. 81]. Відповідно такі процеси змушують дослідників переглядати традиційні підходи до вивчення мовної ідентичності та впливу мовної експансії.

Тому, романо-германські мови у сучасній лінгвістиці є об'єктом багатовимірної аналізу, що включає як історико-порівняльні дослідження, так й розгляд актуальних мовних процесів у контексті глобалізації. Вони слугують важливим полем для вивчення як специфічних мовних явищ, так і загальних тенденцій у розвитку мов світу.

Приміром, – англійська та німецька мови є двома різними мовами, але вони мають спільні елементи взаємовпливу, особливо через історичні та культурні фактори. Таким чином дослідники відзначають основні аспекти взаємодії між англійською та німецькою мовами у контексті сучасної лінгвістики. Перш за все, це історичні впливи, наприклад в англійській мові є сліди саксонської мови, яка була розповсюджена в Англії до завоювання Нормандії у 1066 році. Цей період вніс внесок в англійську лексику та граматику. Також це взаємодія через торгівлю та культурні контакти, адже англійська та німецька мови мали можливість обміню-

ватися словниковим та граматичним матеріалом через торгівлю, науку, технології та інші сфери.

По-друге, це лексична взаємодія, тому, що обидві мови можуть мати подібні слова для позначення природних об'єктів та явищ, таких як ліс, гора, річка, які свідчать про їхнє спільне германське коріння. Також з розвитком технологій обидві мови можуть позичати нові терміни одна від одної, адаптуючи їх до власної граматичної структури.

По-третє, це граматичний вплив, наприклад німецька використовує відмінювання для позначення роду, числа та відмінка, тоді як англійська доводиться обходитися різними конструкціями, такими як артиклі та службові слова.

Вивчення романо-германських мов переживає значну еволюцію завдяки новітнім теоретичним й методологічним підходам. Традиційні мовознавчі парадигми поступаються місцем сучасним напрямкам, що враховують різні аспекти функціонування мов в соціокультурному контексті, когнітивних процесах та комунікативних практиках. Зокрема, когнітивна лінгвістика, яка фокусується на взаємозв'язку між мовою та мисленням, розглядається як один із найважливіших підходів у дослідженні романо-германських мов, – на думку П. Метьюз [10, с. 54]. Корпусна лінгвістика, яка базується на аналізі великих текстових баз даних, також стає ключовим інструментом для вивчення лексичних та граматичних особливостей цих мов [13, с. 215].

Крім того, сучасні дослідження враховують соціолінгвістичні та культурологічні аспекти, що відображають вплив соціальних змін й культурних контактів на мови. Дослідники, такі як С. Парк-Джонсон та С. Шин, підкреслюють важливість соціальних факторів, що формують мовну варіативність та зміни в рамках мовних спільнот. Інтеграція різноманітних наукових підходів, таких як дискурсивний аналіз та лінгвокультурологія, дозволяє глибше розуміти механізми формування мовної картини світу та взаємодію мови з культурою [12, с. 56]. Відповідно впровадження нових методологічних стратегій забезпечують багатовимірний погляд на розвиток й функціонування романо-германських мов у сучасному світі (таблиця 1).

Аналіз романо-германських мов у контексті сучасної лінгвістичної науки передбачає інтеграцію інноваційних концептуальних парадигм, спрямованих на дослідження лінгвосоціокультурних й когнітивно-дискурсивних параметрів еволюції мовних систем. Представлені нижче ідеї втілюють концепти, що є результатом синтезу сучасних теоретичних надбань та емпіричних досліджень у галузі лінгвістики.

Сучасний соціокультурний контекст, зокрема феномен гіперурбанізації, сприяє лінгвістичній контамінації, що призводить до інтенсифікації гібридних форм мовлення. У романо-германських мовах це відображається у підвищеній частотності інтерференційних явищ на рівні лексики та фразеології, особливо в урбанізованих центрах [9, с. 410]. Такий підхід супроводжується еволюцією диглосії, де високі та низькі варіанти мов дедалі частіше переплітаються, створюючи нові форми гібридних дискурсів.

В межах сучасних трендів, когнітивна лінгвістика все більше звертає увагу на еволюційну динаміку романо-германських мов у контексті теорій інтерфейсності граматичних та концептуальних структур. Нова парадигма досліджень зосереджена на ролі абдуктивного міркування у процесі мовної зміни та розвитку категорійності [8, с. 224], – дослідження нейролінгвістичних корелятивів мовних інновацій у межах романо-германського макроареалу. Також, приміром процеси креолізації, що мали місце в минулому, нині знову стають актуальними у світлі сучасних міграційних і глобалізаційних процесів. У романо-германських мовах спостерігається активізація фузії екстралінгвістичних чинників, зокрема соціальних й політичних, що призводять до формування нових змішаних мовних форм [11, с. 779]. Концепти глокалізації та супердиверсності стають методологічними засадами для аналізу мовних трансформацій у багатокультурних середовищах.

Відповідно у сучасних романо-германських мовах спостерігається зміна граматикизації через прагматизацію мовленнєвих актів, – явище можна пояснити з точки зору трансформацій на рівні мовленнєвих жанрів та реєстрів, зокрема, через інтеграцію нових цифрових платформ комунікації [1, с. 47]. Лексичні та граматичні конструкції, що раніше належали до суто формальних реєстрів, активно адаптуються до прагматичних реалій цифрової комунікації, що призводить до редукції складних структур і появи нових синтаксичних схем.

Проблема лексикографічної реформи в романо-германських мовах набуває актуальності в контексті процесів стандартизації та кодифікації. Сучасні теорії лексикографії зосереджуються на питаннях поліваріантності й мультицентричності нормативних систем [5, с. 51]. У світлі глобальної стандартизації, виникає тенденція до уніфікації лексичних норм, що одночасно призводить до втрати регіональної ідентичності та, як наслідок, до десемантизації локальних мовних варіантів.

Дослідження семантичної організації романо-германських мов виявляють значний потенціал когнітивно-дискурсивного підходу, зокрема через аналіз концептуальних метафоричних моделей. Сучасні дослідження підкреслюють, що розвиток метафоричної системи мов ґрунтується на взаємодії когнітивних структур з комунікативними практиками, зумовленими цифровими та соціальними інноваціями [14, с. 356]. Метафоричні моделі «часу», «простору» та «ідентичності» у романо-германських мовах еволюціонують у відповідь на зміни суспільних парадигм.

У контексті сучасної лінгвістики, англійська та німецька мови демонструють численні приклади лексичних й граматичних особливостей, що ілюструють їхній розвиток та взаємодію з іншими мовами. Англійська мова, як германська, демонструє вплив романських мов через численні запозичення, що відображаються у її лексиці та граматичній структурі. Наприклад, слово “bachelor” (бакалавр) має походження з середньофранцузької “bachelor” та латинської “baccalaureus”, – ілюструє проникнення романських елементів у англійську через історичні контакти, зокрема Нормандське завою-

вання. Інший приклад – термін “rendezvous” (зустріч), запозичений з французької, який ілюструє вплив романських мов на англійську в контексті дипломатичної й соціальної термінології [7, с. 173]. Німецька мова, як германська, має складну граматичну структуру, що відрізняється від романських мов. Наприклад, система відмінювання іменників у німецькій мові включає чотири відмінки: nominative, accusative, dative й genitive. Це забезпечує різноманітні функції в реченні і є важливим аспектом німецької синтаксичної структури [2, с. 315]. Лексичні запозичення, такі як “Universität”, походять з латинської мови й свідчать про вплив романських мов на німецьку через академічні та освітні терміни. Це підкреслює важливість вивчення мовних контактів у контексті наукових і культурних обмінів.

Відповідно до сучасних викликів важливими є глобалізація та мовний контакт, адже в останні десятиліття обидві мови можуть впливати одна на одну через глобалізацію та інтернет. Англійська, як світова мова комунікації, може впливати на лексичний склад та фразеологію німецької мови [8, с. 129].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, сучасна лінгвістика, зокрема у вивченні романо-германських мов, збагачується новими концепціями, що дозволяють аналізувати мови крізь призму

глобальних соціальних і когнітивних змін. Інноваційні дослідження спрямовані на розуміння багатовекторної природи мовної еволюції та креативного потенціалу мовних спільнот у нових умовах комунікації.

Романо-германські мови, в межах сучасної лінгвістики, демонструють феномен комплексної інтерференції синхронних та діахронних процесів, що відображаються у їхніх морфологічних, синтаксичних та лексичних системах. Ураховуючи гетерогенність цих мовних груп, спостерігається тенденція до дивергентного розвитку, котрий зумовлений історичними факторами культурної та політичної фрагментації. Одночасно, синкретизм у структурних характеристиках деяких мов даних груп може бути інтерпретований через призму теорії мовних ареалів, що дозволяє ідентифікувати регіональні особливості у контексті лексичної конвергенції та граматичної еволюції.

Романо-германські мови постають у континуумі динамічних контактів, які призвели до формування унікальних креольських варіантів та нових лінгва-франка, що відображають глобалізаційні тенденції мовної політики. Лінгвістичний аналіз цих процесів акцентує на важливості феномену субстрату і суперстрату, а також ролі транскультурації у формуванні сучасних мовних систем. Такий аналіз уможливорює екстраполяцію тео-

Таблиця 1

Нові теоретичні та методологічні підходи до вивчення романо-германських мов

Підхід	Опис	Застосування
Когнітивна лінгвістика	Вивчення мови через призму мислення та пізнання. Фокус на тому, як мова відображає ментальні процеси.	Дослідження метафор, категоризації, концептуальних моделей у романо-германських мовах.
Корпусна лінгвістика	Аналіз великих обсягів текстів для виявлення мовних закономірностей та варіативності на основі реальних даних.	Створення та аналіз мовних корпусів французької, німецької, іспанської, англійської мов тощо.
Соціолінгвістика	Вивчення мови в контексті соціальних факторів, таких як вік, стать, соціальний статус.	Аналіз діалектів, мовної варіативності та впливу соціальних змін на романо-германські мови.
Психолінгвістика	Дослідження того, як мова обробляється, зберігається та використовується мозком.	Вивчення мовної продукції, сприйняття мови, процесу навчання другої мови.
Теорія граматикизації	Аналіз еволюції граматичних структур та їх перетворення з лексичних елементів.	Дослідження розвитку граматичних категорій у мовах, наприклад, майбутнього часу або артиклів.
Дискурсивний аналіз	Аналіз мови в контексті її використання в соціальних та комунікативних ситуаціях.	Вивчення публічних текстів, політичних промов, наукових статей та медіа в різних мовах.
Лінгвокультурологія	Вивчення взаємозв'язку мови та культури, як мовні структури відображають культурні особливості.	Дослідження культурно маркованих одиниць (фразеологізмів, метафор), порівняння мовної картини світу.
Функціональна лінгвістика	Оцінка мови з погляду її функціонування в різних контекстах і ролі в комунікації.	Аналіз синтаксису, морфології з погляду функцій мовних одиниць у дискурсі.
Інтеракційна лінгвістика	Вивчення мови через аналіз реальних комунікативних взаємодій.	Дослідження усної мови, невербальних елементів комунікації та діалогів.
Теорія мультимодальності	Вивчення взаємодії різних знакових систем (текст, зображення, звук) у комунікації.	Дослідження використання візуальних та звукових елементів у текстах різними мовами.
Теорія мовної економії	Фокус на тенденції мов до спрощення та оптимізації.	Вивчення мовної редукції, лексичних скорочень, впливу новітніх технологій на розвиток романо-германських мов.
Комп'ютерна лінгвістика	Використання комп'ютерних алгоритмів для моделювання та аналізу мовних явищ.	Розробка програм для автоматичного перекладу, обробки природної мови.
Теорія мовних контактів	Дослідження впливу мовних контактів на структуру та лексику мов.	Аналіз запозичень, змішування мов та виникнення нових мовних явищ у результаті контактів різних культур.

рій когнітивної лінгвістики, зокрема щодо метафоричних структур, що пронизують фразеологічні й прагматичні аспекти мовленнєвої поведінки.

У контексті мовного планування та стандартизації романо-германські мови демонструють дискретність між нормативною і розмовною мовами. Ця дискретність породжує питання стосовно лексичної інновативності, а також ролі лексико-семантичних трансформацій у сучасних соціолінгвістичних умовах. Використання сучасних цифрових технологій для збереження і розвитку цих мовних систем дозволяє зберегти як архаїчні, так і інноваційні елементи, які у своїй синергії слугують катализаторами подальшого розвитку романо-германських мов.

Перспективи подальших досліджень у сфері романо-германських мов передбачають глибше вивчення їхніх взаємодій у контексті глобалізації та технологічного прогресу, а також впливу сучасних соціокультурних змін на мовну еволюцію. Особливу увагу слід звернути на аналіз лексико-семантичних інновацій, що виникають внаслідок трансформаційних процесів, зокрема через інтеграцію нових термінів і конструкцій у мовний обіг. Крім того, важливим є дослідження динаміки мовних контактів і їхнього впливу на стандартизацію та діалектні варіації, що дозволить з'ясувати, як глобальні тенденції й локальні специфіки взаємодіють у формуванні сучасних мовних систем.

Література:

1. Akramova Z. *Konvertierende Wortbildung im romanisch-germanischen Vergleich: Monographie*. Scientia Scripta. 2023. 108 p.
2. Benveniste É., Skinner J. K., Meek M., Barthes R. *Problems in General Linguistics*. HAU. 2024. 350 p.
3. Bizzocchi A. Revising the History of Germanic Languages: The Concept of Germany. *International Journal of Language and Linguistics*, 2031, 9(1), pp. 1-5.
4. Brakhage L. E. *Linguistic attitudes: understanding generational communication biases to improve organizational culture*. Independently published. 2024. 167 p.
5. Darvin R., Sun T. *Intercultural Communication and Identity (Elements in Intercultural Communication)*. Cambridge University Press. 2024. 68 p.
6. Hudley A., Mallinson C., Bucholtz M. *Inclusion in Linguistics*. Oxford University Press. 2024. 472 p.
7. Khairulina N. et al. Modern Linguistic Trends in Developing Romance and Germanic Languages in the Intercultural Dimension. *International Journal of Language and Linguistics*. 2024, Volume 74, Issue 3, pp. 26-31
8. Kreuz R. *Linguistic Fingerprints: How Language Creates and Reveals Identity*. Prometheus. 2023. 256 p.
9. Kuzmenko T., Fakhurdinova F., Perova P., Stativka O., & Pashchuk Y. Modern european professional experience of the translator of romano-germanic languages. *Laplage Em Revista*, 2021, 7, pp. 408-415.
10. Matthews P. H. *The Concise Oxford Dictionary of Linguistics*. Oxford University Press. 2014. 443 p.
11. Montrul S., Polinsky M. *The Cambridge Handbook of Heritage Languages and Linguistics*. Cambridge University Press. 2024. 988 p.
12. Park-Johnson S., Shin S. J. *Linguistics for Language Teachers: Lessons for Classroom Practice*. Routledge. 2020. 218 p.
13. Pereltsvaig A. *Languages of the World: An Introduction*. Cambridge University Press. 2020. 502 p.
14. Yule G. *The Study of Language*. Cambridge University Press, 2022. 404 p.

References:

1. Akramova, Z. (2023). *Konvertierende Wortbildung im romanisch-germanischen Vergleich: Monographie*. Scientia Scripta, 108 [in German].
2. Benveniste, É., Skinner, J. K., Meek, M., Barthes, R. (2024). *Problems in General Linguistics*. HAU, 350 [in English].
3. Bizzocchi, A (2021). Revising the History of Germanic Languages: The Concept of Germany. *International Journal of Language and Linguistics*, 9(1), 1-5 [in English].
4. Brakhage, L. E. (2024). *Linguistic attitudes: understanding generational communication biases to improve organizational culture*. Independently published, 167 [in English].
5. Darvin, R., Sun, T. (2024). *Intercultural Communication and Identity (Elements in Intercultural Communication)*. Cambridge University Press, 68 [in English].
6. Hudley, A., Mallinson, C., Bucholtz, M. (2024). *Inclusion in Linguistics*. Oxford University Press, 472 p. [in English].
7. Khairulina, N. et al. (2024). Modern Linguistic Trends in Developing Romance and Germanic Languages in the Intercultural Dimension. *International Journal of Language and Linguistics*, Volume 74, Issue 3, pp. 26-31 [in English].
8. Kreuz, R. (2023). *Linguistic Fingerprints: How Language Creates and Reveals Identity*. Prometheus, 256 [in English].
9. Kuzmenko, T., Fakhurdinova, F., Perova, P., Stativka, O., & Pashchuk, Y. (2021). Modern european professional experience of the translator of romano-germanic languages. *Laplage Em Revista*, 7, 408-415 [in English].
10. Matthews, P. H. (2014). *The Concise Oxford Dictionary of Linguistics*. Oxford University Press, 443 [in English].
11. Montrul, S., Polinsky, M. (2024). *The Cambridge Handbook of Heritage Languages and Linguistics*. Cambridge University Press, 988 [in English].
12. Park-Johnson, S., Shin, S. J. (2020). *Linguistics for Language Teachers: Lessons for Classroom Practice*. Routledge, 218 [in English].
13. Pereltsvaig, A. (2020). *Languages of the World: An Introduction*. Cambridge University Press, 502 [in English].
14. Yule, G. (2022). *The Study of Language*. Cambridge University Press, 404 [in English].

РОЗДІЛ 2 ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 821.111.09 (092)

DOI <https://doi.org/10.32782/philspu/2024.7.11>

ПОГЛЯДИ БЕРНАРДА ШОУ І ЯКОВА МАМОНТОВА НА ДРАМАТУРГІЮ І ТЕАТР

Горболіс Лариса Михайлівна,

доктор філологічних наук,

професор кафедри української мови і літератури

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

ORCID ID: 0000-0003-4775-622X

ResearcherID: AAD-3345-2022

У статті в порівняльному аспекті з'ясовано погляди Б. Шоу і Я. Мамонтова на завдання критики, шляхи розвитку драматургії і театрального мистецтва кінця XIX – початку XX ст. Висновки й узагальнення здійснено на основі статей Б. Шоу і Я. Мамонтова. Виявлено й проаналізовано коло тематично і проблемно близьких питань, які домінують у працях авторів і є вагомою підставою для здійснення порівняльного аналізу доробку критиків. Застосовані у статті принципи і методи наукового дослідження (порівняльно-типологічний, герменевтичний, культурно-історичний, рецептивної естетики) сприяли комплексному підходу до виявлення та характеристики спільної проблематики у працях митців.

Б. Шоу і Я. Мамонтов виступали на захист об'єктивної і толерантної критики, яка мала фахово характеризувати театральні постановки, сприяти формуванню естетичних смаків глядачів. Обом авторам імпонувала самотунія драматургії Г. Ібсена, що тематикою, системою індивідуалізованих образів, психологічною доктриною, глибиною актуальних проблем (морально-етичних, шлюбних взаємин тощо) та концептуально новими підходами до постановки конфліктів, по суті вирізнялася з-поміж творів кінця XIX – початку XX ст. Проаналізовані праці засвідчують обізнаність Б. Шоу і Я. Мамонтова з проблемами театру (репертуар, режисура, гра акторів), специфікою творчої лабораторії провідних акторів світових театрів. Виявлено, що твори зарубіжних драматургів Г. Ібсена, С. Пшибишевського, Г. Гауптмана активно увійшли в культурно-мистецький простір України початку XX ст. Я. Мамонтов був добре ознайомлений зі здобутками зарубіжних письменників, усвідомлював значення і перспективність прогресивних ідей європейських творчих сил для розвитку української літератури і театральної справи. Б. Шоу і Я. Мамонтов аналізують твори провідних світових драматургів, зауважують про новаторські підходи авторів, які формують засади «нової драми», європеїзують українську літературу і театр.

Ключові слова: літературний процес, п'єса, театр, «нова драма», режисер, актор, герой, новаторство, європеїзація, морально-етична проблематика, драматург.

Horbolis Larysa. Views of Bernard Shaw and Yakiv Mamontov on dramaturgy and theater

In the article, in a comparative aspect, the views of B. Shaw and Ya. Mamontov on the tasks of criticism, ways of development of drama and theatrical art of the end of the 19th and beginning of the 20th centuries are clarified. Conclusions and generalizations are made on the basis of articles by B. Shaw and Ya. Mamontov. A range of thematically and problematically close issues that dominate the authors' works and are a valid basis for a comparative analysis of the works of critics have been identified and analyzed. The principles and methods of scientific research (comparative-typological, hermeneutic, cultural-historical, receptive aesthetics) applied in the article contributed to a comprehensive approach to identifying and characterizing common issues in the works of artists.

B. Shaw and Ya. Mamontov defended objective and tolerant criticism, which was supposed to professionally characterize theatrical productions and contribute to the formation of the audience's aesthetic tastes. Both authors were impressed by H. Ibsen's original dramaturgy, which, with its themes, system of individualized images, psychological doctrine, depth of current problems (moral and ethical, marital relations, etc.) and conceptually new approaches to staging conflicts, stood out from among the works of the late 19th and early 20th centuries Art. The analyzed works testify to the familiarity of B. Shaw and Ya. Mamontov with the problems of the theater (repertoire, directing, acting), the specifics of the creative laboratory of the leading actors of the world's theaters. It was revealed that the works of foreign playwrights H. Ibsen, S. Przybyshevskyi, and H. Hauptman actively entered the cultural and artistic space of Ukraine at the beginning of the 20th century. Ya. Mamontov was well acquainted with the achievements of foreign writers, he was aware of the importance and perspective of the progressive ideas of European creative forces for the development of Ukrainian literature and theater. B. Shaw and Ya. Mamontov analyze the works of the world's leading playwrights, comment on the innovative approaches of authors who form the foundations of the "new drama", and Europeanize Ukrainian literature and theater.

Key words: literary process, play, theater, «new drama», director, actor, hero, innovation, Europeanization, moral and ethical issues, playwright.

Вступ. Театральна критика, праці з історії театру, літературознавчі праці драматургів, критиків, театрознавців кінця XIX – початку XX ст. – органічна складова культурно-мистецького життя, важлива для різногранного осмислення розвитку сценічного мистецтва, пропагування традицій і з'ясування новаторських тен-

денцій драматургії і театру, виявлення художньої самобутності творів, налагодження синергетичних зв'язків драматургів, акторів, режисерів і глядачів. Театральна критика Б. Шоу і Я. Мамонтова не є винятком: цей аспект доробку талановитих митців – потужне джерело вивчення специфіки розвитку театрального мистецтва, драматургії, літератури, а також поглядів критиків на мистецтво, естетичних засад їхнього різножанрового доробку.

Творчість Б. Шоу в українському літературознавстві студіюють Н. Бідненко, С. Васильєв, В. Грицютенко, Ю. Дяків, В. Назарець та ін., наголошуючи на жанровій специфіці, самобутності й новаторстві доробку митця – представника «нової драми», творця інтелектуального роману. П. Летнянчин у порівняльному аспекті висвітлює своєрідність творчості Б. Шоу, І. Франка, В. Винниченка [1], В. Матюша досліджує популярність п'єс Б. Шоу в українських театрах [2]. Про Б. Шоу як драматурга, критика і реформатора йдеться у працях Р. Дітріха (F.R. Dietrich) і М. Голройда (M. Holroyd) [3; 4]. Про Я. Мамонтова як історика театру, критика йдеться у передмові Г. Семенюка та Л. Дем'янівської до збірки праць Д. Антоновича, Л. Старицької-Черняхівської, Я. Мамонтова з історії українського театру і драматургії [5, с. 22–24].

Системних порівняльних праць про критику Б. Шоу і Я. Мамонтова в сучасній науковій думці немає, що засвідчує новизну нашого дослідження. Актуальність теми полягає в розширенні й поглибленні ефективно студійованих у світовому гуманітарному просторі контактно-генетичних зв'язків, типологічних особливостей світових мистецьких здобутків завдяки критичним працям Б. Шоу і Я. Мамонтова про розвиток драматургії і театру.

Обрані персоналії не є випадковими, адже їх об'єднує не лише період, коли світове сценічне мистецтво потребувало оновленого репертуару, модерних режисерських концепцій, майстерної гри акторів тощо – показова співзвучність світоглядних, естетичних переконань обох ерудованих критиків і талановитих драматургів, їхніх поглядів на роль та шляхи розвитку драматургії і театру.

Матеріали та методи. Мета статті – з'ясувати тематико-проблемний діапазон, актуальність праць Б. Шоу і Я. Мамонтова для розвитку літератури й театрального мистецтва, становлення естетичних засад культурно-мистецького руху кінця XIX – початку XX ст.

Для успішної реалізації мети використано синтез *принципів і методів* наукового дослідження, передовсім порівняльно-типологічний, герменевтичний, культурно-історичний, рецептивної естетики.

У статті залучені праці «Квінтесенція ібсенізму», «Про шлюб: передмова до одруження», «Трактат про батьків і дітей», «Перша допомога критикам» Б. Шоу, «Драматургія І. Тобілевича», «Українська драматургія передреволюційної доби (1900-1917)» Я. Мамонтова.

Результати. Українська письменство й театральна критика були добре обізнані з творчістю зарубіжних письменників, що дозволило Я. Мамонтову зауважити

про «європеїзацію українського театрального мистецтва» [6, с. 384], про те, як реалістично-побутовий театр «почав заводити в український репертуар... європейський елемент» [7, с. 371.] Українські театральні критики М. Вороний, Я. Мамонтов у своїх працях часто апелюють до п'єс Г. Ібсена – найпоказовішого драматурга «за версією» Б. Шоу.

Б. Шоу і Я. Мамонтов добре знали стан справ у тогочасному театрі. Скажімо, Англія у XIX ст. переживала своєрідну кризу розвитку драматичного письма – недостатньо було авторів, які б писали хороші в художньому плані та актуальні п'єси для театрів. До цих проблем, як зауважував Б. Шоу в біографічних нотатках, говорячи про театр в Дубліні, додавалися і сценічні проблеми – низький рівень гри акторів, їхня неспроможність індивідуалізувати характери героїв на сцені, неякісні декорації, кількісно обмежений типаж образів (герої – коханець, статист, покоївка, добра і зла мати). Про романтично-побутовий (із домінуванням мелодрам і оперет) та реалістично-побутовий український театр кінця XIX ст. зауважував Я. Мамонтов у статті «Драматургія І. Тобілевича».

Як засвідчують праці Б. Шоу і Я. Мамонтова, обидва автори були гранично об'єктивні, переконливі, неупереджені, толерантні й чесні, адже усвідомлювали вагу і значення своїх критичних зауваг, що покликані були змінити театр, означити його перспективи, зацікавити сценічним мистецтвом якомога ширше коло громадян. Вони добре знали особливості творчої манери талановитих акторів (С. Джонсон, П. Гренбі, Е. Ройс, Б. Саллівен, Г. Ірвін, Е. Террі – Б. Шоу; М. Заньковецька, І. Тобілевич, Панас Саксаганський – Я. Мамонтов), розглядали їх акторські здобутки як рушійну складову багатогранного культурно-мистецького процесу.

Обидва митці зауважували синтетичність театрального мистецтва, його колективний характер. Низка питань, пов'язаних із постановкою вистав, на їхнє переконання, мають вирішуватися комплексно, на різних мистецьких майданчиках. «Робота драматурга, режисера, актора тощо не може розглядатися сама по собі, бо то є лише окрема функція єдиного механізму, що називається театром», – пояснює Я. Мамонтов. Кожен учасник підготовки вистави має професійно виконувати свої обов'язки, «і робота кожного з них виправдовується і пояснюється лише в цілій системі» [7, с. 359]. Український критик вводить в обіг поняття *театральна система*, яку розуміє «як координацію мистецьких та технічних чинників (авторського або виконавчого характеру) для обслуговування суспільства через організацію його масових реакцій (емоційних та ідейних)» [7, с. 359] і додає: «Для визначення театральних систем, типових для певних історичних епох (або для певних соціально-економічних епох), наука про театр мусить піднятися до типологічних концепцій. Це значить, що театрознавство лише тоді може претендувати на науковість, коли воно даватиме конструкцію (чи реконструкцію) типових театральних систем і визначатиме функціональну залежність їх од соціально-економічних та загальнокультурних чинників доби» [7, с. 358].

У своїх працях Б. Шоу і Я. Мамонтов висловлюють думки про роль і значення критики в суспільному житті, у пропагуванні сценічного мистецтва, формуванні естетичних смаків, моральних пріоритетів громадян. Вони обстоювали ефективну, дієву критику, що має вчасно й об'єктивно реагувати на мистецький продукт, розуміти запити суспільства (глядачів) та означувати перспективи розвитку театру. Про свою відповідальність як критика Б. Шоу зазначав: «Однак я повинен без вагань критикувати свою попередню роботу, якщо вважати, що вона може завдати будь-якого лиха, якого критика може запобігти» [8]. Критика має бути сумлінною, а також корисною глядачеві. Вона повинна вміти помічати нове, особливе, фахово коментувати. Це означає, що критик має бути освіченим інтелектуалом, бездоганно знати теоретичні основи драматичного мистецтва, активно реагувати на літературний текст і театральну версію режисера. Так, скажімо, Б. Шоу бентежить випадок із п'єсою «Пер Гюнт» Г. Ібсена: «Число критиків, які повністю пропустили суть преображення Ребекки, здається, свідчить про те, що більшість чоловіків, навіть серед критиків..., не вийшли за межі думки Пер Гюнта в цьому питанні. Безсумнівно, вони не підтримали б це як чітко висловлену тезу, усвідомлюючи, як вони, що існує поетична умовність протилежного» [8].

Проте і глядач має бути освіченим, готовим до сприйняття закодованих авторських (драматурга й режисера) ідей у п'єсах, що почали з'являтися в репертуарі театрів кінця XIX – початку XX ст. – зважати на поетичну умовність, вміти помічати й декодувати підтексти, художні деталі, обраний драматургом, режисером і актором ракурс бачення проблеми тощо, адже філософія, інтелектуальна складова починають активно проявляти себе на сценах світових театрів. Б. Шоу зауважує показовий випадок з однією з п'єс Г. Ібсена, коли «читачі Ібсена, не любителі театральних ігор, іноді помилково уявляли його (лиходія. – Л. Г.), припускаючи, що його лиходій є прикладом, а не попередженням...» [8].

Б. Шоу і Я. Мамонтов розуміли першорядне завдання митця – за допомогою корпусу художніх засобів у творі відображати важливі проблеми дійсності, пропонувати шляхи їх розв'язання. Саме з таких позицій вони осмислювали значимість творчого доробку Г. Ібсена, І. Тобілевича. Зауважуючи неординарність таланту Г. Ібсена, Б. Шоу підкреслював, що митець, пишучи реалістичні п'єси з сучасного життя, категорично відмовлявся від наслідування гасла «мистецтво для мистецтва», був переконаний у правильності своїх ідей, художньо репрезентованих у п'єсах на проблемно-тематичному, образотворчому та інших рівнях. Він мав «у своєму таланті щось інше, ніж виконувати визначення критиків, не звертав на них уваги» [8]. Декларантом схожої позиції постає і Я. Мамонтов, який, характеризуючи театр І. Тобілевича, констатував: «І в самих п'єсах, і в постановках висувається наперед життєва правдивість. Театральний ефект досягається не ножем та шаблею, не трагічним криком, не комізмом висловів та надзвичайних ситуацій, а правдивим виявленням характерів та щоденних побутових явищ» [7, с. 371].

Обидва критики високо оцінювали доробок Г. Ібсена, який приніс суттєві зміни в театр – «відтак Ібсен запустив там (у театрі. – Л. Г.) свою потужну закваску» [8]. Його твори сприяли оновленню театру, адже відкривали нові грані екзистенційної проблематики, внутрішнього і зовнішнього конфліктів, індивідуалізації образів, міжособистісних стосунків героїв. «Ібсен і Стріндберг (архііндивідуалісти дев'ятнадцятого століття), – писав Б. Шоу, – до основи похитнули наші внутрішні ідеали» [8]. Я. Мамонтов зауважував інтелектуалізм драматичних творів Г. Ібсена й Лесі Українки [див.: 6, с. 393], порівнював драматичну ситуацію у п'єсі Б. Грінченка «На громадській роботі» з комедією Г. Ібсена «Ворог народу» [див.: 6, с. 384].

Я. Мамонтов наголошував на глибоко вмотивованому переконанні українських митців європеїзувати українську літературу і театр. П'єси І. Тобілевича «Суєта», «Житейське море» були «ніби тим мостом, що на ньому український театр переходив до світового репертуару» [6, с. 383]. Саме в цих творах, пояснює критик, автор «виводить інтелігенцію, робиться філософом і романтиком селянського життя <...>. Можна навіть думати, що І. Тобілевич передбачав не тільки європеїзацію українського театрального мистецтва, але бачив і дальший етап його, що ледве передчувається в наш час: поворот до народних творчих стихій, з *новими засобами і новим світоглядом* (курсив наш. – Л. Г.)» [6, с. 383-384]. Додамо, що філософська складова, характерна для п'єс Г. Ібсена, Б. Шоу, Лесі Українки, Я. Мамонтова, В. Винниченка, – риса «нової драми», що успішно була репрезентована на сценах європейських театрів початку XX ст.

Нові засоби і новий світогляд, що про них пише Я. Мамонтов, успішно себе задекларували на рівні художнього опрацювання морально-етичної проблематики, конфліктів, адже, як зауважує Б. Шоу, «точні терміни для реалістичної моралі, хоча їх можна знайти в Біблії, вийшли з моди та забуті» [8]. Питання моралі у працях Б. Шоу – одне з ключових, адже в мистецьких творах кінця XIX – початку XX століття цей блок проблем представлений чи не найактивніше, що засвідчують промовисті тези Б. Шоу, як-от: «...твори Ібсена є одним із найкращих сучасних ключів до пророцтва Святого Письма» [8]; «Людська природа, яка від природи зіпсована, утримується від руйнівних надмірностей лише самозреченою відповідністю ідеалам» [8]; «Те, що п'єси Ібсена мають аморальну тенденцію, є цілком правильним у тому значенні, в якому воно вжито. Аморальність не обов'язково означає погану поведінку: вона передбачає поведінку, шкідливу чи ні, яка не відповідає поточним ідеалам <...> Бо на практиці ідеали – це не стільки питання сумління, скільки виправдання для того, щоб робити те, що нам подобається; і тому трапляється, що з двох людей, які поклоняються тим самим ідеалам, один буде огидним тираном, а інший – добрим і корисним другом людства... нечестивим людям дозволяється вчиняти злочини в ім'я ідеалу, які ні на мить не сприйматимуться як відверте диявольство... найпоширеніші та найінтимніші випадки

трапляються в сімейному житті» [8]. Як бачимо, Б. Шоу глибоко цікавився питаннями моралі, у чому переконують і його власні п'єси з дискусіями, що окреслюють, погодимося з висновком Ю. Дяків, «передусім аномальні, алогічні аспекти життя суспільства, в якому явища та поняття нерідко мають дисонансний зміст» [9, с. 152]. Я. Мамонтов зауважував про деморалізоване міське життя у психологічних п'єсах Г. Хоткевича, у яких «інтерпретуються такі теми, як психологія провокатора (“Море”), щастя людини (“Щастя”), патологія кохання й інш.» [6, с. 406], про В. Винниченка, на долю якого «випала дуже велика місія: дати репертуар з новим психологічним і соціальним змістом» [6, с. 401]. На переконання українського критика і театрознавця, талантом і творчим розмахом В. Винниченка «дорівнюється» до Г. Ібсена, С. Пшибишевського, Г. Гауптмана [див. про це: 6, с. 400].

Питання моралі та специфіки його потракування в п'єсах і театральних виставах Б. Шоу пов'язує з образом жінки, сміливо зображеному в творах Г. Ібсена «Ляльковий дім», «Привид» та ін. Варто наголосити, що на початку ХХ ст. морально-етична проблематика у світовому письменстві означена новими смисловими кордонами, спричиненими почасти воєнним лихоліттям, швидкою індустріалізацією життя, нівелюванням усталених засад сім'ї та шлюбних стосунків тощо. Б. Шоу та Я. Мамонтову імпонували герої з суперечливими характерами, персонажі, які часто перебували в ситуації вибору – Б. Шоу акцентував на «жіночній жінці» у п'єсах Г. Ібсена. Кожен твір цього драматурга, переконаний критик, – битва за особистість, її пріоритети, свободу думки й чину. «Коли ви називаєте... Нору безстрашною жінкою з благородним серцем чи шокуючою маленькою брехухою й неприродною матір'ю, Гельмера – егоїстичним собакою чи зразковим чоловіком і батьком...ви сказали те, що є водночас і правдою, і неправдою...» [8]. Думки Б. Шоу суголосні тезам В. Винниченка про відносність моралі та «чесність з собою», що задекларовані у працях «Конкордизм. Система будівництва щастя», «Про мораль пануючих і мораль поневолених», «Щастя: листи до юнака», а також художньо репрезентовані у творах «Дисгармонія», «Чесність з собою», «Базар», «Щаблі життя», «Лепрозорій». Про ці тенденції в художньому опрацюванні морально-етичної проблематики зауважував Я. Мамонтов, характеризуючи п'єси В. Винниченка, наголошуючи, що «чесність з собою є не що інше як моральний індивідуалізм, що може погоджуватися з чесністю соціальною (моральним колективізмом) і може ворогувати з нею» [6, с. 397]. Цей принцип, пояснює автор, викликав чимало непорозумінь і нарікань, проте він не новий: «...етичний індивідуалізм з вели-

ким блиском був проголошений Ф. Ніцше і має багато талановитих репрезентантів у мистецтві. А в галузі драматичній його репрезентовано таким колосом, як Г. Ібсен. Ідеологічна близькість В. Винниченка до Г. Ібсена в окремих питаннях часом доходить навіть дод тотожних виразів» [6, с. 397]. На підтвердження своєї думки Я. Мамонтов апелює до п'єс «Великий Молох» В. Винниченка та «Пер Гюнт», «Бранд» Б. Шоу.

Героїня-жінка, яка має право на кохання і наділена потужною енергетикою спротиву, цікавить не лише Б. Шоу, але і Я. Мамонтова, що засвідчує його відгук на п'єсу І. Франка «Украдене щастя», у якій висвітлюються екзистенційні проблеми, розгортається «любовна драма жінки, що мусила або губити свій вік за нелюбим, хоч і добрим чоловіком, або забути за мораль і кинутися в обійми коханого. Героїня І. Франка йде другим шляхом і намагається хоч у такий спосіб вирвати з пазурів долі своє “украдене щастя”» [6, с. 386]. Щоправда, Я. Мамонтову не вдалося вповні досягнути глибини змальованого у творі конфлікту (внутрішнього і зовнішнього), сутність протесту головної героїні, а отже й важливість п'єси для театру та літературного процесу в цілому, називаючи «Украдене щастя» типовою мелодрамою з сільського життя [6, с. 386]. «Украдене щастя» І. Франка – один із тих показових творів української драматургії кінця ХІХ ст., що кардинально змінював погляд на героїню-жінку, сміливу у своїх намаганнях протистояти патріархальним звичаям, щоб бути щасливою. Згодом вольові, енергійні, сильні, з виразною неоромантичною домінантою героїні будуть колоритно представлені в інтелектуальній драмі Лесі Українки.

Висновки. Критичні, театрознавчі праці Б. Шоу і Я. Мамонтова є важливою складовою у формуванні світового культурно-мистецького контексту кінця ХІХ – початку ХХ ст. Талановиті критики й митці, які самі були активними учасниками літературного процесу, усвідомлювали потребу публічно виголошувати свої думки й означувати перспективні шляхи оновлення драматургії, театру, літератури. Висновки й узагальнення про творчість провідних українських і зарубіжних драматургів Г. Ібсена, І. Тобілевича, акторів Б. Саллівена, Г. Ірвіна, М. Заньковецької, Панаса Саксаганського та ін. формують загальну картину становлення «нової драми», що передбачає зміну концепції героя, розширення тематико-проблемного діапазону п'єс, поглиблення психологізації характерів. Висновки й узагальнення Б. Шоу і Я. Мамонтова про театр, драматургію, завдання критики потребують контекстуальних доповнень та систематизації, а отже, залучення праць інших зарубіжних і українських критиків, театрознавців, істориків і теоретиків сценічного мистецтва.

Література:

1. Летнянчин П. Особистість у драмах Бернарда Шоу, Івана Франка, Володимира Винниченка: монографія. Дрогобич: Сурма, 2007. 192 с.
2. Магюша В. Британська і американська драматургія ХХ століття в Україні: постанови та публікації. *Вісник Львівського університету. Серія: Мистецтво*. Львів, 2007. Вип 7. С. 54-57.
3. Dietrich F.R. Deconstruction As Devil's Advocacy: A Shavian Alternative. *Modern Drama*. 29(3). 1986. P. 431-451.
4. Holroyd M. Bernard Show. Vol. 1. The Search for Love: 1856-1898. London: Chatto and Windus, 1988. 486 p.

5. Семенюк Г., Дем'янівська Л. Історик українського театру. Антонович Д. Триста років українського театру. 1619-1919 та інші праці. Київ: ВІП, 2003. С. 3-24.
6. Мамонтов Я. Українська драматургія передреволюційної доби (1900-1917). Антонович Д. Триста років українського театру. 1619-1919 та інші праці. Київ: ВІП, 2003. С. 383-416.
7. Мамонтов Я. Драматургія І. Тобілевича. Антонович Д. Триста років українського театру. 1619-1919 та інші праці. Київ: ВІП, 2003. С. 354-382.
8. George Bernard Shaw: Collected Articles, Lectures, Essays and Letters. URL: https://www.google.com.ua/books/edition/George_Bernard_Shaw_Collected_Articles_L/2rTiEAAAQBAJ?hl=ru&gbpv=0 (13.08. 2024)
9. Дяків Ю. Тематичні та формальні інновації у драматургії Бернарда Шоу. Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Тези І-ї міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених (Дрогобич, 21-22 листопада 2013 року) / Редактори-упорядники: В. Ільницький, А. Душний, І. Зимомря. Дрогобич : Посвіт, 2013. С. 150-152.

References:

1. Letnianshyn, P. (2007). Osobystist u dramakh Bernarda Shou, Ivana Franka, Volodymyra Vynnychenka: monohrafiia. Drohobych: Surma. 192 s. [in Ukrainian].
2. Matiusha, V. (2007). Brytanska i amerykanska dramaturhiia KhKh stolittia v Ukraini: postavy ta publikatsii. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia: Mystetstvo. Vyp 7. S. 54-57 [in Ukrainian].
3. Dietrich, F.R. (1986). Deconstruction As Devil's Advocacy: A Shavian Alternative. *Modern Drama*. № 29 (3). P. 431-451 [in English].
4. Holroyd, M. (1988). Bernard Show. Vol. 1. The Searsh for Love: 1856-1898. London: Chatto and Windus. 486 p. [in English].
5. Semeniuk, H., Dem'ianivska, L. (2003). Istoryk ukrainskoho teatru. Antonovych D. Trysta rokiv ukrainskoho teatru. 1619-1919 ta inshi pratsi. Kyiv: VIP. S. 3-24 [in Ukrainian].
6. Mamontov, Ya. (2003). Ukrainska dramaturhiia peredrevoliutsiinoi doby (1900-1917). Antonovych D. Trysta rokiv ukrainskoho teatru. 1619-1919 ta inshi pratsi. Kyiv: VIP. S. 383-416 [in Ukrainian].
7. Mamontov, Ya. (2003). Dramaturhiia I. Tobilevycha. Antonovych D. Trysta rokiv ukrainskoho teatru. 1619-1919 ta inshi pratsi. Kyiv: VIP. S. 354-382 [in Ukrainian].
8. George Bernard Shaw: Collected Articles, Lectures, Essays and Letters. URL: https://www.google.com.ua/books/edition/George_Bernard_Shaw_Collected_Articles_L/2rTiEAAAQBAJ?hl=ru&gbpv=0 (13.08.2024) [in English].
9. Diakiv, Yu. (2013). Tematychni ta formalni innovatsii u dramaturhii Bernarda Shou. Rozvytok suchasnoi osvity i nauky: rezultaty, problemy, perspektyvy. Tezy I-i mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii molodykh vchenykh (Drohobych, 21-22 lystopada 2013 roku) / V. Ilnytskyi, A. Dushnyi, I. Zymomria (ed.). Drohobych : Posvit. S. 150-152 [in Ukrainian].

ЕКОЛОГІЧНА ЛІТЕРАТУРА НОН-ФІКШН НА ЧОРНОБИЛЬСЬКУ ТЕМУ ДЛЯ ДІТЕЙ І ДОРОСЛИХ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ КНИГ К. МІХАЛІЦІНОЇ, С. ДВОРНИЦЬКОГО «РЕАКТОРИ НЕ ВИБУХАЮТЬ. КОРОТКА ІСТОРІЯ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ ТА А. HIGGINBOTHAM “MIDNIGHT IN CHERNOBYL: THE UNTOLD STORY OF THE WORLD’S GREATEST NUCLEAR DISASTER”)

Гостра Катерина Вікторівна,

доктор філософії,
доцент кафедри перекладу та слов'янської філології
Криворізького державного педагогічного університету
ORCID ID: 0000-0002-2266-492X

Дудніков Микола Олексійович,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладу та слов'янської філології
Криворізького державного педагогічного університету
ORCID ID: 0000-0003-0238-5285

Людство є не лише організатором перегонів із перетворення природи у невичерпне джерело ресурсів, які людина безжалісно використовує, але людство є і єдиним учасником перегонів. Таке споживацьке ставлення до природи призводить до катаклізмів, катастроф, шкочу від яких важко оцінити. Однією із таких наслідків є аварія на Чорнобильській атомній електростанції. Прагнення зрозуміти причини аварії, подати правдиву інформацію про ті події для кожного, незважаючи на вік і знання з атомної енергетики, сприяє створенню екологічної літератури нон-фікшн на Чорнобильську тему як для дітей, так і для дорослих.

У статті проаналізовано екологічну тематику у творах нон-фікшн для дітей та дорослих, актуальність якої підсилюється необхідністю чіткого розуміння тих подій різними віковими категоріями людей, задля попередження виникнення катастроф такого плану. Важливим акцентом екологічної літератури на чорнобильську тему є прагнення авторів не лише викласти максімально об'єктивно ті реальні події, які відбувалися на четвертому енергоблоці Чорнобильської атомної електростанції під час вибуху, але і глибинне розуміння, шляхом критичного аналізу, тих факторів, які призвели до таких наслідків.

Саме література нон-фікшн покликана правдиво, чітко та логічно познайомити читача із фактами та реальними подіями, без будь-яких стереотипів, міфів та домислів, адже те, з чим зіштовхнулося людство після цієї гуманітарно-техногенної катастрофи настільки страшенні для їх повного осяянення, але водночас життєво необхідні для розуміння.

Окреслено особливості зображення Чорнобильської катастрофи в екологічній літературі нон-фікшн для дітей та дорослих у книгах К. Міхаліциної, С. Дворницького «Реактори не вибухають. Коротка історія Чорнобильської катастрофи» та А. Higginbotham «Midnight in Chernobyl: The Untold Story of the World's Greatest Nuclear Disaster»; зазначено жанрові особливості книг та виявлено спільні та відмінні риси.

Ключові слова: екологічна література, література нон-фікшн, Чорнобиль, чорнобильська тема, дитяча та підліткова література, література для дорослих.

Hostra Kateryna, Dudnikov Mykola. Environmental non-fiction literature on chernobyl theme for children and adults: a comparative aspect (based on the material of the books by K. Mikhalitsina, S. Dvornytskyi "Reactors do not explode. A short story of the Chernobyl disaster" and A. Higginbotham "Midnight in Chernobyl: The Untold Story of the World's Greatest Nuclear Disaster")

It has not been the first century that mankind is not only the organizer of the race to transform nature into an inexhaustible source of resources that man mercilessly uses, but mankind is also the only participant in the race. Such a consumerist attitude to nature leads to cataclysms, catastrophes, the damage of which is difficult to assess. One of these consequences is the accident at the Chernobyl nuclear power plant. The desire to understand the causes of the accident, to provide truthful information about those events for everyone, regardless of age and knowledge of atomic energy, contributes to the creation of environmental non-fiction literature on the Chernobyl topic for both children and adults.

The article analyzes environmental topics in non-fiction works for children and adults, the relevance of which is reinforced by the need for a clear understanding of those events by people of different age categories, in order to prevent the occurrence of such disasters. An important emphasis of environmental literature on the Chernobyl topic is the desire of the authors not only to present as objectively as possible the real events that took place at the fourth power unit of the Chernobyl nuclear power plant during the explosion, but also a deep understanding, through critical analysis, of the factors that led to such consequences.

It is non-fiction literature designed to truthfully, clearly and logically acquaint the reader with facts and real events, without any stereotypes, myths and conjectures, because what humanity faced after this humanitarian and man-made disaster is so terrible for their full understanding, but at the same time vital for understanding.

The peculiarities of the depiction of the Chernobyl disaster in environmental non-fiction literature for children and adults in the books of K. Mikhalitsina and S. Dvornytskyi "Reactors do not explode" are outlined. A brief history of the Chernobyl disaster and A. Higginbotham "Midnight in Chernobyl: The Untold Story of the World's Greatest Nuclear Disaster"; genre features of the books are indicated and common and distinctive features are revealed.

Key words: environmental literature, non-fiction literature, Chernobyl, Chernobyl theme, children's and adolescent literature, literature for adults.

Вступ. Питання збереження природи нашої планети для майбутніх поколінь є одним із ключових в контексті техногенних катастроф, які переслідують людство з тих часів, коли воно вирішило, що природа зобов'язана працювати на нього та забезпечувати його благами цивілізації навіть ціною знищення цієї ж природи. Саме переосмислення такого ставлення стало передумовою виникнення екологічної літератури. Одним із найстрашніших уроків, отриманих людством як результат спроби приборкати атом та зробити його мирним, стала аварія на Чорнобильській атомній електростанції. Чорнобильська тема є однією з найболючіших та найвідоміших тем, якій присвячено художні та наукові доробки авторів різних галузей. Зважаючи на жакливі наслідки аварії та необхідність критично проаналізувати ситуацію, донести страшну, але правдиву інформацію про ту квітневу ніч на Чорнобильській атомній електростанції, автори використовують жанр нон-фікшн, основне завдання якого полягає у відтворенні подій, які справді сталися – це відтворення реальної картини. Вищезгаданий жанр широко використовується авторами, щоб занурити читача в ситуацію, що стала предметом зображення. Про Чорнобильську катастрофу в цьому жанрі писали Олена Паренюк та Катерина Шванова «Страшне, прекрасне та потворне в Чорнобилі. Від катастрофи до лабораторії», К. Міхаліцина та С. Дворницький також вдалися саме до нього «Реактори не вибухають. Коротка історія Чорнобильської катастрофи», але не лише на теренах України чорнобильська тема в жанрі нон-фікшн є предметом обговорення. Британський журналіст Адам Гігінботам написав книгу про історію катастрофи на Чорнобильській атомній електростанції *Midnight in Chernobyl: The Untold Story of the World's Greatest Nuclear Disaster*. Вже не одне десятиліття пройшло після страшної аварії на Чорнобильській атомній електростанції, вже не одне покоління виросло, але і досі є багато невідомого, багато питань, на які досі не кожен може відповісти, а головне – багато міфів та брехні навколо цієї історії, деякі з них є вигадками людей, які переказували те, свідками чого стали, а деякі мають цілком зрозуміле походження: зручна та потрібна версія тих подій для тогочасної влади. Але кожен повинен знати правду, кожен мешканець України та світу повинен критично проаналізувати все, що сталося 26 квітня 1986, лише за таких умов такої ж або схожої катастрофи більше не відбудеться.

Майже два покоління виросло з тих пір, як відбулась катастрофа, але і зараз письменники друкують свої твори на чорнобильську тематику, а науковці обирають її предметом дослідження на філологічних наукових теренах. У книгах різних жанрів досліджується ця тема: літератори, журналісти, документалісти – вивчають різні аспекти катастрофи. Однією з перших книг, присвячених чорнобильській тематиці, була книга Івана Драча «Чорнобильська Мадонна». Книги для дітей на чорнобильську тематику створила Катерина Міхаліцина «Квіти біля четвертого» та разом із Станіславом Дворницьким у жанрі нон-фікшн була написана книга

«Реактори не вибухають. Коротка історія Чорнобильської катастрофи». Підтвердженням актуальності чорнобильської тематики не лише в Україні, але і в міжнародному просторі є наявність англomовних книжок, які вийшли друком впродовж останніх п'яти років, як-от, *Interesting Chernobyl. 100 Symbols (2019)*, автором якої є Кирило Степанець, *Chernobyl (2022)* Майкла Керрігана наповнена 180 автентичними світлинами Чорнобильської катастрофи, які є, як зазначено *Photographic history of the nuclear disaster and its lasting legacy today/ фотографічною історією ядерної катастрофи та її довговічної спадщини сьогодні*, книги авторства Сергія Плохія *Chernobyl. History of a tragedy (2019)*, *Atoms and Ashes. From Bikini Atoll to Fukushima (2023)* де він розповідає про шість атомних катастроф, що сколихнули світ, і однією з них є Чорнобильська катастрофа (книга написана у жанрі нон-фікшн: ґрунтується на дослідженнях, свідченнях свідків, автор піддає критичному аналізу кожне рішення, прийняте на місцях та владними органами, панічну реакцію урядів, метою яких було стримати кризу та приховати масштаби катастрофи); у книзі британського журналіста Адама Гігінботам *Midnight in Chernobyl: The Untold Story of the World's Greatest Nuclear Disaster (2019)*, виклад інформації базується на документах, дослідженнях та свідченнях очевидців.

Чорнобильська тема активно досліджувалась науковцями філологічної царини. Так, М. Варданян досліджувала Чорнобиль як топос в постмодерній літературі [1], Чорнобильську тему в контексті культурної пам'яті українців [2], М. Коваленко виділила особливості образу Божої Матері у реценсії І. Драча (на матеріалі Чорнобильська мадонна) [3], екологічна проблематика збірки Є. Гуцала «Діти Чорнобиля» стала предметом вивчення М. Черноусової [4]; особливості художнього трактування трагедії Чорнобиля в ліриці Ліни Костенко досліджувала Т. Філат [5].

Матеріали та методи. *Мета дослідження* – схарактеризувати жанрові особливості та порівняти екологічну літературу на чорнобильську тематику для дітей та дорослих на матеріалі книг К. Міхаліциної та С. Дворницького «Реактори не вибухають. Коротка історія Чорнобильської катастрофи» та А. Higginbotham «Midnight in Chernobyl: The Untold Story of the World's Greatest Nuclear Disaster»

Для реалізації мети застосовано корпус методів – історико-культурний метод (осмислення історичного контексту для виникнення екологічної літератури нон-фікшн на чорнобильську тему для дітей та дорослих); герменевтичний метод (потрактування ключових понять про роль, значення та особливості екологічної літератури нон-фікшн для дітей та для дорослих); компаративний метод (порівняння особливостей відтворення картини Чорнобильської катастрофи в екологічній літературі нон-фікшн для дітей та для дорослих).

Результати. Підкорення природи та навіть в певному сенсі її переформатування – це ті процеси, які супроводжували наше суспільство впродовж ХІХ-ХХ ст. В гонитві за створенням максимально комфортних

умов для життя, людство зайняло споживацьку позицію по відношенню до природи. Нещадним та часто варварським методом організований видобуток корисних копалин, осушення боліт, та зрештою пошуки джерела дешевої електроенергії – це лише невеликий список того, що робить людство з природою незважаючи на непоправну шкоду для природи. Результатом такого безвідповідального відношення до природи є різного роду техногенні катастрофи, в тому числі і катастрофи на атомних електростанціях. Одна з найстрашніших катастроф, яка завдала непоправної шкоди екосистемі не лише України та стала відкритою раною, яка болить вже майже 40 років на тілі нашої держави, є катастрофа на Чорнобильській атомній електростанції.

Відмінною рисою екологічної літератури вважається те, що предметом її зображення є різного роду катаклізми, що сталися у природі, в тому числі і техногенні катастрофи. Екологічна література, як і будь-яка інша, не лише зображує певну картину світу, відтворюючи події, але і виконує виховну функцію: спонукає критично мислити, аналізувати відтворені події, що сприяє формуванню певного правильного застережливого відношення до навколишнього середовища. В цьому контексті неабияку роль відіграють твори у жанрі нон-фікш, адже вони зосереджені на фактах, відтворюють реальні події. Вважаємо, що екологічна література такого плану максимально правдиво доносить до читача інформацію про небезпеку безвідповідального ставлення до природи, вона попереджає про страшні наслідки такої поведінки.

Книга К. Міхаліциної та С. Дворницького «Реактори не вибухають. Коротка історія Чорнобильської катастрофи» [6] адресована дітям та підліткам. Вона змальовує цю страшну катастрофу як факт, який відбувся. Автори книги не просто відтворюють події, а змальовують широкий історичний фон, на тлі якого відбувалася аварія, описують географічне розташування місцевості та пояснюють вибір місця для побудови станції, також книга містить ілюстрації для створення певної атмосфери.

Книга відомого британського журналіста Адама Хіггінботама «Midnight in Chernobyl: The Untold Story of the World's Greatest Nuclear Disaster» [7] також присвячена катастрофі на Чорнобильській атомній електростанції. Вона не просто отримала схвальні відгуки, а була визнана кращою книгою року за декількома версіями *The New York Times* та бестселером *The New York Times*; *Time*, стала кращою нон-фікшн книгою за версією *Kirkus Reviews*, у 2020 році автор був удостоєний медалі Ендрю Карнегі за видатні досягнення в літературі та публіцистиці. За цією книгою був знятий документальний трилер.

Обидві книги стосуються Чорнобильської катастрофи і написані у жанрі нон-фікшн, мають спільну мету – донести правдиву інформацію про ті страшні події, спонукати людство зупинитися та замислитися, проаналізувати все, що сталося, задля того, щоб більше ніколи не допустити, так би мовити, другий раунд цих змагань із природою, в яких переможця не буде точно.

Ці книжки бентежать розум, наводять на глибокі роздуми. Щойно читач побачить назву книги К. Міхаліциної та С. Дворницького у нього може виникнути питання: так чому ж реактори не вибухають, якщо йде мова про Чорнобильську катастрофу? Книга ж Адама Хіггінботама одразу наштовхує на питання: Чому саме північ у Чорнобилі? Можливо, саме опівночі стався вибух? Уже на сторінках книги ми дізнаємося, що приблизно опівночі на Чорнобильській електростанції відбувалися випробування реактора, які передували гуманітарно-техногенній катастрофі, тож назва обрана не випадково. Обидві ці назви спонукають підлітка (книга К. Міхаліциної та С. Дворницького) та дорослого (книга Адама Хіггінботама) відкрити та дізнатися, про що ж ідеться у книгах. Наштовхує на певні асоціації і кольорова гамма палітурок обох книг: у книзі К. Міхаліциної та С. Дворницького використані сірий фон та жовтий і червоний кольори, якими зображене сяйво, палітурка книги Адама Хіггінботама також виконана в жовтому, жовтогарячому та червоному кольорах. Подібні кольори асоціюються з реактивним полум'ям.

Ці книжки викликають зацікавленість з точки зору їх структури, подібний аспект також має відмінні та схожі риси. По-перше, привертають увагу вступні частини книг: у книзі К. Міхаліциної та С. Дворницького вона називається «замість вступу», де автор описує місто 25 та 26 квітня та ознаки того, що щось-таки трапилось, які міг помітити кожен житель, а також евакуацію з міста 27 квітня. Текст же книги Адама Хіггінботама одразу занурює читача в події, які відбувались на електростанції 26 квітня о 4 ранку, автор називає реальних працівників, які в злочасний момент були на станції. Ця частина книги названа автором з використанням конкретних дат та часу: «*Prologue. SATURDAY, APRIL 26, 1986: 4:16 P. M. CHERNOBYL ATOMIC ENERGY STATION, UKRAINE*». Загалом, деталізація (дати, час, імена) – це невід'ємна ознака літератури нон-фікшн, але ми бачимо, що в книзі для дорослих рівень деталізації значно вищий. По-друге, кожна з книжок поділена на певні розділи. Книга, яка адресована підліткам, спочатку об'єднує розділи, що знайомлять читача з місцевістю, де побудована станція, з містечком, яке виросло навкруги станції («Містечко з полиновим іменем», «Між Чорнобилем і Прип'яттю»). Усі ці зусилля спрямовані на створення широкої картини трагічних подій, автор наче веде читача крізь історію, звертаючи увагу на такі деталі: квітуче місто загинуло, велика кількість територій з унікальним природним ландшафтом стала забрудненою. Книга ж для дорослих також поділена на розділи, але має дещо іншу структуру, і, як ми вважаємо, поділ на розділи має інше призначення, що і обумовило, скоріш за все, вибір автора. Наприклад, в першому розділі «*The Soviet Prometheus*» / «*Радянський Прометей*» також йде мова про передісторію створення станції, але автор пояснює не лише вибір території для побудови, завдання, які вирішувались зведенням цієї електростанції, але він деталізує події, називаючи, хто прибув на місце, де мали звести станцію, та з якою метою.

Ще однією відмінною рисою літератури нон-фікш є використання документальних елементів: різного роду архівних документів та фотографій, географічних карт, схем. І хоча це стосується обох книг, які ми аналізуємо, їх різнить специфіка використання певних елементів та методика. Наприклад, у книзі для дітей розміщено декілька карт після відповідних розділів, що допомагає осягнути подану інформацію, підсиливши її цими візуальними елементами. Варто сказати і про особливість карт: вони схематичні, кольорові, що відповідає особливостям засвоєння інформації читачами підліткового віку. Натомість карти у книзі для дорослих – це карти чорно-білого кольору, наче архівні документи і розміщені вони на початку книги. Окрім того, тут представлені архівні фотографії, схеми Чорнобильської АЕС та 4-го енергоблоку, у книзі для дітей також використані схеми, які проливають світло на деякі аспекти вироблення атомної енергії, але вони яскраві та зрозумілі для необізнаного читача.

Максимально об'єктивне, ґрунтовне змалювання ситуації, що притаманне жанру нон-фікш, обумовлює вкраплення публіцистичного стилю. Задля підкріплення викладених фактів нерідко використовується інтерв'ю, репортажі, свідчення очевидців. Знаходимо використання цих елементів в певній мірі і в тій, і в тій книгах. У книзі Адама Хігінботама є розділ «*A Tomb for Valery Khodemchuk*» / «*Могила Валерія Ходемчука*», де автор розповідає про свої зустрічі з учасниками та очевидцями аварії, зокрема про зустріч із сім'єю Олександра Ювченко (старшим інженером-механіком) та ін. Промовистою та знаковою є назва цього розділу, адже Валерій Ходемчук – це старший оператор головних циркуляційних насосів реакторного цеху, він загинув під час вибуху і тіло його не знайшли. В книзі для дітей також використані свідчення очевидців, а науковим редактором став безпосередній учасник тих подій – Олександр Бреус.

Висновки. Література нон-фікш – це літературний жанр, який тяжіє до деталізації подій, до підтвердження, написаного у книзі, певними документами та доказами, що викликано метою створення тексту в такому жанрі, розповісти історію, засновану на реальних подіях, без зайвих емоцій, прикрас та міфів, максимально об'єктивно відтворити події. Цей жанр є вдалим інструментом для оживлення подій, викладених на сторінках книги.

Література:

1. Варданян М. Reading the Chornobyl Catastrophe Within Ecofiction. *Children's Literature in Education*. 2022. 53. Pp. 1-17.
2. Варданян М. В. Літературна географія ілюстрованих дитячих книг (на матеріалі українських творів та перекладів ХХ–ХХІ століття). Географія і текст: літературний вимір : колективна монографія / за редакцією Т. Черкашиної. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. С. 17-40.
3. Коваленко М. Образ Божої матері у рецепції Т. Шевченка та І. Драча (на матеріалі поем «Марія» та «Чорнобильська мадонна»). *Літературознавчі студії*. Київ. Вип. 1. 2015. С. 235-244.
4. Черноусова М.. Екологічна проблематика збірки Є. Гуцала «Діти Чорнобиля». *Українська література в просторі культури і цивілізації*. Запоріжжя. 2023. С. 140-143.
5. Філат Т. Особливості художнього трактування трагедії Чорнобиля в ліриці Ліни Костенко. *Проблеми сучасного літературознавства*. 2018. 26. С. 183-193
6. Міхаліцина К., Дворницький С. Реактори не вибухають. Коротка історія Чорнобильської катастрофи. Київ: Портал, 2020. 136 с.

Використання подібного жанру для створення екологічної літератури є виправданим та затребуваним. На сторінках подібних книжок страшні події оживають, вони сприяють глибокому усвідомленню хиткості нашої планети, за яку ми всі несемо відповідальність. Тому екологічна література на чорнобильську тематику є такою популярною. Екологічна література нон-фікш на чорнобильську тему для дітей та дорослих має важливу мету: донести правдиву інформацію, спонукати до аналізу, не допустити таких або схожих помилок.

Книга К. Міхаліциної та С. Дворницького «Реактори не вибухають. Коротка історія Чорнобильської катастрофи» пояснює непідготовленому читачу складні речі зрозумілою мовою, але наголошує на важливих деталях. Книга відомого британського журналіста Адама Хігінботама «*Midnight in Chernobyl: The Untold Story of the World's Greatest Nuclear Disaster*» адресована дорослим та максимально деталізує події, створює надзвичайно широку та розлогу картину подій. Обидві книги описують одну і ту ж катастрофу, але по-різному, не ігноруючи основних жанрових особливостей нон-фікш. Обидві книги мають схожу кольорову гаму в оформленні палітурки, назви книги, які спонукать до роздумів, критичного аналізу та мотивують до прочитання. Вступна частина книг розповідає про події, які безпосередньо стосуються дня аварії або ж передували цьому страшному дню, хоча у книзі для підлітків ця частина показує події очима жителя міста, а у книзі для дорослих вже з цього ж моменту є глибша деталізація. Обидві книги подають не просто події безпосередньо перед вибухом, а створюють географічний та історичний фон. Обидві книги використовують схеми, але у книзі для дітей цей матеріал адаптований під читача певного віку та підготовки. Задля максимально об'єктивного відтворення тих подій до процесу створення книг залучені експерти у цій галузі, але у книзі для дорослих це була ціла команда.

Автори книги для дітей максимально використовують притаманні літературі нон-фікш елементи, але враховують психологічні особливості своїх читачів: діти та підлітки менш підготовлена аудиторія, тому інформація для них подається зрозумілою мовою, у зрозумілій формі, в книзі ж для дорослих події максимально деталізовані, є терміни та багато специфічної інформації, пов'язаної з атомною енергетикою.

7. Higginbotham Adam. *Midnight in Chernobyl: The Untold Story of the World's Greatest Nuclear Disaster*. New York: Simon&Schuster, 2019. 555 Pp.

References:

1. Vardanian, M. (2022). Reading the Chornobyl Catastrophe Within Ecofiction. *Children's Literature in Education*, 53, 1-17.
2. Vardanian, M. (2022). Literaturna heohrafiia iliustrovanykh dytiachykh knykh (na materialy ukrainskykh tvoriv ta perekladiv XX-XXI stolittia) [Literary Geography of Illustrated Children's Books (on the Material of Ukrainian Works and Translations of the XX-XXI Century)]. *Geografiya i tekst: literaturnyj vymir – Geography and Text: A Literary Dimension* (pp. 17-40). Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina [in Ukrainian].
3. Kovalenko, M. (2015). Obraz Bozhoi materi u retseptsii T. Shevchenka ta I. Dracha (na materialy poem «Mariia» ta «Chornobylska madonna») [The image of the Virgin Mary in the vision of T. Shevchenko and I. Drach (based on poems 'Maria' and 'Chernobyl Madonna')]. *Literaturoznavchi studii – Literary Studies*, 1, 235-244 [in Ukrainian].
4. Chernousova, M. (2023). Ekolohichna problematyka zbirky Ye. Hutsala «Dity Chornobylia» [Environmental problems of the collection by E. Hutsal 'Children of Chernobyl']. *Ukrainska literatura v prostori kultury i tsyvilizatsii – Ukrainian Literature in the Space of Culture and Civilization*, 140-143 [in Ukrainian].
5. Filat, T. (2018). Osoblyvosti khudozhnoho traktuvannia trahedii Chornobylia v lirytsi Liny Kostenko. [Features of the artistic interpretation of the Chernobyl tragedy in the lyrics of Lina Kostenko]. *Problemy suchasnoho literaturoznavstva – Problems of Modern Literary Studies*, 26, 183-193 [in Ukrainian].
6. Mikhalitsyna K., Dvornytskyi S. (2020). *Reaktory ne vybukhaiut. Korotka istoriia Chornobylskoi katastrofy [Reactors do not explode. A brief history of the Chernobyl disaster]*. Kyiv: Portal [in Ukrainian].
7. Higginbotham, A. (2019). *Midnight in Chernobyl: The Untold Story of the World's Greatest Nuclear Disaster*. New York: Simon&Schuster.

ІНТЕРМЕДІАЛЬНІСТЬ ПОЕЗІЇ БОГДАНА ЛЕПКОГО

Журба Світлана Степанівна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української та зарубіжної літератур
Криворізького державного педагогічного університету
ORCID ID: 0000-0002-6090-7742

У статті здійснено аналіз літературно-музичних кореляцій віршів Богдана Лепкого, окреслено взаємодію музики і слова в поетичному циклі «Desperato». У дослідженні застосовано загальнонаукові методи аналізу, синтезу, герменевтичний, інтертекстуальний та інтермедіальний підходи. Вказано, що інтермедіальність визначається як зв'язок літературного твору з іншими видами мистецтв – музикою, живописом, кіно, театром. Літературно-музичні інтерференції поетичних творів експлікують поліфонічність звучання, мистецьку багатовекторність, акцентують на «внутрішньому звуці» слова. Інтермедіальні аспекти поезії митця інспіровані фольклорною стилістикою у віршах, пісенністю, стилізацією коломийкової мелодії. Особливу увагу приділено мелодійній орнаментальності поезії Богдана Лепкого: коломийковій структурі віршів, метроритміці, ліризації моностроф. У дослідженні акцентовано на музичній структурі поезій циклу «Desperato», ритмомелодиці кожного вірша, мінорно-мажорному настрою, де кожний темп вписується в інший і складає цілісність. Маркерами інтермедіальності в поетичному циклі виступають музична тональність, темпоритм віршів, багатоголосся, перекодування поетичного тексту засобами музики. Відзначено, що контекст «Desperato» прочитується через музику Фредерика Шопена, мистецький колорит польського народного танцю – мазурки, що підсилюють пристрасть і глибину почуттів ліричного героя, напруженість та драматизм. Спорідненість художньо-образного мислення українського поета та польського композитора вбачаємо в суголосності темпоритму віршів та смислової настроєвості музики. Взаємодія слова та звуку, експерименти з художньою мовою, залучення до літератури народної та інструментальної музики вказують на пошуки творчого самовираження митця.

Ключові слова: інтермедіальність, поезія, музичність, ритмомелодика фрази, темпоритм, ліричний герой, Богдан Лепкий.

Zhurba Svitlana. Intermediality of Bohdan Lepky's poetry

The article analyzes the literary and musical correlations of Bohdan Lepky's poems, outlines the interaction of music and words in the poetic cycle «Desperato». The research uses general scientific methods of analysis, synthesis, hermeneutic, intertextual and intermedia approaches. It is indicated that intermediality is defined as the connection of a literary work with other types of arts – music, painting, cinema, theater. Literary and musical interferences of poetic works explain the polyphonic sound, artistic multi-vectority, emphasize the «inner sound» of the word. The intermedial aspects of the artist's poetry are inspired by folklore style in poems, songs, and the stylization of the melody kolomiyok. Special attention is paid to the melodic ornamentation of Bohdan Lepky's poetry: the colloquial structure of the poems, the metrorhythm, the lyricization of the monostrophes. The research focuses on the musical structure of the poems of the «Desperato» cycle, the rhythm and melody of each poem, the minor-major mood, where each tempo fits into the other and forms a whole. Markers of intermediality in the poetic cycle are musical tonality, tempo rhythm of poems, polyphony, recoding of poetic text by means of music. It is noted that the context of «Desperato» can be read through Frederic Chopin's music, the artistic flavor of Polish folk dance – mazurkas, which enhance the passion and depth of the lyrical hero's feelings, tension and drama. The affinity of the artistic thinking of the Ukrainian poet and the Polish composer can be seen in the consonance of the tempo and rhythm of the poems and the semantic mood of the music. The interaction of words and sound, experiments with artistic language, involvement in the literature of folk and instrumental music indicate the artist's search for creative self-expression.

Key words: intermediality, poetry, musicality, rhythm and melody of a phrase, tempo, lyrical hero, Bohdan Lepky.

Вступ. Український літературний дискурс кінця XIX – початку XX століть експлікований експериментаторством у річищі європейського модернізму, візуальністю літератури, поєднанням вербальних та невербальних засобів передачі інформації, взаємодією мистецтв. Модерністи вказували на єдність слова та музики, що надавала поезії мелодійності, визначала ритмомелодику фрази. Взаємодія слова і звуку в художніх творах, перекодування одного виду мистецтва на мову іншого вказують на інтермедіальність тексту. Слово, універсуючись в інші види мистецтв, перечитує текст у пошуку нових смислів, розкриває концептуальне значення.

Інтермедіальність як літературознавча методологія почала активно розвиватися в XX столітті та використовується як взаємозв'язок літературного твору з іншими видами мистецтв: живописом, кіно, музикою, театром, архітектурою тощо. Звернення українських

письменників до різних видів мистецтв у художніх творах закономірно, адже митці намагалися реалізувати себе в живописі (Е. Андіївська, В. Винниченко, Анатолій Дністровий, Б. Лепкий, Т. Шевченко), кіно (О. Довженко, А. Кокотюха, Ю. Яновський), скульптурі (О. Лятуринська), музиці (С. Жадан, П. Тичина). Інтермедіальна референція побудована на динамічній взаємодії тексту і музики. Музика як універсальний засіб вираження почуттів людини допомагає знайти засоби передачі емоцій у поезії Б. Лепкого.

Теорія інтермедіальності в науковому дискурсі XX століття представлена працями зарубіжних (Кельвін С. Браун, Вернер Вольф, Оге Ганзен-Льове, Юрген Мюллер, Іоаким Пех, Ірина Раєвські, Стівен Пол Шер, Йєнс Шрьотер) та українських (Т. Бовсунівська, В. Будний, Л. Генералюк, М. Ільницький, Н. Лупак, С. Маценка, Н. Мочернюк, М. Наєнко, Д. Наливайко,

В. Просалова, Г. Сиваченко, Е. Циховська та ін.) дослідників, які акцентують на суголосності з теорією інтертекстуальності, адаптованої до міжмистецьких кореляцій. Інтермедіальність як методологічна категорія є складовою компаративістики, вказує на зв'язки в культурологічному просторі. Дефініція «інтермедіальність» з'явилася завдяки досліднику О. Ганзен-Льове за аналогією до терміну «інтертекстуальність» (Ю. Крістева). Порівняння різних видів мистецтв у дослідженнях від античності до сучасних студій визначило трансформацію внутрітекстових взаємозв'язків у творах, взаємоперегук літератури та живопису, музики, кіно, театру.

Апелювання письменників до засобів мистецтва в художніх текстах увиразнює зображально-виражальні художні засоби, жанрові та структурні компоненти. Поетична творчість Б. Лепкого неодноразово була об'єктом наукових зацікавлень у літературознавчому аспекті. Індивідуально-авторський стиль, синтез музики, живопису та слова, ритмомелодика віршів, інтертекстуальність поезії митця стали предметом досліджень Н. Гавдиди, М. Ільницького, З. Лановик, М. Лановик, Я. Поліщука, Н. Лупак, Ф. Погребенника, М. Ткачука та ін.

Матеріали та методи. Мета статті – окреслити взаємодію художнього слова і музики у віршах Богдана Лепкого; простежити перекодування музичного твору вербальними засобами; визначити специфічні художньо-виражальні засоби, які сприяють інтерпретації поетичного твору через музику.

Методологія дослідження ґрунтується на поєднанні загальнонаукових (аналізу, синтезу), герменевтичного методу (художня інтерпретація образів), інтертекстуального методу (прочитання поезії митця в контексті української літератури, визначення міжтекстових зв'язків творів), інтермедіального підходу (дослідження міжмистецьких інтеракцій у віршах поета), біографічного методу (з'ясування впливу мистецтва на формування світогляду письменника).

Результати. Проблема взаємодії мистецтв сягає доби античності: Аристотель в «Поетиці» окреслив спільне та відмінне поезії та музики, музики й архітектури. Межі живопису та поезії, специфіку літератури в інтерпретації творів образотворчого мистецтва означив у трактаті «Лаокоон» Г. Е. Лессінг. У праці «Роздуми про поезію й музику» Дж. Броун акцентував на залученні музичних творів до поетичної оповіді. До питання взаємодії мистецтв звернулися у філософських працях В. Веккенродер, І. Кант, Новаліс, Л. Тік, Ф. Шлегель, Ф. Шеллінг та ін. Концептуальні та практичні особливості синтезу мистецтв у світовому науковому дискурсі потрапляли у фокус уваги дослідників й набували актуальності з розвитком медіа.

Дослідники визначають типи міжмистецьких зв'язків відповідно до взаємодії різних видів мистецтв, зокрема, модифікація одного виду (живопису) в інший (література) – каліграфи, акровірші, паліндроми; трансформація образів, мотивів, сюжетів живопису, музики, архітектури чи інших видів мистецтва в художній текст. Засвоєння мистецьких засобів інкорпороване в літера-

турі різними шляхами: інтерпретація музичних творів; екранізація романів; запозичення термінології (соната, рапсодія, соло, етюд, симфонія, монтаж, кадр, ракурс, план) як у назвах творів, так і в змісті; присвяти або введення в поетичний, прозовий, драматичний твір імен відомих композиторів, художників, кінознавців, виконавців; ритмомелодика, що досягається використанням повторів, звуконаслідування, повноголосся.

Літературно-музичні кореляції поезії Б. Лепкого. Класична музика та народна творчість були джерелами поезії та прози письменника, адже, на думку М. Ткачука, «відштовхуючись від ідеалу Вагнера про синтез мистецтв і роль музики в світобудові, Б. Лепкий у своїй візії світу особливу увагу надавав музиці» [8, с. 66]. Музика супроводжувала Б. Лепкого з дитинства: народні пісні співали батько та мати, няня М. Яницька; тітка Д. Глібовицька грала композиції Ф. Шопена, Ф. Шуберта, Р. Шумана, сонати Л. ван Бетховена. Родинна атмосфера впливала на формування музичних смаків, що вдосконалювалися протягом всього життя. Збирання українського фольклору, знайомство з етнографом, композитором, музикознавцем Ф. Колесою, оперними співаками С. Крушельницькою та О. Мишугою, композитором О. Нижанківським сприяли зануренню Б. Лепкого в культурно-мистецьке життя Львова, Відня, Кракова. Музика стає для письменника щоденною потребою, під безпосереднім впливом якої народилося багато творів, запліднюючи «творчу фантазію митця і кольоровими імпресіями, і тональними модуляціями, і детермінованою контекстом ритмомелодикою» [7, с. 17–18].

В автобіографічному творі «Казка мого життя» Б. Лепкий пише про захоплення музикою Ф. Шопена. Вплив творів польського композитора відчутний у «дошовій» прелюдії, яку згадає письменник у «Зірці», вальс – у повісті «Під тихий вечір». Персонажами повісті «Зірка» стали діячі української музичної культури: В. Барвінський, С. Воробкевич, М. Вербицький, М. Лисенко. Синтез музики та слова в поетичному доробку митця прочитується в фольклорній основі поетичного циклу «На позиченій скрипці»; звучанні мазурки у віршах циклу «Desperato»; піснях січових стрільців на слова Б. Лепкого – «Ой та зажурились стрільці січові!», «Отсе тая червона калина», «Кладочка», «Журавлі» тощо. Поезія Б. Лепкого покладена на музику українськими композиторами – В. Барвінським («Як прийде вечірня година»), М. Гайворонським («Чи ти прийдеш тоді до мене», «Колисав мою колиску», «Пиймо цю чарку»), Ф. Колесою («Що то за грім»), Б. Кудриком («Часом на проході весною», «Часом в вечірню годину», «Бувайте здорові, гори барвінкові», «Дивний сум і туга»), Л. Лепким («Журавлі»), С. Людкевичем («До Черемоша», «День і ніч падають сніги»), Д. Січинським («Розжалобилася душа», «Бабине літо») та ін. Зв'язки з тогочасними музикознавцями, композиторами сприяли творчій реалізації Б. Лепкого, увиразненню художньо-змістової інтерпретації віршів, перекодуванню тексту засобами музики.

Звуковий план віршів поет означив такими жанровими дефініціями: пісня, романс, реквієм. Для

досягнення музичного ефекту поет використовував не тільки музичну термінологію, а й вводив у текст музичні інструменти, що створювало ефект мелодійності. Перекодовуючи музичні форми, прийоми на літературний рівень, Б. Лепкий шукав нові ритміко-мелодійні тони для віршування. Під впливом народних мотивів з'явився романс «Час рікою пливе» (музика Л. Лепкого). Структура твору відповідає змістовому наповненню, оскільки в романсі, як вважає Ю. Клим'юк «важливу роль відіграють сформовані ще в романтизмі принципи передачі важкого душевного стану ліричного героя, почуттєва екзальтизація в такому вірші досягає своєї крайньої межі» [2, с. 62]. Народний варіант пісні став популярний на Тернопільщині. Розпачливо-сентиментальний настрій вірша передає ритм, який, на думку М. Ткачука, став у Б. Лепкого «не просто розміром, що структурує текст, а й животворною силою, що організовує художній світ, артикулює слова й словосполучення в таємну міць, сигніфікуючи не стільки поняття, скільки слово-образ, слово-символ, спричинений суб'єктивною модальністю, викликаючи додаткові асоціації і зумовлюючи багатозначність та прихований смисл картини світу» [8, с. 31–32]. Спогади ліричного героя у вірші детерміновані формою внутрішнього монологу і межують з побаченим у реальності. Зустріч після довгої розлуки з жінкою, до якої мав почуття, відроджує поривання душі героя і вказує на швидкоплинність часу. Вдивляючись у знайомі риси обличчя, він помічає зміни: «*І дивився, дивив, / Довго очі трудив, / Бо впізнати тебе було годі*» [4, с. 131]. Але ці зміни стосуються більше внутрішнього стану героїні: «*уста мов не ті, / Мов чужі, не твої, / Маломовні, сумні, нещасливі. / Ті дрібонькі уста, / Що, мов пташка пуста, / Щастя повні були, / Все розмовні, / Так упрямо мовчать, / Наче кару терплять, / Що були не досить правдомовні...*» [4, с. 131]. Мовчання жінки наповнене смислом: вона шкодує про втрачене кохання, бо була нещирою, не зуміла вберегти свої почуття, втратила своє щастя.

Цей твір має багато спільного з Франковим «Як почувеш вночі край свого вікна», покладеним на музику І. Лебедевим, Д. Січинським. Дружба з І. Франком, який навіть гостював у священника С. Лепкого (писав вірші під псевдонімом Марко Мурава) на Тернопільщині, залишила глибокий слід у душі поета, про що згадує в спогадах Б. Лепкий. Вірш про нерозділене кохання входить до збірки «Зів'яле листя». Тужливо-меланхолійний настрій передає емоційну напругу, динамізм емоцій ліричного героя, який зв'язується коханий у почуттях. Поезія «переповнена ніжністю, відданістю, готовністю до самопожертви в ім'я коханої. У кращих традиціях української любовної пісні І. Франко порівнює дівчину з пташкою, зіркою, а нерозділену любов – з розпукою і “невтишимою тоскою”» [5, с. 699].

Малярський хист письменника виявився у вмінні «малювати словом», за допомогою порівнянь, метафор передавати відтінки поривань душі ліричного героя, вказати на паралелізм людського життя та стану природи. Поет наслідує як форму народної пісні, так і ритміку (коломийковий мотив). Коломийка (співанка,

гуцулка) є західноукраїнським жанровим утворенням, синкретична основа якої поєднує в собі пісню, танець та інструментальну музику. Широка гама народно-філософських поглядів, життя і побут народу, людські почуття, переживання, настрої складають тематику коломинок. Жанр коломинок – дворядковий римований вірш, що має 14 складів з обов'язковою цезурою після восьмого складу. Для коломинок мелодика характерна стала ритміка, що набуває сумного або веселого значення відповідно до змістового наповнення та ситуації виконання. Жартівливий, життєстверджуючий пафос цього жанру носить імпровізований характер. У коломинках, які І. Франко назвав «перлами розрізненого намиста», зображено приватне життя особистості, втілена громадянська позиція. Структура ліричного вірша «Сії веселі співаночки...» визначається коломишковою метроритмікою, відповідає типу коломишкового музичного мислення, що детерміновано співвідношенням тривалостей і побудов, які приводять до структурної близькості жанрів. У поезії віддзеркалені суспільно-політичні реалії: «*Один співає про гетьмана, другий про Петлюру, / А третій вже на червоно малює бандуру*» [3, с. 142]. Тріада «свій – чужий – інакший» реалізована в імагологічному аспекті протистояння політичних сил в Україні під час революційних змін початку ХХ століття, представники яких прагнули відстояти власні інтереси, знищуючи споконвічні духовні цінності нації. Соціальні узагальнення звучать досить гостро та актуально, адже художня виразність дозволяє автору за допомогою зримих образів точно передати складні перипетії української історії. Драматизм ситуації підкреслено за допомогою метафор: «*кривавая шумка*», «*кривавая пісня*», «*гомін полетить прокльоном*» та антитези: «*веселі співаночки*» – «*кривавая пісня*». У коротких рядках висловлена тривога за долю українського народу, адже коломишка з лаконічністю, лапідарністю змісту є виразником народної свідомості та суспільних настроїв. Двоплановість вірша відповідає структурі коломинок: перший рядок виконує роль традиційного зачину, зміст якого контрастує з наступним рядком, мажорний настрій змінюється мінорним.

Стилізацію коломишкової мелодії простежуємо у віршах «Порадь мені» (цикл «В Розтоках») та «Іди, доню, – каже мати...» (цикл «Стара пісня»). Інтимно-мінорний настрій поезії «Порадь мені» передано через мотив розлуки ліричного героя з коханою та її смерть: «*Отут вона зійшла мені, / Отут і погасла*» [4, с. 70]. Образ природи в першому рядку підсилює емоційний та смисловий концепт ідеї, висловленої в наступних рядках. Звертання, риторичні запитання ліричного героя до квітів, сонця, місяця, вітру, Черемоша в поезії підсилюють ліро-драматичне начало, інтерпретоване в символічному образі білого човника з кедрини і весельця з калини, що лине на той світ – труни. Мелічний (звуковисотний) заспів вірша-пісні інкорпорований фольклорною формою (заплачка) та, відповідно до темпоритміки, поєднує в собі слово, музику, танок. Акцент на індивідуальному, інтимному в мелосі розкриває переживання, настрої – радість, любов, сим-

патію, прихильність або біль, сум, страх, ненависть, презирство тощо. Настанови матері щодо «щасливого заміжжя» доньки звучать у поезії «Іди, доню, – каже мати...». Багате життя за нелюбом має свою ціну – загублене серце і душа: *«Треба душу позабуту, / А серця не чути, / Щоби тільки за нелюбом / Щасливою бути»* [4, с. 143]. Перша строфа поезії алюзійно відсилає до поеми Т. Шевченка «Тополя». Спорідненість із твором Кобзаря вбачаємо в інтерпретації історії нещасливого кохання, видання матір'ю силоміць заміж за старого багатія, трансформації народнопісенного мотиву. Психологічна експресивність письма вказує на модерністську спрямованість лірики Б. Лепкого. Ліричність, фольклорні образи, інтимність у віршах сприяють розкриттю почуттів ліричного героя. Семантичні можливості художнього слова розширювалися через використання поетом візуалізації образів, ритмомелодики фрази, фольклорної стилістики, «музикалізації тексту».

Цикл «Desperato»: синтез музики і слова. Поетичний цикл «Desperato», до якого ввійшли вірші «Ми йшли з собою», «Забула ти той чар розмови...», «Часом здаєсь мені, що всьо то привид, мрія...», «Часом здаєсь мені, що всьо то сон, не ява...», «Ні, я не хочу!», «А як колись надійде тая хвиля...», присвячений «Мазурці» польського композитора Ф. Шопена. Музична настроєвість віршів співзвучна темпоритму народного танцю, з його жвавим ритмом, енергійністю. В. Просалова зазначає, що «апеляція до жанрових канонів музики призводила до зовнішнього уподібнення структури ліричних текстів до музичних, сприяла зближенню цих мистецьких сфер, дозволяла експлікувати властиві літературі засоби виражальності, що, крім структурного та лексико-семантичного рівнів, реалізувалися на фонічному» [6, с. 41]. Поетична творчість українського письменника пройнята настроєм, стилем, глибоким психологізмом, притаманним музиці польського композитора. Поезії циклу стилістично близькі до Шопенової музики, ностальгійний характер якої суголосний мінорним, сумним нотам у віршах Б. Лепкого. Музичний контекст віршів прочитується не тільки через музику Ф. Шопена, а й мистецький колорит – темпоритм польського народного танцю – мазурки, в якій передано народну стихію польського села, весільну атмосферу. Музичний «вектор поезій суголосний темпоритму мазурки: змістовий рівень ґрунтується на мотивах смутку і жалю, радості та туги; формальні подібності реалізовані на принципі повторюваності» [1, с. 30]. Структура музики відповідає ліричній настроєвості, одухотвореності образу коханої, камерно-інтимному звучанню поезії Б. Лепкого.

Любовна лірика початку ХХ століття в українській літературі представлена творами І. Франка, Г. Чупринки, Олександра Олеся та ін. Інтимна лірика Б. Лепкого має свого адресата – це Олександра (Ленда) Лепка, яка доводилась йому двоюрідною сестрою і музою. Їй присвячені «За тобою!» (п'ять віршів циклу), «Ходи зо мною!» (Олександрі Л. в день 2 лютого 1897 р.). Мінорний настрій поезій циклу «Desperato» відповідає почуттям ліричного героя, який тужить за коханою, страждає від нерозділеного кохання. Тут прочитується історія поль-

ського композитора, його стосунки з відомою французькою Авророю Дюпен (літературний псевдонім – Жорж Санд) і непрості відносини Б. Лепкого та його домагання взяти шлюб із двоюрідною сестрою. Меланхолійні інтенції ліричного героя вказують на пригнічений настрій, адже «desperatio» з латинської – відчай, марковане станом людини, гріховним сумнівом у Божій милості. Розлука із коханою приносить страждання ліричному герою, який стоїть перед дилемою: *«Або жити для життя, / Або з тим життям розправа»* [3, с. 64]. Суголосною психологічному стану героя виступає природа: *«Забула ти той жар могучий, / Що вперше відзивався в груди – / Покрили небо чорні тучі, / Ходім до хати, буря буде!»* [3, с. 62]. Паралелізм у вірші «Забула ти той чар розмови...» детермінований романтичною традицією, для якої характерно розкриття індивідуального світу особистості, роздвоєність ліричного героя, тема драми самотнього митця, безмовна любов, що має автобіографічний характер.

Домінантним аспектом музичного романтизму була ідея синтезу мистецтв, використання національно-самобутніх форм, зокрема, польської народної музики, що знайшла вираження в композиціях Ф. Шопена. Смыслова настроєвість поезії сповнена смутком, мінорними настроями, монологами-роздумами про нещасливе кохання, пам'ять якого зафіксувала найменші деталі: *«...нічо я не забув, / Лиш ти забула, мила!»* [3, с. 62]. Вірші побудовані у формі звернення до коханої, спогадах про минулі щасливі дні, милий серцю «чар розмови». Використання анафори у віршах «Ми йшли з собою», «Забула ти той чар розмови...» підсилює інтонаційну виразність, концентрує на певному явищі чи почутті, увиразнює ритмомелодіку фрази та вказує на пісенний мотив, відсилаючи до тридольного розміру «Мазурки» Шопена. Ритмічний повтор строфи, що посилює емоційну тональність, називають приспівом. Активне використання Б. Лепким рефрену в поезіях вказує на мелодійність, характерну для народнопісенної творчості, реінтерпретовану автором.

Темпоритм поезій циклу суголосний ритмометричній структурі мотиву мазурки: зміна повільного темпу на швидкий, повтор фраз (рефрен). Звуковий ефект та мелодійність кожного з віршів вказані Б. Лепким. Музична тональність поезій означена відповідно до ритмомелодики: «Ми йшли з собою» – *andante* (помірно), «Забула ти той чар розмови...» – *allegro* (швидко, весело) «Часом здаєсь мені, що всьо то привид, мрія...» – *non molto ritenuto* (не дуже поступово), «Часом здаєсь мені, що всьо то сон, не ява...» – *grave* (повільно), «Ні, я не хочу!» – *con fucso* (пристрасно), «А як колись надійде тая хвиля...» – «desperato» (відчайдушний). Мінорно-мажорний колорит підсилюється використанням мелодико-гармонійної ритміки строфи та втілюється через «перекодування музичних засобів художньої образності, <...> відтворення переживань реципієнта, його суб'єктивних асоціацій, викликаних музикою» [6, с. 46]. Переосмислення «природи інтонаційної виразності музиканта, рецепція мазурки реалізована у контрастності мотиву та смислового наповненні

поетичного твору. Кожен із митців під звуки музики пригадує минуле, мріє про майбутнє, у заспокійливій мелодії знаходить гармонію, у пристрасній – передчуття нових катаклізмів» [1, с. 34]. Поліфонічність звучання музики Ф. Шопена прочитується в поезіях циклу «Desperato»: багатоголосся мелодій передають радість, сум, тривогу, біль, розпач об'єкта мовлення, розкриваючи внутрішній світ ліричного «я».

Висновки. Інтермедіальність у літературі детермінована проєкцією принципів музичного твору в літературному тексті, візуальними формами в поезії та прозі, інкорпорацією образів, сюжетів одного виду мистецтва в інший (музики в літературу). Маркером інтермедіальності в поетичному творі є авторська інтерпретація етнографічних образів, ритмомелодика фрази, музична тональність, перекодування поетичного тексту засобами музики. Лірична мелодійність поезій Б. Лепкого передавала внутрішній стан ліричного героя, детермінувала складні життєві перипетії закоханих. Літературно-музичні інтерференції поетичних творів експлікують поліфонічність звучання, мистецьку багатовекторність, акцентуючи на «внутрішньому звуці» слова.

Оригінальність мелодійної орнаменталії визначалася у зверненні поета до коломийкової структури. Взаємозв'язок і взаємовплив народної пісенності, метроритміки, засвідчує про мелодійність віршів, інтерпретацію особистісної та суспільно-політичної теми. Ліричні монострофи у сконденсованій формі виражають психологічні стани та емоції. Варіативність тем у музичному творі інкорпорована варіацією словесних образів відповідно до вимог ритмомелодики кожної поезії. Музичний тон у циклі «Desperato» задає «Мазурка» Ф. Шопена, підсилюючи пристрасність і глибину почуттів ліричного героя, напруженість та драматизм. Музична орнаментальність поезій циклу детермінована рефренами, мелодикою кожного вірша, що відповідає певному заданому ритму, мінорно-мажорному настрою, де кожний темп вписується в інший і складає цілісність. Музичні акорди виливаються в словесно-образне зображення стану душі ліричного «я», його почуттів, емоцій.

Взаємодія слова та звуку, експерименти з художньою мовою, залучення до літератури народної та інструментальної музики вказують на пошуки творчого самовираження поета. Поезія Б. Лепкого залишає простір для подальших літературознавчих досліджень в інтертекстуальному прочитанні.

Література:

1. Журба С. Рецепція «Мазурки» Фридерика Шопена у поетичному слові Богдана Лепкого. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Літературознавство*. Тернопіль : ТНПУ, 2018. Вип. 49. С. 25–36.
2. Клим'юк Ю. Лірика Івана Франка як система жанрів : монографія. Чернівці : Рута, 2006. 406 с.
3. Лепкий Б. Вибрані твори : у 2-х т. / упор. та передм. Н. Білик, Н. Гавриди. Київ : Смолоскип, 2011. Т. 1. 604 с.
4. Лепкий Б. Твори : в 2 т. / упоряд., передм. та приміт. М. Ільницького. Київ : Дніпро, 1991. Т. 1 : Поезія. Оповідання і нариси. Історичні повісті. 862 с.
5. Мориквас Н. Творчі взаємини Івана Франка та Степана Чарнецького: поетичний дискурс. *Іван Франко: дух, наука, думка, воля : Матеріали Міжнародного наукового конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка*. Львів, 2010. Т. 2. С. 694–703.
6. Просалова В. Інтермедіальні аспекти новітньої української літератури : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2014. 154 с.
7. Рисак О. Мелодії і барви слова. Проблеми синтезу мистецтва в українській літературі кінця XIX – початку XX ст. Луцьк : Надстир'я, 1996. 98 с.
8. Ткачук М. Модерністський дискурс лірики та новел Богдана Лепкого. Тернопіль : ТНПУ, 2005. 128 с.

References:

1. Zhurba, S. (2018). Retseptsiia «Mazurky» Fryderyka Shopena u poetychnomu slovi Bohdana Lepkoho [Reception of Frideric Chopin's «Mazurka» in Bohdan Lepky's poetic words]. *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka*. Serii : Literaturoznavstvo. Ternopil : TNPU. Vyp. 49. S. 25–36 [in Ukrainian].
2. Klym'iu, Yu. (2006) Liryka Ivana Franka yak systema zhanriv : monohrafiia [Ivan Franko's lyrics as a system of genres]. Chernivtsi : Ruta. 406 s. [in Ukrainian].
3. Lepkyi, B. (2011). Vybrani tvory : u 2 t. [Selected works: in 2 vol.] / uporiadkuv. ta peredm. N. Bilyk, N. Havdydy. Kyiv : Smoloskyp. T. 1. 604 s. [in Ukrainian].
4. Lepkyi, B. (1991). Tvory : v 2 t. [Works: in 2 vol.] / uporiad., peredm. ta prymit. M. Ilnytskoho. Kyiv : Dnipro. T. 1 : Poeziia. Opovidannia i narysy. Istorychni povisti. 862 s. [in Ukrainian].
5. Morykvas, N. (2010). Tvorchy vzaiemyny Ivana Franka ta Stepana Charnetskoho: poetychnyi dyskurs [Creative relations between Ivan Franko and Stepan Charnetsky: poetic discourse]. *Ivan Franko: dukh, nauka, dumka, volia : Materialy Mizhnarodnoho naukovoho kongresu, prysviachenoho 150-richchiu vid dnia narodzhennia Ivana Franka*. Lviv. T. 2. S. 694–703 [in Ukrainian].
6. Prosalova, V. (2014). Intermedialni aspekty novitnoi ukrainskoi literatury : monohrafiia [Intermediate aspects of modern Ukrainian literature]. Donetsk : DonNU. 154 s. [in Ukrainian].
7. Rysak, O. (1996). Melodii i barvy slova. Problemy syntezy mystetstva v ukrainskii literaturi kintsia XIX – pochatku XX st. [Melodies and colors of words. Problems of the synthesis of art in Ukrainian literature of the late 19th and early 20th centuries]. Luts'k : Nadstir'ia. 98 s. [in Ukrainian].
8. Tkachuk, M. (2005). Modernistskyi dyskurs liryky ta novel Bohdana Lepkoho [Modernist discourse of lyrics and novel by Bohdan Lepky]. Ternopil : TNPU. 128 s. [in Ukrainian].

ЗМІНЕНИЙ СТАН СВІДОМОСТІ ЯК ДОМІНАНТНА СТРАТЕГІЯ ПОЕТИКИ РОМАНУ Ю. ІЗДРИКА «ВОЦЦЕК»

Томбулатова Іраїда Ігорівна,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української літератури та компаративістики

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ORCID ID: 0000-0002-2396-2902

Web of Science Researcher ID: AAV-7543-2021

У дослідженні сфокусовано увагу на ролі та функціях змінених станів свідомості у літературному тексті. Підкреслено, що змінені стани свідомості мають різноманітні впливи на художній світ літературного твору, структуру відносин у системі персонажів та можуть змінювати конструкцію хронотопу. Змінені стани свідомості можуть бути різноманітними за своєю природою та наслідками, ба більше, мають широку палітру (від екстазу до агонії, від сну до адитивних станів, спричинених різного роду субстанціями / речовинами). Протягом усієї історії літератури автори зверталися до змінених станів свідомості або імплемтували до сюжету героїв, що переживають або мають досвід переживання зміненого стану свідомості. Сучасна світова література не є винятковою, автори залучають змінені стани свідомості з різних мотивів та показують різні наслідки таких станів, але цікавим питанням є те, чим саме характеризується такий літературний текст, на які його конструкції може вплинути введений у текст змінений стан свідомості як стратегія. Очевидно, що кожен текст є унікальним. Статтю присвячено аналізу твору сучасної української літератури – роману «Воццек» Юрія Іздрика. За основу в статті взято два змінені стани свідомості, що є різними почасті своєї природи: стан сну та алкогольного сп'яніння, останній із яких може бути адитивним та пов'язаний із вживанням конкретної речовини. Варто зазначити, що у статті проаналізовано, як саме кожен із цих змінених станів свідомості суто формально впливає на текст роману, як бере участь у побудові ситуації, подій, як зміна поведінки або мислення одного з героїв може трансформувати систему персонажів тощо. На конкретних прикладах продемонстровано основні бінарні опозиції, які вибудовуються за рахунок наявності у романі «Воццек» змінених станів свідомості. Отже, увагу сфокусовано не стільки на психологічному, скільки на літературознавчому аналізі тексту.

Ключові слова: змінені стани свідомості, поетика, сучасна література, зміст, форма.

Tombulatova Iraida. The altered state of consciousness as a dominant strategy of the poetics of the novel "Wozzeck" by Yu. Izdryk

The research focuses attention on the role and functions of the altered states of consciousness in the literary text. It is emphasized that the altered states of consciousness have various effects on the artistic world of a literary work, the structure of relationships in the system of characters and can change the construction of the chronotope. Altered states of consciousness can be diverse in nature and consequences, moreover, have a wide palette (from ecstasy to agony, from sleep to additive states caused by various substances). Throughout the history of literature, authors have addressed altered states of consciousness or implemented characters experiencing or having the experience of experiencing an altered state of consciousness into the plot. Contemporary world literature is not exceptional, authors involve altered states of consciousness for various reasons and show various consequences of such states, but an interesting question is what exactly characterizes such a literary text, and what its constructs can be affected by the altered state of consciousness introduced into the text as a strategy. Obviously, each work is unique. The article is devoted to the analysis of the text of modern Ukrainian literature – the novel "Wozzeck" by Yuriy Izdryk. The article is based on two altered states of consciousness, which differ owing to their nature: the state of sleep and alcohol intoxication, the latter of which can be additive and is associated with the using of a specific substance. It is worth noting that the article analyzes the way exactly each of these states of altered consciousness affects the text of the novel in a purely formal way, how it participates in the construction of situations and events, how a change in the behavior or thinking of one of the heroes can transform the system of characters, etc. Specific examples demonstrate the main binary oppositions that are built due to the presence of altered states of consciousness in the novel "Wozzeck". Therefore, attention is focused not mainly on the psychological area as on the literary analysis of the text.

Key words: altered states of consciousness, poetics, contemporary literature, content, form.

Вступ. У художніх текстах літераторів різних епох різноманітних національних літератур імплемтування зображення змінених станів свідомості виконувало і виконує безліч функцій як на рівні змісту, так і на рівні форми (фактично, узагальнено – поетики) творів. Апелювання до змінених станів свідомості як до текстової стратегії залишається частотним і в інструментарії сучасних письменників. Виключенням не стали й українські автори, серед яких – Юрій Іздрик. Його роман «Воццек» видається цікавим для широкого кола літературознавчих досліджень: від аналізу авторської присут-

ності в тексті до інтертекстуальних студій. Зазначений літературний твір може стати матеріалом для широкої палітри гуманітарних досліджень, але цю статтю присвячено саме ролі змінених станів свідомості на різних рівнях поетики вище зазначеного літературного тексту.

Матеріали та методи. Починаючи дослідження з приводу змінених станів свідомості, хоч і суто літературознавче, неможливо не згадати про працю С. Котлера та Дж. Уїла [4], в якій йдеться про важливість існування таких станів та спостереження за ними

та наслідками змінених станів свідомості, розглянуто психологію, нейробіологію, фармакологію та технології змінених станів свідомості. Прикметною також є стаття 2011 року Л. Присяжнюк «Змінені стани свідомості як текстовий феномен: досвід лінгвопсихологічного аналізу» [7], де проаналізовано проблеми онтологічного та гносеологічного їх статусу. Також для поглиблення теоретичних знань щодо кола проблем важливо звернути увагу на наукову студію М. Жидко «Феноменологія та топологія станів свідомості в контексті цифрового футурошоку» [1]. І, зважаючи на те, що актуальне дослідження торкається саме артефакту сучасної української літератури, варто залучити до процесу роботи А. Лембеке «Дофамінове покоління. Де межа між болем та задоволенням» [6], в якій йдеться про світ сучасних залежностей, які оточують нас всюди і щодня. Метою статті є дослідження ролі та функцій змінених станів свідомості на різних рівнях поетики тексту роману «Воццек» Юрія Іздрика [2].

Результати. Відомо, що термін «поетика» має ряд визначень. Звертаючись до Літературознавчого словника-довідника, фіксуємо, що «поетика – термін літературознавства, який постійно зазнавав внутрішньої змістової переакцентації у зв'язку із еволюцією художньої літератури (...) Подекуди П. називають, на відміну від теорії літератури, ту частину літературознавства, яка вивчає її конкретні сегменти (композиція, поетичне мовлення, версифікація і т. п.), наявні спроби замінити її одним із напрямів теорії літератури – стилістикою, присвяченою висвітленню поетичного мовлення. Інколи поняття «П.» використовується для обслуговування певних локальних потреб розкриття жанру (роман у віршах, притча та ін.), цілісної системи творчих засобів письменника, стильових тенденцій або літературних напрямів, зокрема історичних закономірностей цього розвитку» [10, с. 542-543]. Якщо говорити про поетику конкретного художнього твору, то треба розуміти, що йдеться і про зміст, і про форму літературного тексту. Тут маємо на меті розглянути художній світ твору як особливу складову поетики, що вміщає у себе і хроно-топ, і систему персонажів, і предметний світ, не оминаючи й особливості структури аналізованого тексту.

«У психології змінені стани свідомості трактуються як нетривалі непатологічні психосоматичні стани, які виникають у психічно здорових людей під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів. Ці стани суб'єктивно розпізнаються самою людиною чи стороннім спостерігачем як відхилення від нормального стану. Змінені стани свідомості можуть супроводжуватися такими характерними симптомами: змінами перебігу розумових процесів; порушенням відчуття часу; втратою контролю над власною емоційною сферою; викривленням сприйняття образу власного тіла; перекручуванням смислу й значення; відчуттям відродження; підвищеною чутливістю до навіювання» [7, с. 110].

Змінені стани свідомості можуть бути різноманітними.

Часто змінені стани свідомості пов'язані з екстатичними станами. «Свідомість – потужний інструмент, але повільний: вона може одночасно обробляти лише

невелику кількість інформації. Натомість набагато ефективнішою є підсвідомість. Вона здатна опрацювати набагато більше інформації за значно коротші проміжки часу. В мить екстазу свідомість відпочиває, а підсвідомість перебирає роботу на себе [4, с. 23–24].

У художньому тексті змінені стани свідомості можуть впливати на поведінку персонажів, що в свою чергу «рухає» (є мотивом) їхніми вчинками та формує події та ситуації, з яких складаються фабула, сюжет та композиція літературного твору.

Виходячи з дослідження Л. Присяжнюк: «Змінені стани свідомості як частина системи художнього тексту є художнім утіленням альтернативних форм свідомості у сукупності вербальних і персонажних образів. Основним засобом втілення змінених станів свідомості є зміна звичного ритму сприйняття персонажем дійсності. Уповільнення чи прискорення такого ритму відображується шляхом експресивності синтаксичної організації художнього тексту (використання паралельних і безсполучникових конструкцій, перелічення, повтору тощо), а також семантики мовних одиниць. Аналіз змінених станів свідомості у системі словесних образів дозволяє виокремити такі тенденції: 1) втілення змінених станів свідомості пов'язане з семантикою мовних одиниць і їх організацією в тексті та сюжетно-композиційною побудовою художнього твору; 2) вербалізація відбувається не як результат застосування окремих вербальних засобів, а внаслідок взаємодії фонетичних, морфологічних, лексичних, синтаксичних і семасіологічних засобів» [7, с. 112].

Маємо зазначити, що роман «Воццек» уже на рівні архітектоники репрезентує одну з основних бінарних опозицій цього літературного тексту, адже формально складається з двох розділів: «Ніч» та «День». Очевидно, що події вночі так чи інакше пов'язані зі сном, що теж є одним із утілень варіанту зміненого стану свідомості. Д'єго Калб та Ана Морено в книзі «Сон. Наука сну, або Пробудження після неспокійної ночі» наголошують: «Питання про межу між світом сновидінь і світом реальності давнє, надзвичайно давнє. Ми можемо знайти приклади у філософії, літературі, кінематографі. А проте інтерес до цього невичерпний і робить тему завжди актуальною. Усім нам довелось бодай раз бачити сон, повний таких випробувань, трагізму чи потрясінь, що хоча він залишився тільки спомином, однак становить частку нашого життєвого досвіду. Як мовив Густаво А. Беккер у «Симфонічній увертюрі» до своїх «Рим»: Мені важко визначити, що мені наснилося, а що насправді відбулося зі мною». І він не перший і не останній, хто означив цю дилему. У хвилюючому оповіданні «Вночі горілиць» Хуліо Кортасар занурює нас разом зі своїм героєм у два паралельні світи, між якими пролягла відстань у часі й просторі. Читаючи його, ми губимось у чергуванні сну та неспання» [3, с. 89]. Сон – це і «подорож», і викривлена реальність (квазіреальність) і квазісвідомість героя, де з ним можуть відбуватися події різного плану, що так чи інакше впливають на його враження, емоції, психологічний стан, життєвий досвід, отже – особистість, що формує характер персонажа у літературному творі.

Це, безумовно, корелює з аналізованим художнім текстом. А. Черниш підкреслює: «Порушена хронологія тексту, наратологічне багатоголосся й щільне сплетіння реального й ірреального дискурсів, сновійна канва сюжету сприяють особливому моделюванню психоаналітичного інструментарію. Ю. Іздрик користується широким арсеналом психоаналітичних кодів – візії, марення, асоціації, сповіді, проявлення різних альтер-его, викривлене розуміння світу, порушення процесу соціалізації персонажа» [9, с. 239]. В романі «Воцтек» сон (як втрату свідомості) героя репрезентовано наступним чином: «Свідомість повернулася за якийсь час – не «згодом», і не «незабаром», і не за кілька хвилин, а через невідомо яку кількість чи протяжність вашого-нашого часу – і він усвідомив, що стоїть навколішки, припершись до мушлі головою, а це не найкраща поза для царя всесвіту. «Свинство, – подумав він. – От іще свинство! Отак щоразу повертатися. І ваша-наша свідомість – свинство і свинство – завжди прокидатися зо сну, і виринати з небуття, і випадати з нічого. Давай, звертай назад. Вона там, моя люба батьківщина, моя маленька оселя, моя фазендочка, садочок мій, номерний знак. Дитя, сестро моя, поїдемо в краї, де ми з тобою нерозлучні будемо. Там все не є. Там навіть смерть не є. Це недалеко, десь тут, за Карпатами. Не є радості, не є болю, не є дня і не є ночі... Га?» Однак повернення видавалося невідворотним. І повернення означало тільки біль. Тепер лише це. Біль тепер заміняв йому весь світ. Цілий світ був болем, – він прислухався, – і це був не найкращий його різновид» [2, с. 8]. Перше, на що варто звернути увагу з точки зору художнього світу – у зміненому стані свідомості герой втрачає відчуття часу і сприймає стан сну як «небуття», тобто, загалом, нівелює хронотоп протягом перебування у стані сну. Там відсутнє все, що пов'язано з емоціями, матерією та навіть сама смерть (отже, цей стан нагадує безмежну вічність, у яку поринає персонаж), після «повернення» герой стикається з територією болю та, що важливо, акцентує на не-унікальності свідомості («ваша-наша свідомість»), що сигналізує, що ця територія болю, куди повертається герой, має не індивідуальну свідомість, а свідомість, на яку впливає хтось / щось, колективний універсум. Це певним чином ідентифікує картину світу персонажа у широкому сенсі для читача.

«Я гарячково згадував – щоб відділити правду від темряви...» [2, с. 58] – наголошує герой і читач може збагнути, що у темряві (вночі) світ видозмінено і він не є реальним (не відкидаючи той факт, що там все одно відбуваються певні події, тут герой дає розуміння того, що ним усвідомлюється різниця між дійсністю та сном). Ба більше, персонаж вдається до аналізу сну як процесу, його переживання, навіть наголошує на поділі «душатіло» та описує свої відчуття (а отже, рефлексує щодо цього зміненого стану свідомості): «Хіба ти віриш в ті поганські байки, ніби душа вночі літає в високості, а зранку повертається до тіла? Опускається доли? Та ти ж перший візьмешся переконувати, що сон – то рідина, розтоплений бурштин, прозора каніфоль, що снити – то

пірнати. Не літати. Та навіть і не пірнати, а занурюватися потроху. Та навіть і не занурюватися, бо ця тепла млість сама тебе затопить, залле спочатку вуха, потім очі й ніздрі й буде поволі підніматися, аж поки ти не опинишся на дні найглибшої западини, де й життя, мабуть, ніякого немає, де в тиші океанського мороку, гнані чи то підводними течіями, чи то власними фантазіями линуць такі реліктові, що й нереальні – голотурії, асцидії, офіури, морські лілії» [2, с. 79]. Сон для героя – місце, де відсутнє життя для нього, але є життя чогось давнього, фантастичного. Цікаво, що сон не асоціюється зі стражданнями на відміну від дійсності болю, наближається до чогось нереального, але тихого і спокійного, приємного за сенсорним сприйняттям.

«Пробудження теж потребували б класифікацій, якби залишалися незалежними од віку. Однак з роками їхня різноманітність робилася/ ставала все більш одноманітною, і він уже навіть не мріяв прокинутися ще колись, як раніше, в сльозах переляку й страху, не кажучи вже про сльози блаженства. І хоча переходи від життя нічного до буття земного відбувалися за різних обставин і в найрізноманітніших ситуаціях, що далі, то чіткіше вимальовувалася певна тенденція: пробудження потребували репріз!» [2, с. 81] – епізод демонструє читачеві, що персонаж має певний життєвий досвід і він стає частиною психологічного портрету. Цікавим є триада, за посередництвом якої героєм репрезентовано цей стан – «пригоди – література – психоаналіз»: «Треба буде розказати Карпові про ці нічні пригоди – чиста тобі література. Психоаналіз» [2, с. 93], розуміємо, що для Воцтека ці феномени є близькими за своєю суттю, герой обізнаний з ними та має абсолютно конкретний асоціативний ряд, який дає змогу читачеві усвідомити глибину мислення героя. Як бачимо, сон як стан зміненої свідомості грає важливу роль для архітекτονіки роману та для конструювання художнього світу тексту, ще більш важливим цей стан є для розуміння реципієнтом героя, який багато рефлексує у стані пробудження, порівнюючи сон та реальне буття. З цих міркувань можемо вибудувати його картину світу, маємо деталі (матеріал) для збагачення його психологічного портрету, життєвого бекграунду. Як зазначає С. Хопта: «Герої Ю. Іздрика (Воцтек, Леон) розчиняються серед безлічі можливих «субстанцій» (ситуація – це субстанція в екзистенційному світлі), через які має пройти людина, щоб усвідомити себе всюди, щоби бути всім тим, із чим можна себе ідентифікувати, щоб перемогти власне “Ніщо”, яке володітиме людським “Я” доти, доки людина уникатиме своєї справжності» [8, с. 40].

Серед інших доміантних у тексті станів зміненої свідомості, що мають вплив на художній світ роману, – стан алкогольного сп'яніння.

Насправді, цей стан у літературі – один із найчастотніших серед змінених станів свідомості. Його роль у тексті роману буде дещо відрізнятися від сну. Автор пише: «Знайомі намагалися обминати це кафе, щоб не потрапити на гачок обов'язкових Воцтекових балачок, які мали наліт дещо нав'язливого алкогольного месіанізму» [2, с. 101]. По-перше, цей стан пов'язаний

із різними, конкретними хронотопами. До-друге, він певним чином впливає на поведінку головного героя і, по-третє, як видно з уривку, такий стан героя має вплив на комунікацію з людьми, що його оточують, а отже впливає на відносини у системі персонажів. Головне, що читач дізнається про Воццека у цьому стані, те, що: «Однак, проводячи вечори в пияцтві й балачках, Воцcek не просто вбивав час. Його хвора недорікуватістю проповідь поступово вдосконалювалася, шліфувалась стилістично, набувала образності, обростала пелехатими метафорами і соковитими деталями (...) Бо Воцcek готувався до значно амбітнішої місії, аніж навернення місцевих пияків» [2, с. 103]. Отже, алкогольне сп'яніння робить Воццека не агресивним чи занадто розслабленим, на нього воно впливає таким чином, що він починає усвідомлювати себе месією та навіть конструює певні сценарії своєї поведінки (завдяки чому можна, знову ж, детально зануритись в аналіз психологічного портрету героя та проаналізувати його комунікацію з іншими персонажами: як він їх бачить, яке місце їм відводить). О. Кошелюк зазначає: «Воцcek мав потаємну мету – він вирощував у собі, відшліфовував і відтреновував деяке надважливе послання людству, яке збирався виголосити на вулиці як звернення до мас. Психічна (внутрішня) комунікація повинна була перейти у масову. Воцcek ретельно готував промову. Як досвідчений оратор, політтехнолог, журналіст» [5]. Важливим є той факт, що ця психічна комунікація активується у момент проживання зміненого стану свідомості, він певним чином «працює» з героями. Наприклад, стан сп'яніння для більшості може стати, як зазначено автором, «формою самозахисту»: «Розріджене димом мовчання робилося нестерпним і провокувало на якусь розгнuzдану розв'язність – є така форма самозахисту – ну шо, чуваки, жбахнем по стопаріку? Жбхнули. Трохи попустило. Але приваблені коньячним духом устригли в дію інші персонажі. Постукав у зачинені зсередини двері некто Боборикін і, прикрившись іменем Антона, домігся того, що його впустили і навіть налили чарку. Набігли ще якісь, безіменні. Зчинився галас і шум»

[2, с. 121]. Спостерігаємо, як прискорюється оповідь, як швидко долучаються до світу твору інші персонажі (хоч і безіменні, або з не своїми іменами), це нагадує певним чином карнавальний всесвіт, де за масками люди відкриваються швидше, спілкування простіше вибудовується, легше встановлюється взаємодія, більшість з персонажів сміливішають та готові до інтераkції (тут роль цієї маски і відіграє змінений стан свідомості героїв). І, безумовно, на це реагує і простір: він змінюється, стає більш динамічним, хоча і не факт, він наповнюється новими сенсами чи інсайтами, але темп подій та оповіді прискорюється.

Висновки. Проаналізувавши два базових, на нашу думку, змінених стани свідомості в романі «Воцcek» Юрія Іздрика, можемо дійти наступних висновків. Стан зміненої свідомості впливає на особистість героя, який у ньому (цьому стані) перебуває. Цей стан може працювати на проявлення певних рис характеру, психологічних особливостей, специфіки емоційних станів героя, конкретизувати його установки, картину світу, виявити унікальність його життєвого досвіду та бекграунд подій, які могли на персонажа вплинути. Все це може бути предметом окремих літературознавчих досліджень, що зможуть по-різному актуалізувати літературний текст, його мотивну систему та гіпотетичний вплив на реципієнта, роль тексту як культурного та суспільного феномену.

Окрім усього перерахованого змінені стани свідомості можуть впливати на структуру мережі взаємин у системі персонажів та змінювати її, що призводить до зміни мотивування подій, альтернативного сприйняття ситуацій, зміни темпу динаміки подій сюжету (як його уповільнення, так і його прискорення), надати унікальності лінгвістичному коду тощо. Це все стосується поетики тексту і прямо впливає на її конструювання та структуру. Отже, розуміємо, що залучення такого аспекту як змінені стани свідомості має широкий спектр впливу на конструювання автором художнього світу літературного тексту та його рецепцію, що є перспективним для літературознавчих досліджень.

Література:

1. Жидко М. Феноменологія та топологія станів свідомості в контексті цифрового футурошоку. *Науковий журнал «Інсайт»*. Випуск 1. 2019. С. 26–32. DOI: 10.32999/2663-970x/2019-1-4
2. Іздрик Ю. Воцcek. Острів КРК. АМтм : художня проза. Львів : Видавництво Старого Лева, 2024. 464 с.
3. Калб Д., Морено А. Сон. Наука сну, або Пробудження після неспокійної ночі. Львів : Видавництво Анетти Антоненко, Київ: Ніка-Центр, 2018. 144 с.
4. Котлер С., Уіл Дж. Викрадачі вогню. Таємна революція змінених станів. Київ: Yakaboo Publishing, 2019. 272 с.
5. Кошелюк О. Вербальне та маргінальне: патологія комунікації у романі Ю. Іздрика «Воцcek». [Електронний ресурс] *Режим доступу*: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/4193/1/Verbalne_i_marginalne_Izdryk.pdf
6. Лембке А. Дофамінове покоління. Де межа між болем і задоволенням. Київ: Лабораторія, 2023. 208 с.
7. Присяжнюк Л. Змінені стани свідомості як текстовий феномен: досвід лінгвопсихологічного аналізу. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*. Том 14, № 1. 2011. С. 109–113.
8. Хопта С. Рефлексивні діалоги адитивної особистості в дискурсі Юрія Іздрика (на матеріалі романів «Воцcek» та «Подвійний Леон»). *Слово і Час*. № 11. 2009. С. 38–45.
9. Черниш А. Психоаналітична домінанта творів Ю. Іздрика. *Закарпатські філологічні студії*. Випуск 23. Том 2. 2022. С. 237–242. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.23.2.46>
10. Літературознавчий словник-довідник. За ред. Р. Гром'яка, Ю. Коваліва, В. Теремка. Київ: ВЦ «Академія», 2006. 752 с.

References:

1. Zhydko M. (2019). Penomenologiya ta topologiya staniv svidomosti v konteksti tsyfrovogo futuroshoku [The phenomenology and topology of states of consciousness in the context of conscious futuroshock]. *Naukovyy zhurnal "Insayt"* [Scientific journal "Insight"]. Iss. 1, pp. 26–32 [in Ukrainian]. DOI: 10.32999/2663-970x/2019-1-4
2. Izdryk Yu. (2024). *Wozzeck*. Ostriv KRR. AMtm : khudozhnya proza [Wozzeck. Ostriv KRR. AMtm : prose fiction]. Lviv: The Old Lion Publishing House, 464 p. [in Ukrainian].
3. Calb D., Moreno A. (2018). *Son. Nauka snu, abo Probudzenya pislya nespokiyanoi nochi* [Sleep. The Science of Sleep or Awakening after restless night]. Lviv: Anetta Antononko Publishers, Kyiv: Nika-Centre, 144 p. [in Ukrainian.]
4. Kotler S., Wheal J. (2019). *Vykradachi vognu. Tayemna revolutsia zminenykh staniv* [How Silicon Valley, the Navy SAELs, and Maverick Scientists Are Revolutionizing the Way We Live and Work]. Kyiv: Yakaboo Publishing, 272 p. [in Ukrainian].
5. Kosheliyuk O. *Verbalne ta marginalne: patologiya komunikatsii u romani Yu. Izdryka "Wozzeck"* [Verbal and marginal: the pathology of communication in the novel "Wozzeck" by Yu. Izdryk]. [Online source] Access link : https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/4193/1/Verbalne_i_marginalne_Izdryk.pdf
6. Lembke A. (2023). *Dofaminove pokolinnya. De mezha mizh bolem I zadovolennyam* [Dopamine Nation. Finding Balance in the Age of Indulgence]. Kyiv: Laboratory, 208 p. [in Ukrainian].
7. Prysyzhniyuk L. (2011). *Zmineni stany svidomosti yak tekstovyy fenomen: dosvid lingvopsykholohichnogo analizu* [The altered states of consciousness as a textual phenomenon: experience of linguistic-psychological analysis]. *Visnyk KNLU. Seriya Filologiya* [Bulletin KNLU. Series Philology]. Iss. 13, № 1, pp. 109–113 [in Ukrainian].
8. Khopta S. (2009). *Reflektyvni dialogy adytyvnoyi osobystosti v dyskursi Yuriya Izdryka (na materialy romaniv "Wozzeck" ta "Podviynyi Leon")* [Reflective dialogues of addictive personality in the discourse of Yuriy Izdryk (based on materials of the novels "Wozzeck" and "Double Leon")]. *Slovo i chas* [Word and Time]. Iss.11, pp. 38–45 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.23.2.46>
9. Chernysh A. (2022). *Psykhoanalitichna dominanta tvoriv Yu. Izdryka* [Psychoanalytic dominant of Yu. Izdryk works]. *Zakarpatsky filologichni studiyi* [Zakarpaty Philological Studios]. Iss. 23, № 2, pp. 237–242 [in Ukrainian].
10. *Lireraturonnavchy slovnyk-dovidnyk* (2006). [Literary Studies Dictionary]. Edited by Gromiyak R., Kovaliv Yu., Teremok V., Kyiv: EC "Academy", 752 p. [in Ukrainian].

РОЗДІЛ 3 МЕТОДИКА

УДК 378.018.8:373.5.011.3-051]:[811.161.2+821.161.2]:001.2-044.247](045)
DOI <https://doi.org/10.32782/philspu/2024.7.15>

ЗМІСТ МОВНО-МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ: ДОСВІД І СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Григоренко Тетяна Володимирівна,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри української мови та методики її навчання
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини
ORCID ID: 0000-0002-4616-6853
Researcher ID: AAP-6105-2020
Web of Science: AAP-6105-2020

Грона Наталія Вікторівна,

доктор педагогічних наук, доцент,
Комунальний заклад «Прилуцький гуманітарно-педагогічний
фаховий коледж імені Івана Франка»
Чернігівської обласної ради,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
ORCID ID: 0000-0003-2578-2865
Web of Science ResearcherID HMP-6350-2023

У статті окреслено деякі аспекти сучасних тенденцій змісту фахової, мовно-методичної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури на засадах міждисциплінарної інтеграції.

З урахуванням наукових праць та нормативно-правових документів щодо профілізації старшої школи окреслено різні підходи до трактування поняття «зміст освіти», «зміст підготовки», «міждисциплінарна інтеграція». Припускається, що поняття «зміст освіти» доцільно характеризувати як певну систему знань, умінь, навичок і компетентностей, а також світоглядних та морально-етичних переконань, якими мають оволодіти майбутні вчителі української мови і літератури у процесі навчання. Важливі міркування дослідників щодо тісної взаємодії суб'єктів освітнього процесу, щоб зміст освіти, який опанував студент/студентка, став особистісним здобутком, що допомагає діяти в нестандартних та невизначених ситуаціях освітнього середовища.

Представлено теоретичний аналіз проблеми і дослідної роботи в межах освітнього партнерства з оновлення освітніх програм спеціальності «Середня освіта (Українська мова і література)» на першому (бакалаврському) та другому (магістерському) рівнях у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка та Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини. Зазначено, що реалізація міжпредметних зв'язків для укладання робочих навчальних програм, зокрема, з мовних, мовно-методичних дисциплін слугує дидактичною умовою побудови цілісної системи навчання на основі спільності змісту та взаємозв'язків між навчальними дисциплінами.

Означено, що в навчальних мовно-методичних курсах доцільно враховувати тенденції, виклики підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до викладання у профільній школі: діджиталізація предметів мовно-літературної освітньої галузі, розвиток онлайн-освіти, виклики психічного й особистісного розвитку учнів, використання компетентнісних завдань на уроках, активізація дослідницького, проблемно-пошукового методів, методів проєктного, інтерактивного, мікро-навчання в освітньому процесі.

Читання мовно-методичних дисциплін з урахуванням нових шкільних стандартів засвідчує важливість знань змісту профільного навчального матеріалу, організації комунікації «учитель – учень», забезпечення пізнавальної мотивації учнів та формування ключових компетентностей, що впливають на успішну самореалізацію в умовах сучасних викликів.

Ключові слова: зміст освіти, зміст підготовки, міждисциплінарна інтеграція, мовно-методична підготовка, майбутній учитель української мови і літератури, освітньо-професійна програма, предметно-методична компетентність, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

Hryhorenko Tetiana, Hrona Nataliia. The content of the professional training of future teachers: modern trends

The article outlines some aspects of contemporary trends in the content of professional training for future teachers of Ukrainian language and literature based on the principles of interdisciplinary integration.

Taking into account scientific works and regulatory documents regarding the profiling of senior high school, various approaches to the interpretation of the concepts of "content of education," "content of training," and "interdisciplinary integration" have been outlined. It is assumed that the concept of "content of education" should be characterized as a certain system of knowledge, skills, abilities,

and competencies, as well as worldview and moral-ethical beliefs that future teachers of the Ukrainian language and literature should acquire during their training. Important considerations of researchers regarding the close interaction of participants in the educational process, so that the content of education mastered by the student becomes a personal achievement that helps to act in non-standard and uncertain situations of the educational environment.

The study presents a theoretical analysis of research work within the educational partnership aimed at updating the educational programs for the specialty "Secondary Education (Ukrainian Language and Literature)" at the first (bachelor's) and second (master's) levels at A. S. Makarenko Sumy State Pedagogical University, Sumy and Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University. It is noted that the implementation of interdisciplinary connections for the development of working educational programs, particularly in language and language-methodological disciplines, serves as a didactic condition for building a cohesive system of education based on the commonality of the content of educational disciplines and the interconnections between them.

It is indicated that in the language-methodological training courses, it is advisable to consider the trends and challenges in preparing future teachers of the Ukrainian language and literature for teaching in specialized schools: the digitalization of subjects in the language and literature educational field, the development of online education, challenges related to the mental and personal development of students, the use of competency-based tasks in lessons, the activation of research and problem-searching methods, as well as project-based, interactive, and micro-learning methods.

Based on the example of the trial implementation of language and methodological disciplines, it is suggested that a future teacher should possess several subsystems for the introduction of forms and methods of specialized education: the presentation of the content of specialized educational material, the organization of communication between "teacher and student," the provision of students' cognitive motivation, and the formation of key competencies that influence successful self-realization in the face of modern challenges.

Key words: content of education, content of training, interdisciplinary integration, language-methodological training, future teacher of the Ukrainian language and literature, educational-professional program, subject-methodological competence, A. S. Makarenko Sumy State Pedagogical University, Sumy, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

Вступ. В умовах широкомасштабної збройної агресії російської федерації українська мова стала одним із «головних символів єдності, незламності та боротьби нашого народу за перемогу, незалежність і гідне майбутнє», зазначається в «Річному звіті про стан дотримання Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» у 2023 р. Уповноваженого із захисту державної мови [1].

До пріоритетних цілей держави, відповідно до Стратегічного плану діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року «Освіта переможців» [2], віднесено виховання національно свідомих громадян, успішну самореалізацію особистості на подальшому життєвому шляху, що вже знайшло відображення в модельних навчальних програмах для 5–9 класів за Державним стандартом загальної середньої освіти (2020) й основних положеннях Державного стандарту профільної середньої освіти (2024).

Метою мовно-літературного профілю, за Державним стандартом профільної середньої освіти [3], визначено розвиток компетентних мовців і читачів із гуманістичним світоглядом, які читають інформаційні та художні тексти української і зарубіжних літератур для духовного, культурного і національного самовираження, міжкультурного діалогу, збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, творчої самореалізації, формування системи суспільно-державних (національних) цінностей України і ставлень, а також для подальшого професійного становлення, формування громадянської стійкості. Зміст профільного навчання, зазначається у проекті Концепції профільної середньої освіти академічного спрямування (2023) [4], має ґрунтуватися на засадах глибокої індивідуалізації та диференціації навчання, врахуванні потреб та інтересів учнів, їхніх здібностей і життєвих намірів самореалізації.

Суспільні пріоритети, запити закладів освіти в учителях з високим рівнем «української національної та громадянської ідентичності» [1; 3], здатних ефективно

працювати в умовах невизначеності, забезпечувати компетентнісне навчання фахових предметів та розвиток soft skills учнів, стимулюють філологічні колективи університетів оновлювати зміст освітніх програм підготовки майбутніх учителів української мови та літератури на засадах міждисциплінарного підходу. Досягненню успіху у важливій справі сприяє освітнє партнерство закладів вищої педагогічної освіти (ЗВО).

Упродовж кількох останніх років посилилась науково-методична співпраця ресурсного центру професійного розвитку вчителя української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка (СумДПУ) та кафедр української мови і методики навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (Уманського ДПУ), що знаходить вияв в упровадженні та оновленні освітньо-професійних програм, стажуванні науково-педагогічних працівників, внутрішній академічній мобільності студентів, проведенні гостьових лекцій, організації спільної дослідно-експериментальної роботи та заходів науково-практичного спрямування.

Дослідження різних факторів (потреб студентів, вимог НУШ, особливостей організації освітнього процесу, практичного досвіду професійної діяльності вчителів), проведене колективами зазначених вище педагогічних університетів у 2020-2024 рр., підтвердило: незважаючи на всебічну теоретичну підготовку, у практичній діяльності вчителі здебільшого не готові до розв'язання проблем, окреслених новими нормативно-правовими документами, потребують удосконалення загальні і спеціальні компетентності, зокрема фахово-методичні.

Проектні групи освітніх програм СумДПУ та Уманського ДПУ оновлюють зміст спеціальних (фахових) компетентностей, програмних результатів навчання майбутніх учителів. У своїй діяльності враховують як проекти стандартів вищої освіти спеціальності 014.01.

Середня освіта. Українська мова і література першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів, представлені МОН України у 2023 році для громадського обговорення [5–6], так і результати Міжнародного дослідження якості освіти PISA – 2022, глобальні стратегічні тренди, пов'язані з розвитком людського капіталу (Global Strategic Trends, 2018), зміни у читанні предметів мовно-літературного спрямування для 5–9 класів за модельними програмами відповідно до Концепції НУШ. Соціально-педагогічне значення проблеми стимулювало дослідників, які представляють два педагогічні університети України, більш детально вивчити сучасні тенденції змісту фахової, зокрема мовно-методичної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури.

Концептуальні засади проектування й моделювання змісту освіти схарактеризовані в наукових працях С. Гончаренка, Р. Гуревича, О. Джеджули, І. Зязюна, В. Кременя, А. Кузьмінського. Особливу увагу дослідники зосереджують на принципах, технологіях, методах проектування змісту підготовки майбутніх фахівців.

Сучасні тренди розвитку освіти, української лінгвометодики, що впливають на трансформування освітньої системи, аналізує С. Омелчук; досвід, інновації, виклики підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до викладання у профільній школі – М. Вовк; інновації НУШ у мовно-літературній галузі (ключові компетентності, наскрізні уміння, розвиток «компетентного мовця і читача» – Н. Голуб, О. Горюшкіна, Т. Яценко.

У попередніх публікаціях автори досліджують європейські пріоритети та національний досвід підготовки вчителя української філології в умовах війни [7], аналізують змістово-методичне забезпечення підготовки майбутніх учителів до роботи в НУШ: реалізації компетентнісного підходу [8], особливості професійно-комунікативної діяльності майбутніх учителів української мови та літератури [9].

Матеріали та методи. У межах статті ставимо за мету дослідити сучасні тенденції змісту фахової, мовно-методичної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури. Для досягнення поставленої мети визначено такі *завдання*: окреслити сутність понять «зміст освіти», «зміст підготовки», поняття «міждисциплінарна інтеграція» з урахуванням нормативно-правових документів щодо профілізації старшої школи, з'ясувати деякі аспекти реалізації освітньо-професійних програм спеціальності «Середня освіта (Українська мова і література)» на першому (бакалаврському) та другому (магістерському) рівнях філологічної (лінгвістичної) та методичної підготовки майбутніх учителів в Уманському ДПУ та СумДПУ на засадах міждисциплінарного підходу та інтеграції.

З метою вирішення завдань та досягнення мети використано **комплекс методів**: аналізу – для вивчення наукових праць, стандартів середньої та вищої освіти, освітньо-професійних програм підготовки майбутніх учителів української мови і літератури; узагальнення досвіду співпраці ресурсного центру професійного роз-

витку вчителя української мови і літератури СумДПУ та кафедри української мови і методики навчання Уманського ДПУ в межах підготовки змістового наповнення мовно-методичних дисциплін.

Результати. З урахуванням наукових праць С. Вітвицької, С. Гончаренка, О. Джеджули, А. Кузьмінського окреслимо різні підходи до трактування поняття «зміст освіти», що має забезпечувати високий рівень знань наукових основ і технологій відповідно до обраної професії; формування професійних умінь, навичок та професійно важливих особистісних якостей (С. Гончаренко [10, с. 275]):

– «певний обсяг систематичних наукових знань, практичних умінь і навичок, а також світоглядних та морально-етичних ідей, якими має оволодіти студент у процесі навчання» (С. Вітвицька [11, с. 167]);

– як чітку систему знань, умінь, навичок і компетентностей, якими має оволодіти майбутній фахівець під час навчання у ЗВО або самостійно А. Кузьмінський [12].

Л. Онищук проєктує теоретичну модель змісту освіти на п'яти рівнях. Перші три рівні характеризують рівень загального теоретичного уявлення (визначення мінімального обсягу знань і вмінь, якими повинен оволодіти студент, та «допредметних» зв'язків між елементами змісту); рівень навчального предмета (конкретизація міжпредметних зв'язків, розподіл результатів навчання за дисциплінами); рівень навчального змісту, необхідного для формування професійних знань й умінь. Четвертий і п'ятий рівні, за Л. Онищук, передбачають взаємодію суб'єктів освітнього процесу, щоб зміст освіти, який опанував студент/студентка, став особистісним здобутком [13, с. 48].

Структурно зміст освіти, як зазначає Л. Онищук, увідповіднений із соціальним досвідом і містить взаємопов'язані компоненти: досвід пізнавальної діяльності, що відображено в результатах – знаннях; досвід способів провадження діяльності, що зафіксовано в уміннях і навичках діяти за зразком; досвід творчої діяльності – в уміннях та навичках діяти в нестандартних ситуаціях; досвід емоційно-ціннісного ставлення – в ціннісних орієнтирах, особистісних поглядах та переконаннях [там само, с. 49].

Окреслимо міркування О. Джеджули стосовно оновлення змісту підготовки майбутніх учителів. Дослідник розглядає оновлення змісту за двома напрямками: його модернізація відповідно до змін у соціумі та досягнень фундаментальних наук, а також генерування змісту підготовки через виокремлення системотворчих понять, закономірностей, принципів з одночасним вилученням «застарілого» або другорядного навчального матеріалу [14, с. 24]. Учений пропонує такий алгоритм побудови змісту навчальної дисципліни: з'ясування системотворчого складника; аналіз наявних критеріїв для розчленування на елементи; вибір найбільш доцільних критеріїв відповідно до потреб студентів та вимог освітніх стандартів; створення проблемної ситуації, яка стимулюватиме рух до нової системи змісту; структуризація змісту з кількома рівнями залежно від бажаної глибини

занурення; надання студентам можливості самостійно обирати освітню траєкторію підготовки (шлях опанування знань, окреслювати цілі, ухвалювати рішення, відповідати за результат) і самооцінювання результату. Важливо дотримуватись принципів відбору та структурування змісту освіти, принципів оновлення змісту професійної підготовки, загальнодидактичних принципів.

Проведений аналіз переконує, зміст освіти на рівні освітньо-професійної програми, навчальної дисципліни має бути чітко орієнтованим на компоненти соціального досвіду, необхідні для успішної реалізації майбутньої професійної діяльності. Вивчення нормативного й навчально-методичного забезпечення освітньо-професійних програм спеціальності «Середня освіта (Українська мова і література)» на першому та другому рівнях засвідчило, що зміст підготовки майбутніх учителів в Уманському ДПУ [15–16] та СумДПУ [17–18] підтверджує наявність циклу взаємопов'язаних дисциплін психолого-педагогічного, мовознавчого та літературознавчого циклів, які забезпечують формування професійної компетентності. Навчання має практико-орієнтований характер і побудоване на дослідницькій основі.

Зокрема, до обов'язкових та вибіркового освітніх компонентів ОПП бакалаврського рівня, що формують *філологічний* складник підготовки, у ЗВО віднесено такі: «Сучасна українська мова», «Історія зарубіжної літератури», «Вступ до літературознавства», «Вступ до мовознавства», «Український фольклор», «Українська діалектологія», «Ділова українська мова», «Етнолінгвістика», «Загальне мовознавство», «Історична граматики української мови», «Історія українського мовознавства», «Історія української літературної мови», «Стилістика української мови», «Українська діалектологія», «Лінгвістичний аналіз художнього тексту» та ін. Психолого-педагогічний складник підготовки формують такі освітні компоненти: «Психологія», «Педагогіка», «Історія педагогіки», «Методика викладання української літератури», «Методика навчання української мови», «Методика навчання зарубіжної літератури».

Ефективним способом забезпечення взаємопов'язаних дисциплін педагогічної та філологічної підготовки, як показує практичний досвід і потреби Державного стандарту загальної середньої освіти (2020) та Державного стандарту профільної середньої освіти (2024), є дотримання міждисциплінарної інтеграції знань, паралельний розвиток компетентностей, наприклад, комунікативної та інформаційно-цифрової, лінгвістичної та дидактичної, літературознавчої та медіакомпетентності з огляду на принцип інтеграції знань. Практика підтверджує, що взаємоузгодження змісту педагогічної та філологічної підготовки більшою мірою сприяє ефективній педагогічній комунікації, дозволяє розширити можливості комплексного застосування педагогічних технологій навчання та комунікативних стратегій. З такою метою на основі Професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2020), на засадах міждисциплінарного підходу та інтеграції в Уманському ДПУ та СумДПУ упродовж 2021–2024 рр. розроблено або оновлено освітні програми «Середня

освіта (Українська мова і література. Англійська мова)» (бакалаврського та магістерського рівня).

У дослідженні враховуємо напрацювання Р. Гуревича, який зазначає, що міжпредметні зв'язки – це своєрідне відображення в змісті, формах і методах підготовки об'єктивних зв'язків між науками та об'єктивних взаємозв'язків, наявних у природі, що студіюють різні науки. Саме реалізація міжпредметних зв'язків, на переконання науковця, є дидактичною умовою підвищення наукового рівня знань майбутніх фахівців та рівня професійної підготовки загалом [19]. А. Лісневська, проаналізувавши роль міждисциплінарних зв'язків на тлі інноваційних технологій, звернула увагу, що такі зв'язки не тільки допомагають виявити своєрідні «містки» між навчальними дисциплінами, а й побудувати цілісну систему навчання на основі спільності змісту дисциплін, вичленувавши як основні елементи змісту освіти, так і взаємозв'язки між навчальними дисциплінами [20, с. 229].

У нашому дослідженні значення міжпредметних зв'язків аналізуємо з огляду на провідні функції навчання: освітню, виховну, комунікативно-розвивальну. Зокрема, особливістю магістерської програми СумДПУ є гармонійне поєднання психолого-педагогічних, філологічних дисциплін у теоретичному та прикладному аспектах, а також практичної підготовки з методики навчання української мови, української літератури, англійської мови у старшій школі для підготовки фахівців, здатних розробляти й упроваджувати в освітній процес новітні технології та методи, здійснювати дослідницьку діяльність із залученням сучасних інформаційно-цифрових технологій [21].

Залежно від ступеня реалізації міждисциплінарних зв'язків, інтенсифікація розвитку міждисциплінарного синтезу може бути різною. У робочих навчальних програмах навчальних дисциплін, наприклад, використовують терміни й методи суміжних курсів, відображають зв'язок професійно спрямованої тематики, спільність поняттєвого апарату, єдність загальної та професійної орієнтованості навчання. Наскрізною ідеєю є, за Б.Степанишином, те, що кожна дисципліна читається як частка культури нації. Кожний викладач, використовуючи навчальний матеріал, працює, зокрема, на формування вмінь зіставляти факти, виокремлювати суттєві ознаки та властивості явищ і предметів, знаходити зв'язки й опосередкування, використовувати набуті знання для оволодіння новими й використання їх у практичній діяльності.

Міждисциплінарна інтеграція слугує також основним механізмом оптимізації структури моделі знань і циклів навчальних дисциплін. Мовознавчі дисципліни в освітніх програмах бакалаврського рівня в Уманському ДПУ та СумДПУ («Мовознавство», «Українознавство», «Сучасна українська літературна мова», «Ділова українська мова», «Стилістика української мови», «Лексикографія», «Ономастика», «Історична граматики та сучасний дискурс української мови», «Орфографічний практикум», «Порівняльна граматики східнослов'янських мов», «Практичний

та ономастичний аспект української мови», «Функціональна лінгвістика», «Функціональна стилістика» та ін.), для прикладу, забезпечують глибокі і ґрунтовні знання мовознавчого дискурсу, розуміння суті й призначення основних понять і термінів, їх правильної вимови та наголошування, знання граматичних елементів (знання правил написання, пунктуаційних знаків, випадків їх уживання), правильне використання лексики відповідно до теми й ситуації спілкування, володіння способами словотворення; обізнаність у способах термінотворення, знання й здатність вести постійний граматичний контроль власного мовлення та правильно використовувати граматичні конструкції; ситуативне вживання в усному й писемному мовленні.

Навчальні дисципліни «Ділове мовлення», «Ділова українська мова» доповнюються темами, що спрямовані на ознайомлення з особливостями української мовної культури, інтерпретацією невербальної комунікації залежно від типу культури, специфікою ділового етикету, морально-етичними нормами й правилами спілкування. Передбачено розвиток комунікативних стратегій, практичних навичок ділового спілкування, формування вмінь узагальнювати, аналізувати практичну інформацію, працювати зі спеціальною літературою, довідковими виданнями й електронними ресурсами.

У мовно-методичних дисциплінах набутий досвід дає можливість студентам здійснювати міжкультурну та професійну комунікацію, формувати і розвивати мовнокомунікативні навички та вміння учнів; вести розгорнутий академічний монолог /діалог з фахової проблематики (лекція, урок, промова), брати участь у різних формах науково-педагогічної комунікації, володіти полемічним мистецтвом, формувати власний індивідуальний стиль.

Програмні результати навчання у межах ОПШ «Середня освіта (Українська мова і література)» магістерського рівня, наприклад, у СумДПУ, спрямовані на формування здатності до ефективної комунікації (зрозуміле і недвозначне донесення аргументації); здатності використовувати основні вербальні та невербальні прийоми й засоби впливу на здобувачів освіти; стратегії, тактики педагогічного спілкування, конструктивної та безпечної, суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учасниками освітнього процесу та стейкхолдерами; співпрацювати в педагогічному колективі на засадах партнерства [21].

З утвердженням нових концептуальних засад профільної середньої освіти переосмислюється зміст фахово-методичних дисциплін, оновлюється і зміст складників фахово-методичної, психологічної, інформаційно-цифрової, проєктувально-прогностичної, інноваційної компетентностей майбутнього вчителя української мови і літератури як фахівця профільних шкільних предметів.

Основні теоретичні напрацювання вітчизняних і зарубіжних учених щодо профільного навчання втілено в «Концепції профільного навчання у старшій школі» (2013). Цей документ регламентує базові поняття, сутність, мету та принципи організації профільного навчання, його структуру та форми організа-

ції, призначення допрофільної підготовки як невід'ємного компонента профільного навчання [22].

Автори монографії «Формування змісту профільного навчання: теоретико-методологічний аспект» (Г. Васківська та ін.) вважають, що сутність профілізації змісту освіти полягає в посиленні профільного ядра, яке є базовим складником змісту, необхідним для засвоєння сучасною молоддю людиною знань, умінь, навичок і цінностей та для використання в усіх галузях життєдіяльності, особливо професійній. Дослідники висловлюють думку, що одна з основних функцій профільного навчання старшокласників – задоволення пізнавальних інтересів й освітніх потреб, зумовлених подальшими життєвими планами та орієнтацією на майбутню професію, на основі надання учням змоги вільно вибирати зміст навчання [23].

У 2023 р. науковці НАПН України у зв'язку з переходом української школи на 12-річний термін загальної середньої освіти підготували концептуальні засади профільної середньої освіти, проєкт Концепції профільної середньої освіти (2023) [4], Державний стандарт профільної середньої освіти (2024) [3]. У змісті старшої школи пропонується інваріантне ядро – базовий (основний) зміст, обов'язковий для реалізації всіма закладами загальної середньої освіти, а також складник спецкурсів, які відображаються в освітніх і навчальних програмах закладу освіти відповідно до обраних профілів навчання. До мовно-літературного профілю запропоновано блок мов (українська мова, англійська мова, інші іноземні мови, мови національних меншин і корінних народів України) та блок літератур (українська література, зарубіжна література, інтегрований курс літератури).

Означені концептуальні документи покладені дослідниками Уманському ДПУ та СумДПУ в основу оновлення мовно-методичних дисциплін: на етапі магістерського рівня майбутні вчителі мають оволодіти теорією профільного навчання, що охоплює глибоке знання основ освітньої галузі; психолого-вікових особливостей учнів старшої школи; мотивації творчої діяльності; профільної пізнавальної діяльності старшокласників.

Опитування стейкхолдерів, академічної спільноти під час наукових заходів («Інновації та педагогічна майстерність учителя-словесника» <https://www.youtube.com/watch?v=9UnbKAg4oxQ&t=3s>), проведення вебінарів для вчителів за програмою підвищення кваліфікації (<http://surl.li/qfquqn>; <http://surl.li/jnctak>), вебінарів з питань навчання української мови в НУШ, аналіз наукових джерел (М.Вовк [25], С.Омельчук [24]), дозволило виокремити тенденції, тренди, виклики підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до викладання у профільній школі: діджиталізація предметів мовно-літературної освітньої галузі, розвиток онлайн-освіти в різних форматах (дистанційне, змішане, мобільне навчання), що стимулює трансформацію структури уроку; ключові зміни у психічному й особистісному розвитку цифрового покоління альфа-дітей (життя в усмережжі: гаджети, сторінки

в соціальних мережах, блоги на новітніх платформах); міжпредметна інтеграція, розроблення інтегрованих мовно-літературних курсів, розвиток компетентнісного потенціалу навчальних предметів і використання компетентнісних завдань на уроках, активізація дослідницького, проблемно-пошукового методів, методів проєктного, інтерактивного, мікронавчання.

Читання мовно-методичних дисциплін з урахуванням нових шкільних стандартів засвідчує важливість знань змісту профільного навчального матеріалу, організації комунікації «учитель – учень», забезпечення пізнавальної мотивації учнів та формування ключових компетентностей, що впливають на успішну самореалізацію в умовах сучасних викликів. Дидактична організація профільного навчання передбачає співпрацю учнів, учителів і батьків у напрямі розвитку траєкторії варіанта освіти учнів (групи, класу, підгрупи тощо) засобами профільно-диференційованого навчання.

Ураховуючи сучасні нормативно-правові документи та сучасні виклики, в межах бакалаврських та магістерських освітньо-професійних програм оновлюємо змістове та методичне забезпечення навчальних дисциплін, спрямоване на формування цілої низки ключових компетентностей та вмій класифікувати, упорядковувати й узагальнювати навчальний матеріал, проєктувати різні типи уроків, заняття предметних гуртків, факультативів, створювати дослідницький/освітній практико орієнтований проєкт у галузі мовно-літературної освіти; дотримуватись культури академічної доброчесності у навчанні та власній професійній діяльності і демонструвати вміння формувати її принципи в учнів; використовувати цифрові освітні ресурси, інформаційні та комунікаційні технології для пошуку, обробки, критичної оцінки, обміну інформацією у професійній діяльності, розробки електронних (цифрових) освітніх ресурсів, захисту даних у процесі е-комунікації, презентації власних та спільних результатів. Більш детально означений аспект описано в статті [8].

Зміст дисциплін мовно-методичного блоку в магістратурі оновлюємо темами й інформаційними матеріалами, що пов'язані з профілізацією змісту шкільної освіти в старшій школі, а саме: «Мовні засоби профільно-диференційованого навчання», «Використання особистісно орієнтованих технологій у вивченні української мови», «Індивідуалізація та диференціація навчання», «Інтерактивні форми роботи старшокласників на уроках української мови», «Розвиток творчості та критичного мислення на уроках у профільних класах», «Використання ІКТ у формуванні комунікативної компетентності старшокласників», «Методика мовної профілізації», «Інноваційні технології оцінювання й контролю навчальних досягнень старшокласників з української мови», «Використання проєктної діяльності старшокласників», «Кейсові технології навчання української мови», «Мовне портфоліо як засіб навчання й оцінювання навчальних досягнень старшокласників з української мови», «Тест як засіб контролю в профільному навчанні української мови», «Типи, види тестів і технології їх використання для оцінювання навчальних досягнень старшокласни-

ків», «Тімбілдинг у профільній школі», «Соціокультурні аспекти комунікативного методу навчання в роботі з обдарованими дітьми» тощо.

Самостійна робота містить такі завдання: пошук і вивчення додаткової мовної та методичної інформації; підготовка кейсів методичної, лінгвістичної, лінгвокультурознавчої, літературознавчої проблематики; аналіз сучасних профільних освітніх програм і стандартів; робота над колективними проєктами з розвитку ключових компетентностей учнів і добір оптимальних способів контролю рівня їхньої сформованості та ін.

Для формування предметно-методичної компетентності розроблено й впроваджено освітній компонент *«Технології сучасного уроку української мови»*, спрямований на розширення й поглиблення міждисциплінарних знань студентів із мови та дидактики, формування дослідницьких навичок, розвитку вмій проводити самостійні наукові пошуки й експериментальні дослідження.

Зміст дисципліни охоплює вісім тематичних модулів: «Стандартизація мовної освіти й завдання вчителя української мови та літератури», «Реалізація технологічного підходу на уроках української мови», «Компетентісно орієнтована освіта та педагогічні технології навчання української мови», «Сучасні технології у сфері мовної освіти», «Педагогічний дискурс комунікативних стратегій навчання української мови», «Технології інтерактивного навчання української мови», «Тестові технології в процесі вивчення української мови», «Технологія модульного навчання мови», «Портфоліо індивідуальних досягнень» тощо.

Зміст курсу ґрунтований на принципах інтеграції, мовної спрямованості навчання, самоосвіти тощо, матеріал побудований так, щоб студенти виявляли комунікативну активність. Пропонуємо такі інтерактивні форми взаємодії зі студентами, як елементи дискусії, проблемні питання, педагогічні ситуації (наприклад, «Комунікативні бар'єри в педагогічній взаємодії», «Комунікативна поведінка вчителя української мови та літератури», «Технології мовленнєвої взаємодії» та ін.). Найбільш оптимальною умовою для опанування знань стали педагогічні ситуації, у яких студенти, продуктивно взаємодіючи, виконують творчі педагогічні завдання (створюють методичні кейси, ментальні карти, технологічні карти уроків, «кахути», «взаємонавчання», «рефлексивні портфоліо», фреймові технології та ін.), що дозволяє залучити магістрантів до осмисленого сприйняття технологій навчання в мовній освіті.

Проведена дослідно-експериментальна робота підтверджує, що міждисциплінарна інтеграція допомагає розвивати здатність студентів до логічного мислення під час виконання проблемних завдань; формувати вміння конкретизувати, абстрагувати, аналізувати й узагальнювати отримані раніше знання; професійну ініціативність, а також виявляти та долати можливі прогалини в засвоєнні отриманих раніше знань, умій і навичок.

Висновки. Проведений теоретичний аналіз, дослідна робота в межах освітнього партнерства з оновлення освітніх програм у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка та Уман-

ському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, апробація мовно-методичних курсів з урахуванням сучасних змін дала підстави прийти до таких висновків.

З урахуванням наукових праць та нормативно-правових документів щодо профілізації старшої школи окреслено різні підходи до трактування поняття «зміст освіти», «зміст підготовки», «міждисциплінарна інтеграція». Припускаємо, що поняття «зміст освіти» доцільно характеризувати як певну систему знань, умінь, навичок і компетентностей, а також світоглядних та морально-етичних переконань, якими мають оволодіти майбутні вчителі української мови і літератури у процесі навчання. Важливі міркування дослідників щодо тісної взаємодії суб'єктів освітнього процесу, щоб зміст освіти, який опанував студент/студентка, став особистісним здобутком, що допомагає діяти в нестандартних та невизначених ситуаціях освітнього середовища.

Зміст підготовки доцільно структурувати з урахуванням принципів оновлення змісту дисциплін психолого-педагогічного, мовознавчого та літературознавчого циклів і загальнодидактичних принципів, щоб надати студентам можливість самостійно обирати освітню траєкторію підготовки і самооцінювання результату.

Ефективним способом забезпечення фундаментальної педагогічної та філологічної підготовки, як показує практичний досвід, вивчення нормативних документів, Державного стандарту профільної середньої освіти (2024), є забезпечення формування спеціальних (фахових) компетентностей майбутніх учителів (фахово-методичної, психологічної, інформаційно-цифрової, проєктувально-прогностичної, інноваційної) з огляду на принцип інтеграції знань. Реалізація міжпредметних зв'язків для

укладання робочих навчальних програм, зокрема, з мовних, мовно-методичних дисциплін освітньо-професійних програм спеціальності «Середня освіта (Українська мова і література)» на першому (бакалаврському) та другому (магістерському) рівнях в Уманському ДПУ та Сум-ДПУ слугує дидактичною умовою побудови цілісної системи навчання на основі спільності змісту навчальних дисциплін та взаємозв'язків між ними.

У навчальних мовно-методичних курсах враховуємо тенденції, виклики підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до викладання у профільній школі: діджиталізація предметів мовно-літературної освітньої галузі, розвиток онлайн-освіти в різних форматах (дистанційне, змішане, мобільне навчання), виклики психічного й особистісного розвитку учнів; розроблення інтегрованих мовно-літературних курсів, використання компетентнісних завдань на уроках, активізація дослідницького, проблемно-пошукового методів, методів проєктного, інтерактивного, мікронавчання

На прикладі апробації мовно-методичних дисциплін зроблено припущення про те, що майбутній учитель української мови і літератури повинен володіти змістом профільного навчального матеріалу, організувати комунікацію «учитель – учень», формувати ключові компетентності, що впливають на успішну самореалізацію в умовах сучасних викликів.

Перспективою досліджень визначено проведення аналізу результатів апробації мовно-методичних дисциплін, побудованих на засадах міжпредметної інтеграції, програми яких враховують як зміст модельних програм для 5-9 класів за Державним стандартом загальної середньої освіти (2020), так і основні положення Державного стандарту профільної середньої освіти (2024).

Література:

1. Річний звіт про стан дотримання Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" у 2023 р. Уповноваженого із захисту державної мови. 2023. URL: <https://movaombudsman.gov.ua/storage/app/sites/14/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82%202023/%D0%A0%D0%86%D0%A7%D0%9D%D0%98%D0%99%20%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2%202023.pdf> (дата звернення: 02.09.2024).
2. Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року «Освіта переможців». *Міністерство освіти і науки України* : офіц. сайт. Київ, 2024. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/osvita-peremozhciv-predstavlyayemo-strategichnij-plan-diyalnosti> (дата звернення: 02.09.2024).
3. Державний стандарт профільної середньої освіти. 2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-derzhavnogo-standartu-profilnoi-serednoi-osvity-851-250724> (дата звернення: 05.09.2024).
4. Профільна середня освіта: концептуальні засади для нової української школи / В. Г. Кремень та ін. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. № 5 (2). С. 1–8. URL: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5201> (дата звернення: 05.09.2024).
5. Проєкт стандарту вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальність 014 Середня освіта. Українська мова і література», 2023. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-do-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-standartu-vishoyi-osviti-zi-specialnosti-014-serednya-osvita-na-perшому-bakalavrskomu-rivni-vishoyi-osviti> (дата звернення: 06.09.2024).
6. Проєкт стандарту вищої освіти України; другий (магістерський) рівень, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальність 014 Середня освіта. Українська мова і література» 2023. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-do-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-standartu-vishoyi-osviti-zi-specialnosti-standartu-vishoyi-osviti-zi-specialnosti-014-serednya-osvita-na-drugomu-magisterskomu-rivni-vishoyi-osviti> (дата звернення: 05.09.2024).
7. Семенов О. М. Підготовка вчителя української філології в умовах війни: європейські пріоритети та національний досвід. *Trends in the development of philological education in the era of digitalization: European and national contexts* : Scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2023. URL: <http://surl.li/njdjw> (дата звернення: 05.09.2024).
8. Семенов О., Дятленко Т., Калинич О. Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до навчання учнів у НУШ. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія*. 2023. Вип. 4. С. 90–97. DOI: <https://doi.org/10.32782/philspu/2023.4.18> (дата звернення: 07.09.2024).

9. Григоренко Т. В. Професійно-комунікативна діяльність майбутніх учителів української мови та літератури. *Актуальні питання у сучасній науці*. Київ, 2024. № 6 (24). С. 787–797.
10. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. 2-ге вид. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с.
11. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : підруч. за модульно-рейтинговою системою навч. для студ. магістратури. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 384 с.
12. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Знання, 2005. 486 с.
13. Онищук Л. А. Теоретико-методологічні засади конструювання та реалізації змісту освіти. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. Київ, 2016. № 1. С. 45–53.
14. Джеджула О. М. Сучасні підходи до проектування змісту технічної освіти у ВНЗ. *Нова педагогічна думка*. Київ, 2014. № 2. С. 73–77.
15. Освітньо-професійна програма «Середня освіта (Українська мова і література. Мова і література (англійська))» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) галузі знань 01 Освіта / Педагогіка. *Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини* : веб-сайт. URL: <https://ff.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/serednya-osvita-ukrayinska-mova-i-literatura.-mova-i-literatura-anglijska-2.pdf> (дата звернення: 04.09.2024).
16. Освітньо-професійна програма «Середня освіта (Українська мова і література. Англійська мова)» другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) галузі знань 01 Освіта / Педагогіка. *Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини* : веб-сайт. URL: https://ff.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/m02_or_014_so_angl.-mova_2022-2.pdf (дата звернення: 04.09.2024).
17. Освітньо-професійна програма 014 Середня освіта (Українська мова і література. Англійська мова) першого (бакалаврського) рівня. *Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка* : веб-сайт. URL: https://sspu.edu.ua/images/2022/docs/opp/so_ukrayinska_mova_561dc.pdf (дата звернення: 02.09.2024).
18. Освітньо-професійна програма Середня освіта 014 (Українська мова і література. Англійська мова) другий (магістерський рівень). *Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка* : веб-сайт. URL: https://sspu.edu.ua/images/2022/docs/opp/opp_serednya_osvita_ukrayinska_mova_i_literatura_a_1e061.pdf (дата звернення: 04.09.2024).
19. Гуревич Р. С. Інтеграція наукових знань у підготовці майбутнього вчителя технологій. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Київ, 2015. № 51. С. 97–103.
20. Лісневська А. Л. Міждисциплінарні зв'язки у контексті інноваційних технологій фахової підготовки телевізійних репортерів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. Луганськ, 2012. № 22 (2). С. 228–234.
21. Освітньо-професійна програма Середня освіта 014 (Українська мова і література. Англійська мова) другий (магістерський рівень). *Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка* : веб-сайт. URL: https://sspu.edu.ua/images/2024/docs/opp/programa/ukrmova_i_l-ra_anglmova_48818.pdf (дата звернення: 04.09.2024).
22. Концепція профільного навчання в старшій школі : затв. наказом МОН України від 21.10.2013 р. № 1456. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/npa/5a1fe82a9c95d.pdf> (дата звернення: 02.09.2024).
23. Формування змісту профільного навчання : кол. моногр. / Г. О. Васківська та ін. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2018. 260 с.
24. Омельчук С.А. Сучасні тренди розвитку української лінгвометодики: глобальний і національний виміри. *Педагогічні науки*. 2024. Вип. 105. С. 5–13.
25. Вовк М. Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до викладання у профільній школі: досвід, інновації, виклики. *Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації* : зб. матеріалів / за заг. ред. Ляшенко О. І., Засекої Т. М., Мальваного Ю. І., Литвинової С. Г., Малиношевської А. В. Київ : Освіта, 2024. С. 198–202.

References:

1. Richnyi zvit pro stan dotrymannya Zakonu Ukrainy «Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi» [Annual report on the status of the implementation of the Law of Ukraine “On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as a State Language”]. (2023). *mova-ombudsman.gov.ua*. Retrieved from <https://mova-ombudsman.gov.ua/storage/app/sites/14/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82%202023/%D0%A0%D0%86%D0%A7%D0%9D%D0%98%D0%99%20%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2%202023.pdf> [in Ukrainian].
2. Stratehichniy plan diialnosti Ministerstva osvity i nauky Ukrainy do 2027 roku «Osvita peremozhtsiv» [Strategic activity plan of the Ministry of Education and Science of Ukraine until 2027 “Education of winners”]. (2024). *mon.gov.ua*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/news/osvita-peremozhchiv-predstavlyayemo-strategichnij-plan-diyalnosti> [in Ukrainian].
3. Derzhavnyi standart profilnoi serednoi osvity. [State standard of specialized secondary education]. (2024). *www.kmu.gov.ua*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-derzhavnoho-standartu-profilnoi-serednoi-osvity-851-250724> [in Ukrainian].
4. Kremen, V.H., Topuzov, O.M., Liashenko, O.I., Malovanyi, Yu.I. & Zasiakina, T.M. (2023). Profilna serednia osvita: kontseptualni zasady dlia novoi ukrainskoi. [Profile secondary education: conceptual foundations for the new Ukrainian]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, 5 (2), 1-8. Retrieved from <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5201> [in Ukrainian].

5. Proiekt standartu vyshchoi osvity Ukrainy: pershyi (bakalavrskyi) riven, haluz znan 01 Osvita/Pedahohika, spetsialnist 014 Serednia osvita. Ukrainiska mova i literatura» [Project of the standard of higher education of Ukraine: first (bachelor's) level, field of knowledge 01 Education/Pedagogy, specialty 014 Secondary education. Ukrainian language and literature”]. (2023). *mon.gov.ua*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-do-gromadskogo-obgovorennya-proiekt-standardu-vishoyi-osviti-zi-specialnosti-014-serednya-osvita-na-pershomu-bakalavrskomu-rivni-vishoyi-osviti> [in Ukrainian].
6. Proiekt standartu vyshchoi osvity Ukrainy; druhyi (mahisterskyi) riven, haluz znan 01 Osvita/Pedahohika, spetsialnist 014 Serednia osvita. Ukrainiska mova i literatura» [Project of the standard of higher education of Ukraine; second (master's) level, field of knowledge 01 Education/Pedagogy, specialty 014 Secondary education. Ukrainian language and literature”]. 2023. *mon.gov.ua*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-do-gromadskogo-obgovorennya-proiekt-standardu-vishoyi-osviti-zi-specialnosti-standartu-vishoyi-osviti-zi-specialnosti-014-serednya-osvita-na-drugomu-magisterskomu-rivni-vishoyi-osviti> [in Ukrainian].
7. Semenoh, O.M. (2023). Pidhotovka vchytelia ukrainskoi filolohii v umovakh viiny: yevropeiski priorytety ta natsionalnyi dosv [Training of teachers of Ukrainian philology in the conditions of war: European priorities and national experience]. *Trends in the development of philological education in the era of digitalization: European and national context*. Riga, Latvia: Baltija Publishing; Retrieved from <http://surl.li/njdjw> [in Ukrainian].
8. Semenoh, O., Diatlenko, T. & Kalynych, O. (2023). Pidhotovka maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy i literatury do navchannia uchniv u NUSH. [Preparation of future teachers of Ukrainian language and literature for teaching students in Nush]. *Slobozhanskiy naukovyi visnyk. Seriya: Filolohiia – Slobozhan Scientific Bulletin. Series: Philology*, 4, 90-97. Retrieved from <https://doi.org/10.32782/philsu/2023.4.18> [in Ukrainian].
9. Hryhorenko, T.V. (2024). Profesiino-komunikatyvna diialnist maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy ta literatury [Professional and communicative activity of future teachers of Ukrainian language and literature]. *Aktualni pytannia u suchasni nauki – Current issues in modern science*, 6 (24), 787-797 [in Ukrainian].
10. Honcharenko, S.U. (2011). *Ukrainskyi pedahohichnyi entsyklopedychnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical encyclopedic dictionary]*. 2-he vyd. Rivne: Volynski oberehy [in Ukrainian].
11. Vitvytska, S.S. (2006). *Osnovy pedahohiky vyshchoi shkoly [Basically a pedagogic of a higher school]*. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].
12. Kuzminskyi, A.I. (2005). *Pedahohika vyshchoi shkoly [Higher school pedagogy]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
13. Onyshchuk, L.A. (2016). Teoretyko-metodolohichni zasady konstruiuvannia ta realizatsii zmistu osvity [Theoretical and methodological principles of construction and implementation of educational content]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy – Adult education: theory, experience, perspectives*, 1, 45-53 [in Ukrainian].
14. Dzhedzhula, O.M. (2014). Suchasni pidkhody do proektuvannia zmistu tekhnichnoi osvity u VNZ [Modern approaches to designing the content of technical education in universities]. *Nova pedahohichna dumka – A new pedagogical thought*, 2, 73-77 [in Ukrainian].
15. Osvitno-profesiina prohrama «Serednia osvita (Ukrainska mova i literatura. Mova i literatura (anhliiska))» pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity za spetsialnistiu 014.01 Serednia osvita (Ukrainska mova i literatura) haluzi znan 01 Osvita / Pedahohika [Educational and professional program “Secondary education (Ukrainian language and literature. Language and literature (English))” of the first (bachelor) level of higher education in specialty 014.01 Secondary education (Ukrainian language and literature) field of knowledge 01 Education / Pedagogy]. *udpu.edu.ua*. Retrieved from https://ff.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/m02_op_014_so_angl.-mova_2022-2.pdf [in Ukrainian].
16. Osvitno-profesiina prohrama «Serednia osvita (Ukrainska mova i literatura. Anhliiska mova)» druho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity za spetsialnistiu 014.01 Serednia osvita (Ukrainska mova i literatura) haluzi znan 01 Osvita / Pedahohika [Educational and professional program “Secondary education (Ukrainian language and literature. English)” of the second (master's) level of higher education in the specialty 014.01 Secondary education (Ukrainian language and literature) field of knowledge 01 Education / Pedagogy]. *udpu.edu.ua*. Retrieved from https://ff.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/m02_op_014_so_angl.-mova_2022-2.pdf [in Ukrainian].
17. Osvitno-profesiina prohrama 014 Serednia osvita (Ukrainska mova i literatura. Anhliiska mova) pershoho (bakalavrskoho) rivnia [Educational and professional program 014 Secondary education (Ukrainian language and literature. English language) of the first (bachelor's) level]. *sspu.edu.ua*. Retrieved from https://sspu.edu.ua/images/2022/docs/opp/so_ukrayinska_mova_561dc.pdf [in Ukrainian].
18. Osvitno-profesiina prohrama Serednia osvita 014 (Ukrainska mova i literatura. Anhliiska mova) druhyi (mahisterskyi riven) [Educational and professional program Secondary education 014 (Ukrainian language and literature. English language) second (master's level)]. *sspu.edu.ua*. Retrieved from https://sspu.edu.ua/images/2022/docs/opp/opp_serednya_osvita_ukrayinska_mova_i_literatura_a_1e061.pdf [in Ukrainian].
19. Hurevych, R.S. (2015). Intehratsiia naukovykh znan u pidhotovtsi maibutnoho vchytelia tekhnolohii [Integration of scientific knowledge in the preparation of future technology teachers]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriya 5: Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy – Scientific journal of the M.P. Drahomanov NPU. Series 5: Pedagogical sciences: realities and prospects*, 51, 97-103 [in Ukrainian].
20. Lisnevskaya, A.L. (2012). Mizhdystsyplinarni zv'iazky u konteksti innovatsiinykh tekhnolohii fakhovoi pidhotovky televiziinykh reporteriv [Interdisciplinary connections in the context of innovative technologies of professional training of television reporters]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya: Pedahohichni nauky – Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University. Series: Pedagogical sciences*, 22 (2), 228-234 [in Ukrainian].

21. Osvitno-profesiina prohrama Serednia osvita 014 (Ukrainska mova i literatura. Anhliiska mova) druhyi (mahisterskyi riven) [Educational and professional program Secondary education 014 (Ukrainian language and literature. English language) second (master's level)]. *sspu.edu.ua*. Retrieved from https://sspu.edu.ua/images/2024/docs/opp/programa/ukrmova_i_l-ra_anglmova_48818.pdf [in Ukrainian].
22. Kontsepsiia profilnoho navchannia v starshii shkoli [The concept of specialized training in high school] (2013). *mon.gov.ua*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/npa/5a1fe82a9c95d.pdf> [in Ukrainian].
23. Vaskivska, H.O., Kyzenko, V.I., Kosianchuk, S.V., Baranovska, O.V., Trubacheva, S.E., Chornous, O.V. & Dobroskok, I.I. (2018). *Formuvannia zmistu profilnoho navchannia [Formation of the content of specialized training]*. Kyiv: KONVI PRINT [in Ukrainian].
24. Omelchuk, S.A. (2024). Suchasni trendy rozvytku ukrainskoi linhvometodyky: hlobalnyi i natsionalnyi vymiry [Modern trends in the development of Ukrainian linguistic methodology: global and national dimensions]. *Pedahohichni nauky – Pedagogical sciences*, 105, 5-13 [in Ukrainian].
25. Vovk, M. (2024). Pidhotovka maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy i literatury do vykladannia u profilnii shkoli: dosvid, innovatsii, vyklyky [Preparation of future teachers of Ukrainian language and literature for teaching in a specialized school: experience, innovations, challenges]. *Profilna serednia osvita: vyklyky i shliakhy realizatsii – Professional secondary education: challenges and ways of implementation*. O. I. Liashenko, T. M. Zasiokin, Yu. I. Malovanoho, S. H. Lytvynovoi, & A. V. Malynoshevskoi (Ed.). Kyiv : Osvita [in Ukrainian].

**МЕТОДОЛОГІЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЛІНГВІСТИЧНИХ МАРКЕРІВ У ХУДОЖНІХ
ІНТЕРТЕКСТАХ АМЕРИКАНСЬКИХ ТА АНГЛІЙСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ХХ СТ.
(НА ПРИКЛАДІ ТВОРУ “A HISTORY OF THE WORLD IN 10½ CHAPTERS” ДЖ. БАРНСА)**

Капранов Ян Васильович,

доктор філологічних наук, професор,
доцент факультету гуманітарних наук та образотворчого мистецтва
Економіко-гуманітарного університету у Варшаві (Польща),
професор кафедри іноземних мов
Таврійського державного агротехнологічного університету
імені Дмитра Моторного (Україна),
професор кафедри теоретичної та прикладної лінгвістики
Державного університету “Житомирська політехніка” (Україна)
ORCID ID: 0000-0003-2915-038X
Researcher ID: Q-8138-2017
Scopus: 57201493699

Жалко Діна Дмитрівна,

здобувачка ступеня доктора філософії
кафедри германської і фіно-угорської філології
Київського національного лінгвістичного університету
ORCID ID: 0000-0001-5913-7579

У статті представлено методологію ідентифікації лінгвістичних маркерів у художніх інтертекстах американських та англійських письменників ХХ століття, яка включає три послідовні етапи. Особливу увагу приділено використанню лінгвістичних маркерів у художньому мікроінтертексті. У процесі аналізу розглянуто лінгвістичні та стилістичні засоби, що застосовуються для встановлення інтертекстуальних зв'язків та передачі ідей у літературних творах. Запропонована модель ланцюга, що охоплює мега-, макро- та мікроінтертексти, дозволяє виявити багаторівневі інтертекстуальні структури, які складаються з окремих текстових фрагментів (мікроінтертекстів), об'єднаних спільною ідеєю або темою в межах більших розділів (макроінтертекстів) та цілісного твору (мегаінтертексту).

Основним об'єктом дослідження виступає твір “A History of the World in 10½ Chapters” Дж. Барнса, у якому виявлено різні типи інтертекстуальності: пряму (експліцитну) та непряму (імпліцитну). За допомогою методів уважного читання, інтертекстуального аналізу, лінгвістичного аналізу тексту та деконструкції ідентифіковано лінгвістичні маркери, що демонструють складність і багаторівневість інтертекстуальних зв'язків у художньому творі. Встановлено, що пряма інтертекстуальність виражається через явні посилання на інші тексти або ідеї шляхом використання стилістичних прийомів, таких як анафора, метафора, алегорія та риторичні запитання. Непряма інтертекстуальність проявляється через застосування мени очевидних маркерів, зокрема модальних дієслів, пасивних конструкцій або умовних речень, які створюють багатозначний контекст та надають літературному твору глибини.

Особлива увага у дослідженні приділена використанню лексичних маркерів інтертекстуальності, таких як алегорія, анафора, метафора, гіпербола та символізм. З'ясовано, що завдяки багатству лінгвістичних і стилістичних прийомів, які застосовуються для побудови інтертекстуальних зв'язків, письменники створюють багатовимірні та насичені текстові простори, що сприяє глибшому сприйняттю та інтерпретації художніх творів.

Ключові слова: метод, методологія, лінгвістичний маркер, інтертекстуальність, інтертекст, художній інтертекст, художній мікроінтертекст.

Kapranov Yan, Zhalko Dina. Methodology for Identifying Linguistic Markers in the Artistic Intertexts of 20th-Century American and British Writers (Based on J. Barnes' “A History of the World in 10½ Chapters”)

The article presents a methodology for identifying linguistic markers in the artistic intertexts of American and British writers of the 20th century, which includes three sequential stages. Particular attention is paid to using linguistic markers in the artistic microintertext. The analysis examines the linguistic and stylistic devices employed to establish intertextual connections and convey ideas in literary works. The proposed chain model, encompassing mega-, macro-, and microintertexts, allows for the identification of multilevel intertextual structures consisting of individual textual fragments (microintertexts) united by a common idea or theme within larger sections (macrointertexts) and the complete work (megaintertext).

The primary object of the study is J. Barnes's “A History of the World in 10½ Chapters”, in which various types of intertextuality—direct (explicit) and indirect (implicit)—have been identified. Using methods such as close reading, intertextual analysis, linguistic text analysis, and deconstruction, linguistic markers have been identified that demonstrate the complexity and multilayered nature of intertextual connections in literary work. It has been established that direct intertextuality is expressed through explicit references to other texts or ideas using stylistic devices such as anaphora, metaphor, allegory, and rhetorical questions. Indirect intertextuality

manifests through the use of less obvious markers, including modal verbs, passive constructions, or conditional sentences, which create an ambiguous context and add depth to the literary work.

The study gives special attention to the use of lexical markers of intertextuality, such as allegory, anaphora, metaphor, hyperbole, and symbolism. It has been determined that, due to the richness of linguistic and stylistic devices used to construct intertextual connections, writers create multidimensional and rich textual spaces, contributing to a deeper perception and interpretation of literary works.

Key words: method, methodology, linguistic marker, intertextuality, intertext, artistic intertext, artistic microintertext.

Вступ. *Інтертекстуальність* як феномен літератури привертає значну увагу дослідників, які аналізують взаємозв'язки між текстами та їх вплив на реценцію читача. Теоретичні розробки, присвячені вивченню інтертекстуальності, активно з'являються з 1970-х років, коли цей термін починають розглядати з позицій філології та літературознавства. Фундамент лінгвістичних досліджень інтертекстуальності було закладено працями Р. Барта [2] та Ю. Крістєвої [7], представників постструктуралістської школи, а також Дж. Калера [3] та М. Ріффатера [9] із семіотичної школи.

Різноманітні способи репрезентації, взаємодіючи в тексті, формують складну мережу інтертекстуальних зв'язків, що поєднують текст із іншими текстами, історичним і соціокультурним досвідом, а також з інтелектуальними та естетичними традиціями. Ця мережа не лише впливає на формування значень та інтерпретацій тексту, але й визначає його сприйняття різними читачами та аудиторіями. Як зазначає Чжан Цзе, в інтертекстуальній комунікації відбуваються процеси передачі, поглинання, трансформації та генерації текстової інформації [11, с. 1]. Водночас Н. Ферклаф підкреслює, що інтертекстуальність розширює можливості для створення нових смислів через взаємодію різних текстових фрагментів зі спільними тематичними або структурними рисами [5, с. 85].

Пропонуємо застосування моделі ланцюга «художній мегаінтертекст – художній макроінтертекст – художній мікроінтертекст» (класифікація авторська – Я. К. й Д. Ж.). Під художнім мегаінтертекстом розуміємо весь художній твір у цілому; під художнім макроінтертекстом – окремі розділи твору; під художнім мікроінтертекстом – текстові фрагменти в розділах, об'єднані автором за єдиною ідеєю або темою. Використання цієї моделі дозволяє виявити складні багаторівневі зв'язки у художніх творах, що сприяє глибшому розумінню їхньої структури та змісту.

Особливу увагу приділено *аналізу лінгвістичних маркерів у мікроінтертекстах*, які допомагають з'ясувати, як письменники використовують інтертекстуальні стратегії для передачі ідей та тем. Визначення терміна «лінгвістичний маркер» знаходимо у працях С. Шабат-Савки: «лінгвістичні маркери – це чітка система мовних одиниць різних рівнів, що увиразнює міжрівневий статус категорії комунікативної інтенції та уможливило вибір найоптимальніших з-поміж них для вираження інтенційних потреб мовної особистості» [1, с. 117].

Покликаючись на попередні дослідження та проведений нами аналіз, можемо стверджувати, що головними характеристиками цього поняття є:

– реалізація на різних структурних рівнях мови у вигляді мовних одиниць, що забезпечує багатшаровість вираження;

– емоційна насиченість, яка додає тексту експресивності та впливає на емоційне сприйняття читача;

– навмисне приховування автором, проте зрозумілий з контексту прояв психоемоційного стану персонажа, що збагачує характеристику та додає глибокості твору.

Зазначимо, що лінгвістичні маркери найбільш яскраво відображають авторську інтенцію в художньому мікроінтертексті та сприяють ідентифікації прямої та непрямої інтертекстуальності в літературному творі.

Проблемі ідентифікації лінгвістичних маркерів у художніх інтертекстах присвячено значну кількість наукових праць різних дослідників. Однак питання розробки чіткої, комплексної, покрокової методології залишається актуальним і потребує подальшого вивчення. Вважаємо, що подальші дослідження в цьому напрямі сприятимуть більш глибокому розумінню механізмів інтертекстуальності та її ролі у формуванні художнього змісту.

Матеріали та методи. Серед основних методів дослідження, що дозволяють фіксувати інтертекстуальність у межах когнітивної лінгвістики, виділяються як загальнонаукові, так і спеціалізовані лінгвістичні підходи. Зокрема, застосовано:

Метод уважного читання [6; 8], за допомогою якого в дослідженні здійснювалася ідентифікація гіпотетичних меж художнього мікроінтертексту, об'єднаного однією ідеєю. Цей метод сприяє глибокому проникненню в текст, дозволяючи виявити приховані смисли та підтексти, що є фундаментальними для розуміння інтертекстуальних зв'язків.

Метод інтертекстуального аналізу [5, с. 60–64], спрямований на аналіз тексту на синтаксичному, граматичному та лексичному рівнях. Використання цього методу дозволяє виявити структурні та семантичні паралелі з іншими текстами, що підтверджує наявність прямих інтертекстуальних посилань та цитат.

Метод лінгвістичного аналізу тексту [10, с. 85], який включає вивчення лексики, синтаксису та стилістичних прийомів, застосованих автором. Цей підхід забезпечує ідентифікацію форм прямої інтертекстуальності через аналіз мовних засобів та стилістичних особливостей, які вказують на взаємодію з іншими текстами.

Метод деконструкції [4], що допомагає виявити непрямі інтертекстуальні зв'язки, які можуть бути неочевидними на перший погляд. Цей метод розкриває множинність значень у тексті, деконструючи традиційні інтерпретації та виявляючи приховані смислові пласти, що сприяє глибшому розумінню авторського задуму та інтенцій.

Застосування цих методів у комплексі дозволяє не лише фіксувати наявність інтертекстуальних елементів, але й розкривати їх функціональну роль у формуванні когнітивних структур читача. Це сприяє більш повному

розумінню того, як інтертекстуальність впливає на процес сприйняття та інтерпретації художнього тексту.

Матеріалом дослідження слугував фрагмент з твору "A History of the World in 10½ Chapters" Дж. Барнса [12, с. 76]. Вибір цього твору обумовлений його багатозначністю та насиченістю інтертекстуальними зв'язками, що робить його ідеальним об'єктом для застосування вищезазначених методів. Аналіз цього фрагмента дозволив підтвердити ефективність обраних методологічних підходів у виявленні як прямих, так і непрямих інтертекстуальних елементів, а також у розкритті їхнього впливу на загальну структуру та зміст твору.

Результати дослідження. Ідентифікація лінгвістичних маркерів у художніх мікроінтертекстах американських та англійських письменників ХХ століття здійснюється через виконання трьох послідовних етапів.

Перший етап передбачає аналіз творів цих письменників у контексті ланцюга «художній мегаінтертекст – художній макроінтертекст – художній медіоінтертекст – художній мікроінтертекст». Метою цього етапу є встановлення гіпотетичних меж (кордонів) ланки «художній мікроінтертекст».

Другий етап полягає в ідентифікації та позначенні всіх наявних лінгвістичних маркерів інтертекстуальності – як граматичних, так і лексичних – у кожному виявленому художньому мікроінтертексті.

Третій етап спрямований на визначення типу інтертекстуальності в кожному художньому мікроінтертексті: прямої (експліцитної) чи непрямой (імпліцитної). При цьому фіксується набір лінгвістичних маркерів (граматичних та лексичних), характерних для кожного з цих типів.

На *першому етапі* за допомогою *методу уважного читання* необхідно проаналізувати твори американських та англійських письменників ХХ ст. у контексті ланцюга '*художній мегаінтертекст – художній макроінтертекст – художній мікроінтертекст – художній медіоінтертекст*', зосередивши увагу на гіпотетичних межах (кордонах) рівня художнього мікроінтертексту, об'єднаних однією ідеєю, темою, тощо.

Поданий нижче фрагмент є прикладом художнього мікроінтертексту твору "A History of the World in 10½ Chapters" Дж. Барнса, основна ідея / тема якого полягає у протистоянні двох поглядів: один бачить події як вияв діяльності диявола, що призводить до псування та зла (приклад з Біскупом Гуго, який втратив розум), тоді як інший погляд висуває аргумент, що дії тварин (у цьому випадку деревоїдів) мають благословення Господа:

"[...] Devil and thereby put itself beyond the protection and shelter of the Lord. What greater proof could there be but the manner of its desecrations, the cunning odiousness with which it hurled Hugo, Bishop of Besançon, into imbecility? Was this not the work of the Devil, to proceed thus in darkness and secrecy for many years, and then make triumph of his foul purpose? Yet the procurator for the bestioles argues that the woodworm have the blessing of the Lord in all that they do and all that they eat. He contends, therefore, that what they did in devouring the leg

of the Bishop's throne had the blessing of the Lord. He contends further that the Lord by his own hand smote down one of the Bishops of his own Holy Church just as He smote down Belshazzar, as He smote down Amalek, as He smote down the Midianites, as He smote down the Canaanites, as He smote down Sihon the Amorite. Is this not a vile blasphemy which the court must extirpate even as Hercules did cleanse the stables of Augeas? [...]" [12, с. 76].

На *другому етапі* за допомогою інтертекстуального аналізу необхідно ідентифікувати й позначити всі наявні лінгвістичні (граматичні й лексичні) маркери інтертекстуальності в кожному художньому мікроінтертексті.

Насамперед, у художньому мікроінтертексті простежуються такі *граматичні маркери інтертекстуальності*, як: (а) **вставні конструкції**: "He contends further that the Lord by his own hand smote down one of the Bishops of his own Holy Church just as He smote down Belshazzar..."; (б) **модальні дієслова**: "could there be"; (в) **пасивний стан**: "put itself beyond the protection and shelter of the Lord"; (г) **повторення дієслів**: "smote down"; (д) **присудкові конструкції**: "What greater proof could there be but the manner of its desecrations"; (е) **риторичні питання**: "What greater proof could there be but the manner of its desecrations, the cunning odiousness with which it hurled Hugo, Bishop of Besançon, into imbecility?", "Was this not the work of the Devil, to proceed thus in darkness and secrecy for many years, and then make triumph of his foul purpose?", "Is this not a vile blasphemy which the court must extirpate even as Hercules did cleanse the stables of Augeas?"; (є) **умовні речення**: "What greater proof could there be but the manner of its desecrations...".

По-друге, у художньому мікроінтертексті простежуються такі *лексичні маркери інтертекстуальності*, як: (а) **алегорія**: "Hercules did cleanse the stables of Augeas" – алегорія, що використовується для ілюстрації необхідності очищення від корупції чи зла; (б) **анафора**: повтор "as He smote down" перед низкою біблійних історичних постатей створює ритм і підкреслює наголос; (в) **гіпербола**: "hurled into imbecility" – перебільшення для виразності ефекту дій диявола; (г) **метафори**: "put itself beyond the protection and shelter of the Lord" – використання образу захисту для позначення божественної опіки; "hurled Hugo, Bishop of Besançon, into imbecility" – образ "закидання" для опису психічного руйнування; "make triumph of his foul purpose" – триумф представлений як досягнення мерзеної мети; (д) **метонімія**: "the leg of the Bishop's throne" – використання частини (нога трону) для позначення цілого (трон); (е) **паралелізм**: використання однакової структури речення для переліку біблійних подій, що підкреслює систематичність божественного втручання; (є) **символізм**: "Devil" – символ зла; "darkness and secrecy" – символічне використання для опису махінацій та зла; (ж) **фразеологія**: "beyond the protection and shelter" – фразеологічна одиниця, що означає повну відсутність захисту; "make triumph of his foul purpose" – фразеологічне вираження, що наголошує на успіху в негативному контексті.

На *третьому етапі* за допомогою *методів деконструкції та лінгвістичного аналізу тексту* необхідно визначити тип інтертекстуальності у художньому мікроінтертексті – прямий (експліцитний) й непрямий (імпліцитний) – з фіксацією набору лінгвістичних (граматичних та лексичних) маркерів для кожного з них.

У художньому мікроінтертексті вдається визначити як *пряму (експліцитну) інтертекстуальність* завдяки як граматичним маркерам, які використано для структурування дискурсу та підсилення його виразності: (а) **повторення дієслів**: “smote down” повторюється кілька разів для наголосу на однаковій дії, що виконувалась в різних контекстах; (б) **риторичні питання**: “What greater proof could there be but the manner of its desecrations, the cunning odiousness with which it hurled Hugo, Bishop of Besançon, into imbecility?” – залучає читача в роздуми; “Was this not the work of the Devil, to proceed thus in darkness and secrecy for many years, and then make triumph of his foul purpose?” – стимулює міркування про причину і наслідок, а також лінгвістичним маркерам, які використовуються для створення образів, що легко розпізнаються і є зрозумілими з контексту: (а) **анафора**: повтор “as He smote down”; (б) **гіпербола**: “hurled into imbecility”; (в) **метафори**: “put itself beyond the protection and shelter of the Lord”, “make triumph of his foul purpose”, “hurled Hugo, Bishop of Besançon, into imbecility”; (г) **фразеологія**: “beyond the protection and shelter”, “make triumph of his foul purpose”, так і *непряму (імпліцитну) інтертекстуальність* завдяки граматичним маркерам, які використано для створення підтексту, глибини змісту або для додання стилістичної вишуканості: (а) **вставні конструкції**: “He contends further that the Lord by his own hand smote down one of the Bishops of his own Holy Church just as He smote down Belshazzar...” – вставка забезпечує додатковий контекст і пояснення; (б) **модальні дієслова**: “could there be” – модальність в умовному реченні підсилює аспект можливості та невизначеності; (в) **пасивний стан**: “put itself beyond the protection and shelter of the Lord” – пасив виражає стан без активного суб’єкта, наголошуючи на втраті захисту; (г) **присудкові конструкції**: “What greater proof could there be but the manner of its desecrations” – складні присудкові

конструкції додають структурну і смислову глибину реченню; (д) **умовні речення**: “What greater proof could there be but the manner of its desecrations...” – умовний спосіб вказує на гіпотетичну ситуацію, підкреслюючи сумнів або можливість, а також лінгвістичним маркерам, які є менш очевидними або вимагають додаткового контекстуального розуміння для повної інтерпретації: (а) **алегорія**: “Hercules did cleanse the stables of Augeas”; (б) **метонімія**: “the leg of the Bishop’s throne”; (в) **паралелізм**: використання однакової структури речення для переліку біблійних подій, що підкреслює систематичність божественного втручання; (г) **символізм**: “Devil”, “darkness and secrecy”.

Висновки. Комплексна методологія дослідження складається із дотриманням трьох послідовних стадій, які так чи інакше дають змогу, з одного боку, зареєструвати точку дотику прямої інтертекстуальності з непрямою інтертекстуальністю, а з іншого боку, ідентифікувати за допомогою яких лінгвістичних маркерів їх можна зафіксувати у художньому творі.

Тож у художньому мікроінтертексті досліджуваного твору, нам вдалося зафіксувати такі *граматичні маркери інтертекстуальності*, як: вставні конструкції, модальні дієслова, пасивний стан, повторення дієслів, присудкові конструкції, риторичні питання, умовні речення; та такі *лексичні маркери інтертекстуальності*, як: алегорія, анафора, гіпербола, метафора, метонімія, символізм, фразеологія. Також під час дослідження вдалося визначити *пряму (експліцитну) інтертекстуальність* завдяки граматичним маркерам (повторення дієслів, риторичні питання), а також лінгвістичним маркерам (анафора, гіпербола, метафора, фразеологія); так і *непряму (імпліцитну) інтертекстуальність* завдяки граматичним маркерам (вставні конструкції, модальні дієслова, пасивний стан, присудкові конструкції, умовні речення), а також лінгвістичним маркерам (метонімія, символізм).

Предметом подальших досліджень можуть стати нові прояви лінгвістичних маркерів на різних рівнях тексту, які з’являються в художньому мікроінтертексті з інтенцією автора художнього твору, і які не завжди можуть бути помітними, на перший погляд, та зрозумілими читачеві.

Література:

1. Шабат-Савка, С. Т. Комунікативна інтенція як міжрівнева лінгвістична категорія. Мовознавчий вісник. 2015. Вип. 20. С. 114-120.
2. Barthes, R. Image, music, text. In S. Heath (Ed.), The Journal of Aesthetics and Art Criticism, 37(2), (pp. 235-236). New York: Hill and Wang, 1977.
3. Culler, J. The pursuit of signs: Semiotics, literature, deconstruction. Ithaca, New York: Cornell University Press, 1976.
4. Derrida, J. Of grammatology (G. C. Spivak Trans.), Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 1976.
5. Fairclough, N. Critical discourse analysis: The critical study of language. London: Longman, 1995, 60-85.
6. Fish, S. E. Is there a text in this class? The authority of interpretive communities. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1980.
7. Kristeva, J. Desire in language: A semiotic approach to literature and art (T. Gora, A. Jardine, & L. S. Roudiez Trans.), New York: Columbia University Press, 1980.
8. Nünning, A., & Nünning, V. An introduction to the study of English and American literature. Stuttgart: Klett, 2004.
9. Riffaterre, M. Semiotics of poetry. Bloomington: Indiana University Press, 1978.
10. van Dijk, T. A. Discourse as structure and process. London: Sage, 1997, 85.

11. Zhang, J. *Intertextuality: A new perspective in literary criticism*. The Commercial Press, 1996, 1-5.
12. Barnes, J. *A history of the world in 10½ chapters*. New York: Knopf, 1989, 76. URL: https://archive.org/details/historyofworldin00barn_0

References:

1. Shabat-Savka, S. T. (2015). Komunikatyvna intenciiia yak mizhpivneva linhvistychna katehoriia [Communicative intention as an inter-level linguistic category]. *Movoznavchyi Visnyk: Zbirnyk naukovykh prats Cherkaskoho Natsionalnoho Universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho*. [*Movoznavchyi Visnyk: Collection of scientific works of The Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy*], issue 20, pp. 114–120. [in Ukrainian].
2. Barthes, R. (1977). Image, music, text. In S. Heath (Ed.), *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 37(2), (pp. 235-236). New York: Hill and Wang.
3. Culler, J. (1976). *The pursuit of signs: Semiotics, literature, deconstruction*. Ithaca, New York: Cornell University Press.
4. Derrida, J. (1976). *Of grammatology* (G. C. Spivak Trans.), Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.
5. Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. London: Longman, 60-85.
6. Fish, S. E. (1980). *Is there a text in this class? The authority of interpretive communities*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
7. Kristeva, J. (1980). *Desire in language: A semiotic approach to literature and art* (T. Gora, A. Jardine, & L. S. Roudiez Trans.), New York: Columbia University Press.
8. Nünning, A., & Nünning, V. (2004). *An introduction to the study of English and American literature*. Stuttgart: Klett.
9. Riffaterre, M. (1978). *Semiotics of poetry*. Bloomington: Indiana University Press.
10. van Dijk, T. A. (1997). *Discourse as structure and process*. London: Sage.
11. Zhang, J. (1996). *Intertextuality: A new perspective in literary criticism*. The Commercial Press.
12. Barnes, J. (1989). *A history of the world in 10½ chapters*. New York: Knopf, 76. URL: https://archive.org/details/historyofworldin00barn_0

ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ФЕШН-ВЛОГІВ

Подосиннікова Ганна Ігорівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри англійської філології та лінгводидактики
Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка
ORCID ID: 0000-0001-6123-4845
Researcher ID: HNR-8916-2023

Христинч Ніна Сергіївна,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
ORCID ID: 0000-0002-6839-8946
Researcher ID: IWD-9964-2023
Scopus Author ID: 57724675300

У статті розглядаються проблеми формування англійської лексичної компетентності старшокласників з використанням автентичних відеоблогів (влогів) у процесі вивчення навчальної дисципліни «Англійська мова» у закладах загальної середньої освіти. Автори зазначають, що використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні англійської мови розширює лексичний запас учнів, активізує критичне мислення та підвищує мотивацію.

Джерельною базою дослідження стали відібрані авторами популярні фешн-влоги Bryanboy, Juliaberolzheimer, Nicolewarne та ін. Автори дослідили лінгвістичний і методичний потенціал англійських автентичних фешн-влогів у навчанні лексики учнів старших класів і дійшли висновку, що ці інтернет-ресурси є важливим джерелом лексики тематичної групи «Мода», до якої належать підтеми «Одяг», «Аksesуари», «Парфуми», «Стиль» тощо. Визначено, що матеріал фешн-влогів дозволяє удосконалювати лексичну компетентність старшокласників завдяки вивченню в комунікативно значущому контексті розширеної кількості лексики тематичної групи «Мода» (підтема «Одяг», тематичні підгрупи: назва базового одягу, деталі одягу, стилі та ін.; лексика, пов'язана з технологією виробництва, назвами тканин, кольоровою палітрою, розмірною сіткою, здійсненням покупок, особливостями догляду за одягом тощо), яка є широко вживаною в автентичних фешн-влогах. Використання фешн-влогів забезпечує підвищення мотивації навчання: такі влоги популярні серед молоді, учні є зацікавленими у розширенні своєї обізнаності у сфері моди, адже одяг є засобом вираження індивідуальності та ідентичності, невід'ємним складником культури.

У статті визначено етапи роботи з англійськими автентичними фешн-влогами для формування лексичної компетентності старшокласників, надано методичні рекомендації щодо організації навчання, запропоновано ілюстративні вправи.

Результати дослідження дозволяють зробити висновок, що використання англійських автентичних фешн-влогів є ефективним і перспективним засобом навчання лексики старшокласників, адже саме джерело – влог – є актуальним інформаційним феноменом у сучасному культурному та освітньому просторі.

Ключові слова: англійська мова, англійська лексична компетентність, формування, відеоблог, автентичний влог, фешн-влог, лексика за темою «Мода», старшокласники, заклади загальної середньої освіти.

Podosynnikova Hanna, Khrystych Nina. Formation of English lexical competence of high school students by using fashion vlogs

The article is devoted to the problems of forming English lexical competence of high school students with the use of authentic video blogs (vlogs) in the course of the academic discipline «The English Language» in general secondary education institutions. The authors claim that the use of information and communication technologies in teaching English enlarges students' vocabulary, activates their critical thinking and increases motivation.

The authors chose the popular fashion vlogs such as Bryanboy, Juliaberolzheimer, Nicolewarne and others as a database of the research. The authors investigated the linguistic and methodological potential of English authentic fashion vlogs in teaching vocabulary of high school students and came to the conclusion that these Internet resources are an important source of vocabulary from the thematic group «Fashion», which includes the subtopics «Clothes», «Accessories», «Perfumes», «Style» etc. It was determined that the material of fashion vlogs allows improving students' lexical competence due to learning in a communicatively meaningful context an expanded amount of complex vocabulary from the thematic group «Fashion» (subtopic «Clothes», the thematic subgroups: names of basic clothing, details of clothing, styles, etc.; study of vocabulary related to production technology, names of fabrics, color palette, size, purchase, peculiarities of clothing care, etc.), which is widely used in authentic fashion vlogs. Also, the use of fashion vlogs enhances learning motivation: such vlogs are popular among young people, students are interested in increasing their awareness in the field of fashion, because clothes are an integral component of culture, a means of expressing individuality and identity.

The article defines the stages of working with authentic fashion vlogs while forming English lexical competence of high school students. Methodological recommendations and illustrative exercises to organize the training are given.

The results of the analysis allow us to conclude that the use of authentic English vlogs is an effective and promising means of teaching vocabulary to high school students, because the source itself – the vlog – is a relevant information phenomenon in the modern cultural and educational space.

Key words: the English language, the English lexical competence, formation, video blog, authentic vlog, fashion vlog, fashion vocabulary, high school students, general secondary education institutions.

Вступ. Лексична компетентність є ключовою складовою англомовної комунікативної компетентності старшокласників, адже кількість та якість активно засвоєної лексики є важливим критерієм рівня володіння мовою. Під *англомовною лексичною компетентністю* (АЛК) розуміємо «здатність людини до коректного оформлення своїх висловлювань і розуміння мовлення інших, яка базується на складній і динамічній взаємодії відповідних навичок, знань і лексичної усвідомленості» [1, с. 215]. Компонентом *змісту АЛК* та основним матеріалом для формування лексичних навичок старшокласників є лексичні одиниці (ЛО) – слова, словосполучення, а в окремих випадках, і речення, які об'єднують у тематичні групи та підгрупи [2]. У фокусі уваги цієї статті перебувають ЛО тематичної групи «Мода», в якій можна виокремити підгрупи «Одяг», «Аксесуари», «Парфуми», «Стиль» тощо.

Здатність і готовність старшокласників обговорювати питання зовнішнього вигляду та моди є складником визначених програмою цілей, завдань, функцій, компетентнісного потенціалу галузі «Іноземні мови» [3]. Одяг як засіб вираження індивідуальності та ідентичності є компонентом сучасної культури, чинником успішної соціалізації та самовираження. Уміння створювати індивідуальний імідж за допомогою одягу, аксесуарів, парфумів є важливим для першого знайомства, просування кар'єрними сходами, під час публічних виступів. Нехтування цим фрагментом картини світу може призвести до непорозумінь у процесі міжкультурної комунікації.

Лексика тематичної групи «Мода» гармонійно поєднується в зміст навчання багатьох тем, які пропонує сучасна програма для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) («Я, моя родина та друзі», «Дозвілля», «Україна в світі», «Країни виучуваної мови», «Шкільне життя» та інші) [3]. Однак у практиці навчання увага вчителя концентрується на ЛО тематичної підгрупи «Одяг», що трапляються в розмовних темах, починаючи з найпростіших («My working day», «I am going shopping», «I am going to buy a present for my friend», «My friends»). Осторонь залишаються ЛО більш загальної та складної тематики, які дозволяють старшокласникам обговорювати власний індивідуальний стиль, модні тренди та фасони, матеріали, покупки одягу та аксесуарів, хоча така лексика є невід'ємним складником реалій життя носіїв мови, наявна в автентичних текстах художніх творів, відеопрограм, інтернет-видань тощо.

Цифрове суспільство засобами інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) відкриває доступ до автентичних матеріалів, які можна використовувати як засіб навчання іноземної мови, підвищення мотивації, моделювання іншомовного середовища, підготовки до діалогу культур. Одним із засобів є відеоблог, або влог (video blog, vlog) – сучасна форма веб-телебачення. Персональні влоги стали частиною сучасної молодіжної культури, підлітки читають і обговорюють записи у влогах (vlog entry) популярних влогерів (vlogger). Тож учителям іноземних мов доцільно звернути увагу на

використання автентичних влогів з освітньою метою, зокрема, для формування АЛК старшокласників.

Аналіз актуальних досліджень. Методичні засади формування АЛК викладено у колективних працях науковців Київської методичної школи [1], розглянуто у дослідженнях М. Дуки та Ю. Серпеніної [4], А. Красулі [5], С. Смоліної [6], Г. Подосиннікової [2] та ін. Учені сходяться на думці, що визначення актуальних змісту та інструментів навчання є одним із ключових факторів підвищення ефективності формування АЛК здобувачів освіти.

Формування англомовної комунікативної компетентності із використанням ІКТ (блоги, подкасти, YouTube, TikTok, EduTok, TedTalks, соціальні мережі тощо) висвітлено у працях О. Бігич [7], Н. Майер та Т. Коваль [8], Т. Савастеевої та А. Демчук [9], Camilleri M. A. & Camilleri A. C. [10], R. Metruk [11], M. Rach & M. Lounis [12], а також Г. Подосиннікової [13–15] і Н. Христич [16–18] та інших. Результати наукових розвідок свідчать, що використання ІКТ підвищує мотивацію учнів у вивченні англійської мови, адже такий матеріал є актуальним і автентичним [19].

О. Б. Бігич [7] досліджує автентичні блоги як сучасний засіб формування міжкультурної компетентності та пропонує етапи роботи з блогом.

У праці Г. Подосиннікової та І. Строганова [14] розглянуто блог і блог-технологію як інструмент інтерактивного навчання іноземних мов і розвитку критичного мислення, подано типологію блогів, запропоновано методику формування у старшокласників компетентності в англомовному писемному мовленні з використанням блогів на засадах інтерактивного навчання.

А. Мельник розглядає феномен «відеоблогерства» крізь призму його ролі у професійно орієнтованому розвитку комунікативної компетентності майбутніх вчителів англійської мови [20].

Т. Савастеева та А. Демчук проаналізували лексичні, граматичні, графічні та стилістичні особливості мовлення англомовного освітнього блогу, а також основні тенденції мовленнєвого середовища англомовних освітніх блогів та його відмінності від загальної мовної практики [6].

Г. Коваленко здійснила ґрунтовний аналіз сучасної англійської лексики моди в лексико-когнітивному вимірі з елементами семіотики [21].

У працях Н. Христич йдеться про те, що вивчення слова «fashion» як ключової лексичної одиниці тематичної групи «Мода» передбачає передусім ознайомлення з дефініцією (лінгвістичний зміст), а також зі знаками, символами та індексами (семіотичний зміст) [17]. Авторка зазначає, що концептосфера DRESS CODE включає не лише концепт ОДЯГ, а й аксесуари, парфуми, спосіб життя, зачіски тощо – «external attributes of culture» [16, с. 38].

Р. Рубінштейн досліджувала семіотичну природу одягу у вербальній комунікації і назвала цей процес «мовою одягу» [22]. Модний одяг – не самоціль, а комбінація певних знаків та символів, які впливають на формування особистості та об'єкта сприйняття оточуючих у соціальному середовищі.

Вважаємо, що проникнення у природу лінгвістичного та семіотичного змісту закладає базу вивчення лексики тематичної групи «Мода» із використанням фешн-влогів у процесі формування АЛК старшокласників.

Мета дослідження: дослідити лінгвістичний і методичний потенціал англомовних автентичних фешн-влогів у формуванні АЛК старшокласників, відібрати одиниці лексичного компоненту змісту навчання старшокласників у межах тематичної групи «Мода», визначити етапи роботи з автентичним влогом у процесі навчання лексики, запропонувати методичні рекомендації щодо організації використання англомовних автентичних фешн-влогів для формування АЛК старшокласників ЗЗСО, надати приклади вправ.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження слугували англомовні автентичні персональні фешн-влоги [23–29], відібрані авторами за критеріями: популярність, кількість підписників, кореляція з вимогами та змістом чинної програми з англійської мови для 10–11 класів ЗЗСО [3].

У дослідженні використано *структурно-семантичний та лексико-семантичний аналіз* для визначення структурно-семантичних особливостей організації англомовних фешн-влогів і виявлення лексико-семантичних засобів організації лексики тематичної групи «Мода».

Лінгвометодичний аналіз змісту фешн-влогів в аспекті вимог програми з предмету «Англійська мова» для 10–11 класів ЗЗСО було застосовано для відбору англомовних автентичних влогів і виділення ЛО за темою «Мода», які сприятимуть удосконаленню АЛК старшокласників.

Метод опитування дозволив простежити характер використання старшокласниками автентичних англомовних інтернет-ресурсів (зокрема, влогів) з освітньою метою та визначити ставлення до фешн-влогу як засобу формування АЛК. У дослідженні використано матеріали анонімного анкетування учнів 10–11 класів, яке проводили здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти Університету Григорія Сковороди в Переяславі та Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка у процесі проходження педагогічної виробничої практики у ЗЗСО із використанням анкети, укладеної авторами статті. Опитування проводилося серед учнів п'яти шкіл міст Переяслав і Суми протягом вересня-жовтня 2023 року та лютого-березня 2024 року. Кількість респондентів – 65.

Результати. У контексті цього дослідження розглядаємо влог як моноінструментальний і багатоцільовий інструмент навчання («засіб-технологія»), де методична технологія навчання базується на використанні єдиного засобу – відео блогу – для досягнення різних цілей навчання [14].

Проведене нами опитування дало змогу простежити використання старшокласниками автентичних англомовних інтернет-ресурсів (зокрема, влогів). Виявилось, що в англомовній підготовці учні надають перевагу влогам на таких популярних освітніх сайтах,

як BBC Learning English (URL : <https://www.bbc.co.uk/learningenglish>), British Council Learn English (URL: <http://learnenglish.britishcouncil.org>), EngVid (URL: <https://www.engvid.com>). Учні виокремлюють улюблених влогерів на сайті EngVid: Alisha, Adam, David, Emma, Gill, Rebecca. Щодо перегляду власне англомовних автентичних влогів (персональних, колективних, клубних тощо), то старшокласники здебільшого не орієнтуються в них, не замислювались про можливість їх використання в освітніх цілях, побоюються труднощів сприйняття, хоча загалом вважають фешн-влог актуальним явищем і зацікавлені щодо використання на уроках англійської мови.

Тож розглянемо лінгвістичні характеристики фешн-влогу та його методичний потенціал у формуванні АЛК старшокласників.

Дискурс фешн-влогу – новий тип дискурсу мережі Інтернет, який поєднує масмедійний дискурс та інтернет-дискурс. Він передбачає наявність не лише лінгвістичних характеристик, а й екстралінгвістичних параметрів, які створюють особливу атмосферу фешн-влогів.

Умови спілкування фешн-влогера та його аудиторії можуть бути різними залежно від таких чинників: 1) платформа Інтернет-простору (Instagram, Youtube тощо); 2) тематика спілкування (одяг, косметика, аксесуари, бренди, останні тенденції у сфері «Краса», шопінг, розпаковка товарів тощо); 3) хронотоп (взаємозв'язок часових і просторових відносин, наприклад, сучасна мода, мода 70-их, 80-их, 90-их тощо); 4) мета (наприклад, прорекламувати певний бренд або показати свою вдалу/невдалу покупку; візит до магазину тощо); 5) мотив (збільшення кількості підписників, особливо активних, які пишуть коментарі); 6) контент (діловий, розважальний, історичний); стиль (індивідуальний чи стандартний, як на телебаченні).

У фешн-влогах можна ідентифікувати два основні види презентації одягу: одяг-образ; одяг-опис. Перший вид (одяг-образ) представлений на світлинах, який демонструють моделі; другий вид (одяг-опис) представлений у текстах (текстова інформація). Обидва види образів відносяться до однієї і тієї ж реальності (сукні, пальто, куртки, штани, спідниці, капелюхи тощо), однак їх структура неоднакова, тому що вони зроблені із різних матеріалів. Перша структура – креалізована (невербальна), а друга – вербальна. Інколи влогери використовують і третій вид – демонстрація реального одягу.

Перегляд фешн-влогів має не лише лінгводидактичне, а й емоційне та виховне значення. Фешн-влог, як будь-який інший масмедійний ресурс, має великий інформаційний та персуазивний ефект. Як і реклама, він впливає на формування свідомості аудиторії, її естетичних смаків. Досить часто тактики персуазивності здійснюються за допомогою використання спонукальних речень, які починаються з дієслів: *need, look for, buy, offer, enjoy, find, treat, try, shop, wear, use* тощо. Наприклад: (1) *There are some dresses that you do not need to buy.* (2) *Plan a trip right away and treat the shopaholic within!*

Досвід міжкультурної комунікації за допомогою фешн-влогів є важливим засобом розвитку особистості,

розширення кордонів мислення та уявлення про світ, виховання міжкультурної толерантності та підготовки до діалогу культур. Мода містить культурний код соціуму, фіксує колективний та індивідуальний досвід, створює етнокультурне маркування, яке учень має навчитися сприймати з опорою на критичне мислення – толерантно, неупереджено, творчо, самостійно; усвідомлюючи свою ідентичність, не слід заперечувати права на існування інших естетичних норм і національної моди. Використання автентичних фешн-влогів дає матеріал для виховання сучасного «громадянина світу», здатного до діалогу культур, допомагає навчитися сприймати інколи незрозумілу моду як частину культури, навіть отримавши «культурний шок» та негативні емоції; адаптуватися до впливів іншокультурної моди у процесі спілкування без втрати власної ідентичності.

За допомогою лінгвометодичного аналізу ми виділили 7 англomовних автентичних фешн-влогів, які можна рекомендувати до використання у процесі формування АЛК старшокласників з метою збільшення лексичного запасу за темою «Мода»: Вryanboy, Juliaberolzheimer, Nicolettemanson, Nicolewarne, Nikkietutorials, Sheamarie, Sincerelyjules.

Лексика тематичної групи «Мода» – це сукупність усіх ЛО, які використовуються в текстах, що присвячені моді, та для позначення актуальних трендів. Аналіз матеріалу влогів виявив велику кількість ЛО на позначення одягу та дозволив виділити такі класи лексики.

– Назва базового одягу: *cap, dress, gown, hat, shirt, skirt, jumper, sweater, pullover, hoodie, jeans, pants, trousers, tights, coat, suit, swimsuit, panty*.

– Довжина: *micro-mini, mini, midi, maxi, tea length, full length*.

– Історизми: *camisole, corset, doublet, flight jackets, duffel coats, rock coat, t-shirt, wellington, tuxedo, crochsheepskin jackets, chenille*.

– Деталі одягу: *collar, chest pocket, bottom, top, zipper, French cuff*.

– Стилi: *uni-sex, hacker, hipster, flapper, dandy, little black dress (LBD)*.

– Деталі одягу: *base layer, underwear, footwear, headwear, daywear*.

– Фестивальний одяг: *cheongsam, kilt, dirndl, costume, steinkirk*.

– Матеріал: *silk, cotton, tweed, denim, wool, stretch, spandex, chiffon, sympatex, orlon, nylon, brilon, darcon, lambwool, pure wool*.

– Обробка тканин: *kidskin, fabric painting, transfers, tie-dye, batik*.

– Оздоблення тканини: *print, pleat, tuck, gather, smocking, branding*.

– Кольори та відтінки: *atlantic blue, lagoon blue, isabella, rust, copper, mauve, turquoise, bottle green, neon blue, lavender, white toner*.

– Процес пошиву одягу: *cut, hem, armscye, lining*.

– Викрійка одягу: *fashion design, sloper, toile*.

– Способи виготовлення одягу: *haute couture, ready-to-wear*.

– Розмірна сітка: *Small, Medium, Large, XL, XXL, Big-and-Tall*.

– Відділи продажу одягу: *sportswear, bride fashion, baby fashion*.

– Спеціальне призначення: *formal wear, business wear, casual wear*.

– Маркетингові терміни: *high end, high street, cut price*.

– Професії, пов'язані з виготовленням одягу: *dressmakers, tailors*.

Фешн-влогери мають тенденцію вживати не загальну назву одягу, як наприклад, *coat*, а деталізують його специфіку чи фасон, яких найбільше, за нашими спостереженнями, ми знаходимо в тематичних групах: *coats, sweaters, dresses, pants, jackets, shirts, skirts*.

– Coats: *peacoat, trench coat, rock coat, parka, overcoat, rain coat, winter coat, beauty-parlor coat, leather coat, cotton coat, etc*.

– Sweaters: *cardigan, pullover, hoodie, sweatshirt, sweatband, etc*.

– Dresses: *casual, formal, maxi, mini, babydoll, pleated, etc*.

– Pants: *jeans, banana, slacks, leggings, shorts, etc*.

– Jackets: *leather, denim, bomber, etc*.

– Shirts: *T-shirt, button-up, polo, etc*.

– Skirts: *pencil, maxi, mini, midi, A-line, etc*.

Значну частину ЛО тематичної групи «Мода» складають так звані «модні аксесуари», які використовуються для створення цілісного образу. Модні аксесуари можна умовно розділити на дві основні категорії:

1) ті, які носять із собою (those that are carried): *smartphone, iPhone, purses, wallets, handbags, eyewear, hand fans, parasols, umbrellas, canes, ceremonial swords, safety pin*.

2) ті, які носять на собі (those that are worn): *caps, trilbies, jackets, boots, shoes, socks, cravats, ties, hats, hair band, berets, bowlers, bonnets, bow tie, jewelry, necklaces, watches, smart watches, belts, suspenders, mittens, mitts, gloves, muffs, hair clips, sashes, shawls, scarves, socks, stockings, tights*.

Важливим компонентом для створення образу є парфуми. Найпоширенішими термінами на позначення парфумів є: *perfume, parfum, pure perfume, extrait, esprit de parfum, eau de parfum, parfum de toilette, eau de toilette, eau de Cologne*.

Ми помітили, що у фешн-влогах кольорова гама одягу вживається з підсиленою семантикою, як наприклад, не просто «светр бордового кольору», а «светр чоловічого бордо», що пов'язане з: 1) лінгвістичними можливостями загальноновживаної лексики, в якій відбивається об'єктивна різноманітність кольорової гами: *India green, Paris green, Spanish green, India green, Persian green, Egyptian blue, fluorescent blue, mellow yellow, royal yellow*; 2) екстралінгвістичними позиціями кольору, які, існуючи реально, можуть відобразитися у мовній системі: *ivory, midnight blue, midnight green, jade, mantis*; 3) комбінованими засобами: *bloody-red, red-hot, purple-red, hoary-silver, silver-white, silver-gleaming, silvery-bluish, whitish-steely, purplish, bluish, greenish, greyish, pinkish, ebrown-haired, dark-faced, blue-eyed, white-robed, dark-dilated*. Коли йдеться про

щось таємниче, уживаються такі словосполучення *black anger, black laughter, black diamond*; коли про те, що викликає страх – уживаються такі словосполучення: *black soul, black blood, black delirium*.

На нашу думку, знання кольорової палітри допомагає учням краще сприймати метафоричний смисл словосполучень. Навчання прикметників-кольороназв можна проводити на основі тематичних рядів. Наведемо приклад ЛО на матеріалі прикметника *Green*.

Топонімічний ряд: *India green, Paris green, Spanish green, Indian green, Persian green*.

Рослинний ряд: *artichoke, asparagus, avocado, fern green, forest green, green earth, mint green, moss green, dark moss green, myrtle green, pine green, sap green, shamrock green, tea green, olive, jungle green, laurel green*.

Комбінований ряд: *dark green, light green, bright green, pigment green, army green, hooker's green, Brunswick green, hunter green, bottle green, midnight green, neon sea green, rifle green*.

Прикметники *green* сильної семантики: *malachite, celadon, harlequin, emerald, jade, mantis*.

У лексиці тематичної групи «Мода» чітко простежується належність одягу, аксесуарів, трендів до категорій «present / past», що автоматично проєктується на саму людину: «сучасна»/«несучасна»; «модна»/«немодна». Сучасний одяг описується прикметниками: *new, fashionable, ultrafashionable, current, latest, up-to-date, up-to-the-minute*; старий одяг – *old, out-of-fashion, out-moded, out-dated, shabby, worn, well-worn, time-worn*. Наприклад: *Looking more fashionable isn't always about wearing the trendiest, most expensive clothes, or mastering some complex styling trick*. При цьому влогери уникають слів, що прямо позначають одяг як немодний і замінюють їх на такі: *archaic, antiquated, nostalgic, classic, vintage*. Наприклад: *A little black dress from the 1980s, for instance, would be classic, not vintage, while a blazer with significant shoulder pads from that era would be vintage*.

Влогери також вдаються до вживання лексики з насиченою семантикою: *antisexy look, exclusive, designer goodies, megadesigner, superdesigner, supermodel*. Наприклад: *Anyone questioning this fashionable new orthodoxy is instantly accused of 'heteronormative' prejudice, and is roundly denounced as having 'antisexy look'*.

Загалом, візуальну частину дрес-коду сучасної жінки влогери часто характеризують за допомогою ад'єктивних словосполучень:

– positive: *the sexy look, the feminine look, the alluring look, the glamorous look, the vulnerable look, a sophisticated girl*;

– negative: *the antisexy look, the androgynous look, the boyish look, the ugly look, a plain girl, a silicone-enhanced girl*.

Роботу із фешн-влогами для формування АЛК старшокласників доцільно проводити за методикою використання відеоматеріалів [15]: організувати етапи сприйняття відеоматеріалу (допереглядовий, переглядовий, післяпереглядовий) з інтегрованими до них етапами формування лексичних навичок (ознайомлення

з новими ЛО; автоматизація ЛО на рівні слова, словосполучення і фрази; автоматизація ЛО на рівні понадфразової єдності). За потреби перегляд влогів також можна поділити на декілька епізодів і, відповідно, подати завдання до кожного етапу у межах роботи з епізодом.

Завдання допереглядового та переглядового етапів допоможуть презентувати ключові ЛО в контексті, уточнити специфіку значення, перевірити розуміння лексичного матеріалу та епізоду в цілому. Рекомендуємо використовувати ІКТ, наприклад, платформу Quizlet, на якій розміщений інтерактивний словник з перекладом та зображенням слів з різних тем, включаючи тему «Мода».

На цьому етапі вивчення лексики доречно розмежувати значення ЛО, вказати на особливості вживання та нейтралізувати інтерференцію рідної мови. Як приклад розглянемо три дієслова (*to wear, to carry, to bear*), які українською перекладаються «носити». Англійське дієслово *'to bear'* частіше уживається у негативній формі і має значення «терпіти не можу» / «не переносю», напр.: *I can't bear this hat. I can't bear wearing babydoll dresses. I can't bear shopping itself*. Схематичне зображення допоможе старшокласникам у сприйнятті різниці вживання ЛО *to wear, to carry* (див. рис. 1).

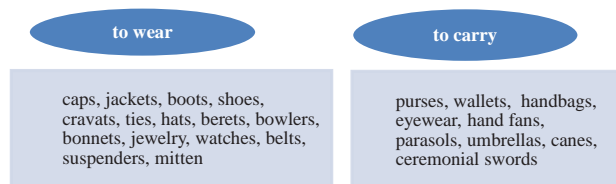


Рис. 1. Вживання англійських дієслів *to wear*, *to carry* зі значенням «носити»

Автоматизувати навички вживання ЛО на рівні слова та словосполучення допоможуть інтерактивні вправи на платформах Wordwall та LearningApps.

З метою концентрації уваги на нюансах значення доцільно подавати учням комбіновані візуально-вербальні опори. Так, для вивчення кольорових відтінків пропонується рисунок «Кольорова палітра», за яким учні можуть виконувати різноманітні завдання: утворення словосполучень або рядів лінійної деривації, називання кольорів предметів тощо (див. рис. 2).



Рис. 2. Кольорова палітра

Наведемо приклади вправ.

Завдання: 1. Watch the vlog entries suggested and take out the adjectives with the positive evaluation. 2. Make

the word combinations with adjectives to use for discussing fashion styles and looks of the celebrities with your fellow students.

The suggested adjectives: *nice, fine, pretty, beautiful, attractive, awesome, lovely, right, gorgeous, fabulous, glamorous, sultry, terrific, sexy, chic, sweet, fabulous, pin-up, voluptuous, drop-dead, beauty-parlor, stunning, good-looking, energetic, popular, sensitive.*

The suggested combinations: *a pretty blouse, an awesome vintage pair of trousers, the right little black dress, the sexy stockings, popular jeans, a good-looking, cardigan, an attractive pull-over, voluptuous, sweater, a beauty-parlor coat, a fabulous gown, a lovely tie.*

Доречним є створення вправ із опорою на знання способів утворення лексики. Так, в одному із випусків блога «Juliaberolzheimer» [24] часто вживалися слова *bottle, street, rubber, soccer, vintage*. За морфологією, перераховані слова – іменники, але ми пропонуємо учням скласти речення (можна і словосполучення), де вказані слова виконують ад’єктивну функцію.

Завдання: To speak about personal styles make the sentences with the compound adjectives formed from the words: *bottle, fashion, street, rubber, soccer, vintage*. Follow the examples.

№ з/п	The Nouns	The Sentences with the Compound Adjectives
1	bottle	Her dress was bottle green .
2	fashion	The 90s fashion trends are slowly making a comeback.
3	street	But they were wearing street clothes he was in a thin jumpsuit, and totally at ease.
4	rubber	I'd like to buy a pair of rubber gloves .
5	soccer	How about after the soccer shoes ?
6	vintage	I love vintage clothes.

Для автоматизації ЛО тематичної групи «Мода» на рівні фрази та понадфразової єдності слід організувати керовану комунікацію учнів, так звані тренування та практику у спілкуванні, на змістовному та мовному матеріалі переглянутих фешн-влогів. Такі вправи містять завдання комунікативної спрямованості за конкретними ситуаціями запису влогу та створюють можливість для творчого самовираження; висловлювання власних міркувань, позицій; обміну думками, враженнями; моделювання життєвих ситуацій; сприяють формуванню загальних цінностей учнів.

Логічним і доцільним завданням на цьому етапі є створення короткого запису до власного влогу.

Завдання: Watch the vlog entry, read the text and discuss the motion put “*Great fashion needn't cost the earth*” using the words referring to the topic “Fashion”.

Want to be on trend, styled with elegance and have a collection to fit any personality? Look no further than Glamorous. Inspired by high fashion, contemporary night culture and vintage; with fabrics sourced from across the globe Glamorous will have a design to suit any mood or occasion. Based in Manchester we are the brand that everyone wants! Great fashion needn't cost the earth'.

Завдання: Create your own vlog entry. Describe the national women clothes (colours, details, textures) as the work of art.

Висновки. Отже, результати дослідження засвідчують, що автентичний фешн-влог – це сучасний засіб навчання, який має суттєвий лінгвометодичний потенціал в аспекті підвищення ефективності формування АЛК старшокласників. Опрацювання матеріалу фешн-влогів під час вивчення лексики тематичної групи «Мода» дає можливість вивчення великої кількості складних ЛО у мотивуючому комунікативно значущому контексті. Використання автентичних фешн-влогів сприяє комплексному формуванню англомовної міжкультурної компетентності старшокласників, розвитку їх особистості, естетичного почуття, поваги до проявів індивідуальності, формує критичне ставлення до «модної картини світу» і самостійне творче мислення.

Аналіз англомовних автентичних фешн-влогів дозволив відібрати одиниці лексичного компоненту змісту навчання старшокласників у межах тематичної групи «Мода», які допоможуть обговорювати учням зміст влогів та спілкуватися з питань моди як частини життя особистості. Відібрані ЛО пов’язані з назвами одягу та його елементів, аксесуарів, технологією виробництва, назвами тканин, кольоровою палітрою, розмірною сіткою, умовами здійснення покупок, особливостями догляду за одягом тощо.

Запропоновані етапи роботи з автентичним англомовним влогом у процесі навчання лексики відповідають етапами роботи з відеоматеріалами та корелюють із етапами формування мовленнєвих навичок.

Надані методичні рекомендації та приклади вправ допоможуть ефективно організувати процес використання англомовних автентичних фешн-влогів для формування АЛК старшокласників ЗЗСО.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробці методичних рекомендацій з ефективного використання англомовних автентичних влогів різноманітної тематики для формування різних компонентів іншомовної комунікативної компетентності старшокласників.

Література:

1. Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних, лінгвістичних університетів. Київ : Ленвіт, 2013, 590 с.
2. Подосиннікова Г. І., Ковтун Т. В. Формування англомовної лексичної компетентності на матеріалі ідіом в учнів 9 класу закладів загальної середньої освіти. *Іноземні мови*. Київ : Ленвіт, 2020. Вип. 4. С. 41–47. DOI: <https://doi.org/10.32589/1817-8510.2020.4.219960>.
3. Навчальна програма з іноземних мов для загальноосвітніх закладів і спеціальних шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов для 10-11 класів, затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України № 1407 від 23 жовтня 2017 р. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/inozemni-movi-10-11-19.09.2017.pdf>.

4. Дука М., Серпенінова Ю. Етапи формування англомовної лексичної компетентності майбутніх економістів із застосуванням комп'ютерних технологій. *Іноземні мови*. Київ : Ленвіт, 2021. Вип. 1. С. 40–45. DOI: <https://doi.org/10.32589/1817-8510.2021.1.230768>.
5. Красуля А., Шуміло А. Застосування мобільних технологій з метою розвитку іншомовної лексичної компетентності учнів при вивченні англійської мови. *Теоретична і дидактична філологія. Серія «Філологія»*. Переяслав : Домбровська Я. М., 2020. Вип. 32. С. 49–59. DOI: <https://doi.org/10.31470/2309-15-17-2020-1-49-59>.
6. Смоліна С. В. Методика формування іншомовної лексичної компетенції. *Іноземні мови*. Київ : Ленвіт, 2010. Вип. 4. С. 16–23.
7. Бігич О. Б. Блоги як сучасні засоби формування міжкультурної компетентності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. Одеса: Вид-во Міжнародного гуманітарного університету, 2017. Вип. 29(2). С. 18–21.
8. Maïier N., Koval T. How to Develop Digital Competence in Pre-Service FL Teachers at University Level. *Advanced Education*, 2021. 8(18). P. 11–18. DOI: <https://doi.org/10.20535/2410-8286.227639>.
9. Савастеева Т., Демчук А. Лінгвістичні особливості англомовного освітнього блогу. *Молодий вчений*, 2023. 11(123). С. 58–61. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-11-123-1>.
10. Camilleri M. A. & Camilleri A. C. Digital Learning Resources and Ubiquitous Technologies in Education. *Technology, Knowledge and Learning*. 2017. 22(1). P. 65–82.
11. Metruk R. Using English Movies and TV Programs for Developing Listening Skills of EFL Learners. *Information Technologies and Learning Tools*. 2019. 70 (2). P. 227–236. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v70i2.2488>.
12. Rach M., Lounis M. The Focus on Students' Attention! Does TikTok's EduTok Initiative Propose an Alternative Perspective to the Design of Institutional Learning Environments? Antipova T. (eds). *Integrated Science in Digital Age*, 2020. Vol. 136. Springer, Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-49264-9_223.
13. Подосиннікова Г. І., Бутрим В. О. Методичний потенціал використання англомовних лекцій TedTalks як засобу формування компетентності в аудіюванні в самостійній роботі учнів профільної школи. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія*. Суми : СумДПУ, 2023. Вип. 3. С. 136–142. DOI: <https://doi.org/10.32782/philspu/2023.3.25>.
14. Подосиннікова Г. І., Строганов І. О. Формування компетентності старшокласників у англійськомовному писемному мовленні з використанням блогів на засадах інтерактивного навчання. *Іноземні мови*. Київ : Ленвіт, 2023. Вип. 1. С. 3–18. DOI: <https://doi.org/10.32589/1817-8510.2023.1.278108>.
15. Подосиннікова Г. І., Кривошия К. С. Технологія інтерактивного навчання «кіноклуб» у підготовці майбутніх учителів англійської мови. *Іноземні мови*. Київ : Ленвіт, 2022. Вип. 2. С. 32–46. DOI: <https://doi.org/10.32589/1817-8510.2022.2.262813>.
16. Христин Н. С. Semiotics of Fashionspeak. *International Journal. Research Trends in Modern Linguistics and Literature*. Lutsk, 2019. Vol. 2. P. 38–50.
17. Христин Н. С. Semiotics of Feminine Fashionspeak. *Теоретична і дидактична філологія: зб. наук. пр.* Переяслав-Хмельницький : ФОП Домбровська В. М., 2019. Вип. 29. С. 125–133.
18. Христин Н. С. Дидактичний потенціал блогів у вивченні англійської мови. *Переяславські студії з лінгвістики та лінгводидактики: зб. наук. пр.* Університет Григорія Сковороди в Переяславі; Переяслав : УГСП, 2023. 1(1). С. 137–142. Серія «Методика навчання іноземних мов і перекладу».
19. Цифрові технології навчання англійської мови як іноземної/другої мови: колективна монографія. (Digital Technologies for Teaching English as a Foreign/Second Language: a collective monograph). Антоненко Н., Коноваленко Т., Король Т., Подосиннікова Г., Прокопчук Н., Салюк Б., Шевченко М., Школа І.; за ред. І. Школи, Б. Салюк. Житомир : Євроволин, 2024. 352 с. (Англійською мовою).
20. Melnyk A. Professionally focused vlog in pre-service foreign language teacher education. *Teaching Languages at Higher Educational Establishments at the Present Stage. Intersubject Relations*, 2024. № 44. P. 122–137. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2024-44-08>.
21. Коваленко Г. М. *Англійська лексика моди XX-XXI століть: автореф. дис...канд. філол. н.*: 10.02.04.; КНУ імені Тараса Шевченка. Київ, 2005. 20 с.
22. Rubinstein R. *The Language of Clothes: Meanings and Messages in American Culture*. London: Routledge, 1998. 288 p.

Інтернет-ресурси:

23. Bryanboy. Персональний блог. URL : <https://www.instagram.com/bryanboy/>
24. Juliaberolzheimer. Персональний блог. URL : <https://www.instagram.com/juliaberolzheimer/>.
25. Nicolettemanson. Персональний блог. URL : <https://www.instagram.com/nicolettemanson/>.
26. Nicolewarne. Персональний блог. URL : <https://www.instagram.com/nicolewarne/>.
27. Nikkietutorials. Персональний блог. URL : <https://www.instagram.com/nikkietutorials/>.
28. Sheamarie. Персональний блог. URL : <https://www.instagram.com/sheamarie/>.
29. Sincerelyjules. Персональний блог. URL : <https://www.instagram.com/sincerelyjules/>.

References:

1. Bihych, O. B., Borysko, N. F., Boretska, G. E., et al. (2013). *Metodyka navchannia inozemnykh mov i kultur: teoriia i praktyka: pidruchnyk dlia studentiv klasychnykh, pedahohichnykh, lnhvistychnykh universytetiv* [Methodology of Teaching Foreign Languages and Cultures: Theory and Practice: Textbook for Students of Classical, Pedagogical, and Linguistic Universities]. Kyiv: Lenvit. 590 p. [in Ukrainian].

2. Podosynnikova, H. I., Kovtun, T. V. (2020). Formuvannia anhlomovnoi leksychnoi kompetentnosti na materialii idiom v uchniv 9 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity. i movy [Formation of English lexical competence on the material of idioms in 9th grade students of general secondary education institutions]. *Inozemni movy*. Kyiv : Lenvit, Issue 4. P. 41–47. DOI: <https://doi.org/10.32589/1817-8510.2020.4.219960>. [in Ukrainian].
3. Navchalna prohrama z inozemnykh mov dlia zahalnoosvitnikh zakladiv i spetsialnykh shkil iz pohlyblenym vyvchenniam inozemnykh mov dlia 10–11 klasiv, zatverdzhena Nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy [Educational Program for Foreign Languages in General Education Institutions and Special Schools with Intensive Foreign Language Learning for Grades 10–11, approved by Order No. 1407 of the Ministry of Education and Science of Ukraine]. October 23, 2017. [in Ukrainian].
4. Duka, M., Serpeninova, Yu. (2021). Etapy formuvannia anhlomovnoi leksychnoi kompetentnosti maibutnikh ekonomistiv iz zastosuvanniam kompiuternykh tekhnolohii. [Stages of formation of English lexical competence of future economists with the use of computer technologies]. *Inozemni movy*. Kyiv : Lenvit, Issue 1. P. 40–45. DOI: <https://doi.org/10.32589/1817-8510.2021.1.230768>. [in Ukrainian].
5. Krasulia, A., Shumilo, A. (2020). Zastosuvannia mobilnykh tekhnolohii z metoiu rozvytku inshomovnoi leksychnoi kompetentnosti uchniv pry vyvchenni anhliiskoi movy. [Mobile technologies in use to develop lexical competence of English language learners]. *Teoretychna i dydaktychna filolohiia. Seriia «Filolohiia»*. Pereiaslav : Dombrovska Ya. M., Issue 32. P. 49–59. DOI: <https://doi.org/10.31470/2309-15-17-2020-1-49-59>. [in Ukrainian].
6. Smolina, S. V. (2010). Metodyka formuvannia inshomovnoi leksychnoi kompetentsii. [Methodology of formation of foreign language lexical competence]. *Inozemni movy*. Kyiv : Lenvit, Issue 4. P. 16–23. [in Ukrainian].
7. Bihych, O. B. (2017). Blohy yak suchasni zasoby formuvannia mizhkulturnoi kompetentnosti. [Blogs as the modern aids of forming the intercultural competence]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: Filolohiia*. Odesa: Vyd-vo Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu, Issue 29(2). P. 18–21. [in Ukrainian].
8. Maiier, N., Koval, T. (2021). How to Develop Digital Competence in Pre-Service FL Teachers at University Level. *Advanced Education*, Issue 8(18). P. 11–18. DOI: <https://doi.org/10.20535/2410-8286.227639>. [in English].
9. Savastieieva, T., Demchuk, A. (2023). Lihvistychni osoblyvosti anhlomovnoho osvitnoho blohu. [Linguistic features of an English-language educational blog]. *Molodyi vchenyi*, Issue 211 (123), P. 58–61. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-11-123-1>. [in Ukrainian].
10. Camilleri, M. A., Camilleri, A. C. (2017). Digital Learning Resources and Ubiquitous Technologies in Education. *Technology, Knowledge and Learning*, Issue 22(1). P. 65–82. [in English].
11. Metruk, R. (2019). Using English Movies and TV Programs for Developing Listening Skills of EFL Learners. *Information Technologies and Learning Tools*, Issue 70 (2). P. 227–236. DOI: <https://doi.org/10.33407/itl.v70i2.2488>. [in English].
12. Rach, M., Lounis, M. (2020.). The Focus on Students' Attention! Does TikTok's EduTok Initiative Propose an Alternative Perspective to the Design of Institutional Learning Environments? *Antipova T. (eds). Integrated Science in Digital Age*. Vol. 136. Springer, Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-49264-9_223. [in English].
13. Podosynnikova, H. I., Butrym, V. O. (2023). Metodychnyi potentsial vykorystannia anhlomovnykh leksii TedTalks yak zasoby formuvannia kompetentnosti v audiiuvanni v samostiinii roboti uchniv profilnoi shkoly. [The methodological potential of using English-language TED Talks lectures as a means of fostering listening competence in independent work of students in specialized schools]. *Slobozhanskyi naukovyi visnyk. Seriia : Filolohiia*. Sumy : SumDPU, Issue 3. P. 136–142. DOI: <https://doi.org/10.32782/philsu/2023.3.25>. [in Ukrainian].
14. Podosynnikova, H. I., Strohanov, I. O. (2023). Formuvannia kompetentnosti starshoklasnykiv u anhliiskomovnomu pysemnomu movlenni z vykorystanniam blohiv na zasadakh interaktyvnoho navchannia. [Formation of competence of high school students in English written communication using blogs on the basis of interactive learning]. *Inozemni movy*. Kyiv : Lenvit, Issue 3. P. 3–18. [in Ukrainian].
15. Podosynnikova, H. I., Kryvoshyia K. S. (2022). Tekhnolohiia interaktyvnoho navchannia «kinoklub» u pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv anhliiskoi movy. [“Film Club” as the interactive technology in pre-service English teachers training]. *Inozemni movy*. Kyiv : Lenvit, 2022. Issue 2. P. 32–46. DOI: <https://doi.org/10.32589/1817-8510.2022.2.262813>. [in Ukrainian].
16. Khrystych, N. S. (2019). Semiotics of Fashionspeak. *International Journal. Research Trends in Modern Linguistics and Literature*. Lutsk, Vol. 2. P. 38–50. [in English].
17. Khrystych, N. S. (2019). Semiotics of Feminine Fashionspeak. *Teoretychna i dydaktychna filolohiia: zb. nauk. pr. Pereiaslav-Khmelnitskyi* : FOP Dombrovska V.M., Issue 29. P. 125–133. [in English].
18. Khrystych, N. S. (2023). Dydaktychnyi potentsial blohiv u vyvchenni anhliiskoi movy. [Didactic potential of blogs in learning English]. *Pereiaslavski studii z linhvistyky ta linhvodydaktyky: zb. nauk. pr. Universytet Hryhoriia Skovorody v Pereiaslavi*. Pereiaslav : UHSP, Issue 1(1). P. 137–142. Seriiia «Metodyka navchannia inozemnykh mov i perekladu». [in Ukrainian].
19. *Digital Technologies for Teaching English as a Foreign/Second Language: a collective monograph* [Tsyfrovi tekhnolohii navchannia anhliiskoi movy yak inozemnoi/druhoi movy: kolektyvna monohrafiia]. (2024). Antonenko, N., Konovalenko, T., Korol, T., Podosynnikova, H., Prokopchuk, N., Saliuk, B., Shevchenko, M., Shkola, I.; za red. I. Shkoly, B. Saliuk. Zhytomyr : Yevrovolyn, 352 p. [in English].
20. Melnyk, A. (2024). Professionally focused vlog in pre-service foreign language teacher education. *Teaching Languages at Higher Educational Establishments at the Present Stage. Intersubject Relations*, 44. P. 122–137. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2024-44-08>. [in English].
21. Kovalenko, H. M. (2005). Anhliiska leksyka mody 20-21 stolit: [English vocabulary of fashion of the 20-21 centuries] avtoref. dys... kand. filol. nauk: 10.02.04.; KNU imeni Tarasa Shevchenka. Kyiv, 20 p. [in Ukrainian].
22. Rubinstein, R. (2001). *The Language of Clothes: Meanings and Messages in American Culture*. London: Routledge, 2nd ed., 388 p. [in English].

Web-resources:

23. Bryanboy. Personalnyi bloh. URL : <https://www.instagram.com/bryanboy/>. [in English].
24. Juliaberolzheimer. Personalnyi bloh. URL : <https://www.instagram.com/juliaberolzheimer/>. [in English].
25. Nicolettemanson. Personalnyi bloh. URL : <https://www.instagram.com/nicolettemason/>. [in English].
26. Nicolewarne. Personalnyi bloh. URL : <https://www.instagram.com/nicolewarne/>. [in English].
27. Nikkietutorials. Personalnyi bloh.. URL : <https://www.instagram.com/nikkietutorials/>. [in English].
28. Sheamarie. Personalnyi bloh. URL : <https://www.instagram.com/sheamarie/>. [in English].
29. Sincerelyjules. Personalnyi bloh. URL : <https://www.instagram.com/sincerelyjules/>. [in English].

НОВАТОРСТВО В. ВИННИЧЕНКА В ОПИСІ ВЕСІЛЬНОГО ДІЙСТВА ТА ШЛЮБНИХ ОБРЯДОДІЙ (НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ ТЕКСТУ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ «ПАННА МАРА», «ЗАПИСКИ КИРПАТОГО МЕФІСТОФЕЛЯ»)

Скиба Ольга Володимирівна,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української та зарубіжної літератури
Навчально-наукового інституту філології і журналістики
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
ORCID ID: 0000-0003-1463-3821

Сорокіна Ольга Сергіївна,

кандидат історичних наук, магістр філології,
помічник судді Касаційного цивільного суду
у складі Верховного Суду
ORCID ID: 0009-0000-6515-3997

Традиційно опис обрядів, пов'язаних з одруженням, займає важливе місце в літературі будь-якого народу, оскільки уособлює переламний момент у житті людини. Незважаючи на ряд етнічних, релігійних та географічних особливостей у різних народів, обряди, пов'язані зі вступом у шлюб, можна умовно поділити на знайомство молодих, сватання або благословення на одруження батьків, заручини, підготовка до весілля, власне шлюбна церемонія (вінчання у християн), весілля та шлюбну ніч. Ми вважаємо, що художні твори, в яких є опис хоча б одного з перерахованих етапів, а також елементів весільних звичаїв, аксесуарів, ритуалів, символів, вірувань, поглядів на шлюбні традиції, відношення суспільства до шлюбу тощо, належать до весільної тематики.

Сьогодні в атрибутиці, структурі, характері обрядовості відбуваються значні зміни. Після здобуття Україною незалежності поступово відроджується весілля в українській фольклорній традиції. Все більше молодь приваблює традиційне весільне вбрання, рослинна обрядова символіка, рушники. Проте часто весільний обряд перетворюється з магічного дійства на розважально-ігрове. До даної проблеми неодноразово зверталися науковці, але нині немає жодної узагальнюючої праці, яка б містила розгляд творів Володимира Винниченка, присвячених весільній тематиці.

Широкого поширення тема обрядовості отримала у літературі на початку ХХ століття. Загальновідомим є факт, що Володимир Винниченко особливу увагу в своєму доробку приділяв питанню шлюба, сім'ї, положенню жінки в суспільстві та родині.

Питання розвитку і збереження весільних традицій на материковій Україні є духовним етнокультурним феноменом та складовою народної культури, що зберігає дух нації, народну мораль, звичаєве право. Тема весільних (шлюбних) обрядів є дуже важливою для кращого розуміння історичного розвитку та устрою традиційної української родини. Завдяки цій вічній темі розкриваються і взаємини поколінь, і краса весільного дійства, і стосунки в сім'ї.

У статті обґрунтовано актуальність обраної теми, яка зумовлена недостатнім опрацюванням художніх творів весільної тематики в доробку В. Винниченка. Визначено наукову новизну роботи, яка полягає у поступовому розкритті ставлення персонажів творів до шлюбу, весільних обрядодій, пов'язаних зі вступом у шлюб, на основі аналізу художніх творів Володимира Винниченка. Тому метою статті є характеристика й аналіз весільних традицій крізь призму творчого доробку Володимира Винниченка. Основна увага зосереджена на питанні трансформації родинно-обрядової творчості в літературний текст Володимира Винниченка, аналізу елементів обрядових компонентів весільного дійства в творах відомого майстра художнього слова початку ХХ століття.

Обґрунтовано творчість В. Винниченка як унікальне явище національної літератури, яка є невичерпним джерелом глибоких тем та гострих проблем, які не втрачають своєї актуальності в історико-культурному контексті українського сьогодення. Виявлено фактори й чинники, які мали вплив на життя і творчість В. Винниченка. Названо весільні традиції, які були інтерпретовані в творчості письменника. Досліджено авторську перцепцію шлюбу й весілля в художньому тексті Володимира Винниченка.

Проаналізовано трансформацію елементів весільних (шлюбних) традицій в тексті романів «Панна Мара», «Записки Кирпатого Мефістофеля». Зазначено про доцільність подальшого вивчення особливостей весільної (шлюбної) обрядовості в текстах українських та зарубіжних письменників ХХ століття. Заявлено про намір знайти описи весілля у творах сучасних письменників.

Ключові слова: художні твори, доробок письменника, традиції, трансформації, весільний (сімейний) наратив, шлюбні ритуали, інтерпретація.

Skyba Olha, Sorokina Olha. The innovation of V. Vinnichenko in the description of the wedding event and marriage rites (based on the analysis of the text of the works of art «Virgin Mara», «Notes of Curly Mephistopheles»)

Traditionally, the description of rites related to marriage occupies an important place in the literature of any nation, as it represents a turning point in a person's life. Despite a number of ethnic, religious and geographical features of different peoples, the rites associated with marriage can be conditionally divided into the acquaintance of the young, matchmaking or blessing for the marriage of parents, engagement, preparation for the wedding, the actual marriage ceremony (wedding among Christians), wedding and wedding night.

We believe that works of art that describe at least one of the listed stages, as well as elements of wedding customs, accessories, rituals, symbols, beliefs, views on marriage traditions, society's attitude to marriage, etc., belong to the wedding theme.

Today, significant changes are taking place in the attributes, structure, and character of rituals. After Ukraine gained independence, weddings in the Ukrainian folklore tradition are gradually being revived. More and more young people are attracted to traditional wedding clothes, plant ritual symbols, and towels. However, the wedding ceremony often turns from a magical event into an entertaining and playful one. Scientists have repeatedly addressed this problem, but currently there is not a single general work that would contain consideration of Volodymyr Vinnichenko's works devoted to the wedding theme.

The topic of rituals became widespread in literature at the beginning of the 20th century. It is a well-known fact that Volodymyr Vynnychenko paid special attention in his work to the issue of marriage, family, and the position of women in society and the family.

The issue of the development and preservation of wedding traditions in mainland Ukraine is a spiritual ethnocultural phenomenon and a component of national culture that preserves the spirit of the nation, national morality, and customary law. The topic of wedding (marriage) rites is very important for a better understanding of the historical development and organization of the traditional Ukrainian family. Thanks to this eternal theme, the relationships between generations, the beauty of the wedding event, and family relationships are revealed.

The article substantiates the relevance of the chosen topic, which is due to the insufficient processing of wedding-themed works of art in the final version V. Vinnichenko. The scientific novelty of the work is determined, which consists in the gradual disclosure of the attitude of the characters of the works to marriage, wedding rites related to marriage, based on the analysis of Volodymyr Vinnichenko's artistic works. Therefore, the purpose of the article is to characterize and analyze wedding traditions through the prism of Volodymyr Vinnichenko's creative work. The main attention is focused on the issue of the transformation of family ritual creativity into a literary text by Volodymyr Vynnychenko, the analysis of the elements of the ritual components of the wedding event in the works of the famous master of the artistic word of the beginning of the 20th century.

The work of V. Vinnichenko is justified as a unique phenomenon of national literature, which is an inexhaustible source of deep themes and acute problems that do not lose their relevance in the historical and cultural context of the Ukrainian present. Factors and factors that had an impact on the life and work of V. Vinnichenko were identified. The wedding traditions that were interpreted in the writer's work are named. The author's perception of marriage and wedding in the artistic text of Volodymyr Vinnichenko was studied.

The transformation of elements of wedding (marriage) traditions into the texts of the novels «Virgin Mary», «Notes of Cursed Mephistopheles» is analyzed. The expediency of further study of the peculiarities of wedding (marriage) rites in the texts of Ukrainian and foreign writers of the 20th century is indicated. The intention to find descriptions of the wedding in the works of modern writers has been declared.

Key words: works of art, writer's works, traditions, transformations, wedding (family) narrative, marriage rituals, interpretation.

Вступ. З прадавніх часів нам передається мудрість поколінь та настанови щодо способу життя через народну творчість та художню літературу. Саме на сторінках художніх творів пояснюються та обґрунтовуються взаємини між людьми, цінність духовної культури окремої людини і народу взагалі.

Кохання та весільні ритуали зазвичай поставали центральною темою для етнографів, фольклористів, письменників, які, описуючи життя героїв, не могли оминати традиції, пов'язані з укладанням шлюбу.

З огляду на зростання в світі інтересу до весільного процесу зі шлюбною церемонією, актуальним є вивчення спадщини вітчизняного письменника початку ХХ століття В. Винниченка, в творах якого віддзеркалюється опис весілля чи елементів весільного дійства. Питання про місце весільних обрядодій у творчій спадщині письменника дає можливість не лише простежити характер використання весільного матеріалу, а й розвиток тодішнього суспільства, культури, мистецтва.

Вивченню феномену Винниченка присвячено значну кількість праць. На сьогодні наукове осмислення творчості В. Винниченка у сучасному вітчизняному літературознавстві представлене спробами літературознавчого аналізу його окремих текстів.

Активно досліджували творчий доробок В. Винниченка: О. Гнідан, В. Гуменюк, Т. Гундорова, Л. Дем'янівська, Т. Денисюк, М. Жулинський, О. Кам'яницький, І. Качуровський, С. Крижанівський, Л. Мороз, В. Панченко, С. Присяжнюк, Г. Сиваченко, Н. Скобелева-Сологуб, В. Солдатенко, П. Христюк, П. Хропко, Н. Шумило та ін.

Так, С. Омелянчук дослідила особливості художнього осмислення гендерної проблематики в драматургії Володимира Винниченка [9]. Сучасні науковці з'ясували еволюцію жанрових форм у малій прозі письменника, аналізували авторську перцепцію материнства в мегатексті В. Винниченка, окреслювали текстологічні проблеми художніх творів митця [1; 2; 3; 4; 5; 6].

Комплексне дослідження творчості В. Винниченка у контексті світової літератури кінця ХІХ–початку ХХ століття здійснила наукова група викладачів кафедри української літератури Кіровоградського педагогічного університету імені В. Винниченка (1994–1996 рр.).

Сучасні праці науковців обґрунтували потребу нового прочитання літературної спадщини Володимира Винниченка [7; 8]. Поява останніх досліджень, які розширюють і поглиблюють, систематизують напрацьоване, засвідчує пошук нових аспектів художньої інтерпретації образів «щастя», «кохання», «шлюбу» в творах В. Винниченка. Так, О. Наконечна у статті «Погляд В. Леонтовича на принцип «чесності з собою» В. Винниченка» наголошує, що у драмі «Щаблі життя» письменник порушує проблему простого людського щастя, потреби в коханні, залежності людини від суспільно-побутових обставин, у які вона потрапляє, протистояння фатальній долі, утвердження своїх почуттів [8, с. 194–202].

У порівняльному аспекті проводяться дослідження генетичних і типологічних зв'язків прози й драматургії письменника з художніми явищами світової літератури кінця ХІХ–першої половини ХХ ст.; у рамках автобіографічного аспекту аналізуються оповідання В. Винниченка [3].

У процесі аналізу праць літературознавців з'ясовано, що функціонування весільних мотивів в художньому універсумі В. Винниченка розглядалося лише частково, побіжно, у межах розгляду інших аспектів творчості. Натомість весільна (шлюбна) тематика у творчості письменника до цього часу не досліджена.

Чимало питань стосовно виявлення вкраплень весільних ритуалів, звичаїв у творі В. Винниченка залишаються недостатньо вивченими. Тому спробу здійснити аналіз уривків з літературного тексту, що репрезентують весільний (сімейний) наратив в історичному контексті, ми вважаємо доцільним.

Актуалізація наукового дискурсу про відображення письменником шлюбних традицій зумовлена вимогами часу та потребою увиразнити історію українського весілля, інтеграцію давніх весільних обрядів у сучасність.

Необхідністю заповнити ці прогалини дослідженням весільних мотивів двох творів В. Винниченка – «Панна Мара», «Записки Кирпатого Мефістофеля» – й зумовлена актуальність висвітленої у статті теми.

Матеріали та методи. Мета нашої публікації – дослідити елементи весільного дійства у творах «Панна Мара», «Записки Кирпатого Мефістофеля» В. Винниченка, які вкраплено в художні тексти, а також осмислити ставлення Винниченкових героїв до шлюбних традицій.

Методи дослідження зумовлені специфікою предмету і ґрунтуються на засадах наукової методології соціально-гуманітарного пізнання. Застосовувалися, зокрема, історико-культурний, порівняльно-історичний, описовий методи та імагологічний аналіз.

Результати. Зазначимо, що на початку першої половини й середини ХХ століття явище любові продовжувало бути в центрі уваги не тільки зарубіжних письменників («Пан» Кнута Гамсуна, «Ляльковий дім» Генріка Ібсена, «Обожнюю тебе» Шарля Бодлера), а й українських («Тіні забутих предків», «Дорогою ціною» М. Коцюбинського, «Момент» В. Винниченка, «Valse melancholique» О. Кобилянської, «Лісова пісня» Лесі Українки, «Тричі мені являлася любов...» І. Франка, «Чари ночі», «З журбою радість обнялась» О. Олеся та ін.).

Однак кардинальні зміни, що відбулися в той час, а саме: запровадження нової етики та моралі, утвердження нових поведінкових комплексів формували нове уявлення про шлюб, весілля та традиційну сім'ю [9; 10, с. 104]. Концепція кохання та шлюбу зазнав істотних змін.

Провідною темою в текстах В. Винниченка виступає вже не тільки кохання, але також і весільний процес зі шлюбною церемонією. Автор описує нові народні погляди на родинні обряди та традиції.

В. Винниченко одним із перших розповів про банальні шлюби за розрахунком; про категорію фатальних жінок, в яких чоловіки легко закохуються і з якими важко поривають; про молодь, яка пропагує ідею пробного шлюбу, такої собі взаємної перевірки перед одруженням, яка б дала відповідь на питання про доцільність самого шлюбу та ін.

Як дослідник проблем непатріархальної сім'ї, нової моралі й нових стосунків між статями, митець пише твори, які на той час спричиняють літературні дискусії та обговорення. Його психологічні романи та п'єси присвячені проблемам пробного шлюбу, вільного кохання віддзеркалюють авторський задум (противник традиційної родини та офіційного шлюбу). Доречно згадати факти сімейного життя В. Винниченка з Розалією Ліфшиць. Відомо, що зі своєю майбутньою дружиною, студенткою-медичкою Паризького університету Розалією Ліфшиць, політемігрант В. Винниченко познайомився у 1909 році в Італії. Вони не захотіли реєструвати шлюб і домовилися поважати свободу одне одного. Але в якийсь момент довелося таки зареєструвати шлюб у паризькій мерії: сорокашестирічного нареченого й сорокарічну супутницю його життя змусило до цього становище емігрантів.

«Кохати можна одночасно двох, трьох, п'ятьох, стільки, скільки вистачить сили тіла і вогню. Любити одночасно можна тільки одного» – ці слова з персонального «Щоденника» В. Винниченка віддзеркалюються і в його романах та драмах [7, с. 353]. Український письменник переосмислює тему кохання та надає іншого звучання своїм творам, присвяченим весільній тематичі. Уривки з твору: *«Я вважаю жениття, – казав Івашко Марині, – нікчемною людською вигадкою, здатною тільки на те, щоб відібрати і в жінки, і в чоловіка волю, а я волю кохаю над усе»; «Марина ж, незважаючи на свою, здавалося б, аморальність і відвертість у питаннях задоволення потреб тіла, підсвідомо схиляється перед традиційними уявленнями про шлюб, її прагнення стати дружиною Ракла продиктоване, передусім, усвідомленням душевного дискомфорту, пов'язаного зі своїм низьким соціальним статусом. Шлюб для неї стане можливістю власного самоствердження як суспільної одиниці»* дозволяють простежити ставлення героїв твору до шлюбних традицій [8, с. 194–202].

Звернемо увагу на те, що на той час великий вплив має популяризація психології: жінка та чоловік ХХ століття ставлять більше вимог до інституції шлюбу та до подружнього життя, ніж їхні предки. Тому в творах В. Винниченка постають нові образи модерних жінок, яких заміжжя лише відлякує, бо більше до душі перспективи «вільного кохання».

Моральні цінності людини, її ставлення до шлюбних традицій віддзеркалюються і в романі «Записки Кирпатого Мефістофеля», в якому В. Винниченко показав стосунки між чоловіком і жінкою в перипетіях нової доби. Інтелігентні, освічені герої змінюють партнерів, роблять аборти, сходяться й розлучаються, зраджують, сміливо й часом без найменшої потреби руйнують інші пари. Як кажуть герої роману: «Моральність – це рожева пудра на законах природи».

У романі про «нову сім'ю» та «нову мораль» з позиції співвідношення розуму й інстинкту головним персонажем досліджується питання любові як такої (акцент на покличах плоті був тим новим, що з'являлося в українській прозі початку ХХ ст. у зображенні стосунків між статями).

Роман «Записки Кирпатого Мефістофеля» віддзеркалює експериментальне мислення Володимира Винниченка та його ставлення до проблематики перелюбства того часу, розлучення, життя на віру, дошлюбних стосунків тощо. Водночас, через весь роман відстежується культурологічний профіль Винниченкового героя, його сприйняття шлюбу.

Тема дошлюбного спілкування та сцена весілля також зображена митцем у комедії «Панна Мара». На початку твору перед нами постає образ 19-річної дівчини Марини (Мара), примхливої та свавільної, яка міркує над властивими їй віку питаннями, а саме: несвідомо прагне кохання, фліртує із прихильниками, переймається думками, «що таке палкий поцілунок». Головний герой твору – студент Срібний, який закохався у Марину, та заради неї перевтілюється в садівника й працює в маєтку пана Чубчика-Чубківського. Головна подія твору – це перевтілення студента Леоніда Петровича Срібного в Михайла-садівника, який одягає гротескную маску для того, щоб бути поряд із коханою. У другій дії твору наречена («товаришка нова») із дружною запрошують пана на весілля.

Сцена весілля наповнена промовистою соціальною семантикою. «Молодий у солдатській блузі й солом'яному брилі, парубок у глибоких нових калошах, парубок у студентському картузі...» – такий опис зовнішності та одягу учасників весільного дійства подає В. Винниченко [8, с. 336].

Зазначимо, що на початку ХХ століття компоненти вбрання відігравали вагомий роль у весільній традиції українців. У весільному ритуалі головний убір виконував обрядову роль і як спеціальний атрибут.

У творі В. Винниченка психологічний і соціальний портрет нареченого пов'язаний з описом його весільного вбрання. На нашу думку, опис весільного картуза (бриль) опредмечує вік, соціальний стан власника. Автор прагне звернути нашу увагу на те, що нові реалії, соціально-історичні події на початку ХХ століття приносять з собою нові тенденції у весільні вбрання. Водночас, як і у весільній обрядовості, так і в творі письменника обрядова роль компонентів одягу посідає помітне місце. Біла сорочка як компонент весільного вбрання виконує оберегові функції. Вона є предметом одягу та естетичним фактором.

В. Винниченко описує перший весільний танець Мари з парубком, який є обов'язковою частиною будь-якого весілля. Вважається, що танець молодят – це весільний ритуал, який демонструє готовність пари до нового самостійного життя в гармонії та любові.

Звернемо увагу, що опис шлюбного процесу і ставлення до нього складає ідейно-тематичну основу й інших творів В. Винниченка, а саме:

1. Питання перебудови шлюбу, руйнування старих форм життя та нові форми стосунків між статями (драма «Пригвожені»).

2. Проблема шлюбу в модерній добі («Щаблі життя»).

3. Тема внутрішньої свободи й інстинктів («Нагусь», «Закон»).

4. Морально-етичні проблеми. Опис весілля («Панна Мара» й «Великий секрет»).

5. Аналіз різних аспектів «проблеми статі» через зіставлення сходжень та розбіжностей у В. Винниченка і західноєвропейських письменників.

6. Інтерпретація образу «щастя». Винниченковий герой, шукаючи форму щастя, прагне все почати з нуля: «Щастя треба будувати» (повість «Історія Якимового-будинку»).

7. Родинно-інтимний конфлікт у п'єсі В. Винниченка «Над».

8. Змалювання гострої колізії між громадським обов'язком і любовним почуттям (роздвоєність душі, викликана конфліктом між релігійним обов'язком і коханням).

9. Використання поширеної в українській літературі кінця ХІХ ст. сюжетної схеми: панич, який приїздить на вакації до батьків, зав'язує роман із дівчиною з простого роду («Народний діяч»).

10. З'ясування характеру протесту проти батьківської волі.

11. Опис весільної перезви в оповіданні «Малорос-європець» (Перезва – це не тільки гуляння в домівці нареченого із запрошеними в першу чергу батьками нареченої, а й відвідування родичів та гостей: ходять, їздять по селу до всіх, хто був на весіллі).

12. Тема зневаженого паничем дівочого кохання («Повія»).

13. Відштовхування молоді від етнографічно-побутової традиції задля модерних (європейських) художніх форм («Антрепреньор Гаркун-Задунайський»).

В. Винниченко порушував актуальні на той час теми, а саме: моральну проблематику родинного життя та форми укладення шлюбів; вплив суспільства на людські відносини; передвесільне спілкування; мотивування вступу до шлюбу; психологічну та соціальну готовність до шлюбу; значення весілля, шлюбного процесу в житті молодих людей та ін.

Зазначимо, що під час прочитання творів В. Винниченка не можливо не помітити наскільки вони споріднені в описі любовних переживань, розкритті інтимних почуттів, у ставленні персонажів твору до одруження й проведення шлюбних традицій. В. Винниченко прагне розкрити почуття, настрої і атмосферу як емоційно-психічний фон обрядової дії. Ми заглиблюємося в світ любовних переживань, щирих емоцій, урочистостей шлюбної церемонії та веселощів, що притаманні весіллю.

«Оновлення» виявляється в підвищеній увазі письменника не тільки до корінних проблем родинного буття, а й у розумінні окремих весільних традицій та шлюбних обрядодій. Звернення уваги письменника до народних весільних традицій цілком виправдане художньо, оскільки зумовлене прагненням передати колорит епохи, спосіб життя народу, почуття та переживання дівчини чи парубка перед одруженням тощо.

Висновки. Таким чином, у процесі аналізу творів В. Винниченка «Панна Мара», «Записки Кирпатого Мефістофеля» нами виявлено факт звернення письменника

до опису передвесільних (шлюбних) традицій, елементів весільної обрядовості, а також висвітлення ним поступових змін у ставленні суспільства до шлюбу, сім'ї, родини.

Письменник приділяє велику увагу змалюванню весільного одягу, а також визначенню часу – атмосфери (нове оточення, незвичні умови життя, бурхливі події). Протест проти батьківської волі разом із зародженням соціальної свідомості – такою постає дівчина наприкінці твору «Панна Мара». У романі «Записки Кирпатого Мефістофеля» на героя, для якого все життя була гра, де він міг контролювати усіх гравців за допомогою грошей чи звичайної маніпуляції, випадає вибір: кохання чи обов'язок. Отже, у творах В. Винниченка віддзеркалюється не

тільки свобода кожної особистості у виборі подружньої пари, протест проти силування в одруженні, а й свобода у виборі партнера, створенні весільного образу та ін.

Дослідження мотиву звернення В. Винниченка до весільної тематики є дуже на часі та вимагає уваги винниченкознавців.

Подальшого вивчення потребують питання трансформації та інновації, яких зазнала весільна обрядовість у XX столітті, репрезентації в сучасній літературі весільного обряду, порівняльного аналізу творів зарубіжних та українських письменників, в яких весільна обрядовість постає доволі щільною мережею та репрезентує звичай різних етносів.

Література:

1. Вірченко Т. Родинно-інтимний конфлікт у п'єсах В. Винниченка «Над» та І. Коваль «Поганські святі». *Наукові записки*. Серія : філологічні науки (літературознавство, мовознавство). Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. Вип. 92. С. 28–36.
2. Дудка А. М. Картина світу в інтерпретації В. Винниченка-драматурга: константи й трансформації: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01. Харків. Харківський ун-т імені В. Н. Каразіна, 2012. 218 с.
3. Історія української літератури першої половини ХХ століття : навчально-методичний посіб. / Р. Міняйло, Н. Демченко, О. Масло, І. Волкова. Харків: Комуніальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, 2022. 189 с.
4. Костюк Г. Винниченко та його доба. Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук, 1980. 283 с.
5. Макарова Т. Модель щасливої родини у драматургії В. Винниченка. *Наукові записки*. Серія: філологічні науки (літературознавство, мовознавство). Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. Вип. 92. С. 151–160.
6. Матющенко А. «Над» Володимира Винниченка та «Зона» Миколи Куліша: дві драматичні варіації на тему шлюбу в пореволюційну добу. *Наукові записки*. Серія: філологічні науки (літературознавство, мовознавство). Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. Вип. 142. С. 212–216.
7. Миронець Н. Володимир Винниченко: таємниці кохання. Серія «PersonaGrata». К.: Ярославів Вал, 2013. 486 с.
8. Наконечна О. Погляд В. Леонтовича на принцип «чесності з собою» В. Винниченка. *Наукові записки*. Вип. 92. Серія: Філологічні науки (літературознавство, мовознавство). Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. С. 194–202.
9. Омелянчук С. (Не)вільний шлюб та інші гендерні проблеми драми Володимира Винниченка «Пригвожені». *Студентські наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Гуманітарні науки». Острого. Вид-во НаУОА, 2020. Вип. 11. С. 218–227.
10. Філатова О. Любовний дискурс в українській романістиці: від «швидкокрилого еросу» 1920-х до сексофобії 1930-х років. *Актуальні проблеми української літератури*. Донецьк: ДонНУ, 2012. Вип. 18. С. 103–115.

References:

1. Virchenko T. (2010). Rodynno-intymnyi konflikt u piesakh V. Vynnychenka «Nad» ta I. Koval «Pohanski sviati» [Family-intimate conflict in the plays of V. Vinnichenko «Over» and I. Koval «Pagan Saints»]. Kirovohrad: RVTs KDPU im. V. Vynnychenka [in Ukrainian].
2. Dudka A. M. (2012). Kartyna svitu v interpretatsii V. Vynnychenka-dramaturha: konstanty u transformatsii [The picture of the world in the interpretation of V. Vinnichenko-playwright: constants and transformations]. Kharkiv. Kharkivskiy un-t imeni V. N. Karazina [in Ukrainian].
3. Minyailo R., & Demchenko N., & Maslo O., & Volkova I. (2022). Istoriia ukrainskoi literatury pershoi polovyny KhKh stolittia [History of Ukrainian literature of the first half of the 20th century]. Kharkiv. Komunalnyi zaklad «Kharkivska humanitarno-pedahohichna akademiiia» Kharkivskoi oblasnoi rady [in Ukrainian].
4. Kostyuk H. (1980). Vynnychenko ta yoho doba [Vynnychenko and his time]. Niu-York.
5. Makarova T. (2010). Model shchaslyvoi rodyny u dramaturhii V. Vynnychenka. [A model of a happy family in V. Vinnichenko's play]. Kirovohrad : RVTs KDPU im. V. Vynnychenka [in Ukrainian].
6. Matyushchenko A. (2015). «Nad» Volodymyra Vynnychenka ta «Zona» Mykoly Kulisha: dvi dramatychni variatsii na temu shliubu v porevoliutsiinu dobu [«Above» by Volodymyr Vynnychenko and «Zone» by Mykola Kulish: two dramatic variations on the theme of marriage in the post-revolutionary era]. Kirovohrad : RVTs KDPU im. V. Vynnychenka [in Ukrainian].
7. Myronets N. (2013). Volodymyr Vynnychenko: taiemnytsi kokhannia [Volodymyr Vynnychenko: secrets of love]. Kyiv [in Ukrainian].
8. Nakonechna O. (2010). Pohliad V. Leontovycha na pryntsyp «chesnosti z soboiu» V. Vynnychenka [The view of V. Leontovich on the principle of «honesty with oneself» of V. Vinnichenko]. Kirovohrad: RVV KDPU im. V. Vynnychenka [in Ukrainian].
9. Omelianchuk S. (2020). (Ne)vilnyi shliub ta inshi genderni problemy dramy Volodymyra Vynnychenka «Pryhvozhdeni» [(Un)free marriage and other gender issues in Volodymyr Vinnichenko's drama «Nails»]. Ostroh. Vyd-vo NaUOA [in Ukrainian].
10. Filatova O. (2012). Liubovnyi dyskurs v ukrainskii romanistytsi: vid «shvydkokryloho erosu» 1920-kh do seksofobii 1930-kh rokiv [Love discourse in Ukrainian novels: from the «fast-winged eros» of the 1920s to the sexophobia of the 1930s]. Donetsk: DonNu [in Ukrainian].

НОТАТКИ

Наукове видання

СЛОБОЖАНСЬКИЙ НАУКОВИЙ ВІСНИК

Серія: Філологія

Науковий журнал

Випуск 7, 2024

Коректура • *Н. Ігнатова*

Комп'ютерна верстка • *М. Михальченко*

Підписано до друку: 01.10.2024 р.
Формат 60x84/8. Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 14,18.
Замов. № 1124/785. Наклад 100 прим.

Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.